

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

b Gejl

Indenfor
snorene

Indenfor snorene

Ib Gejl

Indenfor Snorene

Fondsbørsvekslerernes historie
– især til 1945

Udgivet for Foreningen
af Fondsbørsvekslere
af

ERHVERVSARKIVET
1989

OMSLAGSBILLEDE:

Paul Fischer: Familien Salomonsen. 1908.

Se teksten s. 133

© Ib Gejl

ISBN 87-89386-02-7

Aarhus Stiftsbogtrykkerie

Indhold

Forord	7
Ung mand til eksamen	9
Mægleren	15
Papirerne	19
Børsen	21
Private bankhuse	23
Statens økonomi og forretningslivet	35
Ved afgrundens rand	43
Mod freden	45
Efterkrigsår	47
Syndebukke	53
Ak, hvor forandret	54
Generationsskifte	59
Ung mand med forretning	67
Pengehandel	72
Veksler	76
Bankhæftelser	78
Fonds og aktier	83
Treårskrigen	88
Krisen 1857	90
Kampen om Børsen	97
Arbejdspladsen	103
Omsætningen stiger	105
Fondsbørsen organiseres	110
Monopol i sigte	117
Skinforhandlinger	123
Lovgivningsmagten forsøger sig	130
Kampen stilner af	134
»Børsens mænd ...«	143
Krisen 1885	156
En sælsom skikkelse	161
De lidt mindre	165
To mæglere	168
To kommentatorer	169

Da det blev finere at være rig end fornem	173
Præmieobligationer	175
Børsen og byggekrisen	179
Børsens vildveje	183
Ren svindel	191
Vekselererundersøgelsen	198
Reform på Fondsbørsen	203
Børsens faste stok	210
»De svandt, de svandt ... de glade, gyldne dage«	219
Forbi med selvstyret?	228
Da timeglasset løb ud	231
»Under embedskontrollens jernhæk«	241
Det store bankkrak og Børsen	248
En børskommissær i medgang og modgang	255
Kriseår	267
Aktører i mellemkrigsårene	274
Besættelsen og tiden efter – En oversigt	287
Nogle afsluttende firmahistoriske oplysninger	295
<i>Klaus Struwe:</i>	
Fra betænkning til reform	301
Børsbygningen	304
Børsetiske regler	305
Børs III	306
Værdipapircentralen	306
Kurslisten	308
Monopoltilsynet	308
Børsstempelafgift	310
Den sorte betænkning	311
Industriministeriets udspil	313
Noter	319
Personregister	345

Forord

En børsreform er gennemført, og på mange måder har historien hermed gentaget sig selv. Optakten til den seneste danske børsreform har fulgt tendensen på en række udenlandske børser, idet man kunne påpege behovet for en modernisering af den eksisterende børs, og man kunne argumentere for ophævelsen af det såkaldte »vekselerermonopol«.

Moderniseringen blev gennemført ved at introducere den decentrale markedsplads og knytte markedsdeltagerne sammen i et elektronisk net. Børsen som mødested for børshandlerne er hermed fuldstændig forsvundet og de ofte farverige personer, der dagligt kunne ses i fuld udfoldelse, er blevet til noget mere anonyme tasteoperatører på de avancerede EDB-systemer, som børsmæglerne nu omgiver sig med.

Det har været et særkende for fondsbørsvekselererne og deres forgængere på den danske fondsbørs, at man drev sin forretning med personligt engagement og økonomisk hæftelse, og at der var en ret stor spredning i forretningernes størrelse og virkeområde. Reformen stillede krav om, at børsmæglervirksomhed fremover kun kan udføres af særlige aktieselskaber inden for afgrænsede arbejdsområder, og at disse selskaber skulle opfylde visse ikke ubetydelige kapitalkrav. Den sidste vekselerereksamen er forlængst afholdt, og nu udsteder Industriministeriet ikke flere personlige beskikkelser.

Med så store ændringer på vej og med udsigt til stærkt stigende omkostninger ved at drive børsmæglervirksomhed måtte det frygtes, at en række virksomheder måtte afhændes eller nedlægges, hvorved scenen overlades til en ny blanding af gamle og nye deltagere.

Repræsentantskabet, Bestyrelsen i Foreningen af Fondsbørsvekselere, ønskede derfor at sikre den nu foreliggende børshistorie, inden for mange af de tilgængelige kilder tørrede ud. Ib Gejl, arkivar, cand. mag. fra Erhvervsarkivet i Århus, påtog sig opgaven med stor ildhu, og der bringes hermed en tak til Ib Gejl og til de mange, som har åbnet arkiverne for de gamle beretninger.

Ikke helt så overraskende har det været vanskeligere at få indsigt i begivenhederne i de seneste 40-50 år, og jeg skal derfor opfordre til, at relevant materiale og spændende beretninger kommer til Erhvervsarkivets kendskab med håb om, at børsmæglernes fortsatte saga bliver så komplet som mulig.

Eigil Pedersen

Den moderne fondsbørsvekslerer har sit historiske udspring i to institutioner: vekselmægleren og det private bankhus. Vekselmægleren kom af mæglerinstitutionens specialisering efter forordningen af 1808, det private bankhus af handelshusenes finansfunktioner og de specialiserede jødiske forretninger.

Det er meget begrænset, hvad der er bevaret af egentlige vekselererarkiver. Kun I.S. Hahns Enke og R. Henriques jr. har afleveret mere omfattende samlinger til Erhvervsarkivet, i begge tilfælde materiale, der rækker tilbage til omkring midten af sidste århundrede.

Det historiske arkivmateriale fra Københavns Fondsbørs findes ligeledes i Erhvervsarkivet, og selv om det – forståeligt når man betragter Fondsbørsens historie – er noget huller, har det givet en rimelig baggrund for forståelse af institutionens organisering og udvikling.

Jeg vil gerne takke gode kolleger, der har hjulpet med at forbedre teksten, og vekselere, der har haft megen ulejlighed med at finde billeder frem.

Højbjerg, maj 1989

Ib Gejl

Ung mand til eksamen

En fredag morgen i det tidlige forår 1809 forlod Baruch Isak Adler, en ung mand på en snes år, sin fars hus på Gammeltorv og gik hen ad Nygade.¹ Han havde et kvarters gang derhen, hvor tribunalet var forsamlet. Ved Amagerterv drejede han ned ad Højbro Plads, gik i den kølige martsluft hen langs Stranden til hjørnehuset ved Boldhusgade og op ad trappen til første sal. Her – i madam Sundorphs hus – havde Grosserer-Societetet sine forsamlingsværelser, og her skulle Baruch Isak Adler til vekselmæglereksamen.² Det var nødvendigt efter en helt ny forordning. Adler var den første, der skulle op, og han sad nu over for fire eksaminatorer, hvis reputation og pondus inden for det københavnske handelsliv fyldte ham med respekt.³

Også for disse mænd var tiden vanskelig og uoverskuelig. Krigen med England havde snart været i gang i halvandet år, mod Sverige i over et år, og Danmark havde efter traktat med Frankrig tilsluttet sig fastlandsspærringen, der skulle ødelægge England økonomisk ved at isolere det fra Kontinentet. Trods visse problemer, risici og tilbageslag kendte den københavnske handel inden for den sidste menneskealder ellers kun til gode tider, udsprunget af kolonialhandelens mange aspekter; til tider forrygende gode, og formuer var grundlagt. Nu tegnede det hele uvist, men forretningslivet fortsatte selvfølgelig.

Den rigeste og mest fremtrædende af de fire var den 56-årige agent Erich Erichsen. Han tjente 35.000 kurantdalere om året. Som helt ung var han kommet til byen fra Odense, og han var straks blevet ansat hos storkøbmanden C.S. Blach. Blach var død 1781, og 1783 havde Erichsen giftet sig med enken. Forretningen førte han videre under navnet C.S. Blachs Enke & Co. I de gode år i slutningen af 1700-tallet blev Erichsen en af byens største skibsredere. I 1797 ejede han 13 skibe på tilsammen 1.422 kommercelæster.⁴ Erichsen havde i årene 1799-1801 bygget sit smukke palæ ved Holmens Kanal (fra 1888 skulle det blive hovedsæde for Kjøbenhavns Handelsbank). Om sommeren holdt han til på Hellerupgård. Efter århundredskiftet var tiderne blevet ringere og risikoen for kaping og tab af rige ladninger steget. Erich Erichsen var imidlertid

mere gået over i bankiervirksomhed, og han lånte staten store summer.⁵ Bankdirektør var han også, nemlig i den dansk-norske Speciesbank, et privat aktieselskab, der havde været stærkt involveret i løsningen af statens finansproblemer, men nu nærmest var hensygnende, krystet for hårdt i statens favn.

Den næstrigeste blandt de fire eksaminatorer var grosserer Friederich Tutein. Han var 51 år gammel, nylig udnævnt til preussisk konsul, og han tegnede sig for en årsindtægt på 32.000 daler kurant.⁶ Han havde overtaget sin fars forretning efter dennes død 1799; den var blevet bygget op fra 1750'erne, især på basis af kaffe- og sukkerhandel samt rederivirksomhed, hvortil kom fabrikation inden for tekstilbranchen. Friederich Tutein havde været en vanskelig tid igennem efter faderens død og haft tidens begivenheder helt inde på kroppen. I hjemmelivet var det ikke for godt; han havde det dårligt med sin hustru, med hvem han nærmede sig sølvbryllupsalderen.⁷ Hertil kom, at en yngre mand fra Altona, C.E.F. Weyse, der havde haft fiasko som handelslærling dernede, men senere vundet solidt fodfæste inden for den københavnske musikverden som komponist, havde efterstræbt søsteren og svogerens datter Julie. Under en rejse til Paris med forældrene havde hun dog truffet den hollandske købmand Willem Nolthenius, med hvem hun holdt bryllup på landstedet Rosendal i 1804; Rosendal tilhørte Friederich Tutein. Den vragede komponist ernærede sig nu – i 1809 – som organist ved Trinitatis kirke, fordi englænderne havde beskadiget Frue kirke i 1807. Herved holdt han 1.650 kurantdalere om året.⁸ Sagen var vel ordnet til det bedste; værre var det, at Julies far, Peter Tutein, sammen med yderligere en svoger, gift med en anden af Friederich Tuteins søstre, samt sønner og svigersønner i 1806 havde dannet et nyt firma »Brødrene Tutein«.⁹ Dette medførte et definitivt og ulægeligt brud i familien. Krigens ulykker havde også ramt Tutein. I begyndelsen af århundredet havde han opført en smuk købmandsgård på hjørnet af Vimmelskaftet og Badstuestræde. Den havde englænderne fået ram på. Pakhuset brændte; det kostede 130.000 rigsdaler.¹⁰ I privaten havde Tutein bekæmpet opstående ild med en ildslukker. Det havde han haft held med, men noget blev der dog ødelagt.

Tutein var udpeget til eksamenskommissionen af Magistraten, der ligeledes havde udvalgt grossererne Georg Ludvig Becker og Peter Rabe-holm. Becker var 48 år og generalkonsul for kongeriget Sardinien. Han tjente 15.000 daler om året – meget få embedsmænd tjente over 5.000, de fleste under 1.000.¹¹ Becker havde sin gård i Nybrogade 6 og var blevet grosserer i 25-års alderen. 1797 havde han haft 5 skibe i søen på til-sammen 201 kommercelæster.¹² For et halvt år siden havde Beckers firma

været blandt den halve snes, der havde været indbudt til møde hos finansminister Schimmelmänn, som ved den lejlighed fik købmændene til at låne staten 3 mill. mark banco, den hamborgske valuta.¹³ Statens behov for penge var umætteligt under den krigstilstand, der havde fulgt katastrofen for halvandet år siden, da over 300 huse var brændt under englændernes bombardement.

Den ældste – og den mindst rige – i kvartetten var den 57-årige kommerceråd og grosserer Peter Rabeholm. Han havde haft borgerskab som grosserer i 33 år og gjort den gode tid med. Navnet Rabeshave, Langebrogade 6, skulle fremover minde om, at han havde en grund på Christianshavns vold.¹⁴

Disse fire mænds første spørgsmål til den unge Adler lød således: »*Hvad er en veksel?*« Det var ikke noget svært spørgsmål, men i enhver henseende uhyre centralt.¹⁵ Siden middelalderen havde vekslen formidlet de internationale betalinger, og sådan var det stadigvæk, ikke mindst på grund af den strenge vekselret, der gør et sådant gælds-brev til et rimelig solidt dokument. Blev vekslen ikke betalt til tiden, blev der foretaget en vekselprotest, en offentlig konstatering ved Notarius af, at skyldneren ikke kunne eller ville betale. I de store forretninger spillede vekslen en væsentlig rolle for handelshusene, der havde åbnet hinanden såkaldte blankokreditter, hvilket ville sige, at de i påkommende tilfælde frit kunne trække på hinanden, når likviditeten krævede det. Vekslerne kunne gå fra hånd til hånd og f.eks. blive diskonteret i bank eller i større handelshuse; men også i det små spillede vekslen en rolle som kreditinstrument i handelen og långivningen mand og mand imellem.

I forordningen af 18. maj 1825, der samlede alle vekselbestemmelser, hed det som definition på en veksel: »En trasseret veksel er et dokument, hvorved udstederen (trassenten), under udtrykkelig benævnelse af veksel, forpligter sig til, ved en anden (trassaten) og på et andet sted, at lade udbetale en vis pengesum til den, der med behørig adkomst har dokumentet i hænde«.

Men det var Adler, der var oppe, og han svarede på spørgsmålet, at vekslen er et bevis på en udenlandsk møntsort, som kan veksles i dansk valuta. Endvidere definerede han vekslens fire hovedpersoner. Først var der *trassenten*, som trasserede og således gav anvisning på den udenlandske mønt; derpå *præsentanten*, som fik vekslen tilsendt udenlands for at præsentere den til accept hos *acceptanten*. *Remittenten* var den, der her købte den udenlandske veksel og betalte dansk valuta for den.

Således valgte B.I. Adler at besvare spørgsmålet, og som eksempel kan man anføre, at acceptanten *kunne* være en købmand i Hamborg, der havde

På C.W. Eckersbergs fredelige prospekt fra 1806 ses her slotspladsen med børsrampen.
Christian Elling: Børsen og Byen, 1957.

købt et parti varer af trassenten i København. Remittenten kunne være en købmand i København, der tilsvarende skyldte præsentanten i Hamborg penge. Ved at købe vekslen af trassenten i dansk mønt fik remittenten herefter et betalingsmiddel i hænde, som lød på den pågældende møntsort, hamborger banco. Han kunne nu sende vekslen til præsentanten, der kunne hæve sine penge hos acceptanten. Dette er en enkel form for en vekseltransaktion. I virkeligheden blev vekslerne livligt handlet på Børsen, hvor vekselmæglere formidlede kontakten mellem køber og sælger.

Det næste spørgsmål lød: »På hvilke pladser trækker København direkte?«. »Amsterdam, London, Paris og Hamborg«, lød Adlers svar. Også London, sagde Adler altså, selv om landet var i krig med England. Bombardementet og krigsudbruddet 1807 havde ganske vist medført et kraftigt fald i samhandelen med England; fra millioneksport og -import op til krigen og ned til de rene småtterier. Det var naturligvis forbudt at handle med fjenden; men allerede her i 1809 var der fremgang i handelen op mod niveauet fra århundredets begyndelse på eksportsiden.¹⁶ Lidt senere, 1810-11, udviklede der sig en betydelig trælasthandel fra Norge til England, så Københavns børs atter blev godt forsynet med vekselmateriale.¹⁷ Dette skyldtes den såkaldte »license«-fart. Regeringen lod udføre norsk trælast til England. Dermed havde man et smuthul i det afson-

dringssystem, man selv støttede officielt. Denne fremgangsmåde var blot et enkelt eksempel på regeringens dårlige moral.

Adler var klar til det næste af de spørgsmål, som skulle vise hans kvalifikationer til at gå ind i vekselmæglerfaget. Det lød: »Hvad er pari mellem virkelig dansk kurant og hamborger banco?« Han gav dette svar: »Egentlig 100 rd. banco er gældende 125 rd. kurant«. Hermed begav han sig ind i tidens valutaproblematik, som vekselmægleren nøje måtte kende, og som var knyttet til det nationale pengevæsens problemer. I modsætning til andre valutaer var hamborger banco ikke en mønt, men en regningsenhed, som blev brugt af banksystemet. 1 mark banco svarede helt enkelt til en bestemt mængde sølv, målt i vægtenheden kølnsk mark.¹⁸ Den samme vægtenhed var basis for den danske species-daler, der var udsendt af den dansk-norske Speciesbank – den, som agent Erichsen var direktør for. Banken var oprettet 1791 for at få styr på pengevæsenet, og den hvilede på en aktiekapital på 2.4 mill. species. Den udstedte species-sedler, sølvindløselige, 10 for hver af de daværende kurantsedler, som var udstedt af Kurantbanken, oprettet 1736 og i 1773 opkøbt af staten. Betænkeligt var det, at aktiebeløbet kunne indbetales i kurantsedler i stedet for rede sølv, dog naturligvis efter kursen. Heraf fulgte logisk, at banken også kunne indløse sine sedler med kurantsedler efter gældende kurs.¹⁹ Dermed havde man stadig de gamle sedler i omløbet. Det var dog meningen, at seddelantallet skulle formindskes for 750.000 kurantdalere om året. Det blev også gjort, og efter tre års seddelafbrændinger og nogle betalingstekniske tiltag kom kursen i pari med 100 banco mod 125 kurant. Det skete primo april 1794.²⁰ Der holdt den sig nogle år, men det blev den ikke ved med. I 1799 kom det til en slem handelskrise i Hamborg, og 136 handelshuse gik fallit. Derved blev københavnske handelshuse tvunget til at indfri gæld i Hamborg nøje efter de korteste frister samtidig med faldende priser på varelagrene. Banken måtte indløse mange speciessedler med sølv, der under den hastigt stigende rente kunne anbringes langt bedre i Hamborg end i Danmark, hvor man efter loven kun måtte tage 4% i rente. Det var fastslået ved forordning af 13. februar 1767; (men naturligvis kunne renterestriktioner omgås ved kurssætning).²¹ At sølvet nu forsvandt, reducerede bankens seddeludstedelsesmuligheder grundet svigtende sølvdekning, og dermed dens udlånsmuligheder. Grosserer-Societetet prøvede at hjælpe Speciesbanken ved at søge renten frigjort for det snærende bånd, og her fik det medhold, men for sent, nemlig i december, da krisen havde raset i Hamborg længe. De sidste muligheder for at løse problemerne gennem banken blev ødelagt af staten, der havde store gældsforpligtelser i Hamborg, som straks måtte indfries i rede sølv.

Det »tvangslånte« man i Speciesbanken, der så ikke havde sølv nok til at indløse indløsningsbeholdningerne med, men måtte bruge sin ret til at indløse med kurantsedler.²² Så faldt kursen på disse i Hamborg, udtrykt i København ved stigende kurs på hamborger banco, der ved årsskiftet til 1800 nåede 136.²³ Speciesbankens rolle var dermed reelt udspillet. For at hjælpe på den anstrengte likviditet oprettede regeringen Depositokassen i efteråret 1799, tænkt som en korterevarende foranstaltning. Man gik den vej, som man ellers selv havde belagt med tabu, nemlig om ad seddelpressen. Et »D« stemplet på sedlerne angav deres midlertidige karakter.²⁴ At holde seddelomløbet nede viste sig imidlertid umuligt. Land- og sømilitær stillede store krav om midler, og skatteforhøjelser blev ikke gennemført med tilstrækkelig konsekvens. Det samlede seddelomløb var i 1798 19.4 mill. kurantdalere.²⁵ I 1801 var det steget til 24 mill., og på det niveau blev det de næste 5-6 år. Det lykkedes aldrig at få kursen på kuranten stabil i pari igen. 140-150 var det normale, selv om den gik både over og under. Efter ulykken 1807 og dermed landets inddragelse i krigsforholdene løb seddelpressen løbsk. Her i 1809 kom seddelmængden op på 35 millioner, og afvigte tirsdag – vidste Adler – var kursen på hamborger banco noteret til 235 på Børsen. Det var disse forhold, der lå bag, når Baruch Isak Adler sagde »egentlig 100/125«.

Han var kun halvvejs gennem skærsilden endnu, men de sidste tre spørgsmål var regneopgaver. Han skulle først omregne sterling til københavnsk kurs efter opgivne hamborger kurser; derpå lidt mere indviklet beregne, hvilken fremgangsmåde der mest fordelagtigt kunne anvendes under givne diskonto- og kursforhold i Hamborg og København: Skulle man lade Hamborg trække en veksels på sig, eller skulle man købe bancoen i København. Adler regnede rigtigt og dokumenterede gennem regnestykket sine færdigheder i valutaspekulation, der blev brugt meget i tiden. Han blev dimitteret og fik karakteren »duelig«. Det var nok til første karakter, der også havde graden »meget duelig«. Hvis man ikke kunne tage første karakter, var man dumpet.

Han var som nævnt den første efter den nye forordning. Den var kommet den 22. december 1808, og den fastslog, at hvad Adler endnu manglede for at nedsætte sig, var magistratsbevilling, konfirmeret af statsadministrationen, edsaflæggelse efter en ny formular, betaling af gebyr for konfirmationsbestillingen samt 20 rigsdaler til stadens kasse. 1815 supplerede Adler sin uddannelse med varemæglereksamen. I årene derefter drev han forretning på Amagertorv, indtil han i midten af 1820'erne flyttede til Østergade. Ved den tid fik han med hustruen Hanne Meyer sønnen David Baruch Adler, der skulle blive en af landets største

private bankmænd. Selv blev B.I. Adler en velanskrevet forretningsmand, der fra 1837 til sin død 1843 var med i ledelsen af den såkaldte Mæglerkorporation.²⁶

Mægleren

De første administrative bestemmelser for mæglerinstitutionen er sandsynligvis dem, der er nedlagt i lavsartiklerne for »Det danske Kjøbmandscompagni« 1651. Det hed her, at mæglerne skulle have fast salær, indtil handelen var taget så meget til, at de kunne leve af kurtage og mæglerpenge. I en forordning af 1681 findes derefter nogle betydningsfulde bestemmelser, som viste langt frem i tiden. Det hed, at mæglerne skulle tages i ed og ikke selv måtte drive handel. Statsadministrationen skulle give anordninger for faget og fastlægge kurtagens størrelse.¹ De første for mæglere specificerede regler kom i form af Christian V's mæglerartikler af 1684. På den tid var en *mægler* en *mægler*, som formidlede alle slags forretninger. I den syvende artikel var det fastslået, at han ikke selv måtte være købmand og heller ikke deltage som sådan sammen med andre, direkte eller indirekte, uanset hvilken konstruktion man måtte opfinde. I et tillæg til artiklerne var det nøje specificeret, hvilken kurtage mægleren måtte beregne sig for forskellige forretninger. Et meget stort antal varer var nævnt, heriblandt diamanter, perler og ædelsten af hver 5 rigsdalers værdi, for hvilke man kunne erholde 4 skilling for at formidle en handel. Efter det gældende møntsystem bestod 1 rigsdaler af 6 mark à 16 skilling. Alle forarbejdede juveler af 100 rigsdalers værdi gav 1 rigsdaler i kurtage. 2 mark var der at hente ved ejendoms- og møbelhandel pr. 100 rigsdalers værdi. Så var der *deposito*. Man havde endnu ikke på dette tidspunkt pengesedler i Danmark. Men man kunne deponere sine penge hos en bankier og få et bevis for tilgodehavendet. Sådanne deposita kunne gå fra hånd til hånd som et bekvemt betalingsmiddel med så stor sikkerhed, som det pågældende bankhus kunne borge for.² Mæglerne fik 1 mark og 8 skilling i kurtage for hver 100 rigsdaler *deposito*, de handlede. Aktier i de ostindiske, vestindiske og andre kompagnier formidledes solgt eller købt for 1 mark og 8 skilling pr. 100 rigsdalers værdi, og samme takst gjaldt for veksler. Også assuranceformidling og befragtning var belagt med bestemt kurtage. Ved enhver handels afslutning påhvilede det mægleren at få penge af begge parter til de fattiges kasse, nøjere specificeret i fattigforordningen af 24. september 1708. Nu, da det var langt over 100 år

siden, kurtagetaksterne var blevet fastlagt, var de forlængst gået af brug. Der var dermed anledning til adskillige tvister mellem mæglere og købmænd. Man savnede tidssvarende regler, og købmændene hævdede, at mæglerne pressede kurtagen opad. Hertil kom, at der i hvert fald efter købmændenes opfattelse var lige lovlig rigeligt med mæglere; i 1799 var der 25 mod et grossererantal på ca. 60, som var børssøgende.³ Man påstod, at nogle af mæglerne beskæftigede sig med uvedkommende ting, bl.a. direkte handel. Ydermere var der i mæglerkorpset nogle fuskere, man ikke kunne stole på, og hvis indsigt i komplicerede transaktioner var særdeles mangelfuld, især når det gjaldt veksler og pengevæsen.

Siden århundredskiftet havde Grosserer-Societetet i et udvalg arbejdet med planer om en bedre organisering af mæglerne. Dets betænkning, i hvilket et af hovedpunkterne var, at fremtidig tilgang skulle gøres afhængig af, om kandidaterne kunne bestå en eksamen, blev tilstillet Magistraten, der bad mæglerne om en erklæring. Sagen endte med alle akterne i statsadministrationen, der på baggrund af materialet udarbejdede en ny forordning. Denne forordning, der skulle få stor betydning, var i det væsentlige konstrueret i grosserernes udvalg.⁴ Her havde både G.L. Becker og Peter Rabeholm siddet, foruden grossererne F.C. Friderici, L.I. Cantor og ikke mindst den rutinerede Jeppe Prætorius, der var midt i 50'erne. Han, der var født i Skærbæk ved Tønder, var ekspert i oversøisk handel og med i den københavnske handels elite. I 1797 havde han haft 5 skibe i søen.⁵ 1802 blev han valgt til såkaldt ældste i Grosserer-Societetet, der dengang blev ledet af en formand og to ældste. Disse købmænd byggede en lovgivning op, der, selv om den efterhånden blev lidt slidt, skulle komme til at række 100 år frem i tiden. Hvad de fik konstrueret kom til at hvile på bestemmelsen i forordningens § 5 om en opdeling af mæglerne i fire klasser, nemlig vare-, veksler-, skibs- og assurance-mæglere. Denne klassificering rensede op i systemet og åbnede mulighed for specialisering for den enkelte mægler. Hvis man fik fornøden eksamen, som B.I. Adler, kunne man godt fungere i flere af klasserne, dog aldrig som både vare- og skibsmægler undtagen i havaritilfælde, hvor skibsmægleren kunne formidle varers bortsalg for assurandørens regning. Med oprettelsen af en egentlig eksamineret vekselmæglerklasse var den ene af de to grene skabt, som blev baggrund for den moderne *fonds-børsvekselerer*; den anden gren har ældre rødder. Det var den *private bankier*.

Den nye forordning angik naturligvis alle de fire slags mæglere, og bestemmelserne var dels generelle, dels specielle for de fire klasser. I denne sammenhæng er opmærksomheden kun rettet mod vekselmæglerne. Allervigtigst var det måske at få fastslået, hvem der skulle be-

Den opmærksomme iagttager vil på denne børstegning fra 1814 se tre personer, der er barhovedet. Det er mæglere, mens de øvrige med stiv hat er grossererere, købmænd samt et par embedsmænd.

Den lille mand til venstre i billedet, uden hat og med front mod beskueren er assurancemægler Moses Wessely. Assurancemæglere var uhyre sjældne efter mæglerforordningens indførelse; i det hele blev der foruden Wessely kun beskikket E. Hvidt, søn af den første børskommissær.

Midt i billedet ses ingeniør C.A. Hyllested, der var varemægler og fra begyndelsen medlem af bestyrelsen for Mæglerkorporationen.

Den tredje mægler til højre i billedet er med stor sandsynlighed J.J. Behrend, agent og stadsmægler. Han optræder i Korporationens første medlemsfortegnelse som Behrend I. Joachimsen.

Her fra Børsen, 4/8 1942.

stemme, hvor mange mæglere der skulle være, og hvem der skulle være det. Det blev ordnet således, at bevillingsmyndigheden forblev hos Magistraten, men Grosserer-Societet skulle afgive betænkning i hvert tilfælde, og det hele skulle godkendes af statsadministrationen. En liste over samtlige mæglere skulle ved Magistratens foranstaltning slås op på Børsen; kun folk af godt rygte kunne beskikkes, og det blev fastslået, at sådanne personer, som ved uheld uden egen skyld havde sat formuen til ved handel og var udgået af købmandsstanden, burde vælges eller sådanne, som havde arbejdet på handelskontorer eller hos mæglere. Dermed blev det muligt at skabe et udkomme for uheldige grossererere – tiden

var jo farlig – og muligt at finde placering for kapitalfattige, men dygtige folk.

Eksamensbestemmelserne fastslog, at ingen ringere end grosserernes formand eller en af de to ældste samt tre grosserere, udvalgt af Magistraten, skulle forestå eksaminationen. Det var grunden til, at den unge Adler mødte koryfæet agent Erichsen den dag i marts, for Erichsen var en af de »ældste«. Men at få eksamen var altså ikke nok til, at man kunne nedsætte sig. Der skulle søges gennem systemet, som skulle afgøre, om der var brug for en mægler eller ej. Var man først beskikket, skulle man føre protokol over alle sine forretninger, så man når som helst kunne levere en afskrift af en slutseddel. Diskretion var påbudt, og de første bestemmelser om ikke at udnytte »inside information« eller sprede falske rygter var ligeledes nedfældet på det tålmodige papir. Som en naturlig følge af kravene blev der tillagt de beskikkede mæglere monopol på mæglervirksomheden. Til gengæld måtte de kun betjene folk, der havde handelsborgerskab. Så var der styr på tingene, håbede man. Krigstidens inflation stimulerede spekulatjonen, og man ønskede at undgå, at hvem som helst købte realværdier op ude i landet og spekulerede i børshandlinger. Spekulationsgevinster skulle reserveres for de autoriserede. Men det skulle vise sig, at situationen ikke lod sig tøjle. En vigtig bestemmelse var endvidere den, der fastslog, at mæglerne ikke selv måtte drive købmandsforretning ellign., hverken direkte eller indirekte. En umiddelbar kontrolforanstaltning lå deri, at sælgeren kunne forlange købers navn opgivet efter en handel. Kunne det ikke oplyses, var handelen annulleret.

De gamle takster skulle fornys, og det blev de i forordningens § 18. For at forhandle veksler skulle mægleren have 1 promille af hver part; for aktiesalg under 10.000 rigsdaler fik han ½%; var summen højere, blev der kun ¼%. For salg af offentlige fonds og andre rentebærende effekter fik mægleren 1 promille af hver part i handelen. Byens mæglere fik pålagt at udarbejde kurslister over kursen på veksler og pengesedler, diskonto og aktiepriser. Det var et arbejde, der hidtil var blevet udført af grosserernes noteringsudvalg. Kontrollen skulle fortsat udøves gennem Grosserer-Societetet i samarbejde med en udnævnt *børskommissær*, beskikket af Kongen efter særlig anordning. På skift skulle mæglerne hver uge under børskommissærens tilsyn være til stede på alle børsdage for at kontrollere, at forordningen samt *børsanordningen* blev efterlevet. Endelig blev det i den 25. paragraf store forordning blandt vigtige ting fastslået, at mæglerne skulle organiseres i en *mæglerkorporation* med formand og tre bisiddere, af hvilke den ene skulle være vekselmægler. Det var denne post, B.I. Adler sad på de sidste syv år af sit liv.

Den særlige børsanordning, ligeledes af 22. december 1808, fastslog reglerne for Børsens holdelse. Ifølge denne skulle den nævnte børskommissær våge over, at der i børstiden ikke foregik noget ulovligt, samt se til, at ingen uvedkommende fik adgang til forhandlingerne. Skulle det gå så galt, at uorden og klammeri opstod, måtte børskommissæren bilægge tvisten eller henvise den til politiretten.

Embedet som børskommissær blev besat med den 31-årige L.N. Hvidt. Han var oprindelig teologisk kandidat fra 1795, men da hans far, der var købmand, døde i 1798, overtog han som eneste søn virksomheden, som han drev med stor succes.⁶ Krigen slog ham imidlertid ud, da han var uheldig med at få ladninger konfiskeret af de krigsførende parter, og nu stod han på bar bund. Her kom regeringen ham til hjælp med ansættelsen på Børsen, og også i den resterende del af krigen trak man på hans ekspertise og begavelse i kommissionsarbejde. Hvidts tid som købmand skulle komme igen. Han blev storskibsreder og assurandør efter krigen, aktiv i grosserernes ledelse, formand fra 1842, og fra 1835 til sin død 1856 direktør i Nationalbanken. Hertil kom hans politiske indsats som formand for Københavns borgerrepræsentation, i hvilken egenskab han kom til at spille en rolle i de begivenheder, der førte frem til forfatningsændringen i 1849. Som børskommissær blev han kun på posten til 1816. Da han forlod embedet, blev det besluttet, at det indtil videre skulle lades ubesat;⁷ denne vakance skulle komme til at gælde i resten af forordningens levetid.

Papirerne

Vekselhandelen var mæglernes langt største indtægtskilde, men mæglerforordningen nævnede både obligations- og aktiehandel som genstand for mæglernes formidling. Hvad obligationerne angår fandtes der en del statspapirer på markedet. Det første indenlandske obligationslån blev optaget af staten i henhold til forordning af 8. juli 1785.¹ Det var på 500.000 rd. dansk kurant og blev forrentet med 4%, hvis man aftog parter på 1.000 rd., 2% hvis man tog 150 rd. Når staten herefter benyttede indenlandske statslån, skete det oftest med baggrund i sølvværdi, så både renter og kapital var værdisikret. Alligevel var det svært at afsætte lånene, fordi folk havde mistillid til statens evne til at leve op til sine forpligtelser. Blandt de offentlige papirer, der var i handelen ved den nye forordnings indførelse, var der f.eks. nogle transportable annuiteter fra 1789. Det år

var der kommet en forordning om formueskat, men hvis man i stedet lånte staten det tredobbelte af skattebeløbet, fik man en annuitet, der bar 3% rente. Lånet skulle løbe over 50 år, men det kom det ikke uanfægtet til på grund af kommende dramatiske forhold omkring statsfinanserne.² Så var der kongelige speciesobligationer fra 1796, et lån på 28 år med 4% rente og i alt på 3 mill. rd. species. I 1801 kom hertil et lån på »Beständig transportable statsfonds«. Det var et 4% lån, uopsigeligt fra begge sider. Det skulle indgå i Depositokassen som bidrag til opkøb af sedler for at formindske seddelomløbet.³ Det stod selvfølgelig staten frit for at opkøbe dette papir i markedet. Så var der nogle obligationer, udstedt i forbindelse med afvikling af gamle handelskompagnier, f.eks. »Canalobligationer« fra 1784, der havde indløst aktierne i det opløste »Canal-kompagni«. Også Det vestindiske Kompagni var blevet opløst – i 1778 – og indfriet med obligationer, hvortil kom østersøiske kompagnobligationer fra 1787, et lidt tvivlsomt papir, som bar kurs 70 fra begyndelsen. Endelig kan blandt statspapirerne nævnes 4% Creditkasseobligationer fra 1786. De var optaget for at fremme erhvervslivets udvikling.⁴

Blandt papirer, som ikke var egentlige statsobligationer, tilgik nogle på grund af den store brand i København 1795. Der blev ved den lejlighed totalskadet over 900 huse, og de samlede skader løb op i 4½ mill. rd.⁵ Kjøbenhavns Brandforsikring havde kun penge nok til at betale halvdelen af brandskaden, resten blev udbetalt i annuiteter i dansk kurant og med 3% rente. De blev i 1813 konverteret til statspapirer, og det samme gjorde obligationer udstedt af »Creditcassen for Huuseiere i Kjøbenhavn«. Denne kasse var blevet oprettet på grund af brandforsikringens vanskeligheder, og fordi det var svært at få prioritetslån hos private. Kassen modtog indlån, der igen blev udlånt til husejere, som manglede likvide midler til enten af genopbygge eller til at undgå salg med tab ved krav om indfrielse af prioriteter. Ved statens velvilje blev det muligt at give fulde 4% rente, og obligationerne blev forsynet med statsgaranti, ligesom de havde 1 års opsigelse. Eventuelle tab skulle bæres af lånerne ved en skriftlig garantiforpligtelse.⁶

Aktieområdet var domineret af to store foretagender, Speciesbanken med sine 3 millioner rd. store kapital samt det sidste tilbageværende af kompagnierne, Asiatisk Kompagni, der først blev opløst 1844, og som 1810 havde en samlet aktiekapital på 2.4 mill. rd. Hertil kom aktier for i alt 2.6 mill. rd. fra løseforsikringsselskaber.⁷ Monopolforetagendet »Det kongelig octroierede kjøbenhavnske Brand-Assurance-Compagni på Varer og Effecter« var stiftet 1778. Det assurede det meste af, hvad der ikke kunne forsikres under bygningsbrandforsikringen. Det havde en grund-

kapital på 700.000 rd. »Det almindelige Brand-Assurance-Compagni for Varer og Effecter« fra 1798 arbejdede uden for København med de samme opgaver og havde en kapital på 900.000 rd. Endelig var der det gamle »Kjøbenhavnske Sø-Assurance Compagni« fra 1726, der dækkede den risiko, der var forbundet med at sende genstande over havet. Det havde en kapital på 1.000.000 rd. Dette selskab var interessant på den måde, at kapitalen ikke var indbetalt, men hver aktionær havde stillet sikkerhed for beløbet i fast ejendom. Når aktierne skulle handles, måtte direktionen udstede nyt aktiebrev mod antagelig sikkerhed.⁸ Ud over disse hovedpapirer var der et større antal mindre selskaber, f.eks. sukkeraffinaderierne i Store Kongensgade og på St. Croix.

Børsen

Der var et marked for værdipapirer og pantebreve på markeder i provinsen, især Viborg snapsting og Kieler Umschlag. I København var centret for grosserernes og mæglernes aktivitet Børsbygningen, der med Christian IV som bygherre blev påbegyndt 1620. Arkitekter var Lauritz Steenwinkel og hans bror Hans Steenwinkel den Yngre, og stilen er nederlandsk renæssance med lyse facadesten og sandsten som dekoration og indfatning; de nærmeste forbilleder er tyske og nederlandske rådhus. Ved sin isolerede beliggenhed undgik den smukke bygning 1700-tallets brande og englændernes anslag. Selve byggearbejdet stod på over en snes år, men bygningen blev taget i brug, inden den var helt færdig. Den var oprindelig indrettet således, at der var to rækker rum i stueetagen, 20 på hver side. De fungerede som boder, udsalgssteder og pakrum. Førstesalen var et stort lokale med undtagelse af fire store hjørneværelser, der var skrivestuer for notarer og mæglere, samt enkelte kontorer. Det store lokale blev brugt til butikker.¹ Da Charlotte Dorothea Biehl, oversætter og skuespilforfatter, skulle bruge en bog i 1763, hentede hendes far, der ellers ikke brød sig om, at fruentimmer læste bøger, den på Børsen.²

Børsordonnancen af 28. juni 1692, som var gældende indtil 1808, satte børstiden til kl. 11-12 formiddag.³ Da landets første bank, Kurantbanken, blev etableret 1736, fik den husrum på første sal i bygningens østlige ende. Børsmiljøet var langt fra stiligt i 1700-tallet. Det var nærmest et gedemarked. Holberg skildrer det i »Den ellefte Junii«, 3. akt, 7. scene, der kun består af følgende regibemærkning:

»Den rette børstid forestilles, og føres da ind på teatrum så mange, som man kan afstedkomme; nogle hælde med hovedet, andre true, andre klamres, andre er glade, andre bedrøvede og vride hænderne. Personerne kan tale, hvad de vil; thi man hører kun lyden. Adskillige små drenge kommer ind med plakater og nye viser, som de sælger ...«

I 1771 skriver en underordnet børsembedsmand, børskommissær Lycke, der skulle bidrage til at opretholde ordenen, at pladsen, hvor man holdt børs, var besat med kræmmere med dragkister, borde og kufferter og opsatte sengesteder. Møbler blev malet på stedet til fare for folks klæder, og der var livlig trafik af håndværkere og soldater. Hertil kom sælgekoner med kurve, matroser, løsgængere og ledige, betlere og ryggesløse børn, der drev omkring eller lå og sov på bænkene, ligesom de stjal af folks lommer, hvad de kunne overkomme.⁴ Ved den tid var bygningen stærkt nedslidt og efterhånden i en sørgelig forfatning. Fra 1685 var den blevet administreret af Søkvæsthuset; i 1778 blev den overdraget til Kurantbanken, hvis aktier staten havde overtaget i 1773. Der blev nu lavet nogle udvendige reparationer, men til selve banken blev der bygget nyt i 1787. I den nuværende Slotsholmsgade og forbundet med Børsen blev der af arkitekt Harsdorff opført et hus, der senere blev overtaget af Nationalbanken og nedrevet ved dennes flytning til Gammelholm. I stedet var Speciesbanken rykket ind i Kurantbankens lokaler på Børsen, da den blev etableret i 1791. Op mod århundredskiftet var de betydeligste børssøgende grosserere, vekselerere, spekulanter, bankfolk, forsikringsfolk og mæglere. Grosserernes rolle var stigende. Ved den såkaldte kommerceforordning af 4. august 1742 var der skabt et skel mellem en gros- og detailhandlere. De første blev herefter organiseret med formand og to »ældste«. Det var en ret løs organisation, men den fungerede rimeligt. I 1790 stiftedes »Groshandlernes nøjere Forening«, der snart kom til at hedde »Grosserer-Societetet«. I 1817 stiftedes endelig »Grosserer-Societetets Komite«, hvorefter enhver grosserer skulle have borgerskab.

Det var Societetet, der fik gennemført offentlig notering af vekselkursene. En sådan notering havde fundet sted i Hamborg fra engang i 1600-tallet. I København var det således, at børskommissæren – det var en handelsbetjent med betydelig mindre myndighed, end embedet blev tillagt efter 1808-forordningen – hver fredag eftermiddag skulle indgive de trykte varepris-kuranter til politikammeret. Det var en primitiv ordning, belastet med forsømmelser og ligegyldighed. Derfor udgav Kurantbanken og de større handelshuse deres egen kursliste over veksel- og aktiekurser til vejledning for kunderne. Et reskript af 27. februar 1787 etablerede en officiel kursnotering ved et udvalg af grosserere, hvoraf mindst to

Heinrich Hansens tegning viser en bod på Børsen, som den så ud i 1850'erne.

Christian Elling: Børsen og Byen, 1957.

skulle være til stede ad gangen, og til hvem vekselmæglerne var forpligtet til at angive købs- og salgskurser. Til denne tillidspost var både Erich Erichsen, Friederich Tutein og Jeppe Prætorius blevet valgt til forskellige tider. Ordningen blev afløst af de nye regler, der blev indført ved 1808-forordningen.

Private bankhuse

I »Den ellefte Juni« sker der følgende i 3. akts 1. scene:

Børsen præsenteres, hvor efterhaanden kommer Kiøbmænd ind, først EN KIØBMAND og EN JØDE med et Skæg.

KIØBMANDEN. Jeg seer, her er ingen Folk kommen endnu. Jeg skulde have nogle Kroner mig tilvexlet; men gid Fanden give dem elleve og en Quart pro Cento. Jeg kommer heller at søge om Dilation til i Morgen eller Overmorgen; thi saa haaber jeg Prisen vil falde. Men der seer jeg en Jøde; jeg maa høre engang hvad han begierer. Serviteur, Monsieur! Har Han ingen Kroner at vexle?

JØDEN. Nai Monsieur! Jeg troer ikke, at jeg har nogen. Vilde Han sonsten have mange?

KIØBMANDEN. Fire Tusind Rixdaler.

JØDEN. Jeg har selvst ingen itzund, Monsieur! Men maaskee jeg kunde skaffe Ham welke hos en god Ven for halvtolvtte pro Cento.

KIØBMANDEN. Halvtolvtte pro Cento? Det er jo jødisk.

JØDEN. Ja jeg er og en Jøde. Ich will Ihm sagen, Monsieur! Coursen er elleve og en Quart; nu maa jeg jo i det Ringeste have en Quart for min Umag.

Den fremstillede transaktion er formentlig en omveksling inden for 1720-tallets tre møntsorter, specier, kroner og rigsdaler kurant. Der kunne være behov for lidt af hvert, fordi kontrakter og forpligtelser kunne være bestemt i specificerede enheder.¹ At det er en jøde – oven i købet med et skæg – som købmanden henvender sig til, er ingen tilfældighed, men det kan fastslås, at det kaudervælsk, Holberg lader ham tale, ikke kan tilægges megen troværdighed som udtryk for jødernes sprog.

I 1600-tallet havde jøderne fået visse privilegier.² 30. juli 1684, bekræftet 23. januar 1750, fik jøder af »den portugisiske nation« privilegium på uhindret at måtte rejse frem og tilbage i kongens riger og lande og drive handel. Der var to slags jøder, og principielt var kun den ene slags omfattet. De portugisiske eller sefardiske var i løbet af 1500-tallet søgt nordpå på grund af problemer med katolikkerne i Spanien og Portugal og var blevet etableret i Nederlandene. Den anden kategori, de askenasiske eller tyske jøder, var et omvandrende og forfulgt proletariat i Central- og Østeuropa. Det var de sefardiske jøder, der blev foretrukket som indvandrere, men i det lange løb blev det fortrinsvis askenasiske, der indvandrede til Danmark. Efter 1700 tillod man jøder at bosætte sig i landet, og i 1780 omfattede den jødiske menighed i København ca. 1.600 personer. De fleste jøder kom fra Tyskland, især fra Hamborg, og de havde et sådant familienetværk i Nordeuropa, at det gav dem et forspring, når der skulle laves forretninger. En bror i Hamborg, en svoger i Berlin og en svigerfar i Göteborg skabte basis for allehånde transaktioner, især inden for finansområdet, hvor familieforbindingen var baggrund for det nødvendige tillidsforhold. Også til England var der rejst mange jøder, selv om deres kerneområde forblev Østrig, Ungarn og Tyskland.³

Jøderne i Danmark blev holdt uden for kræmmer- og håndværkerlavene og var, når de ved kongeligt lejdebrev havde fast bopæl, bundet af opholdstilladelsen til et bestemt sted. Dermed var de fortrinsvis henvist til handel og pengeforretninger. Hvad de sidste angår kunne det være udlån mod håndpant eller veksellån.⁴ Alle restriktioner mod jøderne blev ophævet ved forordningen af 29. marts 1814, men allerede inden den tid havde adskillige jøder fået fodfæste i det økonomiske liv. I sine yngre år – i

1750'erne – fik den senere storkøbmand Niels Ryberg adskillige veksellån hos jødiske pengeudlånere, som lod vekslerne diskontere i Kurantbanken kort før forfaldstid.⁵ Her var diskontoen 4% i hele bankens levetid. Det kan godt være, at jøderne, der ikke havde noget imod at tjene rentepenge, fik mere hos Ryberg, for først 1767 blev renten lovmæssigt fikseret til 4%. Blandt disse pengeudlånere optrådte navnene Cantor, Raphael og Unna, senere kendte slægter i det københavnske handelsliv.

Entydigt kan man på denne tid ikke udpege egentlige bankhuse. Overgangen mellem købmand og pengemand var flydende; nogle havde mere interesse end andre for egentlige finanstransaktioner, men netop ved begyndelsen af 1800-tallet begyndte nogle handelsfolk at lægge megen vægt på pengeforretninger, dels på basis af egen kapital, dels ved forrentede indlån, modtaget fra kunder.⁶

Et af tidens største navne inden for finansverdenen var jøden David Amsel Meyer, født 1755 i København som søn af en købmand. Han blev en legendarisk skikkelse og førte sig frem som et levende symbol på en jøde på godt og ondt i samtidens bevidsthed. Meyer havde en utrolig tæft for penge og deres væsen, og hans indsigt blev respekteret på højeste sted. Samtidig var han sær og ensidig, sparsommelig til det groteske og langt fra nogen dannet og beleven mand. Sammen med sin bror Moses, som han følte sig nært knyttet til, købte han som ganske ung silke, knapper o.l., som han solgte til skrædderne.⁷ Senere fik de åbnet en kredit hos stedmoderens far, der ledede et handelshus i Altona. I 17-års alderen rejste han til messe i Leipzig og handlede ind. Derved kunne han sælge direkte til sine kunder og komme uden om de tyske mellemhandlere. Han og broderen giftede sig med hver en datter af to brødre, der ejede handelshuset Jacob Meyer & Søn i Altona og fik dermed en god kredit samt medgift på et ikke ringe beløb. Det var almindeligt, at jødiske familier giftede sig ind i hinanden, idet ægteskaberne også fungerede som bekræftelse og garanti for handelsforbindelser. Det ordnedes på jødisk vis ved en kontrakt mellem parternes fædre.⁸

David Amsel Meyer byggede købmandsgård ved Gammelstrand. Hans forretning var bygget op på udstrakt kreditgivning, ligesom han også altid selv skyldte meget bort.⁹ Et andet særkende hos ham var det, at han søgte at holde sit varelager nede til gavn for likviditeten. Indtil 1780 handlede han en detail, men derefter blev han grosserer, hvilket på den tid ikke var helt ligetil for en jøde. Meyer følte det som en stor ulykke, da broderen Moses døde. Han, der selv forblev barnløs, tog sig herefter af broderens datter. I 1785 tabte Meyer mange penge ved transaktioner og kreditgivning. Det førte til, at han efter den tid var ramt af sparesyge og

tordnede mod tidens luksusforbrug i stedet for at tøjle sin egen kreditgivning. Han interesserede sig for den ostindiske handel, men ikke som selvstændig reder. Fra 1789 begyndte han at handle med veksler, men satte ikke sine egne penge i det. D.A. Meyer havde nu fuldt udviklet sin ejendommelige personlighed. Han var fremmed for alt, hvad der ikke just angik handel, han var påståelig og sær. Om aftenen arbejdede han aldrig, om sommeren sad han i kælderhalsen til sin dør ved Gammelstrand og snakkede med forbipasserende, og søndag eftermiddag gik han tur til Frederiksberg. Af indstilling var han ærkekonservativ. Sin jødiske baggrund var han sig helt bevidst, og han var meget aktiv i menighedens tjeneste, både som kasserer og som forstander. 1793 gik Meyer i kompagni med Salomon Seligman Trier, der i 10 år havde været kontorbetjent hos ham og var blevet gift med broderdatteren. Ved den store ildebrand 1795 brændte hans hus som så mange andres. Fra slutningen af århundredet foretog Meyer flere rejser, f.eks. til Hamborg og Amsterdam. I 1799 opholdt han sig således næsten hele vinteren i de nævnte byer for at ordne sig med fallenter, og i 1800 besøgte han Frankfurt a.M.

Under 1799-krisen havde Meyer fået en idé, som han realiserede gennem Grosserer-Societetet. Hans synspunkt var det, at det under pengeknaphedens vilkår gjaldt om at gøre varelagrene likvide. Det skete ved, at Societetet fik tilladelse til at oprette en særlig lånekasse, der skulle yde lån på varer, som blev givet i håndpant. Kassen udstedte særlige pengesedler, og lånene skulle betales tilbage inden for et år med 5% rente.¹⁰

Han blev medlem af Grosserer-Societetet og gjorde bekendtskab med finansminister Schimmelmann og fik regeringens bevågenhed. Til belysning af D.A. Meyers ideer om pengevæsenet kan tjene et forslag, som han udarbejdede i slutningen af 1806. Det var lavet under den forudsætning, at der skulle være reelle værdier bag seddeludstedelsen, en forudsætning, der også lå bag oprettelsen af Speciesbanken i 1791. Der var intet land, der glimrede så meget ved luksus i forhold til sin formue som Danmark, mente Meyer, og optagelsen af udenlandske lån ville bare medføre, at rentebyrden ville forværre balancen. Han ville lægge en 5% skat på sølvtøj. Hvis man derimod frivilligt afleverede sølvtøj til Speciesbanken, skulle man have 4% obligationer. Ydermere skulle der være forbud mod udførsel af sølvtøj og sølvbarrer. Hvis landet havde en valuta, der var baseret på fuld indløselighed med sølv, havde banken ingen grund til at gemme sølvet i kælderen. Under en krise – som i 1799 – måtte man formode, at sunde handelshuse ville demonstrere styrke, og sølvet ville være mere i fokus som betalingsmiddel end veksler. Så kom sølvet ud, og

H o f r a a d

David Amsel Meyers

L e v n e t

o f

G r o s s e r e

M. L. Nathanson.

De
hans Excellence
Infirmer Raads Minister
Grev
Schimelman
Ridder af Elefant
Indvoldnings
fra
M. L. Nathanson

Kjøbenhavn 1816.

Trykt hos Andreas Seidelin,
Nørre Ravnistræde No. 46.

I 1816 udsendte M.L. Nathanson en biografi over sin respekterede ældre kompagnon, David Amsel Meyer, der var død 1813. Som det fremgår af dedikationen, er der her tale om finansminister Schimmelmans privateksemplar.

Bogen i Statsbiblioteket, Århus.

seddelkursen kunne holdes. Hvis sølvet ikke vendte tilbage igen, var der noget fundamentalt galt med økonomien, mente Meyer, og så hjalp der alligevel ingen kunster.¹¹ Sølv et ville jo, anvendt som betalingsmiddel, modsvares af reel og nyttig import, hvis der altså ikke var tale om import til luksusforbrug, og mod dette var han klar til at nedlægge forbud.

Når så meget vides om D.A. Meyers liv og tanker, skyldes det ikke mindst oplysninger fra hans nevø og medarbejder Mendel Levin Nathanson. Denne var, uuddannet, kommet til København fra Altona, hvorfra hans mormor medbragte ham efter et besøg. Han talte så at sige kun en blanding af hebraisk og tysk, men i København lærte han hurtigt dansk og fransk, ligesom han udviklede sit tysk. Da han var 15 år, i 1795, kunne

han overtage bogholderpladsen i morfaderens forretning, A.J. Meyer & Søn. Sønnen i firmaet, D.A. Meyer, var altså hans morbror. I 1798 etablerede Nathanson sig som selvstændig manufakturhandler. 1799 rejste han til England, hvor han fik forbindelse med engelske klædefabrikanter og stiftede bekendtskab med engelsk økonomisk tænkning.¹² Sammen med svogeren og fætteren Meyer Moses Meyer etablerede han efter hjemkomsten firmaet Meyer & Nathanson.¹³ Det var Meyer, der havde pengene, og ham, der ejede gård og varelager. Nathanson kom med sine erfaringer fra England, der dannede baggrund for firmaets en gros handel i engelske bomuldsmanufakturer. Videresalget foregik til kræmmerne, der solgte til forbrugerne i alenmål. Nathanson giftede sig med en fattig jødepige, Ester Herfort, der boede hos sin mor, som var enke efter en købmand. Med hende levede Nathanson i et lykkeligt ægteskab, til hun døde i 1849. Nathansons kompagnon, Meyer Moses Meyer, der var gift med hans søster Bella, var en problematisk skikkelse. Han var »blottet for alle kundskaber«, hævdede en embedsmand, der boede til leje hos ham. Uheldigvis fik han tilbøjelighed for ride- og køreheste. Det blev en lidenskab, så han anskaffede sig efterhånden fire heste og to vogne, lejede sig ind i sommerlandet uden for byen og brugte så mange penge, at onkel D.A. Meyer greb ind. Som følge af hans ekstravagante levemåde blev kompagniskabet ophævet, og 1806 gik Nathanson ind som associé i Meyer & Trier. 1809 var han god for en indkomst på 12.000 rigsdaler.¹⁴ Der findes næppe bedre eksempel på familieforbindelsernes betydning i datidens jødiske liv end kredsen omkring Meyer & Trier. David Amsel, Moses Amsel og Hitzelia var søskende, børn af købmand Amsel Jacob Meyer i København. Hitzelia blev gift med slægtningen Levin Nathan i Altona. David og Moses blev begge gift med kusiner ved navn Jacobine Meyer; de var døtre af hver sin af Amsel Jacob Meyers to brødre og altså indbyrdes kusiner; deres fædre var begge vekselere i Altona. Hitzelias søn, Mendel Levin Nathanson, dannede i København firma med fætteren Meyer Moses Meyer, søn af Moses Amsel Meyer, hvis andet barn, datteren Brendel, blev gift med farbror David Amsel Meyers kompagnon, Salomon Seligmann Trier.¹⁵

Mere i det stille arbejdede andre jødiske familier med bankiervirksomhed, f.eks. husene Henriques og Hambro. Familien Henriques er et eksempel på en sefardisk jødefamilies indvandring til Danmark. I 1628 gav Christian IV de jøder, som ville bosætte sig i fæstningsbyen Glückstadt, en række privilegier, der blandt andet omfattede ret til at holde gudstjeneste og anlægge kirkegård.¹⁶ Til denne menighed i Glückstadt hørte Moses Henriques, også kendt under navnet Cornelius Jansen, et

navn der peger mod Nederlandene. Han fik borgerprivilegium 1623.¹⁷ Hans sønnesdatter Esther blev gift med en mand ved navn Aron Nathan Cleve i Altona. Deres søn, Moses Aron Nathan, også kaldet Mausche Nasche, indvandrede til Nakskov. Med blik for de særrettigheder, der gjaldt for portugisiske jøder, gjorde Mausche Nasche krav på moderens navn Henriques, og hans søn, født i Nakskov 1725, kom til at hedde Bendix Moses Henriques. Han havde også sit hebraiske navn, der i sin populærform var Pinches Nasche. Han var den, der blev stamfar til den danske vekselererfamilie Henriques. 1752 slog han sig ned i København og fik »portugisisk« borgerskab. 1786 rejste han videre til Marstrand, 1794 til Göteborg, hvor han forblev til sin død 1807. Han fik 9 børn, blandt hvilke sønnen Ruben, der blev født 1771 i København. Han løste 1801 borgerskab som grosserer. Inden den tid, fra 1796 til 1800, var han muligvis ansat i sin svogers forretning i Göteborg. Inden længe fik han forretningslokaler i den såkaldte Dyvekes gård på Amagertorv. Han kaldte forretningen Ruben Henriques jr., muligvis fordi hans farbror, der var død 1771, havde båret det samme navn. Sandsynligvis begyndte Ruben Henriques jr. sin forretning med handel i mønter, ædelmetal, rav og værdipapirer, hvortil givetvis kom en del valutaforretninger, da der stadig var en betydelig tilgang af udenlandske guld- og sølvmonter af mange slags. Det var de betalingsmidler, man bedst kunne bruge til daglige fornødenheder, når man var på rejse. Ruben Henriques var ortodoks jøde og holdt naturligvis forretningen lukket om lørdagen; da den jødiske menighed ikke forekom ham streng nok i religionsudøvelsen, dannede han »den portugisiske kirke«, hvortil sluttede sig nogle få jødiske familier. Vekselererforretningen udviklede sig godt, for 1809 var Ruben Henriques med en indtægt på 10.000 rigsdaler i hvert fald blandt de 100 rigeste mænd i København, der dengang havde omkring 100.000 indbyggere.¹⁸ Familien skulle komme til at gå hurtigt og langt ad integrationsvej. Allerede Ruben Henriques' to sønner, der overtog firmaet, var nærmest irreligiøse i modsætning til forholdet i andre jødiske bankfamilier i København.

Af samme indstilling som familien Henriques i henseende til hurtig integration var en anden jødisk familie, der i forholdsvis kort tid skulle komme til at spille en rolle i dansk økonomisk historie. Det var familien Hambro, som havde sit udspring i en tysk-jødisk slægt. Nachmann Joachim Levy var født i Rendsborg 1720, men var rejst til Hamborg, hvor han var klædehandler.¹⁹ Hans søn, Calman Joachim, blev i 1778 rent ud indforskrevet til København af en fjern slægtning, Isak Josef Levi, som et passende parti for dennes datter Thobe og til at føre den gamle Levis

Ruben Henriques jr. (1771-1846) havde flere sønner, der var kunstmalere. En af dem har malet dette portræt. Ruben Henriques jr. drev forretning fra 1801 på et borgerskab som grosserer. Han handlede med mønter, ædelmetal og værdipapirer.

Foto hos R. Henriques jr.

forretning videre. Calman accepterede tilbudet, selv om han ikke kendte noget som helst til Thobe eller til København. Calman var på det tidspunkt 29 år gammel, Thobe 22. Isak Josef Levi gik på rådhuset for at få de nødvendige papirer lavet til den kommende svigersøn, med anbefaling af jødernes ældsteråd. Calman skulle have et borgerbrev som

Et pengeskab er lige så nødvendigt for en vekslerer som en høvl for en snedker. Dette imponante stykke har tilhørt Iver Müller Rée (1867-1948), der stiftede vekslererfirma 1895 sammen med H.C. Møller. Skabet, der er udført efter Millner's patent, modstår ild, fremgår det af påskriften.

Foto »2. maj«.

medlem af den jødiske nation, efter hvilket han kunne handle med de varer, jøderne i almindelighed handlede med. Når sådanne officielle papirer skulle udfærdiges, var det bekvemt med et efternavn, noget som jøderne ellers ikke anvendte i deres almindelige omgang. Det var almindeligt at angive fødebyen som efternavn, f.eks. Trier eller Warburg, og

således skulle Calman Joachim have tilføjet navnet Hamborg. Men bureaukraterne på rådhuset fik skrevet navnet Calmar Jochumsen Hembroe på borgerbrevet, af Calman senere modificeret til Calmer Joachim Hambro. De to unge blev gift, og Hambro overtog svigerfaderens forretning, da denne døde få uger efter. Han koncentrerede sig om klædehandel og vandt sig et jævnt udkomme. Calmer og Thobe fik fire børn: Zipora 1779, Joseph 1780 og tvillingerne Isak og Simon 1782. Isak rejste til Bergen, hvor han blev købmand og stamfar til den kendte Hambro-slægt i Norge; Simon blev håndværker og maler, og Joseph kom til at føre forretningen videre. 17 år gammel rejste han til Hamborg, hvor han opholdt sig i tre år under uddannelse i bankhuset Fürst, Haller & Co. under ledelse af den kultiverede og dygtige Martin Joseph Haller. Her lærte han, at pengeforretninger kunne være lige så profitable som klædehandel, og efter hjemkomsten begyndte han at arbejde med veksler. Han giftede sig 1807 med Mirjam eller Marianne von Halle, datter af vekselmægler Wulf Levin von Halle, der havde forretning på Amagertorv lige over for Ruben Henriques jr., der i øvrigt var en ven af Joseph Hambro. Med sin snart uhelbredeligt sindssyge hustru fik han kun et barn, Carl Joachim Hambro 1807; han skulle senere komme til at give navn til det engelske bankhus Hambros.

Der var andre end jøder, der arbejdede med pengeforretninger. Som nævnt gjorde alle større handelshuse det i realiteten, og først de spegede politiske forhold efter 1800 med stigende vanskelighed for varehandelen resulterede i en mere omfattende specialisering i pengeforretninger i nogle huse. Erich Erichsen med firmaet Blachs Enke & Co. er allerede nævnt. Et andet bankhus var Ryberg & Co., skabt af den nordjyske bondedreng Niels Ryberg, der var død 1804, 78 år gammel. Forretningen blev derefter ført videre af sønnen Johan Christian, ved faderens død 37 år gammel, formentlig i samarbejde med flere af faderens gamle kompagnoner. Den mest fremtrædende blandt disse var Hans Rudolph Saabye, der var en generation yngre end Niels Ryberg og gift med en niece til denne. Saabye løste først grossererborgerskab 1790, da han var næsten 40 år gammel og samtidig med, at han blev valgt til »ældste« i Grosserer-Societetet.²⁰ Saabye var en betydningsfuld mand i den københavnske handelsverden og med i kursnoteringsudvalget, fra det startede sin virksomhed i 1789.

Huset Ryberg & Co. var som bankhus et af de allerstørste og mest ansete, og pengeforretninger havde hørt med til virksomheden langt tilbage i 1700-tallet. Ryberg tog større kapitaler ind som indlån mod de lovbestemte 4% i rente. Som sikkerhed kunne han f.eks. give pant i sin

københavnske købmandsgård, således som han gjorde det i forbindelse med modtagelsen af 16.000 rigsdaler fra en slesviger i 1775. Med kompagnierne havde han vældige forretninger; f.eks. solgte han veksler til dem for flere hundrede tusinde rigsdaler i hollandsk og engelsk valuta. På generalforsamlingerne i kompagnierne optrådte han som repræsentant for sine kunder, der omfattede blandt andet personer ved hoffet, i adelen og blandt de højere embedsmænd. Nogle førte konto hos ham, så han modtog udbytte af aktierne på deres vegne.

Niels Ryberg befattede sig meget med udenlandske betalinger, fra de mindste til de største. Søetaten var således kunde hos ham, når det gjaldt overførsel af lønninger til officerer i udlandet. Også konsulatsejdemænd og gesandter betjente han, som f.eks. P. Pedersen, der fra Philadelphia trak en veksler på Kommercekollegiet med anvisning til Rybergs hus med henblik på overførsel af beløbet til Amerika. Ryberg havde også mange kunder inden for videnskab og kunst, som han forsynede med betalingsmidler under deres færd i syden. Det kunne være kontant valuta, veksler eller akkreditiver. Arkæologen Georg Zoëga rejste 1800 til Italien med et sådant akkreditiv. I dette blev et italiensk hus anmodet om at udbetale ham op til 1200 mark hamborger banco inden for et år. Sine største pengeforretninger lavede Ryberg med staten. Foruden de nævnte forretninger med Søetaten leverede han allerede i 1770'erne veksler til betydelige summer til udenrigsdepartementet. Mod en provision af ½% leverede han i årene 1795-1804 valuta for omkring 250.000 rigsdaler. Allerede i 1772 fik han betroet en stor opgave af finansministeren. Da skulle staten tilbagebetale medgiften for dronning Caroline Mathilde, oprindelig engelsk prinsesse, efter opløsningen af hendes ægteskab med Christian VII. Ryberg blev bedt om at skaffe godt 40.000 £. Efter hårde forhandlinger om kursen leverede Ryberg de næsten 225.000 rigsdalers værdi i veksler, trukket på sin faste forbindelse i London, Claus Heyde, med anvisning på den engelske regering og med løbetid på 2 og 2½ måned. Heyde måtte have stor tillid til Rybergs styrke for at stå inde for så stort et beløb. Ryberg måtte præstere betalingen i sterlingveksler, som på den tid var svære at få fat på i København. Hvis Ryberg ikke kunne skaffe dem, var både han og Heyde i vanskeligheder. Den egentlige debitor var selvfølgelig finansministeriet, der da også selv måtte fremtrylle noget af valutaen, ikke mindst ved finansminister Schimmelmanns private kredit i London. Senere i århundredet fortsatte samarbejdet med staten på andre leder, f.eks. vekseloperationer på Hamborg for at holde den danske kurantkurs oppe. Før 1794 var pariforholdet banco/kurant 122½/100, men ved udgangen af 1789 var kursen efter krig med Sverige

1788 faldet til ca. 160.²¹ Finansministeren indgik da aftale med Ryberg og et andet handelshus i oktober om, at de hver fik en kredit på 100.000 rigsdaler stillet til rådighed, for hvilke de skulle opkøbe dansk valuta i udlandet. De to huse købte inden sommeren for næsten 4 millioner, især i Hamborg, og kursen steg til omkring 140 for banco i løbet af sommeren 1790. Det er sikkert, at en øget dansk eksport bidrog til kursforbedringen, men opkøbene havde sikkert også betydning. Da husene påberåbte sig deres omkostninger ved operationerne, svarede regeringen, at de havde fået rigelig dækning gennem kursgevinsten.²² Fra slutningen af 1790, da kursen blev stabil, blev det aftalt, at firmaerne fortsat rentefrit kunne bruge kreditten på de 100.000, hvortil kom, at de skulle have 4.000 rigsdaler om året i provision. Operationerne fortsatte århundredet ud under lidt skiftende provisionsbetingelser.

Det kan konkluderes, at ved krigsudbruddet med England 1807 lå tyngdepunktet, hvad angår bankvirksomhed, på de huse og handelsfirmaer, der havde slået sig op under det sene 1700-tals enestående gode forhold, f.eks. Erichsen og Tutein. Et enkelt jødisk hus, Meyer & Trier, kunne måle sig med dem, og nye jødiske firmaer var godt på vej til at skabe sig en position ved pengeforretninger.

Statens økonomi og forretningslivet

Tirsdag den 21. marts 1809 var kurantens kurs mod bancoen altså 235, tæt ved en halvering af værdien. Der var blevet for mange af dem, kurantsedlerne, til en værdi af 35 millioner mod førkrigstidens 25. Et knirkende diplomati, en flittig og uduelig konge («han vilde have sin egen Villie, troede, at den fornemste Mand i Landet ogsaa var den kyndigste!») med rådgivere omkring sig af vekslende kvalitet havde bragt landet i en vanskelig situation og finansielt på vej mod afgrunden. Solidt stod landet i de kommende år placeret på den forkerte side i det europæiske opgør; det kom til at koste Norge og endte i et økonomisk sammenbrud. For nogle blev det en munter nedtur; når krigsøkonomi forrykker alle forhold omkring forsyninger og penge, er det gode tider for skruppelløse spekulanter. Så ler de onde, og de gode græder.

Sådan gik det også i Danmark; bestemmende i alt væsentligt for handel og omsætning var krigens vilkår. Statens behov for penge blev den afgørende faktor. Ud over de daglige omkostninger kom de store rustnings- og forsyningsudgifter til militæret, bygningen af en ny flåde, Norges proviantering og underholdet for det fransk-spanske hjælpekorps 1808. I femåret 1808-12 kostede alene flåden 36-37 millioner kurantdaler, som kan sammenholdes med statens samlede indtægt i 1806 på godt 13 millioner kurantdaler¹. Det var endda ikke det største problem, for militæret kunne den gang udrustes og provianteres uden større brug af dyr udenlandsk valuta. Det var værre med spaniolerne, de napoleonske hjælpetropper, der, før planerne blev lavet om, var tænkt indsat mod Sverige. I den store digters beskrivelse:²

»... tænk det hele sydlige Liv, der her træder op i vor danske Natur; her er katholsk Guastjeneste paa aaben Mark ved en kæmpegrav, spanske Dandse mellem Hasselbuske og Pile, Nattequarteer under Rustvogne og Kanoner i de smaa Kjøbstadgader, Marscher og Flugt ...«

Men der er tit forskel i synsmåde mellem digter og økonom. For finansministeren var det endnu et for landet meget dyrt og ydmygende eksem-

pel på Napoleons arrogance. For den franske hersker gjaldt det om at have disse spanske soldater af vejen på gratis kost, mens han udviklede sit spanske eventyr. Imens brændte de Koldinghus og blev forplejet af en mand i Holsten, der i henhold til sin kontrakt, som han oven i købet passede dårligt, skulle betales med guld af den danske stat.³ Spaniolerne var i landet, spredt i Jylland, Fyn og Sjælland fra marts 1808 til april 1809, og deres ophold kostede over 5 millioner i god slesvigholstensk kurant. Det svarede til det samlede provenu af herrtugdømmerne direkte og indirekte skatter og afgifter for de to foregående år. Det groteske i situationen blev stærkt iøjnefaldende, da spaniolerne drog bort som englændernes allierede efter at have gennemgået hamskiftet fra forbundsfælle til fjende.

Med de store krav, der stilledes til statens betalinger, var der næppe nogen vej uden om seddelpressen. Blandt de utilstrækkelige, men nødvendige foranstaltninger for at skaffe staten ekstra indtægter, var skatteforhøjelser. Ved den ene forordning efter den anden blev jordskatter og afgifter, ind- og udførselstold forhøjet. For at fastholde værdien af indtægterne under den faldende kurantkurs blev det 1811 besluttet, at told skulle erlægges i species. 1809 blev »en overordentlig finanskommission« nedsat for at maksimere indtægterne. Det var en forsamling af landets højeste embedsmænd. Den fremkom med forslag til progressiv indkomstskat samt formueskat, der delvis blev accepteret af Kongen; men foranstaltningerne var langt fra tilstrækkelige i forhold til seddelpressens kapacitet.

Foruden pisen kendte man også guleroden, således som det kom frem ved forordningen af 23. juni 1809 om de konsignable bankfonds. Regeringen overdrog Kurantbanken statsobligationer til salg til publikum. Salgsprovenuet skulle dels anvendes til seddelinddragning, dels til forrentning af lånet, der skulle amortiseres over 18 år. Obligationerne bestod dels af bestandig transportable statsfonds, hvoraf nogle kunne konsigneres (gøres intransportable) mod begunstigelser. Hvis man konsignerede for sin levetid fonds til et beløb så stort, at renten udgjorde 250 rdl. species eller tilsvarende kurant, kunne man få indfødsret. Ved at konsignere fire gange så meget kunne man få personelle adelsrettigheder for sig selv og børn i første led. Hvis man konsignerede et beløb modsvarende en rente på henholdsvis 2.800 eller 7.000 rd. species, kunne man blive friherre eller greve, hvis kongen fandt én værdig til det.⁴ De nævnte konsignationer var naturligvis frivillige, men herudover befaledes det, at der skulle konsigneres af enhver, der ville have grossererborgerskab, alt efter den bys størrelse hvor man boede. Det samme gjaldt for mæglerbestalling. En

særlig plakat fra 1810 gjorde konsignationen dobbelt dyr for jøder og andre ikke-undersåtter, der ville have borgerskab. Forordningen om de konsignable bankfonds var således en blanding af en skattelov og et lånearrangement.

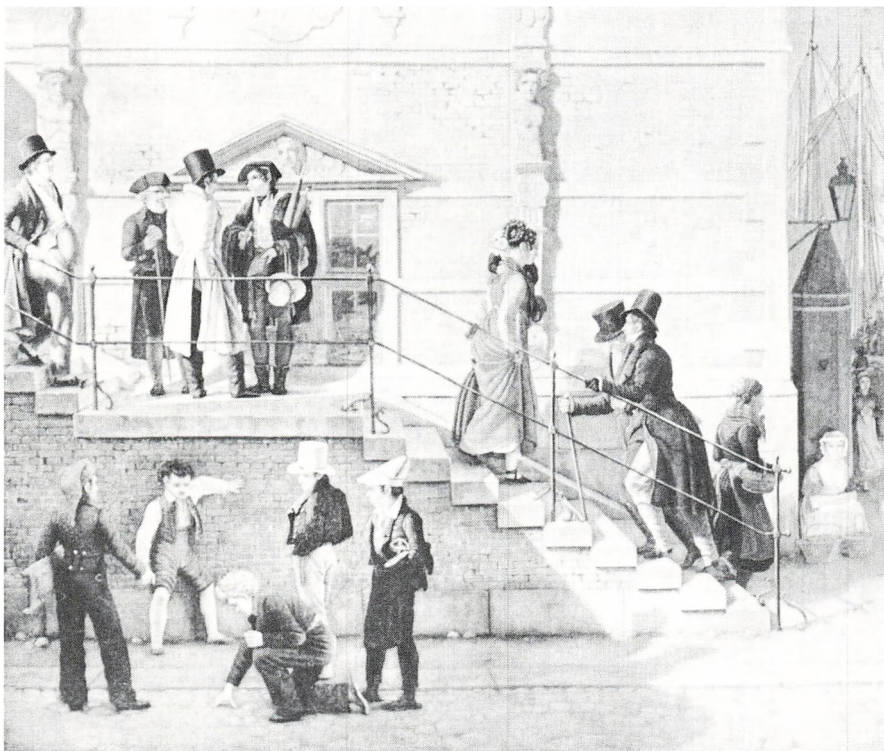
Da beskatningen ikke kunne følge med, måtte staten i øvrigt forlade sig på lån. Først foretog man sig på Depositokassens populære indlån, der var ret fleksible med hensyn til opsigelse, og som havde fire renteterminer om året. Nye indlån på samme vilkår skulle vandre ind i finanskassen allerede fra 1808. Med større eller mindre opfindsomhed fortsatte staten ad lånevejen; f.eks. udbød man et subskriptionslån 1810, hvor publikum skulle indbetale banco, metal eller gode vekslere, altså hård valuta, mod tilbagebetaling over 1 år og en rente på $\frac{1}{2}\%$ månedlig. For staten blev det dyrere derved, at man tilbød mæglere, der skaffede abonnenter, $\frac{1}{2}\%$ i provision. Det skulle dog vise sig, at folk ikke gik ind i den forretning i større antal. Også et indgreb over for de store kaperindtægter blev det til i form af en tvangslåneordning, når gevinsten oversteg 10.000 kurantdalere. Sådanne penge skulle båndlægges i 6 år mod 4% i rente. Statens behov for udenlandsk valuta var til stadighed påtrængende, og det var nødvendigt at gå til handelsstanden for at skaffe banco. Fra januar 1809 lånte staten omkring 2.6 mill. mark banco mod 4% i daler kurant til kurs 165. Da staten ikke kunne betale renten, da det kom til stykket i sommeren 1809, blev lånet forlænget mod forhøjelse af renten til 5%. 1810 blev der hentet 1 mill. mark banco fra samme kilde og i september 1811 ikke mindre end 4 millioner ved et tvangslån. Fra 1812 blev lånearrangementerne mere specielle, idet det blev de enkelte huse, der måtte holde for mod pant i kolonialvarer. Både Hans Rudolph Saabye, agent Erichsen og Jeppe Prætorius nød den ære gennem assistancen at blive udnævnt til virkelige etatsråder under statens anstrengte stilling. I udlandet arbejdede udsendte folk på at skaffe statslån og forlænge allerede eksisterende, i nogle tilfælde mod en rente på helt op til 8%. I årene 1811-12 måtte regeringen simpelthen standse betalingerne, i hvert fald hvad afdragene angik.

Øvre på Sanderumgård på Fyn sad Johan Bülow. Han havde indtil 1793 været knyttet som hofmarskal til kronprins Frederik, men faldt da i unåde. Efter den tid levede han harmonisk med sin åndssvage, men rige kone på Sanderumgård, som han så at sige havde købt for medgiften. Bülow førte en omfattende brevvæksling, fra hvilken han indførte uddrag i sin bevarede brevbog. Hvem, der har skrevet til ham, ved man ikke nøje, men han modtog uafsladelig situationsrapporter og refleksioner. Om kapervæsenet skriver en meddelelse fra Helsingør den 15. marts:⁵ »Det er et

fatalt system, da det fordærver nationens karakter. Der indsniger sig herved en råhed og vildhed eller barbari ... ej at tale om hvilken luksus og pengeødslen dette foranlediger hos gemene folk, man ser f.eks. matroskoner gå med sjaler til nogle hundrede rigsdaler ...«. De hurtige og store fortjenester ved kaperiet, inflationen, krigsleverancer m.v. skabte ganske særlige forhold i forretningslivet og stimulerede spekulationstilbøjeligheden. Faldet i kurantdalerens kurs var næsten sikkert, så hvis man skaffede penge til at sætte i banco eller metal, var der basis for lønnende tidsforretninger. Da kursen imidlertid var meget svingende, var spekulationen ikke uden risici. Det måtte f.eks. storkøbmanden Joseph Nathan David sande i oktober 1810, da forskellige forhold tydede på en bedring af kurantkursen, der nu var på 600. David solgte løs af sin banco til staten på tid til levering mod kurs 430-445. Kursen fortsatte imidlertid med at falde, og til sidst reddede finansminister Schimmelmänn ham ud af kniben ved at lade ham slippe for forpligtelsen – han ville have tabt 63.000 kurantdaler – mod Davids tilsagn om at låne staten 200.000 mark banco på 3 måneder mod 6% rente.⁶ Det var ikke den eneste gang, regeringen blandede sig vilkårligt. Der var mange i samme båd.

Opkøbere rejste rundt i landet til uvidende bønder og købte toskillinger af metal for 12-skillingssejler; det kunne være en 30-40% forretning.⁷

»Man skulle ikke tro, at her var så stor mangel på mange ting, som her virkelig er, når man ser på komedier, baller, maskerader og traktementer. Mange har og i hast tjent store kapitaler i denne krig, som de øder lige så snart igen«, skrev en meddeler til Johan Bülow den 10. februar 1810. »Men en anden genstand trækker og store summer, det er hofholdningen. Aldrig gik der så meget med, og det uagtet er 2 à 3 gange så dyrt som før«, fortsætter et andet brev fra 27. februar. Det var lønmodtagerne, det gik ud over. Embedsmændenes løn kunne slet ikke følge med prisstigningerne, og det var en del af baggrunden for en række triste sager om offentlige kassebedrøvere, der senere blev oprullet.⁸ Gældsætning førte til, at nogle forgreb sig på betroede midler, og de små embedsmænds moral var synkende, mens de var vidne til den vilde kehraus, der flyttede rundt på værdierne og gjorde charlataner til rige folk, mens det var svært selv at få brød på bordet. På det lange sigt stod kun én ting fast under krigen: kurantdalerens fald. Regeringen ville knap nok se i øjnene, at det fundamentalt skyldtes seddelpressens aktivitet. I krigens sidste år gik det rigtig stærkt. Mens man til og med 1810 havde kunnet nøjes med 50% forhøjelse af seddelmassen, skete der en tredobling i årene derefter indtil sammenbuddet 1813. Da havde man kurantsedler i omløb for næsten 100 millioner.⁹

På Martinus Rørbyes maleri fra 1826 ses Børsens østende med børstrappen. Trappen var symmetrisk opbygget med en tilsvarende del ved gavlens anden ende. Den førte således fra Børggade og Slotsholmsgade op til indgangen, der i niveau modsvarede hovedindgangen ved børsrampen. Nogle ganske få år efter, at billedet blev malet – i begyndelsen af 1830'erne – blev trappen nedtaget, og indgangen lagt i stueetagen. Skilderhuset til højre for bygningen afslører, at Børsen er under bevogtning. Det skyldes institutionens værtskab for Nationalbanken. På reposen til venstre ses en jødisk vekslerer med sin karakteristiske hovedbeklædning.

Christian Elling: Børsen og Byen, 1957.

Regeringen gav spekulatøren skylden for fortrædelighederne. Især havde man kik på pro forma-vekslerne, som havde fået en renæssance. Almindelige indenbys veksler var forbudt i henhold til forordning af 31. marts 1688. Derfor tog den praksis efterhånden overhånd, at man lavede pro forma-veksler. Når sådanne veksler diskonteredes, var der reelt tale om en lånetransaktion, og man kom så med vekslen for at forny den efter behov og aftale. Denne praksis var blevet forbudt ved forordning af 26. november 1731, men nu var det galt igen. I et brev til Grosserer-Societetets ledelse beklagede finansminister Schimmelmann sig over ondet: Spekulanter opkøbte alle realværdier, guld, sølv, bancoveksler, og handlede det

for dansk kurant til stærkt stigende priser. For at finansiere spekulatøren solgte man dels danske vekslere, trukket på København til en ringe kurs i håb om inflationens fortsættelse, dels lavede man pro forma-veksler, trukket fra Lübeck og Hamborg. Dem fik man så diskonteret, idet man ikke så så tungt på diskontoens højde; man havde dermed skabt nye betalingsmidler til finansiering af den videre spekulation. Da der ikke lå nogen egentlige transaktioner bag vekseltrækkene, og da man var ligeglad med diskontoens højde, skadede man al normal handel og kreditgivning samt kursen på den danske kurant.¹⁰ Grosserer-Societetet lavede en undersøgelse af vekslermarkedet og fandt frem til to slags papirer, som burde være forbudt. Det ene kaldtes en fingeret veksler, dvs. at trassenten overhovedet ikke eksisterede, men vekslens var underskrevet af acceptanten. Det drejede sig altså reelt om en solaveksler. David Amsel Meyer, den jødiske finansmand, der i stigende grad var ved at træde ind på scenen i kraft af kongens bevågenhed, var ikke enig med Societetet i dets modstand mod solavekslen. Han mente, den var til gavn for de mindre handlende, formentlig fordi de større huse kunne trække på udenlandske kreditter.¹¹

Det andet papir, pro forma-vekslen, blev til på den måde, at man sendte et antal blanketter til trassenten, der så sendte dem frem efter behov, uden at der lå nogen handelstransaktion bag. Da vekslerne ofte blev viderehandlet med endossement, var det imidlertid sin sag at komme dette uvæsen til livs.¹² Hvis vekslere i dansk kurant ydermere blev udbudt på børsen i Hamborg, bidrog det til at støtte spekulanternes interesse: kurantens fortsatte fald. Mod dette frygtelige tryk på kuranten søgte regeringen at gribe ind ved restriktive plakatbestemmelser af 6. november 1810. Det blev forbudt at trassere, acceptere, endossere, sælge, købe eller diskontere nogen veksler i dansk kurant, der havde længere løbetid end 8 dage. Det er klart, at en sådan forholdsregel var skadelig for den normale handelsomsætning; det var fastlagt, at en vekselkomité kunne forlænge vekslere, hvis den geografiske afstand var stor mellem trassent og acceptant, men besværligt og vanskeligt blev det at handle på kredit.¹³ Kongen fik nu den idé – så godt som sikkert inspireret af D.A. Meyer – at søge frem mod kontrol med bancoforsyningen i sine videre bestræbelser på at bekæmpe den spekulation, der stadig stod for ham som ondets rod. Han satte sig i forbindelse med bankdirektør N.C. Nissen fra det statslige Bank- og Vekselkontor, der var blevet oprettet kort efter statens køb af Kurantbanken for bankens regning, men under en særlig bestyrelse; kontoret fungerede som mellemlid mellem banken og finansadministrationen. Endvidere henvendte han sig til børskommissær Hvidt, og de

to herrer fik følgende forslag præsenteret: Al handel med banco skulle forbydes uden for den bestemte børstid fra kl. 12-2 mandag, tirsdag, fredag og lørdag. Enhver handel i banco skulle endvidere legitimeres ved slutseddel, attesteret af børskommissæren. Den, der havde købt bancoen, skulle straks remittere til bestemmelsesstedet og få slutsedlen påtegnet på postkontoret. Hvis dette ikke var sket inden 5 døgn, skulle bancoen deponeres hos vekselkomiteen.¹⁴ De to embedsmænd anså fremgangsmåden for betænkelig. Især var den belastende for Norgeshandelen, idet man netop modtog en del sterlingveksler fra »license«-farten, der skulle modregnes i banco, der igen betalte for dansk korn. Endelig kunne loven omgås, hvis spekulanterne i stedet for at købe banco åbnede konti i Hamborg. Med sin velkendte stædighed holdt Kongen fast ved sine forestillinger om, at det var spekulatøren, der ødelagde den danske økonomi, og ikke den fortvivlede politiske situation, landet stod i; og det endda selv om hans egne embedsmænd i finanserne i massive formuleringer gjorde opmærksom på, at man ikke mere havde koloniindtægterne, at told, skibsfart og fiskeri ikke mere gav afkast, og at alliancen med Frankrig fastlåste landet.

Kongen vendte sin vrede mod kursnoteringen på Børsen. Som nævnt havde Grosserer-Societetet indført en officiel kursnotering, der fungerede fra 1789. Indtil 1800 blev der ret konstant anført kurser på Hamborg, Amsterdam og London, dels kontantkursen, dels kursen på 2 måneders sigt, der lå ca. 1 point lavere.¹⁵ Fra efteråret kom hertil notering af sølvspecies, der principielt stod i samme kurs som banco. Ved krigsudbruddet med England standsede naturligvis noteringen af sterling, fra sommeren 1808 blev der store huller i noteringen af gylden, så herefter noteredes faktisk kun banco og species, som med metalbaggrund nøje fulgte hinanden under kurantens stærke fald. I midten af december 1809 ophørte noteringen helt under indtryk af mangel på reel vare- og pengeomsætning.¹⁶ Grosserer-Societetet kunne oplyse, at der ikke kunne knyttes meget håb til genoptagelse af noteringen i København, da kursen her tit var endnu ringere end den utilfredsstillende i Hamborg. Finansembedsmændene foreslog nu, at noteringen skulle genoptages på grundlag af mæglernes middelpriiser. For at få et mere præcist billede af vekselpriisen blev det fastslået ved plakat af 30. april 1811, at vekselmæglernes indberetningspligt skulle udstrækkes til også at gælde de gamle stadsmæglere, altså de, der var mæglere før mæglerforordningens indførelse. Hvis mæglerne fik mistanke om, at der ikke lå reelle omsætningsforhold bag en vekselhandel, men kun fiktion, skulle de indberette det til vekselkomiteen. Den bestod af Grosserer-Societetets formand og ældste i

forening med børskommissæren, en direktør fra Bank- og Vekselkontoret samt to købmænd, valgt af finansadministrationen efter komiteens indstilling og med en funktionstid på 6 måneder ad gangen. Noteringen blev genoptaget fra maj 1811, da kursen på banco var steget til 800, species til 794½, hvilket jo ville sige, at kurantsedlen var nede på en sjettedel af sin værdi.¹⁷ Noteringen af species ophørte igen sommeren 1812, og fra den tid og indtil afgrunden blev nået et halvt år senere, noteredes kun banco samt gylden en gang imellem. Den værste bancokurs, komiteen kom til at føre, var 1800, der var her og nu prisen den 19. januar 1813.

Men inden det var nået så vidt, havde Frederik VI prøvet at åbne en valutacentral, ledet af David Amsel Meyer. Den egenrådige konge investerede nu sin tillid hos denne praktisk dygtige, men noget aparte pengemand. Det var ikke ensidig klogt. Selv om Meyer var dygtig til handel og penge, så manglede han fuldstændig informationsniveau og teoretiske kundskaber til at tumle statens komplicerede finansforhold. Meyer blev placeret som den mand, der skulle kontrollere bancoforsyningen og dermed leve op til Kongens forventninger om, at man kunne styre pengemarkedet. Meyer samlede så meget banco som muligt, hvilket krævede både forbindelser og indsigt.¹⁸ Alle, der skulle bruge banco, skulle nu købe den hos ham, der skulle vurdere, om det var til handels- eller spekulationsformål. En af fordelene forventedes at være, at nu var der et sted, hvor man kunne få banco, så man ikke i nødtilfælde måtte betale sortbørspriser i kurantsedler. Men det forudsatte, at Meyer virkelig *havde* banco hele tiden, og det var baggrunden for det tvangslån på 4 millioner mark banco, der blev hentet hos købmændene i september 1811. Det lykkedes for Meyer gennem sit valutakontor at stoppe kursfaldet, og prisen for banco gik endda ned fra slutningen af oktober 1811, nåede 770 ved årets udgang og fortsatte helt ned til 730 ved indgangen til august 1812. Problemet var bare det, at den ved Meyers valutakontrol manipulerede kurs blev mere og mere fiktiv. Der opstod et privat bancomarked ved siden af, hvor købmænd, der var afvist af Meyer af en eller anden grund, måtte betale bancoen med kurs 1.000 på samme tid.¹⁹ Alene at skulle henvende sig til en således ophøjet kollega bød mange købmænd imod, hvorfor den officielle efterspørgsel på banco faldt, og Meyer kunne holde kursen. Han måtte dog udstrække sin regulerende virksomhed også til Hamborgs børs, hvor han for at holde kursen måtte opkøbe veksler på København.

I virkeligheden stod Meyer langt mere med fødderne plantet i den blå luft, end han var klar over. Da han i foråret 1812 begyndte at savne bancomateriale, fik han en fornemmelse af, at han blev modarbejdet.

Han klagede sin nød til Kongen, der befalede børskommissæren at oplyse navnene på bancokøbere. Gåden blev løst: Bank- og Vekselkontoret var i markedet for at opkøbe banco uden om Meyers valutakontor; og vel at mærke til så god en pris, at ingen ville sælge til Meyer.²⁰ Typisk for vilkårligheden og luskeriet vidste Meyer ikke, hvor store Bankkontorets forpligtelser var. Finansministeren skulle nok selv besørge sine bancokøb uden at underrette Meyer. Kynisk nok kunne han glæde sig ved, at selv om han måtte betale mere, end hvis han havde købt hos Meyer, så var prisen vel lavere, end den ville have været, hvis Meyer ikke holdt valuta-kontor. For at gøre farcen fuldkommen spekulerede Kongen også selv. I sensommeren 1812 opgav Meyer ævret og blev udnævnt til intet mindre end hofråd. Som forholdene havde udviklet sig, var hoffet måske det eneste sted, hvor han stadig var afholdt. Kort efter faldt kurantens kurs over for banco til 1300; det var $\frac{1}{10}$ af den oprindelige værdi.

På aktieområdet havde krigen også sin indflydelse. Fra fjerde kvartal 1811 og 1812 igennem steg omsætningen vældigt. Speciesbankens aktier steg lige så meget, som kuranten faldt, fordi staten garanterede 4% årlig rente i sølv, hvad der gjorde papiret lige så sikkert som en obligation med sølvafkast. Også den københavnske brandassurance fulgte prisniveauet i modsætning til andre forsikringspapirer. Helt galt var det med aktierne i Asiatisk Kompagni. Efter tabet af flåden kunne selskabet ikke mere operere på Østen, og det var henvist til at skabe indtægter ved salg af sine ganske vist store lagre, blandt andet til staten. Men det var grundkapitalen, der blev spist op, og aktierne kunne slet ikke følge med i forhold til kurantens værdiforringelse.²¹

Ved afgrundens rand

Det kunne ikke blive ved med at gå. Prisstigningerne accelererede, og spekulationsforretninger græssede i uset omfang. Regeringen arbejdede i andet halvår af 1812 - under forgæves forsøg på hemmeligholdelse - på en reform af pengevæsenet. Den kom ved forordningen af 5. januar 1813, der udkom med denne dystre indledning:

Da statens hidtilværende pengevæsen er rystet i sit inderste, så har Kongen besluttet at bringe orden og fasthed deri til veje, ved at sætte det på en varig og urokkelig grundvold.

Lidt senere hed det på det tålmodige papir:

Folkets tillid til Kongen, at intet er ham så vigtigt som omsorgen for dets vel, og at de midler, han vælger, er frugterne af lang erfaring og moden overvejelse, vil skænke denne nye plan held.

Kunne man ikke se helt sådan på det, så sluttede indledningen med at fastslå, at den enkelte måtte ofre for almenvellet, og at pludselig forandrings besværligheder kunne betragtes som bidrag til fædrelandets tarv. Den digre lov havde 62 paragraffer, hvortil kom bilagstabeller for pengeomskrivning. Først og fremmest skulle reformen rydde op i pengeforvirringen, så man for fremtiden kun skulle have én pengesort, nemlig rigsbankdaler; dvs. at kurant- og speciessedler skulle forsvinde tillige med alt, hvad man ellers havde belemret sig med i form af skatkammerbeviser, assignationer o.l. I stedet for de tre banker, der eksisterede, skulle der kun være én, nemlig Rigsbanken, adskilt fra staten. Den skulle våge over de nye rigsbanksedler; af dem måtte der kun udstedes for højst 46 millioner rigsbankdalers værdi. Heraf skulle godt halvdelen gå til inddragelse af den nuværende seddelmasse. 15 millioner skulle være reservefond for staten, og resten skulle anvendes til udlån. Blandt andre vigtige bestemmelser i forordningen var den, at rigsbanksedlerne fik tillagt en sølvværdi, hvorefter de skulle modtages ved offentlige betalinger. Kursen skulle den nye bank fastsætte to gange om året. Rigsbanksedlerne skulle have sikkerhed i al fast ejendom som første prioritet, den såkaldte bankhæftelse: 6% rede sølv af ejendomsværdien, og således at banken, indtil hæftelsen var betalt, skulle modtage 6½% rente i sølvværdi. Til gengæld skulle der ske en modregning i bestående jordskatter. De eksisterende kurantsedler skulle ombyttes med 6 kurantdaler for 1 rigsbankdaler, dvs. kurs 1200 i forhold til bancoen. Udmøntningen skete nemlig således, at parikursen mellem rigsbankdaler og banco blev 200; dvs. at kuranten reelt blev nedskrevet med ½%. At man valgte kurs 1200 gav plads for vilkårlighed, der vakte megen forbitrelse. For småsparere, der havde sparet op i kurant i parikursens tid, var det værst. De mistede ½% af deres penge. Mange sådanne småsparere havde placeret kuranten i handelshusene, hvor forholdet var ført ind i bøgerne, uden at der i øvrigt forelå noget dokument, der klargjorde det. En af bestemmelserne i forordningen sagde, at den slags boggæld uden videre kunne afvikles med 1 rigsbankdaler for hver 6 daler kurant. Anderledes var det med de private gældsforhold, der hvilede på et dokument. Var en sådan gæld ældre end 11. september 1807, skulle tilbagebetalingsforholdet være rigsbankdaler for

kurantdaler; for senere indgåede forpligtelser skete der en nedskrivning efter tid i henhold til en tabel, der sluttede med friske gældsforhold, hvor 100 kurantdalere skulle betales med 20 rigsbankdalere. Det betød, at de senest ankomne på lånemarkedet stort set fik fordoblet deres gæld. De folk, der vidste, hvad der var i gære, betalte deres gæld, inden forordningen kom, eller de købte statsobligationer, lydende på kurant. De kunne købes billigt før reformen. I slutningen af 1812 blev der endog indbetalt betydelige beløb i Depositokassen af dem, der havde »inside information«. Det var en 50% forretning fra december 1812 til januar 1813, fordi reformen regnede ud fra kurs 1200 for bancoen mod den faktiske i december 1812 på 1800. Der gik rygter om, at embedsmænd på højt niveau og meget tæt på hoffet havde deltaget i spekulationerne. I en situation, hvor formuer kunne tjenes af den, der havde de rigtige informationer, gik rygterne livligt. En af Johan Bülow's meddelere havde hørt, at Meyer & Trier havde tjent millioner.¹ Han refererede en anekdote om en mand fra landet, der var på besøg hos en jøde i København. Jøden manglede et malet stykke over en dør, men manglede et emne. »Det skal jeg sige Dem, sagde den fremmede: De skal lade Trier og Meyer male kørende på et triumfvogn med 6 mæglere for og Schimmelmänn bagpå!«

Mod freden

Hvad landets borgere havde brug for, og hvad erhvervslivet havde brug for, var fred; men den kom ikke ved, at man reformerede pengevæsenet. Frederik VI stod urokkeligt på Napoleons side, mens landet blev mere og mere forarmet. Han blev ved med at tro, at Napoleon ville vinde til sidst.

Det var under disse vilkår, det økonomiske liv i landet skulle forme sig i tiden mellem pengereformen, den såkaldte statsbankerot, og fredsslutningen i Kiel 1814. De nye rigsbanksedler var ikke blevet fremstillet endnu, så man var henvist til at bruge de eksisterende kurantsedler. På Børsen noterede man banco i de nye rigsbankdaler fra februar 1813, i begyndelsen til kurs 284, men langsomt faldende til over 300 i april, stærkere i april kvartal til næsten 650 ultimo juni, dvs. at kurantdalerens kurs så var næsten 4.000.¹ Den officielle banconotering blev herefter og det sidste halve år, krigen endnu varede, kun sporadisk. David Amsel Meyer var syg til døden, og hans nevø og associé M.L.Nathanson skrev 3 år senere:²

»Om landets forfatning taledede han ideligen i sin sygdom og aldrig uden tårer. «Mit stakkels Danmark!» udbrød han ofte, foldede så hænderne og opløftede i stille andagt til himlen sine bønner for det betrængte fædreland. Af en hændelse hørte han, kursen var falden til 8.000; i øjeblikket lod han hr. Trier kalde til sig for at erfare, om det var sandt, og da han fik ja til svar, brast han i gråd, modtog ingen trøst«.

Meyer døde den 30. august og blev i det mindste fri for at opleve kursens fald til 14.000 i september.³ Med disse forhold opstod der rent kaos i omsætningen og prisstigninger af absurd størrelse. Sedlerne mistede i enhver forstand deres værdi. De var noget, man prøvede at slippe af med, hvorimod varer altid bevarede en værdi. Forordningen af 5. januar skulle også gælde for Norge og hertugdømmerne; men det sidste sted betakkede man sig for at være med i kurantseddelmenageriet, og dette måtte Kongen bifalde. I hertugdømmerne havde man overlevet på sølv fod. Hvad Norge angik, gik rygterne om en kommende adskillelse, der ville overlade seddelbyrden til kongeriget Danmark. At hertugdømmerne slap fri for kurantsedlerne blev bekræftet af sommerens følgelovgivning til januarreformen. Blandt andre vigtige ting i denne var meddelelsen om, at den nye Rigsbank skulle være privat. De, der havde en bankhæftelse på over 100 rbd. samt de, der supplerede deres bankhæftelse ved indkøb op til 100 rbd., skulle være interessenter. Bankhæftelserne skulle betragtes som interessenternes ejendom, hvoraf fulgte udbyttebetaling, når banken havde opfyldt sine forpligtelser. Denne lovgivning skulle senere få stor betydning for pengehandlerne. I januar-forordningen var skattelettelse stillet i udsigt, så renten af bankhæftelsen ikke skulle blive for tyngende. Det blev nu bestemt, at $\frac{3}{4}$ af renten på jord- og tiendehæftelser skulle modregnes i afgifter og de såkaldte gamle hartkornsskatter.⁴

De 15 millioner, staten havde reserveret sig af den limitede mængde rigsbanksedler (foreløbig repræsenteret ved kurantbanksedler), blev snart brugt og slap op i november. Staten blev herudover ved med at modtage pengelån af handelshusene: 1.2 mill. mark banco affem handelshuse i januar, 274.000 af tretten jødiske huse i marts, efterhånden mod tvivlsom sikkerhed.⁵ I denne turbulens blev det for nogle problematisk at overleve. Grosserer (og eksaminator) Peter Rabeholm gik fallit den 7. juli,⁶ og hans kollega i begge henseender G.L. Becker kom ind i et meget kompliceret forhold til staten. Han lånte i 1813 Bankkontoret 183.000 mark banco. Han havde ikke selv disse penge, men slog sig - efter finansministerens forslag - på vekselrytteri. Rytteriet måtte standse, da franskmændene tog banken i Hamborg, og den kaffe, Becker havde liggende i pant, kunne han ikke komme til at omsætte, da den lå på lager i

Holsten og Norge. Så gik Becker også fallit.⁷ På grund af den måde, fallitten var blevet til på, og da hans bo, bortset fra bancogælden, var solvent, fik han betydelige begunstigelser i forbindelse med bobehandlingen. I øvrigt havde staten en fordelagtig måde at komme ud af gældsforholdet til sine store private kreditorer, hvoriblandt var Meyer & Trier, Ryberg, agent Erichsen og Hambro & Søn: Man indløste gælden i kurant til dagskursen. Det eneste positive, der var at få øje på, var, at regeringen ikke løb fra løftet om 46 millioner som maksimal seddeludstedelse, men udskrev skatter for at holde balancen. Det bedre kursen fra 14.000 til 5.400 inden årets udgang.⁸ Men ved slutningen af året stod regeringen over for at skulle afholde udgifter for adskillige millioner. Reservefonden fra pengereformen var jo opbrugt, og der var atter kun et sted at henvende sig: grossererne. Deres Societet havde jo allerede ved to lejligheder præsenteret egne sedler, f.eks. under 1799-krisen. Regeringen bad nu Societetet om at udstede sedler for 5 mill. rbd. Som sikkerhed fik det overdraget statens stempelpapirindtægter og indtægterne af kronens jordbesiddelser.⁹ Forholdet var imidlertid det, at den nye Rigsbank ved sin fundats havde fået monopol på seddeludstedelse; derfor kunne man ikke gøre de nye komitesedler til tvungent betalingsmiddel. Staten modtog dem ikke ved skattebetalinger, men ved rente- eller kapitalbetalinger. Da de ikke var helt frit omsættelige, og da folk tvivlede på den sikkerhed, staten havde stillet, tabte de i kurs; i februar 1814 var de faldet med en femtedel i forhold til rigsbankdaler. For at modvirke kursfaldet besluttede regeringen i maj at tilbyde ombytning af komitesedlerne til fuldt pålydende mod obligationer i rigsbankdaler med 6% rente, opsigelige med et års varsel fra 11.juni 1817.¹⁰ Først 1837 var de sidste spor af krigens komitesedler afviklet. Men freden var endelig kommet, om end i al sin forsmædelighed, ved Kongens underskrift i Kiel 14. januar 1814.

Efterkrigsår

Den 20. februar 1814 fik Johan Bülow brev ovre på Sanderumgård. Først skildrede brevskriveren stemningen i det gode år 1791, derpå skrev han:¹

Ak, nu skriver vi 1814, tiderne og omstændighederne have meget forandret sig. Dengang var Frederik elsket, landet lykkeligt og ventede at blive det endnu mere under hans vise bestyrelse og ved hans eksempel - men nu!

Og et par dage efter:²

Den seneste forandring med Rigsbanken har opvakt alles forundring; thi hvad kan man ikke vente af, at et sådant brud på indretningen gøres, og hvem kan indestå for, at den suveræne konge ikke, ligesom med species-banken, tager også den nye. Det ene er lige så rimeligt og retfærdigt som det andet; thi begge dele er fremmed ejendom, der rammes.

Betragtningen var central, for foreløbig var pengevæsenet kun adskilt fra staten ved en hensigtserklæring. Kursen på rigsbankdalere, regnet i sølvspecier, var ikke for god. I 1815 lå den i gennemsnit på 632, hvor pari som nævnt var 200.³ I efteråret 1816 var der imidlertid tegn til en bedring med en ultimokurs for året på 615. Delvis stod denne bedring i forbindelse med valutaindtægter. I forbindelse med den endelige fredsslutning i Wien 1815 blev Pommern, som Danmark skulle have haft, dels solgt, dels byttet bort til Preussen, der indbetalte 4.5 mill.mark banco i handelen.⁴ Hertil kom en rigtig god sukkerhøst i Vestindien til en værdi af omtrent 7 mill.mark banco, hvoraf det meste reeksporteredes. Også korneksporten blomstrede op med afsætning af 900.000 tønder til Kiel, hvor købmændene rensede det, så varen blev kurant.⁵ Den gode udvikling fortsatte i 1817, hvor også sundtrafikken steg stærkt og dermed sundtolden. Resultatet var en stærk stigning i seddelkursen, der ved udgangen af 1817 var 440⁶. Alt tydede på en hurtig pariføring af sedlerne, ikke mindst da kursen ultimo juni 1818 var steget til 253. Hertil bidrog naturligvis spekulation; når alle vidste, sedlerne skulle stige, så gjaldt det om at få fat på dem, og man fik en spekulation, der var modsat krigsårenes. Fra Holsten gik der 40.000 specier til Viborg snapsting 1818 for at blive omvekslet med sedler.⁷ Det var ved den tid, at regeringen var klar til at indfri løftet om privatisering af pengevæsenet: Nationalbanken begyndte sin virksomhed den 1. august 1818. I oktober blev det fastslået, at banken var et privat interessentskab, adskilt fra finanserne. Aktieretten skulle tilfalde dem, der frivilligt subskriberede for mindst 100 rd. rede sølv. Denne kapital skulle forrentes med 4% rede sølv, indtil banken kunne begynde at give udbytte, der skulle erstatte renten. Endvidere skulle den tilfalde beboerne af købstadsejendomme med bankhæftelse på mindst 100 rbd. rede sølv med det fulde hæftelsesbeløb; endelig landejendomsbesiddere, der var med for den sjattedel af hæftelsen, som ikke var dækket af godtgørelse i hartkornsskatterne. Hertil kom muligheden af at supplere en hæftelse på under 100 rbd. op til det fulde beløb f.eks. ved at overtage det nødvendige antal hæftelser.⁸ Aktieretten gav ingen medindflydelse på bankens sty-

relse, der bestod af 15 selvsupplerende repræsentanter, det første repræsentantskab dog udpeget af valgmænd, valgt af Kongen. Den daglige ledelse bestod af 5 direktører, fire valgt af repræsentantskabet, en af Kongen. Meget stor interesse var der knyttet til den seddelpolitik, banken skulle føre. På det punkt blev der ingen tvivl. Oktrojens § 3 fastslog, at banken ved alle til rådighed stående midler skulle fremme rigsbanksedlernes pariværdi og dermed nå frem til fuld sølvindløselighed. Når dette mål var nået, ville sølv eller fuldt indløselige rigsbanksedler være eneste gældende betalingsmidler. § 14 fastslog, at seddelgælden aldrig måtte forøges, men skulle formindskes ved årlig inddragning. Hertil skulle anvendes $\frac{3}{4}$ af bankhæftelsesrenterne og resten af bankens nettoindtægter. Når sedlerne nåede pari, skulle banken have lidt løsere tøjler til at drive normal bankvirksomhed med udlån; men foreløbig var der ikke meget at gøre godt med i den henseende, og det var tydeligt, at opgaven at sikre pengevæsenet havde højeste prioritet. I regeringen var man ved Nationalbankens start i 1818 sikker på, at pariføringen nu blot var et spørgsmål om kort tid. Og folk havde travlt med at skaffe sig sedler. Det gjaldt også om, så vidt muligt, at få pengene ud af fast ejendom. De folk, der sad på dem, var i nogen grad spekulanter, der havde købt ejendommene op i krigens sidste år, da priserne steg voldsomt. Nu faldt de i takt med seddelkursens bedring, men det gjorde prioriteterne ikke, og dermed var det skidt for den seneste ejer, der kom i den sorte gryde, fordi han ikke havde nået at realisere inden prismet. Det var prioritets-haverne, der reelt ejede ejendommene. Lige så galt var det for fabriksejere, der havde produceret rentabelt i ly af krigen, og landejendomsbesiddere, der havde gjort det samme, og som nu led stærkt under fald i kornpriserne.⁹ Der rejste sig røster med krav om regeringsindgreb, så kurserne kunne falde, men det blev naturligvis afvist som værende mod alle hensigter. Ved åbent brev af 6. april 1818 blev der dog udstedt forbud mod optagelse af nye forpligtelser i rbd. navneværdi, da en sådan jo ville få gælden til at stige i takt med seddelkursens stigning. Nu kom udviklingen til at forme sig anderledes, end alle havde regnet med. Ved Nationalbankens start var kursen 256, men den faldt jævnt hele efteråret og nåede et lavpunkt på 284 den 6. november.¹⁰ Regeringen optog da et statslån, forhandlet af Meyer & Trier samt Blachs Enke & Co. på 12 mill. mark banco til støtte for kursen samt til støtte for nødlidende debitorer. Det lykkedes at presse kursen op på 212 i marts, en kurs der holdt sig også ved juni termin, men det kostede staten en væsentlig del af bancolånet. Så snart støtten holdt op, faldt kursen omgående; den var 270 den 1. oktober, ved nytår var den 309. I den situation fik Nationalbanken tilladelse til at

åbne et indlån, uopsigeligt fra kreditors side, forrentet med 5% i rede sølv og tilbagebetalt i rede sølv, når bankens kræfter tillod det. Formålet var naturligvis en yderligere seddelinddragning.¹¹ Inden 31. maj var der kommet 6 mill. rbd. ind, og kursen havde rettet sig til 256. Men pengene var trukket ud andre steder, f.eks. fra handelshusene, der kom i frygtelig likviditetsnød derved.

Ingen havde forestillet sig, at der fra det øjeblik skulle gå næsten 20 år, før seddelkursen kom i pari; men det havde noget med konjunkturerne at gøre. Kornprisen begyndte allerede at falde i marts 1819, hvilket omgående satte sig spor i eksportindtægterne. For erhvervslivet var denne udvikling et skub til en hældende vogn. Under krigen var købmændene blevet lænset for valuta, hvortil kom følgerne af pengereformen, der for den enkelte faldt noget forskellig ud. Nogle var heldige og dygtige nok til at bevare værdierne, de havde tillagt sig under krigen. De, der havde købt statspapirer på det bedste tidspunkt, havde fået formuen mangedoblet. De, der havde sat midlerne i landejendomme og fabrikker, tabte mange penge. Der blev virkelig mange fallitter blandt købmændene i efterkrigsårene; således blev 64 grosserere, 12 købmænd og 12 handelshuse ramt af fallit i perioden 1816-20¹². De mest prominente var husene Ryberg & Co. samt Meyer & Trier, der fallerede i sommeren 1820. Rybergs hus var som nævnt videreført af bl.a. sønnen J.C. Ryberg samt Hans Rudolph Saabye; sidstnævnte var dog død i november 1817. Firmaet havde holdt sig fri af valutaspekulationen under krigen og lå, da pengereformen kom, inde med store beløb i kurantsedler, hvorved store tab måtte konstateres.

To stadier på livets vej

Øverst ses Det Nathansonske familiebillede, malet af C.W. Eckersberg 1818; nederst et fotografi taget ved M.L. Nathansons 80-års fødselsdag, den 20. november 1860. Stil og mennesker forandres meget på 40 år. 1818 var Nathanson nær sit livs højdepunkt; han var chef for firmaet Meyer og Trier og skal på billedet forestille sammen med hustruen Ester Herfort at komme hjem fra audiens hos Frederik VI til ægteparrets 8 børn; senere – i 1825 – kom der en efternøler.

Blandt gengangere på de to billeder er den ældste datter Bella, født 1801; på Eckersbergs maleri står hun bag den lille Anton med pisen. På fotografiet sidder hun længst til venstre med hvidt hovedtøj. Tilsvarende placeret yderst til højre på fotografiet sidder Hanna, født 1803; hun er på 1818-billedet placeret ved klaveret. Endelig er – foruden Nathanson selv (hans hustru døde 1849) – datteren Julie, født 1811 med på de to billeder. På Eckersberg-billedet står hun med hånden på Antons skulder, på fotografiet står hun skråt bag Nathanson i billedets centrum med hvidt hovedtøj og sløjfe.

Resten af personerne på fotografiet er svigerbørn, børnebørn, et enkelt oldebarn – samt sønnen Ferdinand med bølget hår i bageste række. Han blev som nævnt født 1825.

Steffen Borup: Mendel Levin Nathanson og hustru Ester f. Herfort og deres efterkommere 1780-1980, 1981.

Firmaet havde haft vekslende held med oversøiske forretninger efter krigen; det var også korneksportør og blev hårdt ramt af prisfaldet. Det er sandsynligt, at udtræk fra indlånere, der flyttede penge til Nationalbankens lån 1820, gav huset dødsstødet. På grund af husets alder og fortjenester lod staten sig tilfredsstillende med at overtage dets ejendomme, selv om disse ikke gav fuld dækning for ydede prioritetslån. De øvrige kreditorer måtte nøjes med 25%. Meyer & Trier var efter David Amsel Meyers død 1813 ledet af S.S.Trier og M.L.Nathanson. Meget tyder på, at D.A.Meyer med sin særprægede personlighed var den betydende kraft i firmaet, mens Trier og Nathanson drev det mindre vidt. Huset drev i efterkrigsårene en udstrakt spekulation, og kurssvingningerne 1819-20 er muligvis årsagen til dets fald. Fallitten var meget stor, aktivmassen var 30% af de vældige passiver, og kreditorerne var fortrinsvis huse i Altona og Hamborg. Firmaet blev videreført efter fallitten, men fallerede anden gang 1831 og ophørte dermed endeligt. Som nationaløkonomisk forfatter og som redaktør af Berlingske Tidende fra 1838 kompenserede M.L.Nathanson for sine måske mere begrænsede evner som forretningsmand. Han skrev i 1830'erne vigtige bøger om dansk økonomisk historie, og redaktørstillingen bestred han i 20 år. M.L.Nathanson tilbragte sin ungdom i luksus, men sådan var det ikke i hans senere år. I november 1852, da han var 72 år, havde han på sin bopæl Nørregade 36 og 37 besøg af den nybagte folketingsmand J.C.H.Fischer, senere kultusminister, der efter en skildring af det noget rodede interiør fortalte om selve personen:¹³

»Men nu Redacturen. At han ligner tilgavns en gammel Jøde, det kan enhver nok vide af Korsarens Tegninger; men i disse er dog aabenbart Næsen gjort for stor. Han gaaer forover bøiet, men dog kan han ikke ret oversee sin Mave. Det fiddede, der så ofte findes hos Jøderne, er i ikke ringe Grad tilstede hos ham. Han bar en gammel Frakke af den nævnte Egenskab, hvilken en Knap oppe ved Halsen holdt sammen, hvorfra den faldt skraat ned over begge Sider af Maven, og aabnede derved Udsigten til en ingenlunde ny Vest og et par meget falmede Beenklæder, hvis Klap stod aaben og hang ned ved den ene Side, idet kun een Knap af Størrelse som en Kopper Toskilling holdt den oppe ved den anden Side; om Sagen er den, at der ikke findes flere end denne ene eller om de andre ikke vare knappede, skjøndt pligtskyldigst tilstede, det kunde jeg ikke undersøge. Den Gamle kommer til at gaae i en halv Uskyldighedstilstand, fordi den nævise Mave hemmer ham Udsigten. Han er forøvrigt forfængelig af sin Person og dens historiske Berømthed...«

Ikke alene scenen forandrer sig, også aktørerne.

Syndebukke

Kort før sin fallit 1820 havde M.L.Nathanson oplevet de antisemitiske optøjer, der fandt sted i september 1819. De virkede spontane og uorganiserede, uden tvivl inspireret af samtidige lignende begivenheder i tyske byer. Man kan formode, at urolighederne bl.a. kom på grund af de dårlige økonomiske forhold, der udsprang af krig og udueligt styre. I en sådan situation kunne jøderne nemt komme i skudlinjen. Helt indtil 1814, da jødeforordningen ligestillede dette befolkningselement, havde jøderne været henvist til handel under en eller anden form. De havde udviklet ekspertise i at tjene penge ved handelsforretninger, og de havde hverken råd eller tilbøjelighed til at opretholde en bedre handelsmoral end den gængse, der ikke altid var for god. For gadens parlament var de bekvemme at gøre til syndebukke, og de var nemme at finde frem til med deres karakteristiske navne og klædedragter. Torsdag den 2. september 1819 blev der slået plakater op ved Børsen, på hvilke man kunne læse, at de fine jødebutikker i Østergade skulle ødelægges, og jøderne angribes i Rosenborg slotshave, hvor de spadserede under sabbatten. Politiet var langsomt i optrækket, og Lazarus Raphael, tidligere svigersøn til Calmer Hambro, fik sine fashionable butiksruder smadret, ligesom det i de følgende dage kom til forulempelser og hærværk mod jøderne. De skyldige var at finde blandt håndværkere, lærlinge, sømænd og hjemsendte soldater foruden de sædvanlige typer, der dukker op, når der er spektakler.¹ Politiet var i begyndelsen ineffektivt over for uromagerne, men snart greb myndighederne med Kongen i spidsen ind med stor konsekvens. Dragoner blev sat til at splitte mængden, retsmaskineriet kom i gang, og 32 personer blev domfældt med op til 3 års tugthus. Urolighederne kom ikke til at koste liv - bortset fra Mendel Levin Nathansons kanariefugl, der døde af skræk, da vinduerne blev knust i hans hus.

Utilfredshed og uro ulmede helt ind i januar 1820, hvor en sladderhank skrev til Johan Bülow:²

Blandt de satiriske rygter hører, at Jerusalems forstyrrelse skal opføres på teatret, hvorefter statsminister Kaas og mad. Schall danser en pas de deux. Billetterne fås hos Meyer & Trier. Entreen går igennem vinduesruderne og betales til glarmestrene. Til Kongen skal man have sendt en pakke, hvori der lå en fin nathue.

I disse satiriske betragtninger var al utilfredsheden kogt sammen. Til forklaring skal anføres, at gehejmestatsminister F.J.Kaas blev betragtet som en pengegrisk og liderlig person, der efterhånden i flere år havde

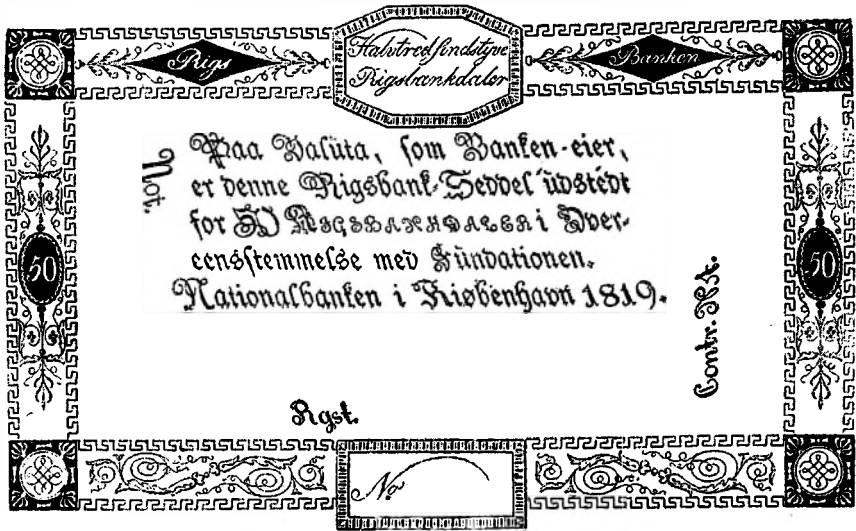
gjort solodanserinde Anna Margrethe Schall sin opvarthning. For flere jøder fik begivenhederne den følge, at de fremskyndede assimileringen ved at lade deres børn døbe; således blev den 15-årige Carl Joachim Hambro døbt og konfirmeret 1822.³

Ak, hvor forandret

Da kornprisen faldt i 1819, var det i virkeligheden begyndelsen til en landbrugskrise i Europa. Modernisering af det europæiske landbrug og tilgang til arbejdsstyrken af hjemsendte soldater forøgede kornproduktionen. Dansk landbrug blev ramt hårdt af prisfaldet, ikke mindst fordi det faldt sammen med stigningen i seddelkursen; dvs. at dels unge, dels virkelystne, der havde købt eller investeret i de første efterkrigsår, kom i vanskeligheder. Ejendomspriserne faldt stærkt, og mange gårde kom på tvangsauktion, ikke mindst godser. Da staten havde søgt at lette situationen med skattelettelse og lån, kom den til at overtage om ved 50 godser.¹ Krisen kulminerede 1822-25, og forholdene forbedredes, ikke mindst på grund af øget efterspørgsel i forbindelse med befolkningstilvækst i Europa. Korneksporten havde været hårdt ramt; den engelske kornlov 1815 holdt kornet ude fra det engelske marked, men modifikationen gennem det såkaldte »sliding scale« system bedrede situationen, så landbrugseksporten blev fordoblet fra 1829 til 1839.² Købmændene arbejdede aktivt med forbedring af kornkvaliteten for at lette afsætningen, der også var ramt ved, at eksporten til Norge efter krigsafslutningen og 1820'erne og 1830'erne igennem sank til $\frac{2}{3}$ af det tidligere niveau.³ Efter krigen stillede handelshusene forventninger til, at de gode gamle tider kom igen, og dette håb kunne kun styrkes af opblomstringen 1817 og 1818. Der investeredes livligt i tonnage, men det skulle vise sig at være en fejlinvestering. Konkurrencen blev for stærk fra de tidligere kolonimagter, og amerikansk skibsfart trængte ind i Østersøen. Hertil kom kapitalmangel, og resultatet skulle vise sig at blive, at initiativet gled fra København til Hamborg. Denne by havde været lige så hårdt ramt af krigen, men englænderne var aktive i genrejsningen af den for at få en indfaldsport til Kontinentet for landets industrivarer. I det stykke var København belastet af Øresundstolden. I Nationalbanken var der ikke megen hjælp at hente. Her prioriterede man opgaven at sikre et stabilt pengevæsen højest oven på de turbulente begivenheder. Banken fortsatte konsekvent med seddelinddragelsen, og i slutningen af oktober 1828 var kursen i forhold til specier

210 (pari som nævnt 200). Men så skete der heller ikke yderligere stigning trods en årlig inddragning af $\frac{1}{2}$ mill. i sedler. Tilladelsen til brug af solavekslen 1824 kan have haft sin betydning, da man her fik et nyt omsætningsmiddel. Den magre omsætning var en anden faktor, da efterspørgslen efter sedler dermed var stigende. 1835 standsede Nationalbanken seddelinddragningen og afventede udviklingen, der endte med pari 1838, hvor et godt høstudbytte var en af faktorerne bag efterspørgselsstigningen på omsætningsmidler.⁴

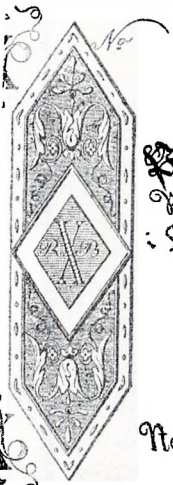
De københavnske handelshuse var i efterkrigsårene udpinte og måtte hente kreditten i Hamborg. Det skete i form af blancokreditter, der med diskonto og kurtage kunne komme til at koste 10% om året. Provinskøbmændene henvendte sig direkte i Hamborg. Det var det billigste. I København prøvede man at få transithandelen i gang igen med etablering af Det østersøiske Handelskompagni 1825, udstyret med de nødvendige privilegier. Det skulle også fungere som kreditanstalt, der tog mod varer til pakhusene og gav lån i dem. Kompagniet blev snart omdannet til et pengeinstitut, Centralkassen, der var et privat aktieselskab. Den modtog indlån til forrentning og gav veksellån mod sikkerhed i varer og effekter; de kunne dog kun diskonteres i Centralkassen, men hvis denne manglede midler, udstedte den vekslere til diskontering i Nationalbanken.⁵ Af fortids fagre storhandel var der kun handelen på Vestindien tilbage. I 1816 og 1817 så denne handel helt lovende ud, men i 1820'erne sank sukkerimporten fra øerne stærkt, i årene 1821-29 til halvdelen af niveauet 1818.⁶ Tilbage lå minderne om den store tid. Pakhusene lå stadig på Christianshavn, men der var ikke noget i dem. I 1830'erne begyndte øerne i Vestindien tilmed at give underskud; planterne ønskede at blive frigjort for monopolforpligtelsen til København. Det blev de; fra 1833 kunne alle deltage i sukkerhandelen, og dette var endnu et slag mod Københavns handelsliv. Ikke alene omsætningen var tabt, det var praktisk taget også raffineringsanlæggene.⁷ Hamborg med sin stabile valuta blev centrum for pengeomsætningen. Importører lod ikke trække på sig, men anviste det skyldige beløb på Hamborg, Amsterdam eller London, hvor der tillige traseredes for eksportvarerne.⁸ Når provinskøbmænd solgte til København, kunne de modtage betaling i banco, sølv eller sedler. Hvis det var banco, modtog de vekslere på Hamborg som betaling. Hvis det var sølv, lod de vekslen diskontere i København og fik sølv eller sedler udbetalt; eller fremmede vekslere, som de købte, hvis de skulle præstere udenlandske betalinger. Efterhånden blev de strenge vekselrestriktioner lempet lidt. I 1810 var det blevet forbudt at acceptere eller endossere i dansk kurant længere end over 8 dage for at imødegå spekulat-

Not. Paa Valuta, som Banken-eier,
er denne Rigsbank-Seddel udstedt
for 50 Rigsbankdaler i Over-
eensstemmelse med Grundtationen.
Nationalbanken i Kjøbenhavn 1819.

Rigt.

Contr. Not.

50 Rigsbankdaler

Paa Valuta, som Banken-eier, er denne
Rigsbank-Seddel udstedt for 50 Rigsbankdaler
i Overensstemmelse med Grundtationen.
Nationalbanken i Kjøbenhavn 1819.

Not.

Contr. Not.

Rigt.

I 1818 gik Rigsbanken over til at blive Nationalbank under et eget interessentskabs bestyrelse. Ved forordning af 2. juli 1819 fik Nationalbanken bemyndigelse til at udstede pengesedler »på meget tyndt, hvidt og flammert papir«. De blev udsendt i værdierne 100, 50, 10, 5 og 1 rigsbankdaler. Her ses fra serien 50 og 10 rigsbankdalersedlerne. Især 50-sedlen var let at eftergøre. Det var baggrunden for, at den blev indkaldt i 1834 og erstattet af sedlen på modstående side; den er tegnet af professor ved Kunstakademiet, arkitekt G.F. Hetsch.

J. Wilcke: Specie-, Kurant- og Rigsbankdaler, 1929.

tionen i kurantens fald. I 1811 var der sket den yderligere indskrænkning, at kurantveksler, trukket på København fra fremmed sted eller sydligere end Haderslev og Tønder, kun kunne være à vista. 1813 blev denne bestemmelse begrænset til seddelveksler, så langt sigt kunne foretages i rede sølv. En anden vekselforordning af 26. juni 1824 tillod endelig den indenbys solaveksel for at fjerne nødvendigheden af kontant betaling. Den måtte højst løbe 3 måneder, være i rede sølv og på mindst 200 rigsbankdaler. Under de elendige handelsforhold var der rigelig brug for kredit på mindre beløb, og 200 dalers grænsen blev ophævet 1836. Alle vekselbestemmelser blev samlet i forordningen af 18. maj 1825. Med sine 73 paragraffer kom dette lovværk til at stå i mange år. I den kommission, der havde tilrettelagt loven, var både L.N.Hvidt og G.L.Becker.

På Børsen blev 1820'erne og 1830'erne stille år. De hektiske forhold under krigen havde givet børskommissær Hvidt nok at bestille med tilsynet. Han havde skaffet god orden, men han havde ikke været i stand til at holde spekulanter og outsiders ude. Det princip levede videre, at Børsen var for alle, der ikke forstyrrede forretningens gang. Efter krigen gik aktiviteten stærkt tilbage, og det var på den baggrund, Hvidt nedlagde sit hverv som børskommissær 1816. Han meddelte selv, at han ikke mente, der var grund til at genbesætte stillingen, og derved blev det. I stedet gik ansvaret for ordenens opretholdelse over til Grosserer-Societetets formand og ældste. Denne politimyndighed blev varetaget tilfredsstillende ved de få episoder, der opkom, og Grosserer-Societetet befastede sin magtstilling som ordensholder på Børsen i ethvert anliggende.

Selve forvaltningen overgik ved Hvidts afgang til Statsgældsdirektionen. Kramboderne i stueetagen optoges mest af hørkræmmere, på første sal mest af boghandlere og snedkere, der solgte møbler. På første sal ud mod Slotsholmsgade blev en ny auktionssal indviet 1816; fra 1838 fik Grosserer-Societetets Komite lokaler til leje i bygningens østlige del.⁹ Især i børstiden drev mæglerne deres forretning. Hver mægler havde op til 40-50 vekslere at udfærdige og få stemplet slutseddel på. Det var mange, fordi de skulle omregnes til rede sølv, for at stempeltaksten kunne blive fastlagt. For at undgå, at omsætningen skulle gå direkte fra mand til mand til skade for markedets åbenhed, blev det fastslået ved plakat 1829 om vekselslutsedler, der skulle leveres inden for 24 timer, at de skulle forsynes med stempel efter fast takst uden hensyn til pålydende værdi.

Mæglerforordningen af 1808 tog hensyn til den kommende mæglerrekruttering. De mæglere, der fungerede ved forordningens ikrafttræden, de såkaldte stadsmæglere, der dækkede hele mæglerespektret, indgik også i Mæglerkorporationen. Den mest fremtrædende var Nicolai Holten, der var født 1775. Han var udlært hos Niels Ryberg og optjente i de gode tider en betydelig formue, bl.a. ved spekulation i statspapirer. Han købte Lindegården, 1810 hovedgården Krabbesholm i Horns herred.¹⁰ 1816 blev han optaget i Statsgældsdirektionen som særlig vekselkyndig, ligesom han 1817-39 var chef for Bureauet for de udenlandske betalinger. Holten var en af mændene bag vekselloven 1825, og han udførte mange af Frederik VI's private forretninger. Ud over de nævnte funktioner holdt han sig fri af embedsfunktioner for regeringen; han betragtede sig først og fremmest som forretningsmand og var vekselmæglerbisidder 1809-24.¹¹ Holten var ikke nogen beskeden mand, tværtimod arrogant, hvilket en episode viser, i hvilken han lagde sig kraftigt ud med sine kolleger. Efter den myndige børskommissær Hvidts afgang 1816 var grosserernes kontrol med børsordenen ikke i samme grad lagt på en enkelt mand. Der skete nu det, at en del mæglere vænnede sig til at have deres hjælpere ved hånden på Børsen, selv om Hvidt klart havde forbudt det i sin funktionstid.¹² Mæglerne blev efter et møde enige om, at medhjælperne ikke havde noget at gøre i børssalen i børstiden; de kunne opholde sig i auktionssalen og andre steder. Denne aftale tog flere mæglere yderst afslappet på, og der var fortsat et leben i børssalen af et ikke helt definerbart klientel. I sin egenskab af bisidder forlangte Holten i 1822 en mæglerforsamling indkaldt til formanden, skibsmægler Hans Herløws store fortrydelse. Holtens stilling til selve stridsspørgsmålet er ikke helt klart belyst, og det har heller ikke stor betydning i denne banale sag. Vigtigere var det, at han under forhandlingerne hævdede, at han som embedsmand på Kongens

vegne kunne smide enhver ud af børssalen i børstiden. Forsamlingen erkendte, at Holten som medlem af Statsgældsdirektionen havde beføjelser angående bygningen og dens forvaltning, men heller ikke herudover. Skænderiet var en storm i et glas vand, men havde betydning derved, at sagen endte hos Magistraten, der bekræftede, at autoriteten i børstiden blev udøvet af Grosserer-Societetets formand og ældste, og udtrykkeligt, at Nicolai Holten ikke havde noget *embede* i forhold til mæglerne. Hvad selve striden om mæglerbetjentenes tilstedeværelse angår, da fortsatte diskussionen i det uendelige, kombineret med strid om vikarordning. Fra 1824 til 1827 var Holten formand for Mæglerkorporationen. Han fratrådte, fordi han 1827 opgav sin mæglerforretning og helligede sig sine godser og embeder. Han døde 75 år gammel 1850 som gehejmekonferensråd.

Generationsskifte

Af de store forretningsmænd, der var unge under den franske revolution, slap kun få økonomisk helskindet gennem tilværelsen i en tid, hvor det ene drama afløste det andet. En af dem var Friederich Tutein. 76 år gammel, men i fuld vigør, overtog han 1833 formandsposten i Grosserer-Societetets Komite. Tyve år senere var han stadig i fin form, anlagde en flot hvid paryk i stedet for den sædvanlige gamle afhør og spillede ivrigt l'hombre.¹ Han fulgte levende med i tidens begivenheder og blev 1848 så grebet af patriotisme, at han nedlagde sin post som preussisk generalkonsul. Tutein reddede sin formue gennem alle omskiftelser og døde 95 år gammel i foråret 1853. Meyer & Trier fik reelt dødsstødet omkring 1820, og også agent Erichsen måtte i sin høje alderdom lide den forsmædelse at måtte standse sine betalinger. Det skete 1833, to år efter at han havde fejret sit 50 års jubilæum som associé i C.S.Blachs Enke & Co.

I henseende til rollen som regeringsrådgiver og låneformidler blev de to gamle firmaer udkonkurreret af den nye stjerne på firmamentet, Joseph Hambro. Faderen Calmer Hambro var død 1806, og 1812 tog Joseph, som var født 1780, borgerskab. Han handlede på Vestindien og gjorde store forretninger i korn ved siden af den bankiervirksomhed, som optog ham mest.² Joseph Hambro ville gerne bringe forsikringsområdet ind i sit virkefelt. Det var ikke meget standardiseret og noget spekulationspræget med kontrakter om forsikringsydelse i hvert enkelt tilfælde. 1816 lykkedes det for Hambro at blive københavnsk agent for Lloyds. Ydermere fik han

kontakt til et par betydelige londonske handelshuse, og gennem hans forretning tegnede der sig en alternativ kontakt til Londons finansverden i stedet for den traditionelle hamborgske. Hambros finansielle styrke viste sig ved, at han 1818 var i stand til at låne staten 900.000 mark banco som et midlertidigt lån. Hambro var klar til at skaffe 1 million £ gennem sin forbindelse Adolf Goldschmidt til 8%, men omkostningerne afskrækkede regeringen, der til sidst - som tidligere nævnt - lod M.L.Nathanson og Erichsen gennem deres respektive huse formidle lånet i Hamborg i stedet for. Denne forretning blev en del af Nathansons økonomiske ulykke. Da hans firma, Meyer & Trier, gik fallit, viste det sig, at firmaet var dybt involveret med huset Rée, Heckscher & Co. i Hamborg, gennem hvem statslånet var forhandlet. Med Nathanson ude af billedet var Hambro næsten enerådende formidler af statslån gennem engelske forbindelser i 1820'erne.

Allerede inden havde Joseph Hambro løst en stor opgave for staten. Ved fredsslutningen var det bestemt, at det afståede Norge skulle påtage sig sin part af statsgælden. Summen blev senere fastlagt til 300.000 £, at betale over 10 år. Mod reduktion på 40.000 £ ønskede Norge at indløse gælden 1822. Hambro lånte da Norge restbeløbet, ved den tid 170.000 £. Det er et tegn på hans styrke, at han rejste dette store beløb gennem sine London- og Hamborg-kontakter. Norge måtte stille toldindtægterne som sikkerhed. Hambro oprettede kontor i Kristiania for at føre forretningen igennem på den tid, der var fastsat.³

Også på andre erhvervsområder var Joseph Hambro aktiv. I begyndelsen af 1830'erne fik han stablet en dampmølle på benene på Christianshavn ved den lokalitet, der kom til at hedde Hambros Plads. Foretagendet blev langt mere lukrativt, end Hambro havde forestillet sig, og det gav basis for en betydelig eksport af forarbejdede kornprodukter og anden fødevarerproduktion, der udviklede sig omkring anlægget.

Joseph Hambro levede en stor del af sit liv i ensomhed. Hustruens sygdom udviklede sig således, at hun måtte i privatpleje, og sønnen Carl Joachim blev som 7-årig sat i pleje. Joseph Hambro bevarede dog kontakten med sønnen, der 1825 blev student fra Borgerdydskolen. Efter eksamen blev han af faderen sendt til uddannelse i Frankrig og Tyskland og i 1830 til USA sammen med en af Joseph Hambros medarbejdere. Carl Joachim befandt sig ikke godt i firmaet, og efter aftale med sin far drog han til London 1832 og etablerede en firmafilial her. Han giftede sig året efter med en købmandsdatter på stedet. Han forlod London igen og vendte tilbage til Danmark for at arbejde med i faderens bankforretninger. Nogen stor lykke kom der ikke af det. Hustruen var neurotisk, og

Carl Joachim selv var stærkt svingende i sindstilstande, der medførte dels brovtende selvhævdelse, dels depressive tilstande. Den københavnske købmand Luis Bramsen var som ung ansat på Hambros dampmølle. Han havde kun dårligt at fortælle om C.J.Hambro, der en enkelt gang i Bramsens tid besøgte møllen, men som han yderligere kendte gennem sin bror, der havde gået i Borgerdydskolen sammen med ham.⁴ Den gamle Joseph Hambro levede for sig selv, men en stor del af tiden tilbragte han med udenlandsrejser af op til et års varighed. Han kendte det meste af Europa og var omkring midten af 1830'erne så langt borte som Algier, Korsika og Italien. Joseph Hambro var en meget nær ven af Nicolai Holten, mægleren og statsgældsdirektøren. Gennem Holten og dennes svigersøn Just Mathias Thiele, der bl.a. var sekretær ved Kunstakademiet, fik Hambro interesse for kunst. Den ytrede sig bl.a. ved, at han gennem Bertel Thorvaldsen i Rom indkøbte malerier af danske kunstnere, ligesom han bidrog med støtte til opførelsen af Thorvaldsens museum. Også med billedhugger H.W.Bissen havde Hambro kontakt. Han huggede således hustruens gravsten, efter at hun var død i privatplejen 1838.⁵ Som nævnt havde Joseph Hambro ladet sin søn døbe, ligesom han lod ham opdrage i et kristent hjem. Det kan på den baggrund ikke undre, at hans forhold til den jødiske menighed var spinkelt. Han opgav aldrig selv sin jødiske tro, men han var forholdsvis ligegyldig over for det jødiske liv og ansatte efter 1825 ikke længere jøder i forretningen. Han støttede dog med et forholdsvis beskedent beløb genopførelsen af Synagogen, der var gået til ved den store brand 1795.

I 1838 erklærede Carl Joachim Hambro, at han atter gerne ville tage til London, og denne gang som selvstændig. Hustruen, med hvem han i de forløbne fire år i Danmark havde fået 3 børn, 2 sønner og 1 datter, befandt sig stedse dårligt i Danmark, og forholdet mellem Joseph og Carl Joachim var ikke godt. Joseph udstyrede ham med kapital, og han tog af sted for at oprette en bankforretning. Han var imidlertid uheldig med tidspunktet, hvor en bankkrise netop væltede flere huse i 1839. Han kom selv i vanskeligheder, hvad hans svage konstitution ikke kunne klare, så han fik et sammenbrud. Joseph rejste med det samme til London, hvor forholdet mellem de to hurtigt blev belastet til bristepunktet. Carl Joachim forsvandt til Hamborg med hele sin familie, og Joseph måtte rede tingene ud. Efter nogen tid vendte sønnen tilbage, men i så dårlig en tilstand, at han måtte tage ophold på en klinik næsten et år. Det var på den baggrund, at Joseph Hambro, nu næsten 60 år gammel, besluttede at blive i England. Han afhændede både private og forretningsmæssige besiddelser i Danmark og lavede en ordning, der økonomisk kunne sikre sønnens

fremtid. Carl Joachim Hambro kom sig langsomt, men tog ikke megen del i virksomheden i de følgende år. 1843 blev han engelsk statsborger, hvorefter han præsenterede sig som Charles Hambro. Joseph Hambro passede forretningen til sin død 1848. Forholdet mellem far og søn var i disse år præget af en absolut mangel på gensidig forståelse, og Carl Joachim behandlede sin far meget dårligt. I hvert fald i Luis Bramsens udlægning.⁶ At Carl Joachim Hambro senere skulle udvikle sig til en fremragende bankmand var ikke nogen nærliggende tanke, da han rundede de 40 år.

Hos Joseph Hambro udvikledes mange dygtige medarbejdere, f.eks. finanstantent Georg Gerson, der allerede døde som 25-årig; eller Gros-serer-Societetets senere Komiteformand A.N.Hansen. En betroet medarbejder blev Frederik Siegfred Bang. Bang kom ind i firmaet 1830, da han var 19 år gammel. Huset på Kongens Nytorv var stærkt søgt som læreplads for børn af byens velhavende familier, og kontorpersonalet præsenterede sig livligt til baller og selskaber.⁷ I Bangs første tjenestear som volontør bestod hans løn af et nytårsgratiale på 200 rigsdaler. I det hele blev gratialesystemet meget anvendt, og Hambro betænkte også Nationalbankens, postvæsenets og toldvæsenets embedsmænd med betydelige beløb nytårsdag! For en senere tid med andre synspunkter er det svært at forstå; men i tiden var det ikke ualmindeligt. Aron R.Henriques, faderens efterfølger i familiefirmaet, gav hvert år ved nytår klækkelige drikkepenge til rette vedkommende i Nationalbanken for at være sikker på at få sine vekslers diskonteret. Bang arbejdede i firmaet 1830'erne igennem. Efter en kort periode som købmand i Neapel rejste han til C.J.Hambro i London 1840. På grund af hjemve tog han hjem, men rejste atter til London 1843, denne gang med sin familie, efter at han havde giftet sig 1842. Bang forblev hos C.J.Hambro og havde det specielle arbejde at indkøbe kunstsager til Hambros privatsamling. 1857 vendte han tilbage og startede i den det samme år åbnede Privatbanken, hvor han fra 1859 til sin død 1889 var hovedkasserer.⁸

Hambros bankforretning i Danmark fortsatte som filial af Londonforretningen efter Joseph Hambros bortrejse. Ved Hambros død 1848 overgik den til de to filialledere Wilhelm Smidt og Emil le Maire, der begge var uddannet i virksomheden.⁹ Smidt & le Maire fortsatte forretningen i den samme bygning på Kongens Nytorv. Den var fra 1736, men måtte 1892 vige i forbindelse med Magasin du Nords ombygning. Alle traditioner blev opretholdt i det fashionable hus, som cheferne ledede til 1884, da Wilhelm Smidt døde, 82 år gammel. Efter overenskomst mellem seniorcheferne skulle firmaet likvideres, når en af dem

døde. Det skete nu, og bankforretningen overgik til Smidts søn Claus L. Smidt. Emil le Maire døde først 1912, 97 år gammel. Ligesom sin kompagnon og dennes søn drev han forretning på baggrund af et grossererborgerskab, dvs. bankforretning og ikke vekselererforretning. Endnu i 1880'erne arbejdede cheferne og de ældste blandt kontorpersonalet ved små olielamper fra Hambros tid, mens de yngre medarbejdere havde gule messingstager med to tællelys. Kontoret var Dickens-agtigt med regelret, hurtig forretningsgang og tavs, uimodståelig højtidelighed, fortælles det.¹⁰

Blandt de firmaer, som skulle få betydning i fremtidens Danmark, var Ruben Henriques jr. Allerede under Napoleonskrigen var virksomheden i god gænge. Der er grund til at tro, at forretningen fortsatte efter krigen med veksling af fremmed mønt samt handel med guld og sølv i barrier. Med hensyn til grundlæggelse af familie var Ruben Henriques og Joseph Hambro modsætninger. I årene 1798 til 1828 fik Ruben Henriques 18 børn. Først med hustruen Frederikke Rée 3 døtre og 2 sønner, født i årene fra 1798 til 1806. Frederikke Rée døde 1810, 35 år gammel. 1811 giftede den nu 40-årige Ruben Henriques jr. sig med Jorikka Melchior, på den tid 27 år gammel. Med hende fik han i årene 1812 til 1828 5 døtre og 8 sønner. Kun to af børnene døde som små, nemlig et pigetvillingepar, der begge døde 1815, knap 1½ år gamle. De øvrige 6 overlevende døtre undtagen én, der forblev ugift, indgik ægteskab med jødiske handlende eller industri-drivende. Af de 10 sønner forblev 4 ugifte, mens de øvrige 6 giftede sig med kvinder fra jødiske familier.¹¹ 4 beskæftigede sig med handel en gros eller detail - i sidstnævnte tilfælde handel med antikviteter - 1 blev tapetfabrikant og 1 kunstmaler. Familiens kunstneriske anlæg slog dog igennem også hos tapetfabrikanten og en af antikvitetshandlerne. De sidste 4 sønner gik i faderens fodspor som vekselmægler, vekselerer eller bankier. Det var Meyer Ruben fra første ægteskab, født 1806, der drev vekselmæglervirksomhed fra samme kontor som faderen, samt de 3 yngste sønner Aron, født 1824, Martin, født 1825 og Simon, født 1828. Sidstnævnte stiftede forretning i Hamborg i nær tilknytning til familiefirmaet. Efter Ruben Henriques jr.'s død 1846 førte Aron og Martin dette videre, først for enkens regning til udgangen af 1852, derefter i fællesskab. Aron og Martin Henriques havde som andre velhavende jødiske børn gået i skole i Bing og Kalisch' Institut. Her skulle der betales skolepenge i modsætning til den af M.L. Nathanson etablerede »Friskole for drengebørn af den mosaiske tro«.¹² Bing og Kalisch' Institut havde begyndt sin virksomhed 1803, Friskolen sin i 1805. Senere kom brødrene Henriques i Carl Mariboers ansete private realskole, oprettet 1833. Her fik man i

Nicolai Habbes maleri fra 1855 af Børsens vestgavl med rampen og Harsdorffs bankbygning til højre i den nuværende Slotsholmsgade er en kopi af et værk af Marstrand. I hjørnelokalet bag Merkurstatuen fik kursnoteringen sit domicil i 100 år fra 1874 til 1974.

Christian Elling: Børsen og Byen, 1957.

særdeleshed en fin sprogundervisning. Allerede omkring 1840 indtrådte brødrene som lærlinge i faderens forretning, og 1845 tog de vekselmæglereksamen, så de dermed var rustet til at drive forretning på hele pengeområdet, selv om der var en formel adskillelse mellem mægler- og bankforretning.¹³ I virkeligheden var der jo tale om en videreførelse af traditionen, da - som nævnt - Ruben Henriques jr.'s næstældste søn Meyer Ruben Henriques havde drevet sin vekselmæglervirksomhed fra samme kontor som faderen. Aron videreførte med et grossererborgerskab bankforretningen; først fra 1880 optræder firmaet officielt som vekselererforretning. Martin R. Henriques nedsatte sig som vekselmægler.

Andre jødiske huse var under udvikling. Allerede 1818-19 finder man i Københavns Vejviser under en adresse i Badstuestræde navnene S.I. (Salomon Isak) og L.I. (Lipman Isak) Salomonsen. I 1826 findes de to - nu med angivelse af, at de er brødre og vekselerere - på Frederiksberggade 27.¹⁴ Der er tale om den tidligste fase i eksistensen af et af de største og mest betydningsfulde private bankhuse. Familien var indvandret fra Nyborg i 1700-tallet, og brødrene Salomonsens far ernærede sig til sin død år 1800 som købmand og slagter i København. Salomon Isak var født 1784, Lipman Isak 1794; Lipman Isak levede ugift, og det blev en søn af Salomon Isak, Isak Salomon, født 1830, der skulle komme til at føre navnet videre gennem sin forretning, der fik en meget betydelig størrelse.

Et andet stort hus fik sin begyndelse 1836, da Joseph Marcus Levin tog borgerskab som vekselerer. J.M. Levin var født i Fredericia og vokset op i små kår som søn af en købmand.¹⁵ Han drev forretningen sammen med Isaac Wulff Heyman. Denne, der havde taget vekselmæglereksamen 1843, udtrådte 1848 af makkerskabet med Levin og drev derefter selvstændig mæglerforretning, indtil han gik ind i ejendomshandel og industri. Levin selv var som en del andre jøder, der var opvokset i fattigdom, meget aktiv i menighedslivet. I mange år var han således formand for repræsentantskabet i det Mosaiske Troessamfund.

Inden opmærksomheden samles om endnu et jødisk hus, skal nævnes det ikke-jødiske hus H.P.Hansen. Hans Peter Hansen åbnede (sammen med P.C.Jersild) 1832 en kræmmerforretning i silke og klæde. Han, der var begyndt på bar bund, veklede penge for folk og fik sig efterhånden en stor og anset vekselererforretning og blev meget formuende, ikke mindst ved kommissionsforretninger i obligationer.¹⁶ Fra 1872 arbejdede firmaet under navnet H.P.Hansen junr.

Ung mand med forretning

»Ved markedstid forfalder en betydelig del fremmed guld og sølv mønt, som af udenlandske købere gives i betaling ved køb af heste. Hvis tilfældet var, at en lejlighed tilbød sig, hvorved a meta og købe de sig ved sådan eller anden lejlighed tilbydende kontanter til en nogenlunde tålelig pris, skulle det glæde mig ...«¹

Den unge Jacob Simonsen afbrød et øjeblik brevskrivningen til konsul Fugleberg i Odense og så ud på Købmagergade en martsdag i 1843. Han var lige fyldt 22 og skulle være meget på stikkerne for at tjene penge, så forretningen kunne brødføde enken og de fire børn, hvortil kom hans eget tarvelige udkomme. Hvis han var flittig og tålmodig, kunne fremtiden arte sig godt, sådan som sagerne stod. Men flid, tålmodighed og initiativ skulle der til. Jacob Simonsen vendte tilbage til skriveriet:

»I fald De tro, at der ej alene ved markedstid, men også til andre tider på året var noget at gøre i fremmede som andre kontanter, ville De behageligst derom meddele mig Deres mening? ... Man har sagt mig, at det er guldsmede og andre, der opkøber sligt« ...

Lige efter nytår sidste år var principalen og læremesteren Isaac Selig Hahn død af et slagtilfælde, 54 år gammel, efterladende sig hustruen Eva, født Henriques, 40 år gammel, samt fire børn, Rose, Camilla, Rachel og Arnold i alderen fra 15 og ned til 11 år. Isaac Selig Hahn var søn af en manufakturhandler fra Hamborg, og han havde oprindeligt været ansat som kontorist i Samuel Henriques' forretning dersteds. Samuel Henriques var storebror til Ruben Henriques jr., og da han 1819 vendte tilbage til København, tog han Hahn med sig hjem til en stilling som kontorbetjent hos denne.² Her forblev Hahn til november 1823, da han tog borgerskab som vekselerer og etablerede sig på Købmagergade. 1825 blev han gift med Eva Henriques, der var datter af Samuels og Rubens søster Rachel.³ I.S.Hahn fik dermed tilknytning til den »portugisiske« menighedskreds. Han var aktiv i menighedens liv, men intet tyder på, at hans forretning havde noget større omfang. Tilfældigvis kan man kaste et

kort blik indenfor i forretningen ved dens begyndelse i oktober og november 1823.⁴ Blandt Hahns indenlandske forretningsforbindelser kendes kun to navne, S.H.Neukirch og Levin Simonsen. Det kan ikke overraske, at de - med stor sandsynlighed - er nære slægtninge. Simon Neukirch, der var gift med Isaac Selig Hahns søster Sara, bar på en saldo »von früher« på 72 rigsdaler, og Levin Simonsen, sandsynligvis den silke- og klædehandler, der ved ægteskab med Eva Henriques' søster Ester ligeledes var besvoret med Hahn, havde solgt »dänische Dukaten« til vekselereren. Hertil kom Hahns udenlandske forbindelser, der også i en vis udstrækning var familie. Simon Elias Warburg i Göteborg var således gift med Zippora Henriques, en søster til Rachel Henriques og altså moster til Hahns hustru Eva. Blandt Hahns øvrige forbindelser var der Hamborg-huse: Lipman i Altona, Amsel Jacob Réé, Altona, H.A.Jonas, Hamborg, samt Th. Heftie & Søn, Kristiania. 19 af Hahns transaktioner kendes. Blandt dem var forsendelsen af to vekslere til Lipman, Altona, tilsyneladende trukket på firmaer i Hamborg og fremsendt med henblik på diskontering. Den ene blev ikke betalt og kom tilbage i protesteret stand. Modsat modtog Hahn fra Lipman en veksler til kreditering, som var trukket på Levin Simonsen. Med de andre Hamborg-huse havde transaktionerne samme karakter. Til Heftie i Kristiania sendte Hahn et beløb i speciessedler, og fra Amsel Jacob Réé modtog han med posten en »Betutel« med tre slags specificerede guldmønter. Endelig sendte han til H.A.Jonas, Hamborg, en metalbarre og nogle mønter.

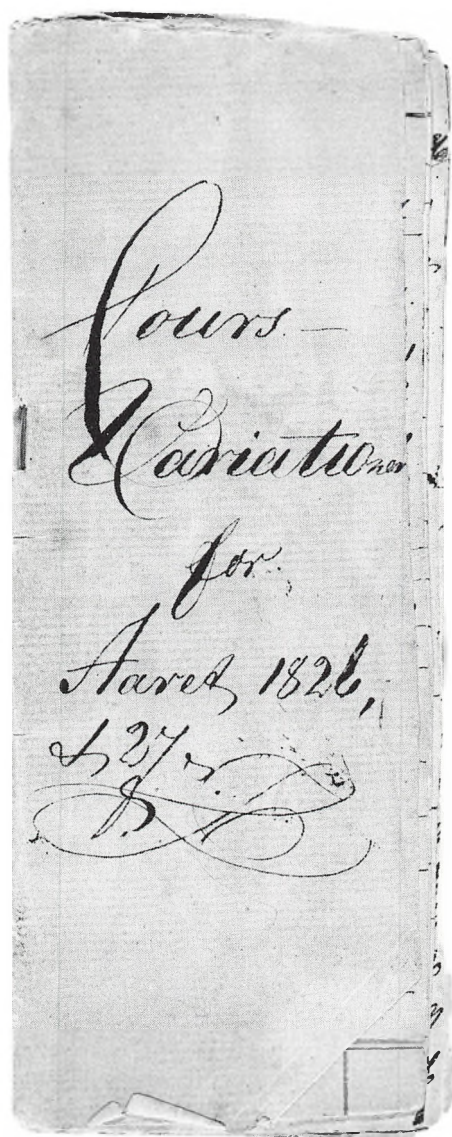
Isaac Selig Hahn, 1788-1842, var »handelsbogholder« hos R. Henriques jr. i nogle år, før han 1823 tog borgerskab som vekselerer og etablerede sig i Købmagergade 16. 1846 flyttede forretningen til naboejendommen.

Foto efter tegning hos fondsbørsvekselerer H. Simonsen.

»Cours Variationer for Aaret 1826« står der uden på dette lille, selvavede hæfte. I det har I.S. Hahn ført kurserne på banco og specier fra januar til november 1826. Det prunkløse hæfte måler 5.5 × 14.5 cm. Bagsiden af et tilsvarende hæfte fra 1830'rne afslører vekselerer Hahns tanker på langfart. Han har her skrevet dette lille vers:

»Om spanske piger et rygte siger,
at let ved smiger de give køb«.

I.S. Hahns Enkes arkiv, Erhvervsarkivet.

Da Isaac Selig Hahn døde knap 20 år efter, den 2. januar 1842 - ganske pludseligt - havde han ikke skabt sig nogen formue ved sin beskedne forretning. Det blev Jacob Simonsen, der fik chancen - og ansvaret - for at drive forretningen videre. Jacob Simonsen var oprindelig en fattig og noget forhutlet jødisk dreng, søn af Simon David Levy, også kaldet Simche Hollænder, der sandsynligvis var fra Groningen.⁵ Således som det var tilfældet med Hambro, var Simon Levy kommet til København for at blive gift i år 1800. Han var så fattig, at den jødiske menighed ikke

kunne anbefale, at han fik tilladelse til at bosætte sig. Senere på året gik tilladelsen dog igennem, og han blev gift, således som det var planlagt, med den ligeledes uformuende Heyman Davids datter Pessche. Simon hutlede sig gennem livet ved forskelligt småt. Han arbejdede som optikus (brillehandler) og var forsanger i små synagoger. Plaget af sygdom og bestandig med små børn i huset havde han svært ved at klare sig, indtil de ældste af børnene kunne hjælpe lidt til. Han døde 73 år gammel 1833, da hans yngste barn, Jacob, var 12 år gammel. Jacob havde gået i den af M.L.Nathanson stiftede Mosaisk Drengeskole, hvor direktionen ændrede hans navn til Simonsen, afledet af faderens fornavn og senere godkendt ved offentlig bevilling. Efter faderens død blev han ved skolens mellemkomst placeret i lære hos vekselerer Hahn. Jacob Simonsen fik i læretiden nok at se til. Han gik til undervisning kl. 5 om morgenen for at kunne nå i synagogen til rette tid. Trods sin unge alder var han med 7 års erfaring godt inde i forretningen, da Hahn døde.

Jacob Simonsen skulle bruge penge for at komme i gang, og et lån på 2.820 rigsdaler blev formidlet af den gamle Ruben Henriques jr., der nok følte en forpligtelse over for den unge enke, søsterdatteren, samt af Wulff Philip Heymann, en stor københavnsk købmand og industridrivende. Han var far til den tidligere nævnte Isaac Wulff Heymann, der havde etableret vekselererforretning sammen med J.M. Levin 1836. Lånet på de 2.820 rigsdaler skal være ydet af venner og slægtninge til Hahn og hans hustru. Det er meget troligt, da Jacob Simonsen næppe selv havde solide familieforbindelser at trække på. Lånekapitalen indgik i løbet af månederne januar til marts 1842, altså umiddelbart efter Isaac Hahns død. Trods sin beskedne titel »kontorist« i enkens forretning var det Jacob Simonsen, der fra 1842 drev virksomheden. Lånebeløbet blev som eneste postering i firmaets kladdebog aldrig slettet.⁶ Det skyldes, at Simonsen fik beløbet skænket i bryllupsgave, da han 1850 giftede sig med enkens ældste datter, Rose.⁷ Først 1862, da Eva Hahn trak sig ud af forretningen, blev Jacob Simonsen enejer af firmaet, der fortsat bar navnet I.S.Hahns Enke. Rose Hahn virkede før ægteskabet som lærerinde på den privatskole, hvor hun tidligere havde været elev. Sammen med hende skabte Jacob Simonsen et dynasti, der skulle få betydning både for det jødiske liv i Danmark og for landets pengeverden. En sådan udvikling var for den unge jøde højst et fremtidssyn i februar 1842.

Det eneste eksisterende billede af selve enken. Eva Hahn, født Henriques, levede 1799-1867 og er her fotograferet efter 1862.

Foto hos H. Simonsen.

Pengehandel

Først byggede Jacob Simonsen et »lager« op i guld og sølv.¹ Over disken i sin yderst beskedent udstyrede butik handlede han herefter med disse ædelmetaller i et rigt sortiment. Gode metalmonter kunne man altid stole på; de blev anvendt i mange betalingssammenhænge, og der foregik mange vekslinger for folk, der kom fra eller rejste til udlandet. Simonsen forhandlede mindst 9 forskellige guldmønter. Af danske kunne man købe dukater og frederiksd'orer. Dukaterne var sandsynligvis de såkaldte kurantdukater, udmøntet fra 1757 med en finhed på 875, indeholdende 2.7 g guld og af en samlet vægt på 3.1 g. Frederiksd'orerne var nyere, nemlig fra 1827. Finheden var 896, vægten 6.6 g med næsten 6 g guld. De kunne også fås som dobbelte.² De fleste af de udenlandske guldmønter havde en finhed på 900 og lidt derover og en vægt på mellem 6 og 8 g. Der var hollandske dukater og 10-gylden stykker, engelske sovereigns, franske napoleond'orer, russiske imperialer, spanske doubloner, amerikanske eagles og tyske kroner fra forskellige af de tyske stater, hvortil kom slesvig-holstenske kurantdukater. Sølvmonter var der endnu flere af; foruden fra de allerede nævnte lande var der piastre fra Tyrkiet og svenske specier samt af indenlandsk mønt gamle sølvskillinger. Nær beslægtet med mønthandelen var omsætningen af ædelmetal i sølv- eller guldholdige barrer af forskellig lødighed og vægt. Endvidere var der handel med sølvmedaljer, slået i en eller anden anledning, samt med det såkaldte brandguld og brandsølv, der enten var metal af særlig fin lødighed, eller mere sandsynligt guld- og sølvtræsser og -tråde, som kunne oparbejdes ved smeltning.³ Endelig handlede der gammelt sølv efter

En sølvspecie som denne er ofte gået over Jacob Simonsens disk. Det er en slesvig-holstensk mønt fra 1788 med Christian VII's portræt på forsiden og det danske våben på bagsiden. Mønten vejer knap 29 g af finhed 875, hvilket giver et sølvindhold på godt 25 g.

vægt; det kunne smeltes sammen med tresser.⁴ Handelen med eller omvekslingen af seddelpenge var begrænset til svenske rigsgældssedler, norske speciessedler samt russiske rubelsedler. Et mål for omfanget af mønt- og seddelforretningerne er det, at Jacob Simonsen foretog i alt 171 ekspeditioner i disse »varer« i løbet af februar måned 1842; kunderne er ukendte. Hertil kom - i reglen større - leveringer pr. post eller på bestilling. Et så broget sortiment kunne ikke af sig selv holde balancen mellem udbud og efterspørgsel, hvorfor Simonsen handlede større partier med faste forbindelser. En af dem var S.L.Nathanson i Helsingør. Han var den eneste egentlige vekselerer i Helsingør, en position med store muligheder, sundtold og skibsproviaivering taget i betragtning. Øresundstolden blev beregnet af toldvæsnet, men udredet af skibsklarererne over for etaten ved regnskabsposter og med sikkerhed i depoter, som hver klarerer opretholdt på Øresundstoldkammeret.⁵ Skibsklarererne fik derigennem en del valuta, hvoraf S.L.Nathanson købte, hvad han kunne få til en passende pris, hvorefter han handlede det videre til København. Med Nathanson plejede Jacob Simonsen fast forretningsforbindelse; blandt Nathansons kunder var også R.Henriques jr. Herudover handlede Simonsen valuta i større partier med Mich. Warburg, Göteborg, og først og fremmest med Siegfried Hannover i Hamborg. Hos ham bestilte Simonsen f.eks. i juni 1846 150 napoleond'orer og 50 £ i guld;⁶ og i januar 1851 2 doubloner, 125 sovereigns og 30 imperialer for i alt et par tusinde rigsdaler inklusive 1 promille i kurtage. Det var dog ikke altid muligt at tilfredsstille efterspørgslen, fordi den ønskede valuta ikke var at skaffe. Selve handelen med valuta var langt fra risikofri, da kursspring som følge af uforudselige ændringer i udbud eller efterspørgsel sagtens kunne forekomme. I juni 1851 skældte Simonsen ud over den pris, Hannover havde solgt eagles til for ham på Hamborgs børs. Hannover afviste klagen med henvisning til et stort udbud af denne møntsort.⁷ Tab fik Simonsen også i forbindelse med en lidt speciel forretning, hvor Hannover var indblandet. En af firmaets kunder, J.R.Müllertz, var på rejse, og han medbragte en tratte på 20 stk. louisid'orer; det var franske guldmønter, udmøntet op til 1794 og af en vægt på godt 8 g.⁸ Beløbet var trukket på Hannover, der fik besked om, at kunden måske ville vælge en anden fransk guldmøntsort. Da Hannover leverede mønterne til J.R.Müllertz og debiterede Simonsen, konstaterede den sidste med ærgrelse, at forretningen havde givet ham tab. Hannover svarede, at den valgfrihed, der var blevet tilstået Müllertz, havde forhindret ham, Hannover, i at købe ind på det gunstigste tidspunkt. Ydermere var der pludselig og ganske uventet opstået pengemangel i Bremen, hvorfor der herfra var kommet så betydelige

ordrer, at louisd'orer ikke kunne opdrives. På den baggrund havde Hannover været nødt til at levere guldmønter til Müllertz, indkøbt efter en høj kurs.⁹

At firmaet Hahns Enke også beskæftigede sig med regulær handel med sølvsager, altså antikviteter, afslører forretningsforbindelsen med guldsmed W.Hasselgren i Lund. I januar 1854 modtog Simonsen fra Hasselgren en barre, en skål med ske og en pokal. Han var ikke helt tilfreds med kvaliteten, da sagerne knap nok var, hvad han fandt antikke, men det var dog en begyndelse, noterede han. En skål, som Hasselgren præsenterede en tegning af, ønskede Simonsen ikke tilsendt, da den ikke var antik eller gammel nok. Hasselgren var en meget anvendt forbindelse, der mod betaling i svenske sedler også leverede forgyldte barrer.¹⁰ Som det fremgik af brevet til konsul Fugleberg i Odense fra begyndelsen af 1843, prøvede Simonsen forskellige muligheder for at få fat i nye kunder og nye forretninger. Også C.H.Sødring & Søn i Ålborg, som drev kolonialhandel og skibsrederi, fik 1843 en henvendelse om å meta-handel i kontanter. Det kom der dog ikke noget ud af, da Sødring skrev tilbage, at der i Ålborg faktisk kun var udbud af svenske og norske sedler, og ikke ret meget netop nu som følge af ringe forbrug af tømmer.¹¹

Bedre held havde Jacob Simonsen med den kontakt, han fik skabt til Otto Feyer i Stavanger i 1854. Det synes, som om Simonsen har forespurgt i huset P.A.Køhler & Co., Stavanger, om der var forretning i at sælge amerikanske dollars i form af guldmønter (eagles) til emigranter, der rejste over Atlanten fra Stavanger.¹² Allerede i 1840'erne var der en betydelig udvandring fra Norge. Emigrantskibene afgik især i marts og april, og ofte afrejste folk med mange penge efter at have realiseret alt i hjemlandet. Da der ikke var noget udbud af amerikanske penge, medbragte emigranterne species, 5-franc stykker og sterling. Fuldmægtig hos Køhler, Otto Feyer, tilbød at afsætte eagles på stedet, når der var afgang. De fandtes som 1 eagle = 10 \$ = 16.7 g af finhed 900 og som 2 eagles = 20 \$ samt halve eagles = 5 \$.¹³ Feyer accepterede forretningen som kommissionsforretning, idet han ønskede returret. I juni 1854 afsendte Simonsen i alt 830 \$, som han fordrede afregnet til en bestemt kurs. Så kunne Feyer sælge til hvilken pris, han ville.¹⁴ Den norske handelsmand fik realiseret en del dollars og afregnede med en bancoveksel på 3 måneder, trukket på et hus i Hamborg. Da vekslens beløb oversteg Feyers forpligtelser, debiterede han Hahns Enke for 500 speciedaler. Feyer ønskede med det samme at udbygge forbindelsen. Det var således, at bønderne fiskede ægte perler i en elv i nærheden af Stavanger og bragte dem til salg i byen. Feyer fremsendte et par eksempler med forespørgsel, om denne artikel

havde interesse. Simonsen var ikke utilbøjelig til at gå med i perlehandelen, hvis det fremsendte materiale kom til at bestå af store og smukke perler. I juli sendte Feyer 78 perler ned med skipper Jensen. Dem havde han betalt med 25 norske speciedaler. Senere fulgte 17, betalt med 6 specier. Perleforsøget kom til at gå dårligt, da Simonsen ikke kunne sælge til den minimumspris, Feyer havde fastsat; men forretningsforbindelsen blev opretholdt med henblik på valutaforsyning af emigrantskibene. I oktober tillod Feyer sig endvidere at trække en veksler på Simonsen til fordel for en bekendt og mod fremsendelse af en bancoveksel som dækning.

I februar 1855 læste Feyer i avisen, at et skib skulle til Quebec med emigranter; han var dermed rede til at handle yderligere nogle tusinde dollars. Årets forretninger var klar til at gå i gang, selv om skibsforbindelsen endnu ikke var normal efter vinteren. Feyer, der som alle på de kanter havde føling med alt godt fra havet, sendte 2½ tønne østers ned med skipper Jensen. Den halve tønne bad han Simonsen om ikke at forsmå som en gave; de to tønner skulle han sælge, hvad også lykkedes. Også brisling søgte Feyer at få afsat gennem Hahns Enke, men der er ingen tegn på, at handelen med havdyrene udviklede sig. Det var emigrantvalutaen, det drejede sig om, og Simonsen gennemførte nu forretningen på den måde, at han købte 500 eagles hos Siegfried Hannover i Hamborg med direkte afsendelse til Feyer, assureret på grund af årstiden. De samlede omkostninger for vekslereren lå under 1% af de 2.500 \$ i guld.¹⁵ Som et led i forretningen tilbød Simonsen Feyer en bedre afregningskurs, hvis han ville betale i norske sølvspecier.¹⁶ Sølvspecier var ikke til at få undtagen i bankafdelingerne i stiftsstæderne, hvilket gjorde en sådan transaktion for dyr, erklærede Feyer. Simonsen accepterede banco som betaling, men det skulle være i korte vekslere eller i hvert fald vekslere på større handelshuse i Hamborg. Hvis der var tale om mindre kendte huse, ville diskontoen med det samme stige. Simonsen foreslog remittering af sølvspecier gennem Feyers Kristiania-forbindelse, men først og fremmest lagde han vægt på hurtig afvikling. Jo længere tid, der medgik, jo større diskonto, hvortil kom kursrisikoen i banco. Feyer afregnede i bancoveksler på Hamborg og Altona og omregnede til specier, inden han konterede. En af vekslerne var på en mand, der havde standset sine betalinger. Simonsen udtrykte derfor det håb, at Feyer var sikret ved en solid trassent, hvilket kunne tyde på, at Feyer selv stod som remittent eller endossent; og tilføjede det, der næsten var en besværgelsesformular, når en forretningsforbindelse standsede betalingen, nemlig håbet om, at standsningen ikke bragte ham i vanskeligheder. Vekslen lå nu hos Sieg-

fried Hannover, der sørgede for protest og returnering. Dollarsalget til Feyer fortsatte i de kommende år på kommissionsbasis; men forretningen var ikke uden risiko for Simonsen, da der kunne ske kursfald på valutaen, mens den lå hos Feyer. Især i foråret 1857 kastede dollartransaktionen noget af sig, da ikke mindre end 5 emigrantskibe gik til Quebec fra Stavanger. Mindst 6.000 \$ fik Feyer afsat mod ⅓% i provision. Betalingen var fortsat banco - med skænderier om kursen med Simonsen - eller norske specier, indbetalt til Ruben Henriques jr.'s Kristianiaforbindelse. Ligeledes fortsatte perlehandelen, der dog var hæmmet af prisfluktuationer. I november 1857, under den internationale handelskrise, spurgte Feyer telegrafisk, om han måtte trække 1.000 £ på Simonsen mod fremsendt dækning i banco på Hamborg. Simonsen sagde nej, men med dette forbehold: »... dog skulle tiltænkte dækning være *prima papirer*, det være sig virkeligt *prima*, da skal jeg overveje den omhandlede tratte min accept«.

Den turbulens, der kom af krisen 1857, skulle i øvrigt, som det vil fremgå senere, skabe komplikationer i forholdet mellem de to pengehandlere. Omsætningen med Feyer var karakteristisk ved, at nordmanden var Simonsens største kunde i valutaforretninger. Som det er fremgået, skabte forbindelsen også øget omsætning med Siegfried Hannover i Hamborg.

Veksler

Simonsens forretning omfattede langt mere end handel med kontanter. I begyndelsen var hans driftskapital kun lille, og kreditgivning kunne han knap nok indlade sig på. Konsul Fugleberg i Odense, som Simonsen havde overtaget som kunde fra en anden københavnsk vekselerer, ønskede sin kredit overdraget til Simonsens hus, men det blev afslået i januar 1843, »da særegne omstændigheder nu for tiden gør mig det ganske umuligt...«¹ I det hele var Jacob Simonsen - også senere i karrieren - tilbageholdende med kreditgivning, der ofte foregik ved, at kreditor accepterede veksler. Købmand og isenkræmmer C.C.Holm ønskede 1857 en blancokredit oprettet, men Simonsen afslog, »da min forretning ikke er baseret på slige affærer«. Han drog på ingen måde Holms soliditet i tvivl. Det var således, at han havde accepteret nogle få veksler for Holm, men han hævdede, at det var de eneste, han i fem år havde påtaget sig.² I begyndelsen var det sandsynligvis kapitalmangel, der afholdt Simonsen

fra indbringende acceptforretninger, senere nok lige så meget forsigtighed. Dækning for en veksel skulle fremsendes i god tid. Hvis den ikke kom, måtte acceptanten naturligvis betale af egne midler. 1857-krisen skulle vise, hvor farlige sådanne blancokreditter kunne være. Også i tilfældet Holm var Simonsens forsigtighed på sin plads. C.C.Holm gik fallit i februar 1859.³

At få en blancokredit var handelslivets ridderslag. Jacob Simonsen anmodede i efteråret 1855 forsigtigt Siegfried Hannover om denne begunstiggelse. Han anførte, at han hidtil ikke i meget høj grad havde været generet af ikke at have en blancokredit, men når han så fremad, kunne der måske opstå situationer, hvor han med held kunne bruge en. Han anmodede derfor om tilladelse til at måtte trække op til banco 10.000. Som referencer henviste Simonsen til Siegfried Hannovers bror, Martin Emil Hannover i København, grosserer og indehaver af en betydelig forretning og kommet til formue ved ligesom D.B.Adler at gifte sig med en datter af den rige London-bankier John Raphael;⁴ samt til Isaac Wulff Heymann, søn af den mand, der i 1842 havde været med til at hjælpe ham i gang. Med (sjældent) høflighed tilføjede Simonsen, at dersom det i mindste mulige måde skulle være »Dem ubelejligt, da skal De ikke genere Dem for rent ud at svare nej, og jeg skal tilføje, at jeg uden mindste grad af utilfredshed skal imødesee Deres erklæring ...«⁵ Jacob Simonsen fik sin blancokredit på betingelse af altid prompte at fremsende dækning inden forfald, så Hannover ikke kom til at stå i kontant forskud og mod at betale 1/3% i provision for tjenesten.⁶ Hidtil havde Simonsen deponeret fonds og dokumenter hos M.E.Hannover som sikkerhed, hver gang han trasserede større beløb på Siegfried Hannover, og til stadighed med fremsendt dækning 14 dage inden forfald.

Firmaet Hahns Enke kunne godt lejlighedsvis tage nogle tusinde rigsdaler som indlån mod rente;⁷ men det var ikke noget, der blev gjort meget ud af. Heller ikke den risikofyldte og kapitalkrævende vekseliskontering arbejdede Jacob Simonsen meget med. En mand i Vejle fik i stedet tilsagn om at kunne fremsende solaveksler med blancoendossement, så ville Simonsen forsøge at få dem diskonteret for ham mod kurtage.⁸ I mindre risikable tider diskonterede Simonsen dog lejlighedsvis, f.eks. for Peder Hermandsen i Næstved, der drev kornhandel på Norge.⁹ Der kunne godt være tale om større beløb, som et andet eksempel fra 1853 viser. Johan Jørgen Rundin, exam.juris og proprietær i Helsingø (i hvert fald i begyndelsen af 1840'erne) havde opnået en blancokredit hos tømmerhandler D.Guldberg jun. i København mod pant i en prioritetsobligation, hvorefter han kunne trække på Guldberg 3 måneders vekslers på op til

5.000 rigsdaler.¹⁰ Rundin spurgte Simonsen, om han ville diskontere sådanne vekslers, trasseret af ham på Guldberg, accepteret af denne og endosseret af Rundin, og omsætte (forny) dem op til fem gange. Hertil svarede Jacob Simonsen ja. Hvad ellers omsætningen af vekslers angik passerede der en del af disse ihændehaverdokumenter gennem vekselsererkontoret, enten som betaling eller i kommission. I det store vekselmateriale var der noget skidt iblandt, både dårlige vekslers, der skulle til protest, og direkte falske vekslers. At omgå et sådant materiale var blot og bar rutine for enhver vekselserer, både når vekselprotest skulle optages og vekselretten gøres gældende mod rette vedkommende, eller når man måtte opgive at trænge til bunds i forholdene omkring en falsk veksel.¹¹

Bankhæftelser

En stor, enestående, besværlig og yderst kompliceret forretning fik Jacob Simonsen og andre vekselserere på grundlag af 1813-pengereformens bankhæftelse. Hvis man ser bort fra hertugdømmerne, beløb den samlede bankhæftelse sig til 19 millioner rigsbankdaler, hvoraf 16.6 i jorder og tiender og 3.4 i købstadsbygninger og de ligestillede bygninger på landet.¹ Skønmæssigt var der tale om ca. 150.000 hæftelser. Købstadshæftelser kunne forekomme i hvert fald i spændet mellem 12 rigsbankdaler til henimod 10.000, landbankhæftelser fra 24 skilling til over 100.000 rigsbankdaler for godser. Nationalbankens opkomst 1818 medførte ændringer i bestemmelserne om bankhæftelsen. I sin grundfond beholdt banken bankhæftelserne, men kun $\frac{1}{3}$ af hæftelserne på jorder og tiender. Renten af de sidste $\frac{2}{3}$ blev jo reelt afholdt af staten ved modregning i skatterne. Efter en årrække - når modregning i skatterne holdt op - skulle de $\frac{2}{3}$ af hæftelsen bortfalde uden indfrielse. Denne nedskrivning af hæftelserne med $\frac{2}{3}$ medførte absurd små hæftelser helt ned til 4 skilling til forrentning og indfrielse; administrativt lettedes situationen dog ved, at renteindbetalingen foregik sammen med skattebetalingen. Bankhæftelsen var uopsigelig fra kreditors side, og de, der var belastet af den, ejede efter loven Nationalbanken. Det kom til udtryk på den måde, at bankens grundfond blev fordelt på aktier af 100 rigsbankdaler. Så snart udbytte kunne gives, skulle de, der havde indbetalt hæftelsen, selvfølgelig have det udbetalt. De, der ikke havde, ville få udbyttet modregnet i renteindbetalingen. Staten fik ikke tillagt nogen aktieret for de $\frac{2}{3}$, hvor skatterne blev modregnet i renten. Når modregningen ophørte, var hæftelsen, som nævnt,

principielt indfriet. Aktieretten var derimod gældende for den sidste $\frac{1}{6}$. Denne del nåede ofte ikke op på minimumsbeløbet for aktiestørrelsen, 100 rigsbankdaler, men der var mulighed for at lægge flere sammen eller supplere op til dette beløb. Bankhæftelsen skulle efter planen tinglyses på hver ejendom, men panteobligation kun udstedes, hvis der blev udtrykt ønske om det. Hverken Rigsbanken eller Nationalbanken lod imidlertid hæftelserne tinglyse. Hvis man indfrie bankhæftelsen, kunne man forlange udstedt en obligation, der blev forsynet med en transportpåtegning til debitor, der dermed havde en slags ejerpantebrev af fortrinlig kvalitet, første prioritet, som den var, og til forrentning med $6\frac{1}{2}$ % sølvværdi. En sådan obligation blev tinglyst; men talrige små hæftelser blev indfriet blot mod kvittering, som sjældent blev tinglyst. Derfor var panteregistrene ofte til ringe hjælp, når man skulle belyse forholdene omkring bankhæftelsen på den enkelte ejendom. Lidt kompliceret kunne forholdene blive, hvis man fandt en liebhaver, der ville overtage gælden til en lavere rente end $6\frac{1}{2}$ %. Så blev hæftelsen indfriet. Til gengæld for renteforskellen fik den nye långiver aktieretten. Når aktieretten var benyttet, fik obligationen en påtegning. Antallet af obligationer, der i alt blev udstedt, var 11.784. Af generalkvitteringer blev der udstedt 105.078 for indfrie hæftelser, hvoraf som nævnt kun få blev tinglyst. Bankhæftelsen blev hurtigst indfriet i København. I 1836 var der her kun 7-8% uindfrie, mens samtidig procenten for købstæderne var omkring 50 og landet ca. 75. Her kom nu spekulanternes chance: Man kunne producere obligationer og kvitteringer til brug for aktierettens udnyttelse ved at sørge for, at hæftelserne blev indfriet. Nationalbanken havde besluttet i 1839, at suppleringsretten, retten til at lægge kontanter til indfrie hæftelser for at nå de nødvendige 100 rigsdaler, som aktierne lød på, skulle ophøre den 1. august 1842. Dette faldt sammen med, at aktiernes kurs gik over pari, hvad der gjorde suppleringen rentabel. Hvis man f.eks. havde en hæftelse på 50 rigsdaler og selv lagde 50 til, fik man i 1842 en aktie til en værdi af 105 rigsbankdaler. Man kunne få aktier, hvis man havde kvittering for indfrielse af hæftelsen. De blev forholdsvis mere værd, jo mindre de var. I det førnævnte tilfælde fra året 1842 var hæftelseskvitteringen på 50 rigsdaler 55 værd. Havde den kun været på 1 rigsdaler, ville den direkte have været 6 rigsdaler værd.

Nu gik jagten ind på alle mulige småhæftelser, som man skulle have i hus tidnok inden suppleringsrettens bortfald til august 1842. Tiden var lidt for knap i Danmark; i hertugdømmerne var det lidt bedre, da suppleringsretten her først blev ophævet året efter. Der var flere metoder at benytte i jagten, alt efter de ressourcer, man rådede over. Nogle køben-

havnske forretningsmænd lod hele landet berejse for at skaffe fuldmagter til at indfri hæftelser og få overdraget aktieretten. Jacob Simonsen havde lidt for begrænset kapital til at tjene de helt store penge i situationen, og heller ikke de kontormæssige ressourcer, der skulle til. Nordsjælland og Sydfyn blev hans arbejdsområder, hvor han fik kontakt med nogle opkøbere. De tog ud med fortrykte fuldmagter til bønderne, der ved underskrift bemyndigede opkøberen til at indbetale sjettedelen af bankhæftelsen og overdrog aktieretten til samme. Det var vel ind imellem en snavs forretning, idet bønderne ikke alle forstod, at den prioritetsgæld, de havde forrentet i mange år, nu var blevet et aktiv, fordi aktierne var gået over pari. Det er tænkeligt, at bønderne afgav aktieretten gratis mod at få slettet hæftelsen bare ved at skrive under på et stykke papir. De havde jo ikke penge til at supplere op til aktiestørrelsen alligevel. På den anden side: Hvis bønderne fik at vide, at der blev tjent tykt på dem, kunne situationen for opkøberen blive lidt anstrengt i lokalsamfundet. Det er nok på den baggrund, man skal forstå en passus i et brev til Jacob Simonsen fra en af de fynske opkøbere, M.A.Meyer i Fåborg: »...skulle nogen herfra forespørge om mine forretninger med Dem i henseende til bankaffærer, ønsker jeg dette ej gerne offentliggjort, af flere grunde...«².

Da Simonsen ikke havde kapital til større opkøb, lavede han kommissionsforretninger. Mod en provision på 8 skilling pr. hæftelse - 12 à 15 var det normale, hævdede han - påtog han sig at indbetale hæftelser i Nationalbanken. Skulle han sælge aktionærrettighederne til favorabel kurs, skulle han have 8 skilling yderligere.³ Det var faktisk nødvendigt at have en forbindelse i København til at ordne bankkontakten, for Nationalbanken, der ikke ønskede større aktiekapital end uundgåeligt, lagde alle mulige hindringer i vejen.⁴ Bankens »Kontoret for de danske hæftelser og aktievæsenet« udleverede kun aktier to gange om ugen, og hvis der var det mindste i vejen med papirerne - og der kunne være mange muligheder - fik man dem i hovedet igen.⁵ Forholdet var det, at meget få havde betragtet aktieretten som et gode af betydning. I 1836 stod aktierne til en kurs på 36. Få var så forudseende som storspekulanten Theodor Suhr, lederen af det gamle familiefirma J.P.Suhr & Søn, der var stiftet af hans farfar. Theodor Suhr sad i Nationalbankens repræsentantskab 1829-34, og her fik han smag for bankhæftelsesobligationer. Suhr hentede i årene 1837-39 aktier for over 100.000 rigsbankdaler i Nationalbanken. Det kunne ikke betale sig for ham at supplere, da kursen var langt under pari; han lagde beløb sammen i stedet for. 1848 var kursen steget til 174, så spekulatoren har bidraget til Suhrs voldsomme formueforøgelse i 1840'erne. Ved midten af årtiet var han god for en million.

<p>Underkrevne</p> <p>betalingen af Sjettedelen af den paa min Forbehold i</p> <p>Bye under</p> <p>deelte General-Dividering af</p> <p>i Banken til fuldkommen Eiendom.</p> <p>Til Bitterlighed</p>	<p>transporterer herved til Hænderhaveren, den, for Ind-</p> <p>Sogn</p> <p>Ant, paahvillende Bankhæftelse, af Nationalbanken med-</p> <p>for</p> <p>saavel som den derefter tilkommende Actieret</p>
---	---

Da den vilde jagt gik efter bankhæftelserne, var det nødvendigt at have alle formaliteter i absolut orden, hvis man ønskede at trænge igennem Nationalbankens vrantne ekspedition.

Denne fortrykte fuldmagtsskrivelse havde vekselernes agenter med ud, når den forjættede sjettedel skulle købes hos bønder og godtfolk i provinsen.

I.S. Hahns Enkes arkiv, Erhvervsarkivet.

Skriftlig henvendelse om ombytning til Nationalbanken nyttede heller ikke. Man måtte møde personligt frem eller ved fuldmægtig. Problemerne kunne være uoverskuelige. Hvis en ejendom havde været gennem skiftebehandling, eller hvis enken sad i uskiftet bo, skulle ejendomsretten attesteres på amtskontoret. Prokurator Nielsen i Vejle, formentlig amtsfuldmægtig, som Jacob Simonsen tryglede om attester op mod den kritiske dato, hævdede, at amtspersonalet ikke ville have ulejlighed med papirarbejdet. Simonsen klagede til Nationalbanken, idet han fremhævede, at denne tjenesteforsømmelse forhindrede folk i at udnytte suppleringsretten.

Når opkøberne i øvrigt havde afsendt fuldmagterne, kunne de begynde at sælge aktionærrettighederne på tid til senere levering.⁶ De blev betalt ca. 1 point under aktiekursen i foråret 1842. Banken kunne finde på at slå hæftelserne sammen, hvis de havde fællesattest fra et amtskontor; derfor måtte Simonsen i sådanne tilfælde indlevere dem på forskellige dage. Det synes, som om han købte en del fuldmagter af Bruhn & Fleischer, et par købmænd i Hillerød. I sommeren 1842 fremsendte de 16 fuldmagter, f.eks. fem underskrevet af Ole Hansen, Herlev, på fra 2 til 3.14 rigsdaler.⁷ Lidt senere købtes 46 rettigheder, hvoraf 38 kunne godkendes. De blev betalt med 4 rigsdaler stykket, og i den hektiske sommer synes Simonsen at have

købt for 3½ til 4 rigsdaler i bundter;⁸ f.eks. fik han tilbudt 200 generalkviteringer med transporter i orden fra en person ved navn C.Meulengracht. Helt nøje kan forretningen ikke følges; men likviditetsproblemer kunne opstå med følgende misstemning ud i leddene, når banken sinkede sagernes ekspedition.⁹ Alle lånte åbenbart penge af hinanden i disse måneders hektiske dans om guldkalven. Nogle hæftelser blev ydermere handlet i flere led.¹⁰ F.eks. købte førnævnte M.A.Meyer fuldmagter af Coppel Meyer og videresolgte dem til Jacob Simonsen, der videresolgte til Philip Heymann. Det synes, som om Simonsen anstrengte sin likviditet til bristepunktet denne sommer. Det gav et dårligt forhold til M.A.Meyer, Fåborg, der i januar 1843 klagede over endnu ikke at have modtaget fuld betaling for fuldmagter, der var afleveret for 10 måneder siden. Meyer kunne ikke forstå langsommeligheden i ekspeditionen, men en stor del af rettighederne var ikke i orden; der manglede både underskrifter og attester. Efter suppleringsrettens bortfald fortsatte forretningerne med hæftelserne endnu et par år. Man kunne jo stadig lægge hæftelser sammen. Et eksempel på problemerne er seks fuldmagter, som Simonsen havde købt af Bruhn & Fleischer. Det var bankhæftelser på skolelodder, og de blev afvist af Nationalbanken, fordi sognepræstens ret til at disponere over skolelodderne måtte dokumenteres. De blev sendt til sognepræsten til attestation af rette vedkommende.¹¹ Præcis samme problem opstod med fynske lodder, købt af konsul Fugleberg, Odense.¹² Her var det degnens adkomst til at disponere, som banken ønskede dokumenteret. I dette tilfælde gik sagen skidt. De pågældende lodder lå i Svendborg amt, der nægtede at påtegne fuldmagten, fordi amtsrådet havde besluttet selv at sammenlægge og indløse samtlige bankhæftelser på skolejorder i amtet. Jacob Simonsen fortsatte forretningen i hvert fald til midsommer 1846, da han annoncerede på Lolland efter indfrieede bankhæftelser.¹³ Da Nationalbanken begyndte at give udbytte, mindskedes interessen for at »afhænde« hæftelserne. I 1850'erne indtil krisen 1857 lå udbyttet højere end hæftelsens rente på 6½%, så der blev overskud i mellemregningen rente og udbytte.¹⁴

Efterhånden som Nationalbanken udleverede aktierne, gik de ind i omsætningen som handelsvare til fordel for mæglere og vekselerere. En forretning mellem Simonsen og J.Chr.Voss, Kalundborg, havde principielle aspekter i sit forløb.¹⁵ Voss tilbød i januar 1844 Simonsen for 2.000 rigsbankdaler bankaktier til bedst mulig pris, at levere til juni termin. Simonsen tilbød kurs 118 ultimo juni. Det var samme pris, som aktien var udbudt til på Børsen samme dag, men hverken han eller andre mæglere og vekselerere, der var til stede, reflekterede på denne pris; en enkelt bød

117½. Det var den almindelige opfattelse blandt børnsfolk, hævdede Simonsen, at aktieprisen blev drevet op af spekulationsmæssige årsager, og der var en formodning om, at aktien snart ville falde. Simonsen bad om med det samme at få slutsedlen underskrevet af Voss, så han kunne dække sig ind (ved at sælge på tid), hvis aktierne dalede alt for meget. De to mænd enedes om kurs 119. Det viste sig, at Simonsen havde lavet en lille fin forretning til et par hundrede rigsdaler, da kursen steg næsten 10 points inden leveringen. Det var muligvis årsagen til, at Voss blev irriteret. Ved handelens effektivering beregnede Jacob Simonsen sig ¼% i kurtage, og herimod protesterede Voss. Han fremhævede, at når en *mægler* lavede slutseddel, var det forud bekendt og beregnet, at han skulle have kurtage af handelen. Anderledes med en *købmand* eller *vekselerer*, hvad enten det drejede sig om varer eller papirer. Her skulle eventuelle omkostninger fremgå af slutsedlen. Jacob Simonsen havde altså ligestillet sig med en mægler i kurtagemæssig henseende uden at have bestilling som sådan. I det hele taget virkede arrangementet lidt individuelt, for hvis Simonsen skulle have kurtage, skulle det være ½% efter 1808-forordningen, når beløbet lå under 10.000 rigsdaler. Situationen indeholdt spirer til den udvikling, der op gennem århundredet flyttede fondsforretningerne fra vekselmæglerne til vekselererne. I Kalundborg kendte man kun lovens ord.

Da Jacob Simonsen i 1856 anbefalede sig for Elias B. Muus i Odense, lød tilbuddet på at handle obligationer og aktier uden fradrag af provision.¹⁶ Muus ville få dagens noterede børskurs »kun mod fradrag af den ordinære mæglerkurtage 1 promille«. Det samme tilbød han at handle sterlingveksler for, uagtet de i de seneste måneder var så efterspurgt, at de blev leveret til 6 skilling over noteret kurs. Det kunne synes, som om vekseleren var fleksibel og tog, hvad han mente var opportunt i de enkelte forhold.

Fonds og aktier

I øvrigt var omsætningen i aktier og obligationer ikke ret stor i 1840'erne og 1850'erne. Tager man f.eks. situationen 1847, blev der foretaget officiel notering på Børsen hver tirsdag og fredag af disse papirer:

Norske speciessedler

Svenske rigsgældssedler

4% kongelige obligationer
3% dansk-engelske obligationer
4% østgotiske obligationer af 1846
Nationalbankaktier
Aktier i den Kjøbenhavn-Roskildeske jernbane

Herudover noterede man hver børsdag (tirsdag og fredag var tillige de officielle postdage) kursen på bancoveksler, 2 måneders sigt, ligesom bankdiskontoen og diskontoen for bancoveksler blev offentliggjort.¹

4% kongelige obligationer var normale statspapirer, udstedt på forskellige summer og i forskellige anledninger. 3% dansk-engelske var et lån, formidlet af Wilson & Co., London, og overtaget af Rothschild efter Wilsons fallit.² 4% østgotiske obligationer af 1846 var svenske hypoteksforeningspapirer, udstedt af Østgotha Hypoteks-Forening, der var stiftet 1845. Ved formidling gennem Hambro & Søn havde Østgotha solgt obligationer i udlandet for over 8 millioner mark banco.³ Nationalbankaktier stod nu - i maj 1847 - i kurs 170. Det sidste blandt disse stærkest omsatte papirer, der var kvalificeret til notering hver børsdag, var de sjællandske jernbaneaktier. Det sjællandske Jernbane-Selskab blev stiftet af Industriforeningen i København 1844 med eneret til anlæg af en jernbane mellem København og Roskilde. Aktiekapitalen var på 1.500.000 rigsbankdaler. Det kostede næsten 2 millioner at bygge banen, så selskabet måtte låne godt 400.000 rigsbankdaler. Til gengæld gav banen et overskud på typisk 20.000 rigsbankdaler hvert år og kunne udbetale et mindre udbytte. 10 år efter - i maj 1857 - var antallet af papirer, der blev noteret hver børsdag, steget til 18.⁴ Hele stigningen faldt inden for fonds. Der tilkom nye statspapirer og et københavnsk kommunelån. Hertil kom de nye kreditforeningers obligationer, der strømmede ud på markedet. En enkelt ældre forening, den tidligere omtalte Huus-eier-Creditkasse, var nu til fast notering. De nye var Creditforeningen af Land-Eiendomsbesiddere i Nørrejylland, stiftet 1851, hvis obligationer blev forrentet med 4½%, Creditforeningen af Kjøbstadgrundeiere i Nørrejylland, stiftet 1852, til 4% og Creditforeningen af Grundeiere i Sjællands og Lolland-Falsters Stifter, stiftet 1852, ligeledes 4%.⁵

Selv om kun to aktier noteredes hver børsdag, var denne finansieringsform på vej frem. Blandt de mere populære selskaber var Fredens Møllers Fabrikker, som lå på Amager og især fremstillede svovlsyre, andre syrer samt gødningsprodukter. Det var en tidligere oliemølle, arbejdet op af den engelsk-danske fabrikant Joseph Owen, der i krigstiden og et par år efter havde været ansat hos Ryberg & Co. Jernbanen var ikke det eneste

trafikmiddel, der var på aktier. Dampskibs-Interessentskabet i Helsingør havde finansieret anskaffelsen af sine to dampskibe, der ikke uventet hed Hamlet og Ofelia, ved at udbyde aktier for 100.000 rigsbankdaler.⁶ Endelig fandt aktieselskabsformen tidligt indpas i det københavnske forlystelseliv. Kjøbenhavns Sommer-Tivoli blev stiftet 1845 af Georg Carstensen, der havde privilegium til at drive sommertivoli. Han mistede dog hurtigt den finansielle kontrol over foretagendet. Kapitalen var 102.000 rigsbankdaler, fordelt på ikke mindre end 3.000 aktier, altså noget af et folkeforetagende. Kjøbenhavns Casino var stiftet 1846, ligeledes på baggrund af Georg Carstensens privilegium, her til at anlægge et vinterforlystelsesetablisement i Amaliegade. Her var de enkelte aktier helt nede på en størrelse på 25 rigsbankdaler, og kapitalen dobbelt så stor som i Tivoli. Mens Tivoli kom rimeligt i gang, gik det galt med Casino. Det åbnede i februar 1847, men var allerede insolvent i foråret 1848; det kom dog hurtigt i gang igen. Georg Carstensen selv fik reelt ikke mere med etableringerne at gøre; han meldte sig til militæret, da 3-års krigen brød ud i 1848.

Jacob Simonsens forretninger i fonds til korresponderende kunder var ikke særlig omfattende. De var spredt jævnt over danske statspapirer samt nogle få formidlinger af kreditforeningsobligationer. Endnu mindre var hans omsætning i danske aktier. En vis interesse var der om de nye banker, der kom på aktier, Fyens Disconto Kasse og Privatbanken i København. Det var foretagender, det kunne være svært at have nogen fast mening om i tiden. Til en kunde i Århus, politimester H.R.v.Scholten, der bad om råd, skrev Simonsen:⁷

»Mit råd med hensyn til Privatbankaktier er ikke meget værd. Jeg er overhovedet ikke meget tilbøjelig til at råde i slige affærer, da, når man vil råde efter egen bedste mening, man lettelig alligevel kan råde fejlagtig, og når da fremtiden viser, at rådet har været mindre rigtigt, da fortryder det både rådgiveren og rådtageren«.

Jacob Simonsen var i et klassisk vekselererdilemma: Gode råd gavner omsætningen, dårlige ødelægger forretningen. Englænderne har et ord-sprog til lejligheden: *Never prophesy unless you know.*

Hvad der ellers var af interesse for danske aktier blandt Simonsens kunder var koncentreret om trafikmidlerne, de sjællandske jernbaner og dampskibene i Helsingør. En handel i sidstnævnte selskabs aktier belyser Simonsens metode og praksis. Anthon Jensen, Helsingør, aftalte køb af dampskibsaktierne, formentlig på Hahns Enkes kontor i Købmagergade. Da Jensen ikke havde modtaget aktierne på Hotel Phoenix (hjørnet af

Dronningens Tværgade) eller gennem kaptajnen på Ofelia, ville han annullere handelen på grund af forsinket levering.⁸ Herimod protesterede Simonsen skarpt og »højlig frapperet«, »fordi De ville vælte skylden over på mig, hvilket er aldeles ubegrundet«. Simonsen havde samme aften, som handelen var afsluttet, været på hotellet, hvor han i overværelse af portneren og tre medtjenere havde fået den besked, at Jensen var ude at køre med sin frue. Han måtte opfylde handelen, krævede vekselereren, der var indgået »på mands ord og ære«, og (hvad der formentlig var ikke mindre vigtigt) i vidners nærvær. Simonsen måtte i sin stilling handle efter ord, »som gives mig på tro og love«, og hvis Jensen ikke ville modtage aktierne, ville de blive præsenteret ved Notarius. Om Jensen, hvad ikke vides, fik aktierne eller ej, er ligegyldigt, men episoden understreger det for enhver vekselerer nødvendige princip, at »en handel er en handel«. Under 1850'ernes forholdsvis langsomme transportforhold kunne forsinkelse af købte papirer i øvrigt give slemme tab. Ved en lejlighed blev Simonsen meget forbitret på Siegfried Hannover over en forsinket leverance af £ 500, 3% dansk-engelske obligationer. Simonsen havde ventet leverancen, der efterhånden vel havde en værdi af 42-4300 rigsdaler til mandag den 20. marts 1854. Ved den officielle notering den foregående fredag var kursen 72, tirsdagen før $\frac{3}{4}$ point højere. Nu, fredag den 24. marts, var kursen gået under 70. Der var tabt et par hundrede rigsdaler, hvordan forretningen end gik.⁹ »Jeg er overbevist om, at skylden ikke ligger hos Dem, men da må jeg og minde Dem om, dersom sælgeren ikke har præsteret, hvad han skulle, da på det kraftigste at virke for, at det derved opståede tab lægges ham og ikke mig til last«. ¹⁰

I 1850'erne var der nogen interesse for udenlandske papirer. De mest eksotiske papirer, som Jacob Simonsen interesserede sig for, var mexicanske statspapirer, hvis værdi imidlertid svingede i takt med Mexicos politiske forhold til USA; og det var kompliceret fra 1840'erne til 1860'erne. Ellers var det russiske statspapirer, fra 1850'erne russiske jernbaneaktier. Hertil kom østrigske obligationer og nordtyske bankaktier.¹¹ Endelig var der de udenlandske såkaldte lotterilån. En årlig lodtrækning bestemte, hvilke obligationer der skulle indløses, og med hvilket beløb. Et sådant lån var præsenteret i Hamborg 1845, nominelt på næsten 1 million mark banco.¹² Det lignede i høj grad de senere så populære præmieobligationslån. I det hamborgske tilfælde ville den *uheldigste* indehaver få indløst sin lod på 100 mark med 200 mark i 1894, dvs. en renteindtægt på 100 mark og fordobling af kapitalen på 49 år.

En fast forretningsforbindelse i mange sager om køb og salg af værdipapirer var Waldemar Glückstadt i Roskilde, fra 1867 by- og rådstueskriver,

Hamburg, d. 20. März 1857.

Tür Herrn
 probirt, berechnet, ~~B. N. 3. 8.~~, davon hatten 1000 Gewichts - Theile
~~...~~, schreibe ~~...~~ Gewichts - Theile Gold
 und ~~672.~~, schreibe ~~...~~ Gewichts - Theile Silber.
 J. H. N. Schlabitz
 Münz- und Bank-Wardein.

I foråret 1857 lod Jacob Simonsen en sølvbarre prøve hos gardejnen i Hamburg. »Münz- und Bank-Wardein« var en beskikket embedsmand, der var bemyndiget til at udstede attester over ædelmetals lødighed. I nævnte tilfælde konstaterede gardejnen et sølvindhold på 672 af 1.000 vægtdele samt et ganske ubetydeligt guldindhold af en barre »goldisches Silber«.

I.S. Hahns Enkes arkiv, Erhvervsarkivet.

men inden den tid sekretær ved Roskilde amts- og skoleråd samt klosterskriver og kasserer ved Roskilde adelige jomfrukloster. Denne stilling medførte konstant omsætning i fonds og aktier ved behandling af dødsboer og porteføljepleje. Helt tilfældigt var det næppe, at Glückstadt lod forretningen gå gennem Hahns Enke. Han var fætter til enken, idet han var søn af Rachel Henriques' yngre søster, Bella.¹³

For at få kunder annoncerede Jacob Simonsen for øvrigt i bladene helt ud i de - set fra Købmagergade - fjerneste egne af landet; f.eks. i Ribe Avis, hvilket bl.a. afstedkom obligationsforretninger med sognepræsten i Hjortlund præstegård og forbindelse til Christen Høy i Sædding i Nebel sogn, der skulle have solgt obligationer og bad om at få leveret 2 rigsbankdaler til sin søn Niels, der var rekrut ved ingeniørkorpset i Kastellet.¹⁴

Pengehandlers arbejde var mindre specialiseret, end det blev senere. Det økonomiske liv var mindre opdelt på brancher. Da en mand ved navn Carl Suhr i 1857 skulle til Montevideo (hvor han døde ca. 25 år efter som pianofabrikant), kunne han af gode grunde ikke henvende sig i et rejsebureau. Familien deponerede i stedet 200 £ hos Hahns Enke, der bad Siegfried Hannover betale billetten til skibskaptajnen eller mægleren.¹⁵ Og når kaptajn S.Smidth i Roskilde skulle have udlejet sin butik, bad han vekseleren om at anvise den og annoncere den til leje med passende mellemrum i Adresseavisen.¹⁶ En funktion reelt som ejendomshandler

udøvede Hahns Enke, da en lollik bad firmaet om at sælge hans ejendom i København. Simonsen modtog både papirerne og fik minimumsprisen oplyst til brug for forretningen.¹⁷ Også arbejdet med at forny lotterisedler til Klasselotteriet lå inden for vekselererens serviceydelser.¹⁸

Selv om det hørte til undtagelserne, gik vekseleren ind og formidlede rene forretninger i varehandel. Førnævnte Johan Bülow på Sanderumgård døde 1828. Ved auktion var gården derefter blevet købt af kammerjunker Chr. Andreas Vind, i hvis families eje den siden har været. For forvalteren på Sanderumgård i 1855, H.Hald, solgte Jacob Simonsen 250 tønder raps efter at have modtaget en prøve efter de sædvanlige regler.¹⁹ Og i en snæver vending kom Simonsen i besiddelse af 10 tønder saltet oksekød, der lå i pakhus i Bredgade, som betaling i et vekselmellemværende. De blev naturligvis også solgt.²⁰

Blandt det mere specielle blev Simonsen af sin onkel, J.H.David i Svendborg, pålagt et par incassoforretninger. Han skulle f.eks. gå til en navngiven person hos en boghandler i Gammelstrand og opkræve en del af et skyldigt beløb mod truslen om afkrævning af hele beløbet her og nu, hvis skyldneren ikke kunne præstere det aftalte.²¹

Treårskrigen

Med den gamle kong Frederik VI's død var en epoke forbi. Christian VIII besteg tronen, men hans virksomhed som konge blev kort. Det økonomiske liv i Danmark fik gavn af hans administration gennem den positive interesse for udbygning af jernbanerne og indre lettelser i toldpolitikken. Men de nationale problemer i forholdet til Tyskland blev efterhånden helt afgørende. Samtidig var liberalismen på vej frem, og den fik en platform i de nye stænderforsamlinger, der var kommet til verden gennem stænderforfatningen 1831. I 1846 viste de liberales radikalitet sig, da Orla Lehmann i Roskilde stænderforsamling krævede en fri forfatning for kongeriget og Slesvig. 1847 sejrede de nationalliberale ved valget til stænderforsamlingerne, og Christian VIII besluttede at imødekomme de politiske ønsker om at afslutte enevælden. Men Christian VIII havde ikke lang tid tilbage at leve i. Han døde den 20. januar 1848; dagen før skrev Jacob Simonsen til Waldemar Glückstadt i Roskilde:¹

»... og da der desuden forestår en begivenhed af den sørgeligste beskaffenhed, der griber dybt ind i alle forhold, og om hvis udvikling man, især Børsen, er meget spændt,

så vil ingen i øjeblikket indlade sig i at købe statspapirer, der ej lade sig realisere i en så lang tid. Jeg skal imidlertid gøre mit bedste ...«

Der ligger den undertone i brevet, at det ikke alene var kongens død, men nok så meget optræk til alvorlige tider, der bekymrede vekselereren.

I forårsmånederne 1848 kom det til revolutionær uro i det meste af Europa. Den nationale løftelse i Tyskland medførte, at de nationalliberale krav i Danmark blev mødt med et krav om et selvstændigt Slesvig-Holsten ved mødet i Rendsborg den 18. marts. I det økonomiske liv medførte situationen, at folk stormede sparekasserne for at få deres penge ud.² Nationalbanken var dog efterhånden så veletableret, at tilliden til den ikke blev rokket, og sølvindløseligheden forblev i kraft. Nationalbankaktierne faldt dog stærkt på Børsen. Hvor kursen i februar var lidt i underkanten af 174, blev den fredag den 17. marts noteret til 161.³ Jernbaneaktierne tabte ligeledes ca. 12 points, fra 67 til 55, og statsobligationerne faldt fra 104 til 96, efter den foregående tirsdag at have været nede at vende på 92½. Om mandagen, den 20. marts, kom de alvorlige efterretninger fra Rendsborg frem med dampskibet; det medførte et folkemøde om aftenen i Casino, hvor Orla Lehmann præsenterede kravet om en fri, dansk-slesvigsk forfatning. Dagen efter gik folketøget til Christiansborg med tidligere børskommissær, nu formand for borgerrepræsentationen, L.N.Hvidt i spidsen, med kravet om ministeriets afgang. Grosserer-Societetets Komite standsede denne tirsdag noteringen af alle papirer undtagen banco samt norske og svenske sedler. Efter at have ført forgæves forhandlinger med det nye danske ministerium vendte en slesvig-holstensk delegation tilbage til hertugdømmerne. Den 24. marts overtog bevægelsen fæstningen Rendsborg, og Treårskrigen var i gang.

Først fra omkring 1. juli blev noteringen næsten normal. Da noteredes Nationalbankaktier i underkanten af 150 mod den »normale« kurs fra februar på ca. 174, efter i maj at være gjort så lavt som til 129. Jernbaneaktierne var nede på 50-55, og i 4% statspapirer blev der gjort handler i juli til 94 mod februars 104. I løbet af krigen (i maj 1849) var statspapirerne på 4% nede i omkring 80, mens bankaktierne holdt sig i 140'rne. Ved krigens ophør ved nytår 1851 lå statspapirerne omkring 92, bankaktier omkring 155, mens jernbanerne var faldet jævnt gennem krigen og i januar 1851 blev gjort til 40.

For at finansiere krigen - og den var med de nationale stemninger ikke upopulær - blev der ved forordning af 5. juni 1848 pålagt befolkningen en krigsskat på 4 millioner rigsbankdaler. Da denne sum ikke kunne opkræves på en gang, blev der gennem stænderforsamlingerne besluttet

udstedt rentebærende kreditbeviser for de 4 millioner til en årlig rente på 3¾%.⁴ De skulle indløses, efterhånden som krigsskatten indgik. Til sikkerhed for beviserne deponerede regeringen papirer. Dette og senere lån blev indløst efter en fast plan; efter krigen blev det besluttet, at de beviser, der ikke var indløst, efter frivillig overenskomst med kreditor, kunne indfries med 5% statsobligationer, ved lov 1852 konverteret til 4½%. Ud over dette indenlandske lån blev der gennem Hambro & Søn i London etableret et obligationslån på 2 gange 800.000 £, 5%.

Krigen gav Hahns Enke nogen omsætning i kreditbeviserne, hvortil kom nogle omsætninger direkte med militært personel. Når en bataljonskirurg gennem sin tjeneste ved lazarettet i Haderslev var forsat til hertugdømmet Slesvig, opstod der vekslingsproblemer, ligesom hans pengesager hjemme i monarkiet fortsat måtte passes ved vekselererens hjælp.⁵ Andre situationer kunne være placering af penge med rådgivning, som når en stabstambur og en sergent ved at træde ind i stedet for værnepligtige havde tjent adskillige hundrede rigsdaler. Der skulle så overføres penge til familien derhjemme og foretages en rimelig placering af resten af gevinsten.⁶

Et resultat af krigen blev, at den fremmede forbindelsen til England. Nationalbanken begyndte nu at opkøbe sterlingveksler på lige fod med bancoveksler. Tidligere var de blevet sendt til Hamborg for at blive omsat. De nationale stemninger stimulerede denne udvikling. Også Jacob Simonsen luftede sin patriotiske holdning i et brev til Waldemar Glückstadt:⁷

»Det glæder mig at kunne melde Dem, at de mig i dag tilstillede 33 stk. slesvig-holstenske sedler er af mig blevet påsmurt en herværende hamborger... Beløbet, som derved udkom, har jeg den ære hermed at sende Dem med anmodning om at tilstille dem til den kække soldat, som har gjort dem til bytte, og det vil ret glæde mig, om jeg oftere kunne bidrage til, at en dansk soldat kan gøre sig en glad dag, og en hamborger eller slesvig-holstener må betale gildet«.

Krisen 1857

I slutningen af 1830'erne blev bunden nået for den københavnske handel; København var ikke mere en plads, der havde europæisk betydning. Øresundstolden var så stor en plage for byens handel, at det i mange tilfælde kunne betale sig at importere over Hamborg.¹ Hvad der var galt

*Ich Carl Baumann
genannt Hakon Jarl
am 20ten Juny 1857
gegen Anzahlung der Fracht von 200 Eagles
gegenüber dem Kapitän des amerikanischen Schiffs von New York Capt. Hannover*

*Schiff
welches sich in
zu segeln, wie meine
schiffen von New York Capt. Hannover*

*200 Eagles
in einem Beutel
bestehend in 200 Eagles*

*mit selbständiger
für die
an Ostsee
gegen Anzahlung der Fracht von 200 Eagles
Worte und
und der
Güter und
ten habe die*

Hannover

Skipper Carl Baumann på dampskibet Hakon Jarl fragtede i juni 1857 200 Eagles fra Siegfried Hannover i Hamborg til Otto Feyer i Stavanger i en forsejlet »Beutel«. Eagles var amerikanske guldmønter, der i Stavanger blev solgt til Amerika-udvandrerne, og entreprenøren bag forretningen var Jacob Simonsen.

I.S. Hahns Enkes arkiv, Erhvervsarkivet.

for København var imidlertid godt for staten, der havde gode indtægter af sundtolden. Den gamle L.N.Hvidt mente, at København som handelsby havde nået sin naturlige størrelse. Han blev formand for Grosserer-Societetets Komite 1842, da grossererne fik selvstyre derved, at de selv fik lov at vælge medlemmerne af Komiteen – og lov til at vælge formand af deres midte.² Hvidts sortsyn blev ikke delt af kollegerne, der fik gennemført den såkaldte remission, dvs. afslag i tolden ved direkte indførsel af de vigtigste kolonialvarer, senere udvidet til at omfatte alle kolonialvarer, indført fra oversøisk plads. Med remissionens indførelse begyndte en ny opgangsperiode for København. Leveringen af varer søværts til provinsbyerne steg kraftigt, og byen begyndte atter at blive et handelscentrum ved Østersøen.

I 1850'erne stimuleredes udviklingen af en højkonjunktur. Guldfundene i Kalifornien 1848 medførte en vældig udvikling i de transatlantiske forbindelser med udveksling af europæiske industrivarer for guld og korn. Hertil kom Krimkrigen 1854-56, der medførte, at russisk korn var borte fra markedet. Under disse forhold var det til stor gavn for Danmark at have en række gode høstår. Med Krimkrigens afslutning vaklede højkonjunktoren. Det russiske korn vendte tilbage til markedet; samtidig stod det klart, at Amerika stod over for en kæmpehøst 1857, og nogenlunde ligeledes så det ud i Europa. Med et prisfald på korn ville Amerikas

betalingsevne falde. Samtidig var importen på et højdepunkt, og store lagre var ophobet, bl.a. af spekulanter, som overvurderede forbrugsmulighederne.³ Med de svigtende kornpriser kunne det ikke betale sig at sende så meget korn af sted til Europa som sædvanlig. Derfor krakkede amerikanske jernbaneselskaber; derpå krakkede de institutioner, der havde finansieret dem, fordi midlerne i jernbanerne var bundet for fast, så de, som f.eks. Ohio Life and Trust Company, måtte standse betalingerne af mangel på likvide midler og efter store tab. Baisse-spekulanterne på New Yorks børs var på pletten, og jernbaneaktierne faldt stærkt.

Krisen var en kendsgerning. Bankerne havde med stor dristighed stimuleret højkonjunktoren med lang kredit og udlån mod værdipapirer, der nu faldt i kurs. Nu måtte de stramme på det værst tænkelige tidspunkt, da store lagre ventede på afsætning. De trak tilgodehavender hjem i størst muligt omfang; men samtidig hentede købmændene deres indlånsmidler. Det måtte ende med, at bankerne lukkede i stort omfang. Det skete i september, og efter et run på bankerne i oktober lukkede stort set alle banker i USA. Ved midten af oktober blev der trukket omved 5.000 handelshuse i USA og Canada med ned. Herefter bredte krisen sig til England, hvor kreditorerne ikke fik indløst deres veksler. Så fulgte engelske fallitter, der bredte sig til de banker, der især finansierede den transatlantiske handel. Nogle af husene havde ydet betydelige blankokreditter til svenske huse, og dermed rullede snebolden videre. I England medførte krisen et kraftigt prisfald på alle varer i takt med forbrugets fald som følge af arbejdsløshed og faldende omsætning. Under højkonjunktoren var indførslen til Hamborg fra England steget stærkt, mens udførslen til samme land var stagnerende. Dækningen måtte søges ved fjerneeksport, der normalt gav mere tvivlsomme tilgodehavender. Da krisen fra England bredte sig til Hamborg ved, at forbindelser krakkede, var Hamborg i én henseende dårligere rustet end London: Man havde ingen egentlig centralbank til at tage stødet, således som det var tilfældet med Bank of England. I 1856 havde de første egentlige forretningsbanker, Norddeutsche Bank og Vereinsbank, set dagens lys, og de var ikke stærke nok til at støtte under krisen. Hamborg var først og fremmest vekselplads. Den praksis havde efterhånden udviklet sig i Nordeuropa, at hvis man skulle have en veksler, som var let at omsætte overalt, skulle det være en veksler på Hamborg. De hamborgske huse levede godt på at give blankokreditter. Mod ½% provision og dækning af alle omkostninger gav man kredit op til et vist beløb. Der kunne være lidt forskel i praksis fra land til land. I København trak man i reglen 3 måneders veksler på Hamborghuse og fik vekslerne diskonteret i Nationalbanken. Kort inden

forfaldstid købte man dem tilbage og returnerede dem til Hamborghuset sammen med en ny veksel til accept. Hvis man ikke købte dem tilbage i banken, blev de solgt af denne som »kort banco« kort før, de løb ud, og brugt som betaling til indfrielse af forpligtelser i Hamborg, eller vekslerne blev sendt til Hamborg til indfrielse; i sidstnævnte tilfælde gjaldt det om for trassenten i Danmark at fremsende dækning inden forfaldstid. I Jylland blev en praksis fulgt, som var farligere for det hamburgske accepthus. Her indfriedes vekslerne ofte med nye, lange vekslere, som accepthuset måtte lade diskontere for at få dækning. Dermed indestod huset for det dobbelte beløb, nemlig den fornyede veksel og den diskonterede (som endossent). Efterhånden som adskillige huse levede af at levere blancokreditter, begyndte det hele at ligne et stort vekselrytteri; et system, der var sårbart, når et led bristede. Det skete i midten af november 1857, da nogle engelske huse brød sammen og trak et par hamburgske med sig. Snart gik det slag i slag.

Henne i Købmagergade sad Jacob Simonsen i sit yderst beskedent udstyrede kontor og læste med forholdsvis sindsro efterretningerne om krisen. Han var nu 37 år gammel, lidt sky og tilbageholdende. Han overholdt som sædvanlig nøje det jødiske ceremoniel; på de jødiske festdage blev de særlige forskrifter passet; ligeledes blev spiselove, sabbatter og de fastsatte bedetider overholdt.⁴ Ud over synagogen interesserede han sig mest for hjemmet og forretningen. I 1850 havde han og Rose fået sønnen Sophus, året efter Julius og i 1853 David. Til sidst var der kommet to døtre, Rachel Louise 1854 og Beate 1856, i alt 5 børn i løbet af 7 år. Jacob Simonsens forretning gik godt. Med sin hovedforbindelse i udlandet, Siegfried Hannover, omsatte han nu for over 200.000 rigsdaler om året, og han var ikke indblandet i risikable acceptforretninger.⁵ »Penge rasende knappe«, skrev Hannover midt i oktober. »Veksler meget vanskelige at diskontere«. Diskontoen var oppe på 8-9%. Værre og værre gik det: »Tilstanden har ikke forbedret sig her«, skrev Hannover i begyndelsen af november. »Penge er meget knappe. 9½%. Jeg venter, at De med den høje diskonto ej lader mig være i forskud, hvorved jeg lider større rentetab, end min provision indbringer«. Og i slutningen af måneden: »Stemningen yderst nedtrykt ... Diskonto nominel. Der tages kun på de allerførste huse«. Den sidste sætning pegede på det meget alvorlige, at trasseringen på Hamborg var ved at gå i stå. Hertil kom i Danmark, at det ikke var til at få kornet fra landmændene til eksport og anden omsætning, fordi de kviede sig ved at sælge rug til 3 rigsbankdaler tønden, når de var vant til at få næsten 10 i de foregående gode år.⁶

Nationalbanken satte diskontoen op, først til 6%, den 30. november til

7. Banken var meget gammeldags i sin ledelse, og diskontoens højde betød mindre, da banken ikke tog ret mange vekslers. Den 13. november skrev Dagbladet om bankens diskonteringspolitik, at bankens termometer betød: 4% plenty, 5% scarce, 6% no money.⁷ Banken diskonterede kun to gange om ugen, og da den ikke modtog indskud, var der ikke mange penge at diskontere for. Skulle man diskontere privat, var renten 16%.⁸ Henvendelser til Nationalbanken om at stille midler til rådighed blev afvist med den begrundelse, at midlerne var sluppet op.⁹ Så måtte man videre til regeringen, der i den første uge af december stillede 1½ million rigsbankdaler til rådighed. I Hamborg var situationen stærkt kritisk. I de gode tider havde blancokreditterne været en forrygende forretning; men når nu trassenterne gik i betalingsstandsning, måtte accepthusene indløse vekslerne, hvis de ville undgå protest, og dette medførte nu heftige likviditetsvanskeligheder bl.a. for huset Hendrik Pontoppidan, der foruden at finansiere adskillige provinskøbmænd var korrespondent for Nationalbanken og statsfinanserne. Mandag den 7. december blev der telegraferet fra Altona, at Pontoppidan måtte give op uden hjælp. Grossererne bad C.F.Tietgen, nyslået bankdirektør i den netop startede Privatbanken, om at rejse til Hamborg for at undersøge Pontoppidans situation.¹⁰ Pontoppidan havde kunnet oplyse, at næsten alle danske huse i Hamborg var faldet. Tietgen nåede først frem tirsdag aften den 8. december.

Det var den dag, Jacob Simonsen sad på sit kontor og bed i sit penneskaft over et vanskeligt brev til Siegfried Hannover:¹¹

De meget sørgelige og nedtrykte forhold, hvori handels- og forretningsomstændighederne er nedsunkne, kunne give rigelig anledning til at fylde mange sider med beklagelses- og deltagelsesytringer, der, hvor hjertelige og velmente de end kunne være, dog ej ville nogen, der blot i nogen måde rammes af nutidens ganske usædvanlige uheld, trøst eller beroligelse. Med hvor megen glæde, jeg end i hele denne krise har erfaret, at Deres hele stilling har været uberørt af særlige forhold, tør jeg dog knap fastholde, hvad jeg dog i mit hjerte har håbet og ønsket, at De kunne aldeles usåret slippe ud af denne malstrøm, der har trukket så mange og så store huse ned i sit skød. Men jeg kan alligevel godt fatte, at hvad jeg som medfølelse i denne anledning kunne opvarte Dem med, kun vil besvære Dem at læse og ikke svare til de hensigter, som jeg dermed attræede at nå, kun skal jeg bemærke, at det ville være usigeligt kært via Dem selv at erfare, at De er ved godt mod og med rolighed kan se på forholdene - der måtte, i hvad der end hænder, fritage Dem for alle ubehageligheder. Jeg tør antage, at det vil glæde Dem at høre, at jeg Gud være lovet aldeles ikke har lidt noget ved krisen. Helt har jeg ikke kunnet undgå tab på de papirer, som jeg har haft liggende - men hvad

vekselengagements angår, da har jeg aldeles intet løbende på mig, hverken som trassent, endossent eller acceptant, undtaget det, som jeg har omsat med Dem. Jeg har stedse fastholdt det princip ikke at indlade i deslige forretninger, der selv om man kunne begynde med småting snart hviroledes ind i en umådelighed, som når man først er deri, ikke let kan redde sig ud af igen...

Her standsede Jacob Simonsen skriveriet. Siegfrieds bror, Martin Hannover, gennem hvem Simonsen plejede at have gode efterretninger - han havde sin forretning på Højbro Plads - var lige død for et par måneder siden i den unge alder af 32 år, og Simonsen var dermed lidt mindre velorienteret end tidligere. Nu havde han siddet og viklet sig ind i noget, der lignede en skildring af, hvorledes et accepthus går ned med mand og mus.

Han kasserede brevet, sov på sagen og skrev et nyt dagen efter. Det var noget mindre lyrisk og indeholdt det punkt, at han godhedsfuldt bad om at få sendt sine norske og mexicanske obligationer, da ejerne krævede dem udleveret. »Jeg beder Dem indstændigt ikke at tage det ilde op«, tilføjede han.

Redde sig, hvem som kan. Den 14. december meddelte Siegfried Hannover, at han havde standset sine betalinger.¹²

Men Pontoppidan blev reddet. Den danske stat og Nationalbanken lånte ham 1 million mark banco = 770.000 rigsbankdaler.¹³ Herudover oprettede regeringen en midlertidig lånekasse, hvor der blev lagt 300.000 £ i sterlingveksler, lånt hos Øresundsfonden, der var opstået ved Øresundstoldens nylige afvikling. Ekspeditionen skete gennem Privatbanken, hvor bankdirektør Tietgen på rekordtid omvekslede sterlingveksler til kontanter. Han kom dog aldrig af med mere end halvdelen af sterlingvekslerne. »Folk ville ikke have pengene, da de kunne få dem«, skrev han mange år efter.¹⁴

Krisen var overstået. Den havde vist, at Nationalbanken under sin aldrende ledelse måtte finde en anden stil. Hertil kom, at Hamborg aldrig forvandt krisen; tilliden til bancoen blev stærkt svækket efter de mange vekselpotester under krisen. Der var heller ikke så mange huse tilbage, og de, der var, blev mere forsigtige med blancokreditterne. Alt i alt svækkedes Hamborgs betydning som kreditgiver i Danmark.

Kampen om Børsen

Jacob Simonsen kom ofte på Børsen, formentlig daglig; men kursnoteringen havde han ikke noget at gøre med i disse år. 1808-forordningen havde meget præcist angivet, at prissætningen skulle varetages af en veldefineret stand, vekselmæglerne, under tilsyn af børskommissæren. Efter at dennes embede var blevet nedlagt, var tilsynet gået over til Grosserer-Societetets Komite. Ordningen tjente til at få oplyst de egentlige og korrekte handelskurser, da vekselmæglerne, der fastsatte dem, jo ikke selv måtte drive handelsforretning; derved undgik de at have direkte interesser i kursændringer. I praksis blev kurserne fastsat hver tirsdag og fredag på Børsen. Hver fredag leverede mæglerne det nødvendige materiale til udfærdigelse af den ugentlige priskurant over offentlige fonds og aktier samt vekselkurserne.¹ Med 1840'ernes stigende omsætning blev der skabt basis for spekulationsforretninger, f.eks. i bankhæftelser og Nationalbankaktier. Den slags forretninger trivedes kun dårligt med en ugentlig priskurant. På den baggrund accepterede Grosserer-Societetets Komite en ekstraordinær notering af de hyppigst omsatte fonds og aktier. Komiteen stillede det sædvanlige værelse til rådighed, men uden dog at føre noget specielt tilsyn. Denne uofficielle notering blev efterhånden fast foretaget både mandag og torsdag.²

I begyndelsen foregik noteringen ved, at vekselmæglerne ved samtale fastsatte kurserne. Efterhånden som antallet af mæglere steg, og kredsen blev mere uoverskuelig, udvikledes den praksis, at papirerne blev nævnt et for et, og de enkelte mæglere afgav votum. Hermed var grunden lagt til auktionssystemet.³ En af vekselmæglerne fik dernæst den opgave at råde papirerne op, og de vota, der blev afgivet, gik over til at blive forpligtende bud og udbud. Omtrent ved denne tid, første gang den 15. november 1845, fremkom der i Berlingske Tidende en ny lørdagsliste over kurserne. Den var langt mere omfattende end den officielle priskurant og angav f.eks. prisen på 10 aktier mod den officielle noterings 2. Denne uofficielle kursliste var underskrevet af Bechgaard & Aggersborg, et af de større vekselmæglerfirmaer. Listen indeholdt oplysninger om sælger- og køberkurs og meddelelse om, til hvilke priser handler var gjort. Listen stod naturligvis for avisens og firmaets regning.

Den 31. august 1846 henvendte en kreds af vekselerere sig til Grosserer-Societetets Komite med anmodning om, at der måtte træffes foran-

staltning til ændring i kursnoteringsmåden.⁴ Udgangspunktet var, at kursen ved noteringen så nøje som muligt burde svare til de virkelige priser. Dette mente vekselererne ikke var tilfældet, da en »valuta« (hvorved mentes dette begreb i videste forstand: en værdi) umiddelbart efter noteringen kunne købes eller sælges til en kurs, der var ikke så lidt højere eller lavere end den noterede. Vekselererne havde endvidere den formodning, at det kunne være i nogle mægleres interesse lejlighedsvis at hæve eller trykke kursen på et papir. Da de andre mæglere jo ikke måtte købe eller sælge for egen regning, kunne de kun modvirke sådanne bestræbelser, hvis de faktisk havde en kommission. Derfor bad vekselererne om at få adgang til noteringen; de mente, at de var fuldt så kvalificerede som mæglerne til at fastlægge værdierne. Mæglerne burde ikke være kedede af dette, mente de, da den livligere omsætning ville gavne dem også. Anmodningen var undertegnet af samtlige egentlige vekselerere i København: J.M.Levin, P.C.Jersild, H.P.Hansen (underskrevet af prokurist C.W.Henrichsen), J. Hartvig, brødrene Salomonsen og Hahns Enke (underskrevet af Jacob Simonsen). Komiteen tog sagen op og foreslog en nyordning ud fra den betragtning, at indkomne klager havde været berettigede. Forslaget gik ud på at lade noteringen af værdipapirer foretage af en komite, bestående af en mægler, et medlem af Grosserer-Societetets Komite og en vekselerer. Samtlige mæglere, der befattede sig med køb og salg af offentlige fonds og aktier, skulle hver tirsdag og fredag skriftligt til komiteen opgive de handler, de havde sluttet siden sidste notering, med angivelse af alle specielle betingelser og under embedsedens forpligtelse. Derpå skulle komiteen vurdere de rigtige priser, der skulle tages til følge som notering.

Med dette forslag blev der gjort det første forsøg på at rokke ved mæglerens monopol som prisbestemmende faktor. Forslaget blev sendt til udtalelse hos Mæglerkorporationens ledelse, der indhentede udtalelser hos mæglerne, der hermed afslørede deres mening om øjeblikkets tilstand inden for handelen med værdipapirer. Derved gives et enestående indblik i, hvad man kan kalde fondsbørsens forhold på et meget tidligt tidspunkt.⁵

Med hensyn til de fremførte - uspecificerede - klager erklærede Martin R.Henriques, at der ikke kunne være megen gyldig grund til klage, da kurserne for obligationer og mønter var ret stabile.⁶ Problemerne lå omkring Nationalbankaktierne, der fra første dag, de kom på markedet, fluktuerede stærkt. Vexelmægler, kaptajn Michael Henriques, storebror til Hahns enke, født Eva Henriques, uddybede problemet omkring klagerne. De kom, sagde han, fra spekulanter og ikke fra rette vedkom-

mende, der drev normale børsforretninger. Spekulanterne sluttede handler på tid i Nationalbankaktier, og de klagede, hvis deres forventninger om højere kurs blev skuffet; men det var ikke muligt at engagere dem i virkelige handler til noteringen. Når dagen kom for levering eller modtagelse måtte forretningen finde sted, og markedet bestemte prisen ved noteringen. Hvis spekulanterne ikke øjeblikkelig efter noteringen kunne handle til de noterede priser, klagede de højtrøstet, hvad Michael Henriques kaldte ubilligt og uretfærdigt.

Ingen vekselmægler gjorde indsigelse mod vekselernes ønske om at være til stede ved den mæglerforsamling, der tirsdag og fredag fastsatte kurserne. Men der var fuldstændig enighed om, at kun mæglerne burde foretage noteringen, hvis man skulle have »et sanddru resultat«. Harry B. Adler, søn af Baruch Isak Adler, som videreførte faderens forretning en 4-5 år efter faderens død 1843 - selv tog han en fin vekselmæglereksamen 1841 - anså vekselernes tilstedeværelse for en klar fordel, og Michael Henriques uddybede synspunktet ved at påpege, at hvis vekselerne var til stede og købte og solgte gennem de mæglere, de valgte, ville de jo dermed få indflydelse på kurserne. Der var også fuldstændig enighed om at afvise Societetets forslag om noteringskomiteen. Harry Adler fremhævede, at priskuranten om fredagen i forvejen blev udregnet efter middelpris under kontrol af Grosserer-Societetets Komite. Derfor var forslaget overflødig. I.W.Heymann havde en mere detaljeret imødegåelse af forslaget. Ganske vist krævede 1808-forordningens § 20 udarbejdelsen af en nøjagtig priskurant, men § 7 pålagde mæglerne tavshedspligt, hvis det blev krævet af en part. Hemmeligholdelse var ofte en betingelse for at få en forretning, så der var snævre grænser for, hvad man kunne oplyse. I øvrigt ville den påtænkte komites notering være uinteressant for publikum, sagde han. Det kunne jo ikke nytte stort at kende ugens gennemsnitspris, når det var dagskursen, man kunne handle til. Firmaet Bechgaard & Aggersborg kunne tilføje, at komiteen ville få en vanskelig opgave, da slutsedlerne ville vise for store spring i priserne, ligesom få handler på Børsen ville få for stor indflydelse. Den eneste, der havde et konstruktivt alternativ at byde på, var Heymann, der fastslog, at de fleste handler i værdipapirer skete uden for Børsen. Hver dag - i det mindste hver postdag - burde man ved Børsens slutning oplyse køber- og sælgerkurs og, hvis der var sket omsætning, da til hvilken pris. Denne beretning kunne så, undertegnet af en grosserer, en vekselmægler og en vekselerer, indrykkes i aviserne.

Noget konkret kom der overhovedet ikke ud af overvejelserne. Grosserer-Societetets Komite indkaldte mæglerne til en mundtlig konference i

slutningen af november, men den satte sig ingen spor ud over, at vekselernerne formentlig fra denne tid fik adgang til at overvære noteringen og få deres forretninger udført umiddelbart imod at erlægge den sædvanlige kurtage til mæglerne.⁷

Fra begyndelsen af 1854 optrådte der dagligt kursliste i Berlingske Tidende, undertegnet af Bechgaard & Aggersborg eller af Michael Henriques.⁸ Sidstnævnte dog kun i kort tid, da han døde i november 1854, hvorefter hans forretning blev overtaget af sønnen Ludvig, der havde taget eksamen 1849.

Man kan slutte, at Grosserer-Societetets Komite bøjede sig for vekselmæglernes indvendinger. Dermed svækkede Societetet sin indflydelse og lagde grundstenen til en udvikling, der i stigende grad placerede magten hos i første omgang mæglerne, på lidt længere sigt den sejrende stand, vekselernerne.

Hvad angår reglerne for *optagelse af værdipapirer* ved den officielle notering opretholdt Grosserer-Societetet sin suverænitæt, befæstet ved en vedtagelse i Societetet den 12. februar 1858. Det blev fastslået ved dette møde, at Grosserer-Societetets Komite skulle bestemme, om et papir skulle optages ved noteringen, idet der dog gjaldt nogle almindelige regler. Obligationer og aktier kunne kun noteres, hvis de var udstedt af offentlige institutioner eller selskaber. Udenlandske obligationer kunne kun noteres, hvis de hørte til lån, der var kontraheret i København eller fremlagt til tegning her. Endvidere skulle totalsummen være så høj, at der allerede var tale om stadig omsætning.⁹

Udviklingen i forholdet mellem vekselmægler og vekselerere fremgår af disse tal:¹⁰

	1850	1855	1860	1865	1870
Vekselmæglerne	17	21	30	28	32
Vare- og vekselmæglerne	9	14	14	15	19
Vekselere	9	11	13	16	22

Det fremgår, at 1857-krisen ikke reducerede antallet af private firmaer, der var involveret i pengeomsætning. Det var, fordi det var en udpræget akut pengekrise, der kun gav kortvarige rystelser. De følgende år var præget af rolig fremgang, hvor jernbaneinvesteringer stimulerede aktiviteten.¹¹ På Børsen blev det mere og mere iøjnefaldende, at vekselmæglerne og vekselernerne kastede blikket på hinandens arbejdsområder. Som det allerede fremgik af 1846-henvendelsen, ønskede vekselernerne adgang til mæglernes domæne, kursnoteringen, et attraktivt område at have ind-

flydelse på. På den anden side kunne det være fristende for mæglerne at lave nogle forretninger, som de med deres kvalificerede indsigt kunne tjene mange penge på. Det første trin i udviklingen mod en sammenblanding skete ved, at vekselernerne sendte en eller flere ansatte til vekselmæglereksamen med henblik på at opnå bestalling. Det er ikke et tilfælde, at vekselmægler Sophus Bang, uddannet hos vekselerer H.P. Hansen, havde sit kontor på samme adresse, Højbro Plads 6, som læremesteren. Præcis på samme måde forholdt det sig med C.W.Henrichsen. Han flyttede med, da H.P.Hansen flyttede fra nr. 52 til nr. 6 i slutningen af 1850'erne.¹² Vekselmægler F.A.Lorck optrådte i en menneskealder som prokurist hos Martin Cohen & Co., selv om han faktisk var medindehaver af firmaet. Således kunne vekselernerne reelt deltage i noteringen. I familiefirmaet Henriques fungerede tingene på den måde, at Martin R. Henriques havde bestalling som mægler, mens storebroderen Aron ledede bankforretningen, selv om begge havde mæglereksamen, bestået samme dag i 1845. Endelig kan nævnes Herman Salomonsen, der var vekselerer G.A.Gedalias højre hånd. Han tog eksamen i efteråret 1851 og fik sin bestalling i foråret 1852. Efter aftale med principalen skulle Salomonsen, der havde frit ophold i Gedalias hus, selv beholde, hvad mæglerforretningen kastede af sig. Arrangementet fik dog i dette tilfælde kun kort levetid, da Salomonsen omkom ved en rideulykke i efteråret 1852.¹³

Det er klart, at der med denne udvikling skete en sammenblanding af de to former for virksomhed. Man kunne ikke længere hævde, at mæglerne ikke deltog i børsforretninger, eller at vekselernerne ikke havde indflydelse på kursdannelsen. Herfra var der ikke langt til accept af de faktiske forandringer. I løbet af 1860'erne aftalte mæglerne og vekselernerne uden videre, at begge parter kunne deltage i noteringen med lige ret til bud og udbud, og at de kunne lave forretninger med hinanden uden kurtageberegning.¹⁴ Årsagen hertil var ikke mindst, at antallet af vekselere fra under 10 i 1850 var vokset til en snes stykker. Dermed var de nok til at kunne handle indbyrdes uden mæglerens medvirken. Da mæglerne ved indbyrdes handler ikke beregnede kurtage, var det for så vidt naturligt at lade dette princip gælde også for de forretninger, der blev udført for vekselere ved noteringen. På denne måde undgik man splitelse på fondsbørsen.

Den private overenskomst blev konfirmeret ved et møde af vekselmægler og vekselere den 13. december 1871, hvor det på forslag af mægler Ludvig Henriques blev vedtaget at nedsætte et permanent kursnoteringsudvalg. Det skulle træffe bestemmelse i alle sager vedrørende kursnotering på værdipapirer, der i henhold til gældende eller fremtidige regler

enhørte under vekselmæglerne og vekselernes afgørelse. Udvalget kom til at bestå af 5 vekselmæglerne og 3 vekselere, hvilket harmonerede rimeligt med de to gruppers samlede antal. Udvalget skulle vælges for 3 år, og de første, der blev valgt, var for vekselmæglerne C.J. Behrend, C. Blad, Sophus Bang, Martin R. Henriques og Ludvig Henriques samt for vekselerne P. V. Jersild, B. L. Frænckel og Jacob Simonsen. Udvalget konstituerede sig med Ludvig Henriques som formand.¹⁵ I realiteten var det en dødsdom over Mæglerkorporationen, der eksisterede i henhold til 1808-forordningen.

Beslutningen blev meddelt til Grosserer-Societetets Komite, hvis formand var A. N. Hansen, Joseph Hambros tidligere medarbejder. Komiteen ville ikke tage stilling til hensigtsmæssigheden i etableringen af Kursnoteringsudvalget. Den gjorde opmærksom på Mæglerkorporationens eksistens og anså det for rigtigst, at en forhandling om et udvalg blev ført gennem dennes bestyrelse.¹⁶ Nogen egentlig betingelse lå der ikke i denne formulering. Ydermere blev der foretaget en slags de facto-ankendelse i samme skrivelse, idet man accepterede et forslag fra formand Ludvig Henriques om optagelse af nogle nye sjællandske jernbaneaktier i den nye rigsmønt (i henhold til møntloven af 1873) på den ordinære notering tirsdag og fredag.

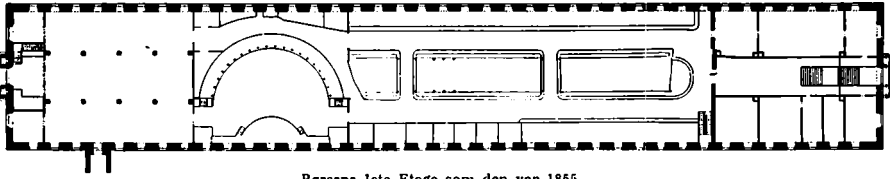
Det vil sige, at grossererne bøjede sig for ordningen uden egentlig at anerkende den. Resultatet var, at fondsbørsen i realiteten begyndte at tage karakter af en selvstændig institution i forhold til det øvrige børsliv. Nogen gnavenhed forblev der hos grossererne over selvtægten. Da Ludvig Henriques i sin egenskab af formand for Kursnoteringsudvalget i begyndelsen af 1873 bad om Komiteens medvirken til, at Landmandsbankens 4½% hypotekobligationer blev optaget til ordinær notering, lød svaret, at papiret syntes egnet, men begæringen skulle komme fra Landmandsbanken selv, så ville sagen finde sin afgørelse.¹⁷ Dermed markerede Komiteen i det mindste, at den ikke fandt anledning til at fravige normal praksis i slige sager.

I forbindelse med, at den i oktober 1871 stiftede Landmandsbanken påbegyndte sin virksomhed i februar 1872, optog Kursnoteringsudvalget bankens aktier ved sin egen notering uden for den officielle tirsdags- og fredagsnotering. Det gjorde Udvalget, selv om kun 40% af aktiekapitalen var indbetalt, og det medførte angreb fra det liberale Dagbladet.¹⁸ I Grosserer-Societetets regler for optagelse af værdipapirer ved kursnoteringen fra 1858 stod der klart, at obligationer eller aktier, der ikke var fuldt indbetalt, ikke blev noteret.¹⁹ Dagbladet fremhævede, at det var første gang, at ikke fuldt indbetalte papirer fik adgang til kursnoteringen.

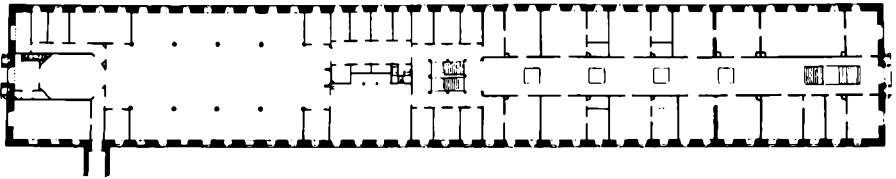
Samt at det måtte undre, at Børsen eller handelsstanden ikke havde gjort alvorlig indsigelse mod Syndikatets beslutning, da man måtte formode, at disse institutioner satte alvorlige og solide forretninger over spekulation og svindel. Videre skrev avisen, at med disse første skridt på en farlig vej havde man åbnet døren for svindelen. Det var kun en mådelig trøst, fandt bladet, at mæglerne kunne stikke provisionen i lommen både ved hausse og baisse. Publikum havde naturligvis fri vilje til at gå ind, men det skulle have reelle informationer om værdierne. Det var just i de dage, at det nyetablerede Kursnoteringsudvalg var ved at finde fodfæste, og derfor var Dagbladets angreb ikke bekvemt. På den anden side gav det formand Ludvig Henriques anledning til at svare i avisens spalter med udvalgte formuleringer. Han erklærede, at der fra gammel tid herskede »det noget ejendommelige forhold«, at tirsdags- og fredagsnoteringen henhørte under Grosserer-Societetets Komite, hvorimod »det er overladt« til vekselmæglerne og vekselernerne de andre fire dage i ugen. Hvad selve sagen med Landmandsbanken angik erklærede Henriques, at det gamle princip havde fundet sin fravigelse ved Kursnoteringsudvalgets notering, fordi der faktisk forelå aktiebrev og ikke interimskvitteringer, og at der ikke var krav om yderligere indbetaling af kapitalen. Det kunne kun være i publikums interesse, skrev Henriques, at en noteret pris blev offentliggjort.²⁰

Arbejdspladsen

Selve børsbygningen blev købt af Grosserer-Societetet 1857. Der havde været stor utilfredshed med børslokalet, hvor købmændene dagligt traf sammen. Det var ubekvemt indrettet, uhyggeligt og helbredsskadende, hævdede grossererne.¹ Hertil kom, at den arkitektoniske udførelse af bygningens indre langt fra var tidssvarende. Under 1850'ernes livlige handel steg presset på faciliteterne, og med henblik på en modernisering besluttede Societetet om muligt at købe bygningen. Det voldte ikke de store problemer; blot måtte grossererne påtage sig mere vidtgående forpligtelser med hensyn til bygningens bevarelse indvendigt og udvendigt, end de brød sig om. Selv om grossererne hævdede den anskuelse, at fri dispositionsret udgjorde en væsentlig del af ejendomsretten, måtte de gå ind på, at staten gennem Indenrigsministeriet var berettiget til at føre tilsyn og give samtykke ved forandringer på og i børsbygningen. Til minde om majestætens ejerskab fik Børsen fortsat lov til at føre splitflag!

Børsens 1ste Etage som den var 1855.

Grundplan for Børsens 1. sal før og efter ombygningen 1857.

Halvcirklen på den tidligere plan markerer den smukke, gamle auktionssal fra 1816, udført i klassisk stil med amfiteatraliske pladser og en række søjler langs bagvæggen. Efter auktionssalen lå boderne, der forsvandt ved ombygningen 1857, således som det fremgår af arkitekt H.C. Stilling's forslag.

Johannes Werner: Børsen, 1915.

Afslutningen af købsforretningen blev L.N.Hvidts sidste handling som formand, før han blev afløst af A.N.Hansen 1856.

Ved den følgende restaurering skete der ikke store forandringer i stueetagen. Adskillige butikslejemål blev opretholdt af en blandet kreds: høkere, urtekræmmere, vinhandlere, værtshusholdere m.v. Derimod blev alle lejemål i hovedetagen opsagt, idet Grosserer-Societetet ønskede at disponere over hele etagen. Man fandt frem til arkitekten H.C.Stilling som den mand, der skulle forestå ombygningen. Han havde i 1840'erne vundet både den store og den lille guldmedalje på Akademiet; sine praktiske færdigheder havde han dokumenteret ved at bygge både Tivoli og Casino. Det var Stilling, der skabte den mindre vestibule i børssbygningen, hvorfra man kom ind i den ottekantede forhal med ovenlys. På højre side af forhallen - ud mod Slotsholmsgade - blev auktionssalen placeret med 1 fag i gavlen, 3 mod gaden, den plads, der var til rådighed før den overdækkede gang til Kurantbankens gamle bygning, der nu var Nationalbankens. På venstre side af forhallen var der værelse til kursnoteringen. I dette værelse var anbragt et langt ovalt bord med pladser til vekselmæglerne samt skrivepulte langs væggen. Efter forhallen fulgte børssalen, der nu afløste den gamle, smukke auktionssal fra 1816. I dens fire hjørner blev der kontorer til søforsikringselskaberne. Det var ved denne ombygning, at busten af Frederik VII og Christian IV-statuen fandt deres plads i hver ende af børssalen. Blandt dekorationer i øvrigt

var Lorenz Frølichs kultegninger »Retfærdigheden« og »Fliden«. Videre ind i bygningen efter børssalen var læseværelset. I resten af huset blev der mæglerkontorer og kontorer for handlende; Privatbanken, der blev stiftet 1857, lejede fra 1858 den østlige ende af bygningen, i alt ca. en femtedel af bygningen. I øvrigt fandt Børskontoret og Grosserer-Societetets Komites forsamlingsværelse plads i siden ud mod Slotsholmsgade. Grosserer-Societetet var endnu en kort stund et monopolforetagende. Først fra 1865 fastslog Indenrigsministeriet udtrykkeligt, at det efter næringsloven ikke kunne stilles som en betingelse for grossererborgerskab, at man forinden havde meldt sig ind i Societetet. I 1874 blev der byttet om på auktionssal og noteringsværelse, så rummet mod Slotsholmsgade blev overladt til det nye og selvbestaltede Kursnoteringsudvalg, mens auktionssalen blev forlagt til det mindre lokale mod Børsgade. Det havde sin baggrund i den stigende omsætning i værdipapirer og det stigende antal mennesker, der deltog i noteringen. Var tallet omkring 40 i 1857, var det 1874 steget til op mod 60. Den nye kursnoteringssal blev udstyret med den amfiteatralse forhøjning, der fra den tid har kendetegnet noteringssalen.

Kursnoteringsudvalget takkede Komiteen for det nye lokale og forespurgte, om der skulle betales for benyttelsen af det. Komiteen svarede, at det skulle der ikke, og brevet var stilet til »Formanden for vekselmæglernes og vekselerernes kursnoterings-udvalg, hr. vekselmægler L. Henriques« i modsætning til den tidligere korrespondance, der var stilet til Henriques personligt. Det var en sejr for Udvalget, der allerede havde godt fat i organisationsarbejdet.²

Omsætningen stiger

Da tingene faldt til ro efter pengekrisen 1857, fik Danmark en række år med rolig fremgang.¹ Udbygningen af jernbanenettet stimulerede beskæftigelse og investeringsaktivitet. Krigen 1864 betød et afbræk, men den fik ikke stor betydning for udviklingen i erhvervslivet, bortset fra den virkning, der kom ved tabet af hertugdømmerne. Jernbanenettet, der blev udbygget i 1860'erne og 1870'erne, var i det væsentlige færdigt i hovedlinjerne 1874, da man nærmede sig 1.000 km spor. Det første jernbanebyggeri, København-Roskilde 1847, var hovedsagelig blevet finansieret ved indskud af kapital fra Hamborg eller hertugdømmerne; ved forlængelsen til Korsør 1853 hentede man penge i England, mens den senere udbygning af jernbanerne foregik ved danske penge. Også andre

dele af kommunikationsnettet blev kraftigt udbygget; hvad skibsfarten angår både med færger og handelsskibe. C.F.Tietgen var den store entreprenør på dette område ved stiftelsen af DFDS 1866, en fusion af en række små selskaber. Videre fulgte Tietgens initiativ med omdannelse af Burmeister & Wain til aktieselskab; herved blev der kapacitet til skibsbygning og reparation. På telegrafområdet kom Det store Nordiske Telegrafelskab 1872, KTAS 1881 og Københavns Sporvejs-Selskab 1886.

Hvad industrien angår var udviklingen langsommere. Omkring 1870 var næsten alle industriforetagender enkeltmandsejede og af begrænset størrelse.² Kapital blev som regel skaffet gennem privat belåning af den faste ejendom. Industrialiseringen i 1870'erne var ujævn og vekslende fra branche til branche. Især i perioden 1871-75 var der nogen aktivitet; der skete i disse år emissioner for mellem 21 og 38 millioner kroner hvert år.³ Ikke mindst Tietgen, der ellers havde sine hovedinteresser på andre områder, var aktiv i denne periode på det industrielle felt; f.eks. stiftede han sukkerfabrikkerne, men det egentlige industrielle gennembrud hører 1880'erne og især 1890'erne til.

Noget af et tilbageslag kom der for aktieselskabstanken i anden halvdel af 1870'erne efter nogle opsigtsvækkende fallitter. Et stort antal banker var blevet oprettet i begyndelsen af 1870'erne, foruden de store københavnske Landmandsbanken 1871 og Handelsbanken 1873 også en del provinsbanker. 1876 og 1877 var problemfyldte år for bankverdenen. Aalborg Diskonto Bank og Privatbanken var i store vanskeligheder, og det samme var mindre pengeinstitutter i provinsen, bl.a. Fyens Folkebank, der gik neden om og hjem i 1878 med et tab på 1 million kroner. Den depressive periode, der begyndte ved midten af 1870'erne, kom til at vare i næsten 20 år. Selv om der foregik en del aktieemissioner i 1880'erne, nåede man først »gründerperioden«s niveau fra begyndelsen af 1870'erne efter 1895.

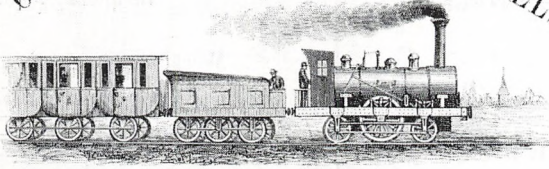
På Børsen var det fortsat obligationerne, der spillede hovedrollen. Krigen 1864 var ligesom tidligere Treårskrigen for dyr til at kunne finansieres over skatterne, så staten optog både inden- og udenlandske statslån til 5%.⁴ Også jernbanebyggeriet blev i vidt omfang finansieret ved statslån. Efter krigen og indtil 1880 kom der ikke mange statsobligationer på markedet; til gengæld medførte landbrugets voksende investeringer en stærk vækst i tilgangen til obligationsmarkedet. Da højkonjunktoren var forbi ved midten af 1870'erne sank tilgangen noget med det resultat, at kurserne steg jævnt. 1886-89 blev der gennemført omfattende konverteringer, da 4%-obligationerne nåede pari. Først var det statspapirerne, derefter kreditforeningsobligationer, og det hele blev

Kr. 2000. (Rmk. 2250).

Litr. A.

N° 514

DET ØSTSJÆLLANDSKE JERNBANE-SELSKAB.

OSTSEEELÄNDISCHE EISENBAHN-GESELLSCHAFT.

Fire Procents Prioritetsobligation.

Vier Procentige Prioritätsobligation.

Det østsjællandske Jernbane-Selskab var oprettet 1875 og havde koncession på anlæg af en bane fra Køge til Faxe med sidebane til Rødvig.

Aktiekapitalen var 1 million kroner, men herudover var der tegnet over 2 millioner i 4% partialobligationer med statsgaranti. Både aktier og obligationer var til ekstraordinær notering om onsdagen. Her ses en partialobligation af den højeste nominelle værdi, kr. 2.000 = Rmk. 2.250.

Obligationen i Erhvervsarkivet.

finansieret af bankkonsortier, der garanterede minimumskurser.⁵ Det er nævnt, at antallet af obligationer til notering på Børsen i maj 1857 omfattede 14 forskellige papirer. I 1883 var antallet steget til ikke mindre end 45.⁶ Heraf var 6 statspapirer, 7 kommunepapirer (København, Århus, Göteborg, Stockholm og Oslo), 14 fra kreditforeninger (land- og købstads-), 6 hypotekforeninger og endelig 12 stammende fra partialobligationslån, fortrinsvis i jernbaner, dampskibe og industri.

I 1857 var kun 2 aktier til fast notering, nemlig Nationalbanken og sjællandske jernbaner. 1883 var tallet steget til 78, der fordelte sig således:

Banker	10
Jernbaner.	2
Telegraf	1
Industri og værfter	22
Dampskibe.	19
Sporveje.	4
Assurance	3
Forlystelser	5
Brønd- og badeanstalter.	5
Bygeselskaber	2
Udtørringsforetagender	4
Gaskompagni.	<u>1</u>
	78

Ud over de børsnoterede kom hertil ca. 100 selskaber af nogen størrelse, heriblandt en mængde provinsbanker, samt et utal af små selskaber, f.eks. 10 sejskibsselskaber i Helsingør. Egentlige lovbestemmelser for aktieselskaber eksisterede ikke før aktieselskabsloven af 1917, men firma-loven af 1862 krævede, at det skulle fremgå, når det drejede sig om et aktieselskab, så publikum var vidende om det begrænsede ansvar.⁷ Den, der især stod bag oparbejdelsen af københavnske aktieselskaber, var Tietgen. I en snes år efter, at han 1866 stiftede sit første selskab, Det københavnske Sporvognsselskab, stod han bag oprettelsen af selskaber med en samlet aktiekapital på 80 millioner kroner, ca. halvdelen af den samlede kapital for de i 1883 eksisterende 180 større selskaber.⁸ Folk havde tillid til Tietgen, og både almindelige aktionærer og lejlighedsvis spekulanter tjente godt på hans selskaber. Ligeledes gav omsætningen af aktierne i de Tietgenske foretagender god profit til vekselmæglere og vekselere. Til sine egne og Privatbankens betydelige omsætninger benyttede Tietgen et lille antal vekselmæglere, som tjente godt derved. En af dem var V. Frimodt, der oprindelig var uddannet hos grosserer M.E. Hannover; han havde taget eksamen 1856 og åbnet forretning 1860.⁹

Københavns børs var ikke egentlig - i modsætning til Hamborgs og Berlins - stærkt søgt af spekulanter i disse år. Det var omsætningen for lille til, og det var papirerne normalt ikke interessante nok til. Australske guldfund, afrikanske diamantminer og amerikanske oliekluder var mere spændende for spekulanterne.¹⁰ Det er karakteristisk, at da Fyens Folkebank krakkede 1878 med et tab på 1 million kroner, skyldtes halvdelen tab på børspekulationer, der ikke var udført over Københavns børs, men gennem bankierhuse i Hamborg og Altona på såkaldt rene spillepapirer.¹¹

Visse bevægede perioder var der imidlertid. Handelen med Nationalbankaktier og bankhæftelser i 1840'erne var klart spekulationspræget, og mange Tietgenske papirer var udsat for hausse-spekulationer, f.eks. sporvejsaktier, telegrafaktier, sukkeraktier og dampskibsaktier. C.F. Tietgen foretog en udsøgt kurspleje med telegrafaktier i foråret 1871. Han kontrollerede omhyggeligt informationer om selskaberne, så vidt det stod i hans magt, og han gik ind i markedet og stimulerede ved opkøb. Ydermere holdt han gennem Privatbanken sikkerhedsnet under grosserer Svend Petersen, der havde foretaget så store spekulationsopkøb i telegrafaktier, at kursen ville gå ned, hvis Petersens aktier gennem en fallit skulle komme på markedet.¹²

Til sin store fortrydelse blev Tietgen mødt med en vis opposition i børskredse, der f.eks. kom til udtryk i Dagbladet. Redaktør Bille og især hans børssagkyndige medarbejder, H. Buchheister, der sad i Århus fra 1867 som overregnskabsfører ved statsbanerne, var kontante og skarptseende kritikere af Tietgens lejlighedsvis udskejelser og manipulationer.¹³ Dette passede langt fra Tietgen, og han satte 10.000 rigsdaler i oprettelsen af Dagens Nyheder 1868 for at skabe en modvægt mod Dagbladet, som han kaldte »et specielt jødeorgan«.¹⁴ I en lang artikel i Dagbladet den 1. juli 1871 blev der lagt afstand til den mægtige etatsråd. Alt for ofte, skrev avisen, knyttede der sig et uhyggeligt børsspil til hans foretagender. En uhyggelig leg med det ukendte, fortsatte Buchheister, for ingen kunne vide, hvor meget telegrafaktier virkelig var værd på lidt længere sigt. Risikoen var stor, hvis man anlagde større summer i den slags papirer med håbet om kunstig værdiforøgelse på grund af spekulation i stedet for med henblik på udbyttet. Hvis det var banker, bankierer eller vekselere, der arbejdede med papirerne, var det acceptabelt, mente Dagbladet, men forholdet var det, at disse institutioner kun lagde navn til. I virkeligheden var det folk helt uden sagkundskab, der lod sig gribe,

»konferensråden og bryggerkarlen, spækhøkeren og kammerråden, herrer og damer, enker og gamle jomfruer, der ... vove sig ud på Børsens glatis og på spekulationens vildsomme hav, hvor de i virkeligheden drive om uden ror og kompas, og hvor de vel hidtil for det meste have haft medbør, men hvor også, inden de vide et ord deraf, og førend noget advarende tegn sætter dem i stand til at bjerge sejl, uvejret kan bryde løs og kaste dem ind på stranden ...«

En sådan artikel kunne ikke gøre Tietgen glad denne sommermorgen i 1871. Den har næppe heller vakt udelt begejstring i vekselerekredsen. Jo flere handler, jo større kurtageindtjening.

Fondsbørsen organiseres

I februar 1874 vedtog Kursnoteringsudvalget *Regler* for den offentlige kursnotering på Børsen.¹ Det fik Grosserer-Societetet intet at vide om, hvilken kan skyldes, at Kursnoteringsudvalget først skulle have udarbejdet *Vedtægter* for kursnoteringsdeltagerne. De først udarbejdede regler, der gjaldt i ca. 2½ år, eksisterer næppe længere, hverken i direkte eller indirekte form, men de har antagelig ikke været kontroversielle ud over, at de var selvlavede af Udvalget. Det har formentlig stået i reglerne om deltagelse, at den var tilstået dem, der havde bestalling som vekselmægler eller borgerskab som vekselerer med undtagelse af fallenter, der ikke havde fået deres bo ekstraderet til fri rådighed. Der er ingen grund til at tro, at reglerne i almindelighed afveg fra deres lidt senere - fra 1876 kendte - form. På et enkelt og meget vigtigt punkt gjorde de dog, men herom senere. Det interessante ved det ældste regelsæt er, at det for første gang kodificerer gældende praksis, som den havde udviklet sig.² Det viser sig, at noteringen i væsentlige henseender allerede havde fundet den form, som den har beholdt helt op til nutiden.

Om ledelsen af noteringen hed det, at den et år ad gangen skulle foregå ved en af Udvalget valgt mand af dets midte. Byderne og udbyderne skulle respekteres af de andre deltagere som første køber og første sælger, når lederen havde betegnet dem som sådanne. Lederen skulle have krav på ved første opråb af et papir at kunne være første køber eller sælger, men ved senere markering trådte han ind i rækkefølgen med de andre deltagere. Det blev fastslået, at bud eller udbud, rettet til lederen inden opråbet, ikke kunne komme i betragtning. Når en forretning kom i stand, havde vedkommende køber og sælger fortrinsret til bud og udbud til kursen, for så vidt denne ret straks blev gjort gældende. Det beroede på lederens skøn, hvornår noteringen af et papir skulle sluttes, og når det var sket, kunne opråbet ikke genoptages. Der skulle være ro under noteringen, og ingen måtte passere den strækning, der var mellem lederens plads og siddepladserne foran ham. Den siddeplads, man havde fået tildelt, måtte ikke overlades til andre. Kunne man ikke selv komme, var det tilladt at lade en af kontorpersonalet benytte pladsen udelukkende med det formål at optegne de noterede kurser. Når en siddeplads blev ledig, kunne den ikke umiddelbart tildeles en deltager med ståplads; man skulle først tilbyde den til ældre deltagere, der måtte ønske at bytte deres nuværende plads med den ledige. Så havde hierarkiet fået sit. Hvis et firma havde flere deltagere, kunne kun en enkelt byde og udbyde ved noteringen på samme dag, og en stilling som prokurist var ikke kvalifika-

IBELLS HØI. ETSKAB. KJØBENHAVN.

De forenede Papirfabrikker blev dannet i 1889 ved sammenslutning af i alt 10 fabrikker, spredt over hele landet. I bestyrelsen sad bl.a. etatsråd, vekselerer N. Thomsen, der havde måttet gå meget igennem, inden han fik foden indenfor på Børsens kursnotering.

Aktiebrev i Fondsbørsens arkiv, Erhvervsarkivet.

tion nok til deltagelse. Det blev fastslået, at noteringen begyndte hver dag ved ringning kl. 5 minutter over 2.

Det går som en rød tråd gennem regelsættet, at Kursnoteringsudvalget arbejdede på i alle henseender at få en institutionaliseret og uangribelig afvikling af noteringen. Hvis således en deltager erklærede ved noteringen ikke at kunne betale højere pris eller sælge billigere, måtte han ikke handle herimod, inden noteringen var sluttet, og det hed, at Udvalget var berettiget til at træffe de nødvendige forholdsregler for at forhindre gentagelse, hvis det alligevel skete. Reglen om, at noteringshandler skulle være afsluttet inden kl. 12 middag næste søgnedag fandt også plads i sættet, og køberen skulle afhente det købte hos sælgeren, der havde ansvaret for, at papirerne i enhver henseende var i orden.

Resten af reglerne drejede sig om mere eller mindre tekniske forhold. Dog blev det til sidst fastslået, at den, der handlede mod gældende bestemmelser, af Kursnoteringsudvalget kunne udelukkes fra deltagelse i noteringen for et tidsrum, som Udvalget fandt passende. Denne passus kunne nok siges at kollidere med Grosserer-Societetets beføjelser. Der blev også fremlagt regler for den ekstraordinære notering, der ville blive afholdt hver onsdag efter den ordinære notering. I dem var der intet principielt vigtigt. Til regelsættet knyttedes en række *Bestemmelser* vedrørende den ordinære kursnotering på Københavns Børs. De omhandlede, hvilke papirer, der skulle råbes op på hvilke dage. Hertil kom en række *Nærmere bestemmelser* og *Særlige bestemmelser* omkring de enkelte papirtyper.

Inden Kursnoteringsudvalgets nye vedtægter forelå, havde Grosserer-Societetets Komite selv udarbejdet en *Børsorden* af 1876.³ Det hed i denne, at to af Komiteens medlemmer førte overtilsynet på Børsen, og at alle børssøgende var underkastet deres autoritet. I denne forbindelse har kun børssordenens § 8 interesse, idet den omhandlede kursnoteringen. Det hed her, at kursnoteringsværelset var åbent i børstiden, og at kursnotering fandt sted hver tirsdag og fredag i henhold til lovgivningen. De øvrige søgnedage, hed det, var kursnoteringsværelset indtil videre overladt Kursnoteringsudvalget, under hvis ledelse en daglig notering fandt sted. Her var - trods vendingen indtil videre - i hvert fald tale om en officiel anerkendelse af Udvalgets eksistens. Det blev fastslået i børssordenen, at Kursnoteringsudvalgets formand efter Komiteens regler havde ansvaret for god ordens opretholdelse på de dage og tider, hvor Komiteen ikke var repræsenteret.

Kursnoteringsudvalget havde tilkæmpet sig en plads i systemet. Allerede fra sin begyndelse havde det fundet sin plads i offentlighedens

bevidsthed. Industribanken i Kjøbenhavn indgav i marts 1872 begæring til Grosserer-Societetets Komite om optagelse af sine aktier til notering på den officielle notering tirsdag og fredag. En tilsvarende begæring om notering de øvrige dage i ugen indgik til »det højtærede syndikat«. ⁴ Andre henvendelser om notering af forskellige papirer indgik fra bl.a. Landmandsbanken og D.B.Adler & Co.

Da Kursnoteringsudvalget havde haft sin første 3-års periode, skulle der være ordinært valg. Vekselmægler P.G.Haas bad om udsættelse af valghandlingen, så de valgberettigede kunne få tid til at studere den forhandlingsprotokol, hvoraf syndikatets resultater skulle fremgå. Protokollen har eksisteret, men den gør det formentlig ikke mere. Haas' indlæg skal sandsynligvis blot tages for sit pålydende, men der var nogen uro i Kursnoteringsudvalgets bagland. Det lignede næsten mangel på disciplin her midt i den vigtige indkøringsfase. Den 5. december 1874 henvendte en kreds af vekselmæglere og vekselere sig til Udvalget med anmodning om at få nogle aktier, der kun blev noteret en gang om måneden, bragt til notering en gang om ugen. ⁵ Underskrivernes antal var om ved 30. Sagen syntes aldeles banal, men den kom hurtigt ud af kontrol. Udvalget afviste andragendet, hvorpå den nævnte kreds besluttede at foretage en privat notering af de nævnte papirer efter onsdagens »officielle« notering - ikke at forveksle med den helt officielle tirsdag og fredag. ⁶ Samme dag som dette - næppe velgennemtænkte - arrangement skulle løbe af stabelen, fremtrådte formand Ludvig Henriques og erklærede, at Kursnoteringsudvalget i sagens anledning havde henvendt sig til Grosserer-Societetets Komite og her fået bemyndigelse til at forbyde den private notering. Denne handling vakte forbitrelse hos 32 mæglere og vekselere, i stor udstrækning de samme, der havde anmodet om den ugentlige notering af de specielle papirer. I en henvendelse gjorde de opmærksom på, at de var højlig forundrede over, at Udvalget i en så lille sag var gået til Komiteen, »hvis magt med hensyn til kursnoteringen de fleste af Udvalgets medlemmer ved tidligere lejligheder aldeles ikke har villet anerkende«. Fremgangsmåden blev alvorligt misbilliget af brevsriverne som værende i højeste grad upassende og ikke egnet til at styrke det kammeratlige forhold mellem kolleger. Fortørnelse lyste ud af brevets slutbemærkninger, hvor de 32 gjorde opmærksom på, at de, i modsætning til, hvad der var hævdet af Udvalgets formand, ikke havde underskrevet »for at gøre løjer« eller »uden at kende indholdet«. Denne rabiante kreds udgjorde helt sikkert flertallet af de stemmeberettigede til det kommende valg, og ved et møde den 11. januar 1875 blev formanden tildelt en misbilligelse. ⁷ Oppositionen var i stand til at udskifte ledelsen i

Udvalget, og meget tyder på, at det er sket; i hvert fald var Ludvig Henriques, Martin R. Henriques og Jacob Simonsen, alle i familie med hinanden, ikke at finde i det nye udvalg. Heller ikke P.C. Jersild fik sæde. Blandt dem, der i øvrigt *ikke* deltog i oppositionen, var I.S.Salomonsen.⁸

Det nye udvalg bestod af 4 vekselmæglere og 3 vekselere. Ny vekselmæglerrepræsentant blev U.G.Jantzen fra oppositionen, mens Behrend, der blev ny formand, samt Bang og Blad blev genvalgt. På vekselersiden blev Frænckel genvalgt, mens M.H.Cohen fra oppositionen (firma Cohen & Lamm) og den i aldersmæssig henseende mellemste af de tre Brandes-brødre, Ernst, der var 30 år gammel, blev valgt som repræsentant for vekselerne. Med Ernst Brandes blev det en kort fornøjelse. 1. februar 1875 - valget havde fundet sted i januar - udtrådte han, fordi der i noteringsværelset var blevet oplæst et brev, der var rettet til Kursnoteringsudvalget. Brevet kendes ikke, men Brandes erklærede, at han ikke ville være medansvarlig for, hvad han kaldte en tilsidesættelse af den diskretion, man skyldte afsenderne.⁹

C.J.Behrend synes at være blevet afløst på formandsposten af Carl Blad i hvert fald fra begyndelsen af 1876.¹⁰ Det kan have været af helbredsgrunde; Behrend døde i efteråret 1876.¹¹

Det blev Udvalgets opgave først og fremmest at udarbejde *Vedtægter* for deltagerne i kursnoteringen som et nødvendigt supplement til de allerede i 1874 udarbejdede *Regler*. Af vedtægterne fremgik det, at »Vekselmæglerne og Vekselernes Kursnoteringsudvalg« skulle afgøre alle spørgsmål vedrørende kursnoteringen. Udvalget skulle bestå af 7 medlemmer, 4 vekselmæglere og 3 vekselere, valgt med simpel majoritet for 3 år ad gangen. I en af paragrafferne sørgede man for at fastslå, at Udvalgets formand i henhold til Grosserer-Societetets Komites børsorden havde den afgørende myndighed i kursnoteringssalen (nemlig søgnedage undtagen tirsdag og fredag). Formanden for Udvalget skulle være vekselmægler. Som et udtryk for forsamlingens stærke jødiske islæt blev det fastslået, at ingen meddelelse måtte udgå om lørdagen eller på de mosaiske festdage. Især blandt vekselerne var det jødiske element fremherskende med måske to tredjedele af samtlige, blandt vekselmæglerne noget mindre, måske en tredjedel. Meget nærmere kan forholdet ikke fastslås, hvis man erkender, at det at være jøde er et spørgsmål om, hvor mange karakteristika af en skønnet mængde man besidder.¹² For en Jacob Simonsen er der ingen tvivl. Han var bevidst i sin holdning, levede med i menighedslivet og holdt kontoret lukket om lørdagen. Men fra ham var der en gradsforskel over vekselere David Lamm, der levede på den foreskrevne kost, men kun gik i synagogen ved højtiderne og i øvrigt på

kontoret om lørdagen, og til andre familier, der helt opgav det jødiske særpræg. Der er ingen tegn på, at jøderne havde noget sammenhold som etnisk gruppe betragtet her i anden halvdel af 1800-tallet ud over, hvad de betydningsfulde familieforbindinger betingede.

Vedtægterne blev sendt til Grosserer-Societetets Komite, der fastholdt sin måske lidt vage holdning ved at svare, at den »i øvrigt ikke finder anledning til for tiden at udtale sig om de fremsendte vedtægter, der selvfølgelig kun har betydning, for så vidt de ikke kommer i strid med de bestående forhold og ikke berører Grosserer-Societetets Komites stilling«. ¹³

Det udvalg, der var blevet sammensat ved valget i januar 1875, var indstillet på en rabiat kurs. Da Behrend udtrådte, synes han at være blevet afløst af vekselmægler Harry Hertz, mens Ernst Brandes på vekselersiden synes afløst af Julius Herforth fra firmaet brødrene Herforth. Den 20. juli 1876 tog Udvalget uden videre en vidtrækkende beslutning. Det ændrede kort og godt de anførte *Regler* af 2. februar 1874 på det vigtige punkt, der angav, hvem der kunne deltage i noteringen. Der skulle fortsat kun være adgang for vekselmæglere og vekselere, men i fremtiden skulle de, der ønskede at deltage i noteringen, henvende sig med begæring til Kursnoteringsudvalget, der, hvis ansøgeren blev accepteret, skulle meddele det til de øvrige deltagere i noteringen. En skrap passus blev hægtet på: »I tilfælde af, at begæringen afslås, påhviler det dog ikke Udvalget at gøre vedkommende bekendt med grunden til et sådant afslag«. ¹⁴

Revolutionen var fuldbragt. Først havde vekselernerne fået adgang til noteringen. Dernæst havde man monopoliseret adgangen til denne institution ved 1876-beslutningen, der end ikke blev meddelt Grosserer-Societetet. At Kursnoteringsudvalgets formand, vekselmægler Carl Blad, oven i købet blev vekselmæglerbisidder i den eneste sammenslutning, 1808-loven kendte, Mæglerkorporationen, tjente blot til at cementere de selvbestaltedes overtagelse af magten. Efter at have overtaget denne post trak han sig i det mindste som formand for Kursnoteringsudvalget, på hvilken post Ludvig Henriques vendte tilbage midlertidigt. Fra 1879 blev Carl Blad atter formand og sad så på begge poster. ¹⁵

Efter denne intense fase i organiseringen af kursnoteringen var der ved at falde lidt ro over fondsbørsen. Bortset fra enkeltstående episoder synes disciplinen at have sejret, og tilbage var foreløbig kun et problem af betydning. Det drejede sig atter om *Reglerne* fra 1874, der som anført indeholdt en bestemmelse om, at Kursnoteringsudvalget kunne udelukke en deltager fra noteringen for et tidsrum, hvis han ikke overholdt de gældende bestemmelser. Herimod protesterede 30-35 noteringsdelta-

Beslutning af Coursnoteringsudvalget

af 20. Juli 1876.

Første Stykke af „Regler for den offentlige Coursnotering“ af 2. Februar 1874: „I den -- deeltage“ udgaer og i Stedet derfor træder følgende Bestemmelse i Kraft:

Rettighed til at byde og udbyde ved den offentlige Coursnotering, selvfølgelig under Iagttagelse af de til enhver Tid gjældende Regler, kan kun tilstaaes dem, der have Bestalling som Vexelmæglere og dem der have Borgerskab som Vexelerere, dog kun forsaavidt nævnte Stilling kan betragtes som Vedkommendes Hovedvirksomhed. Naar Andre end de, der alt nu deeltage i Coursnoteringen, fremtidig maatte ønske denne Berettigelse, have de derom at henvende sig med deres Begjæring til Coursnoteringsudvalget, der i Tilfælde af at Begjæringen opfyldes, foruden at underrette vedkommende Andrager derom, kundgør dette for de andre Deeltagere i Coursnoteringen. I Tilfælde af at Begjæringen afslaaes, paahviler det dog ikke Udvalget at gjøre Vedkommende bekendt med Grundene til et saadant Afslag.

Da vekselererne og vekselmæglerne tilrev sig monoopolet. Beslutningen af 20. juli 1876 var egenmægtig og blev end ikke meddelt Grosserer-Societetet, der havde beføjelserne som tilsynsmyndighed.

Fondsbørsens arkiv, Erhvervsarkivet.

gere, både folk fra 1874-oppositionen og andre. Blandt underskriverne nu var f.eks. både Hahns Enke og I.S.Salomonsen på kravet om, at kun domstolene kunne udøve den dømmende myndighed.¹⁶ Sagen synes ikke at have været behandlet i Udvalget, men sandsynligvis på den årlige generalforsamling, og den har i hvert fald animeret Udvalget til at fare med lempe.¹⁷

Monopol i sigte

Der var nu ro på fondsbørsen nogle år, men i 1880 fattede den tidsindstillede bombe - 20. juli 1876-beslutningen - af. Den 25. juni søgte N. Thomsen ærbødigst om at måtte tage del i køb og salg af fonds og aktier på Børsen. Thomsen havde løst borgerskab som vekselerer og ville åbne egen forretning på Amagertorv. Blandt de referencer, han opgav, var vekselerer Theodor Green, der havde haft egen forretning fra 1875.¹ Thomsen fik det svar i begyndelsen af august, at Udvalget ikke kunne bevilge den ansøgte tilladelse.² Interessen for at begrænse antallet af deltagere i kursnoteringen var åbenbar. Jo færre deltagere, jo større del af kagen til den enkelte. Og antallet af vekselmæglere og vekselerere var stærkt stigende:³

	1872	1877	1880
Vekselmæglere	31	36	40
Vare- og vekselmæglere	20	21	19
Vekselerere	23	38	45

Det fremgår, at mens antallet af vekselerere blev fordoblet i løbet af 1870'erne, var antallet af vekselmæglere nærmest stagnerende. Hvis Udvalget skulle prøve lykken og føre 1876-beslutningen ud i livet ved et forsøg, var N. Thomsen et velegnet offer. Det kunne være svært at forhindre folk fra hierarkiet, fra den forholdsvis snævre københavnske inderkreds, i at komme til fadet. Der kunne være så mange hensyn at tage. Men her kom virkelig en fremmed fugl, som magten kunne afprøves på. Niels Jesper Thomsen var fra Skive og 32 år gammel.⁴ Hans far var postkontrahent (postbesørger på kontrakt), og Niels Jesper var blevet sat i snedkerlære i Viborg efter konfirmationen. Derpå gik han i handelslære i Skive. 1867 rejste han til København og fandt ansættelse hos grosserer H.C. Jensen i Løngangsstræde. Han fulgte undervisningen på et handelsakademi et års tid, fik arbejde i Køge hos en agent til 1870, hvorefter han sprang soldat ved første bataljon. 1872 etablerede Thomsen sig som smørhandler en detail, hvorefter han løste grossererborgerskab 1875, som han 1880 ombyttede med et vekselererborgerskab. Thomsen fik senere en smuk karriere med bestyrelsesposter i mange aktieselskaber, ligesom han en årrække ejede og drev badeetablisementet Marienlyst. Han endte som herremand på Holtegård og ridder af Dannebrog. Men foreløbig skrev man 1880, og Thomsen stod med afslaget i hånden. Han klagede omgående til Grosserer-Societetets Komite i en skrivelse på ikke mindre

end fire foliosider.⁵ Han havde nærmest - og skulle man synes med god grund - betragtet ansøgningen som en formssag. Nu stod han med noget, der kunne tolkes som en fornærmelse samt en hindring i at udøve sin næringsret i henhold til borgerskabet. Hidtil var der kun diskrimineret mod kritisable personer, hævdede Thomsen, der hermed følte sig deklaseret som en uhæderlig person. Thomsen henviste til næringsloven og erklærede, at Kursnoteringsudvalget faktisk berøvede ham adgang til at udnytte sit borgerskab. Ved en sådan handling havde Udvalget rettet på loven ved at føje nye betingelser til den. Han havde hørt rygter om, at årsagen til afslaget var, at han ikke var uddannet i vekselererforretning; herimod kunne han anføre, at tre vekselerere i samme situation havde fået adgang. Niels Thomsen bad konkluderende Komiteen om hjælp til at få sin ret. Grosserer-Societetets Komite skrev til Kursnoteringsudvalget for at få oplyst reglerne for, hvem der havde adgang til noteringen, samt hjemmelen for reglernes eksistens.⁶ En måned efter svarede Udvalget. Det blev et memorandum på 10 sider.⁷ Først og fremmest blev det gjort gældende, at selve Udvalgets opkomst skyldtes det forhold, at der ingen regler var for sædvaner på Børsen, bortset fra Societetets regler for optagelse af papirer fra 1858. Ud over at varetage udarbejdelsen af regler og vedtægter gjorde Udvalget opmærksom på, at det traf mange afgørelser i sager om værdipapirers leveringsmæssige stand. Efter denne identifikation og afgrænsning erklærede Udvalget, at man ikke ønskede at give adgang til så mange vekselerere, at balancen til mæglerne forrykkedes. Endvidere ville man stille det krav til nye deltagere, at de i længere tidsrum havde uddannet sig hos mæglere eller vekselerere, så de havde nøje kendskab til handelen med fonds og aktier, ligesom man måtte stille krav til vederhæftighed og soliditet. Med den risiko, der var forbundet med at handle med en vekselerer, der stod inde for store beløb, ofte over lange tidsrum, kunne man ikke få adgang til at deltage i noteringen, blot fordi man havde vekselererborgerskab. Borgerskab i sig selv, hævdede Udvalget, gav hverken tillid eller kredit. Hvad N. Thomsen angik var han jo ikke afskåret fra at foretage handler gennem en mægler ved noteringen, selv om han så skulle betale kurtage. Udvalget håbede, at Komiteen var enig i det synspunkt, at misbrug måtte forebygges, og at aktiespekulanter, der ville søge bifortjeneste ved at spille på Børsen, ikke bare kunne erhverve vekselererborgerskab og dermed frigøre sig for at erlægge kurtage. Hvad angår det prekære spørgsmål om hjemmelen for reglernes eksistens erklærede Udvalget, at de fandtes i de af mægler- og vekselererforsamlingen fastsatte vedtægter, herunder beslutningen af 20. juli 1876 om retten til deltagelse. Komiteen accepterede faktisk Udvalgets

Underskrevet, Royalborn af J. Thomsen,
og for mitar Formid af Thomsen til forklom-
mande October at ruber paa Royalbornsforretning,
Amager Torret 3, 1 Sal, og er derfor saa fri at frem-
vænte sig til det store Kursnoteringsudvalg med
Ansigning om tillidsfuld til at kunne sees Sal i Kjøb
og Saly af Fonds og Acties gæddjæbenhaarns Bors.
I Haab om at det store Udvalg vil
besidde mit Contrayante, paa Løggew sig mit Løggew-
bors, samt for Kjelligs Utredulphar, paa vorende
min Erfønlighad.

Kjøbenhavn, d. 25 Juni 1880.

Er hørt
N. Thomsen

Som Referencer tillade sig mig
at anføre:
Egoopress af Ode, eftermande Mohrtlyer
, K. C. Jensen, Lungang 6 for 22
Royalborn Th. Green,

Til
Vexelmæglerne og Tællerernes
Kursnoteringsudvalg

Niels Thomsen troede, det var en formalitet at blive optaget blandt kursnoteringsdeltagerne, når man søgte med et borgerskab i hånden. Lidet kunne han ane, at der ville gå flere år, før han kom ind i varmen. Her ses Thomsens ansøgning.

Fondsbørsens arkiv, Erhvervsarkivet.

argumenter og meddelte den stakkels Thomsen, der netop havde lejet lokale og hyret arbejdskraft, at den ikke havde myndighed til at påbyde, at han skulle optages.⁸

Det betød dog ikke, at Komiteen var færdig med sagen. 4. oktober gjorde man Udvalget opmærksom på, at man ikke kendte 1876-beslutningen. Hvis man havde modtaget underretning om den, ville man have betragtet den som utilstedelig. Umiddelbart erklærede Komiteen, at det i hvert fald var uberettiget eventuelt at udelukke nogen *vekselmægler*. Komiteen anmodede Udvalget om at tage reglerne under overvejelse og give besked tilbage - og truede i øvrigt med at søge lovgivning, hvis det skulle blive nødvendigt.⁹ Foreløbig havde Udvalget fat i den lange ende. Grossererne var ikke meget for at blande sig i fondsbørsens forhold uden for eget regi tirsdag og fredag.

Nu søgte imidlertid vekselerer Herman Meyer om adgang til at deltage i noteringen. Han havde en solid og ikke uspændende baggrund, men også han var en fremmed fugl i den københavnske inderkreds. Grosserer Meyer synes at være støvet op af D.B.Adler, da firmaet Adler, Wulff og Meyer blev oprettet i Århus 1870, en købmands- og bankierforretning.¹⁰ David Baruch Adler, søn af landets første eksaminerede vekselmægler, betragtede sig selv som grosserer og bankmand og førte sig ikke frem blandt vekselererne. Herman Meyer gik i hans fodspor som bankmand og gründer og var med ved oprettelsen af Aarhus Privatbank og Aarhus Palmekærnefabrik (Oliefabrikken). 1874 blev Adler, Wulff & Meyer omdannet til Jydsk Handels- og Landbrugsbank, og da denne bank 1876 blev filial af Handelsbanken, blev det med Herman Meyer som direktør. Nu ønskede han at nedsætte sig som vekselerer i København. Hans soliditet kunne der næppe sættes spørgsmålstegn ved. Han forærede 1881 7.000 kr. til Arveprinsesse Carolines Børneasyl i Århus.¹¹ Alligevel fik han omgående afslag på ansøgningen.¹² Lige så omgående udbad han sig grunden til afslaget. Udvalget svarede, at det ifølge reglerne ikke skulle angive grunden. Meyer udbad sig reglerne. Umiddelbart efter afslaget havde han imidlertid også henvendt sig til Grosserer-Societetets Komite, idet han udbad sig tilladelse til at deltage i noteringen tirsdag og fredag!

Det var en vanskelighed, Komiteen her stod overfor. Hvis man gav Meyer tilladelse til at deltage i noteringen tirsdag og fredag, kunne det efterhånden føre frem til den absurde situation, at det ikke var de samme, der deltog i Komiteens og Udvalgets notering. For at undgå en sådan situation rykkede Komiteen for svar fra Udvalget på henvendelsen af 4. oktober om overvejelse af reglerne, ligesom man bad Udvalget oplyse, om der var særlige grunde bag afslaget til H. Meyer.¹³ Udvalget svarede, at

det fandt det rigtigst ikke at optage nye medlemmer, før man havde forhandlet færdig med hensyn til reglerne.¹⁴ Først og fremmest reviderede man 1876-beslutningen med hensyn til deltagelse. Man forsøgte at bringe reglerne på lovens grund ved den tilføjelse, at adgang til deltagelse ikke kunne nægtes vekselmæglere uden Grosserer-Societetets samtykke.¹⁵ Hvad vekselere angik blev det gjort til en betingelse, at de i en længere årrække var oplært hos en vekselmægler eller vekselerer »her i staden«. Andre forandringer var der ikke tale om, og ud fra denne sidste bestemmelse måtte Thomsen og Meyer blive ude i kulden. Formanden for Kursnoteringsudvalget, nu atter Carl Blad, havde derefter nogle mundtlige forhandlinger med Grosserer-Societetets Komite, under hvilke han fastslog, at Udvalget ikke ville anerkende Komiteens ret til at bestemme, hvem der kunne få adgang til noteringen tirsdag og fredag.

Nu havde Komiteen fået nok og klagede til Indenrigsministeriet.¹⁶ Komiteen accepterede, at man måtte stille betydelige krav til noteringsdeltagerne, men ikke den »ubestemte og ubestemmelige« betingelse om, at en vekselerer for at blive accepteret skulle have stået i lære i en længere årrække »her i staden«. Komiteen gennemgik de i 1880 admitterede. Der var tale om seks, inden Thomsen blev afvist under påskud af, at han ikke havde den tilstrækkelige læretid. Derpå havde man accepteret Aron R. Henriques. (Han havde haft grossererborgerskab siden 1852. I 1880 løste han tillige borgerskab som vekselerer). Derpå nægtede man så Herman Meyer adgang, fordi han havde været vekselerer i Århus i stedet for i København, selv om han i 4 år havde været Handelsbankens filialbestyrer. Denne vilkårlighed burde ikke fortsætte, mente Komiteen og hævdede, at myndigheden burde ligge hos den. Inden den ville opstille regler, der kunne accepteres af ministeriet, bad den om forhåndstilsagn om approbation, idet den dog erklærede, at Kursnoteringsudvalget *kunne* forlade Børsen og foretage privat notering andetsteds og derved unddrage sig kontrol. Monopolbegrænsende foranstaltninger hørte en senere tid til.

1808-forordningen forlangte kun priskurant en gang om ugen. For at imødegå en eventuel flytning bad Komiteen om lovpålæg om daglig indberetning af kurser på fonds og aktier til opslag på Børsen. Ministeriet svarede, at man ikke kunne udvide vekselmæglernes forpligtelser administrativt, og at man ikke var indstillet på at lovgive.¹⁷ Ministeriet opfordrede i stedet Komiteen til at indlede forhandlinger med *Mæglerkorporationen* (organet, som var foreskrevet i 1808-forordningen), idet det gav tilsagn om medvirken om nødvendigt. Inden disse forhandlinger overhovedet kom i gang, brød krigen ud på en ny front: optagelse af papirer til notering. Grosserer-Societetets regler fra 1858 fastslog, at Komiteen be-

stemte, om et papir skulle optages.¹⁸ Disse regler blev også fulgt af Kursnoteringsudvalget. For dem, der ønskede papirer optaget, var Kursnoteringsudvalget mere interessant end Komiteen, fordi det havde flere børsdage. Landmandsbanken havde i sommeren 1880 forsøgt at få nogle norske hypotekbankobligationer optaget, men Udvalget ville først have at vide, for hvor stort et beløb der var blevet udleveret med dansk stempel, og fastslog også det forhold at serien ikke var afsluttet, som et argument mod optagelse. Landmandsbanken lod sagen passere, men fremkom den 25. januar 1881 med et nyt andragende.¹⁹ Denne gang drejede det sig om 4% Christiania Stads Obligationer af 1880 og 4% Stockholm Stads Obligationer af 1880. Banken havde overtaget henholdsvis 2 millioner og 4,6 millioner sammen med en hamborgsk bankier. Andragendet var underskrevet af Landmandsbankens samlede direktion Isak Glückstadt, Bernh. Friehling og C. Harhoff. Det var formuleret som et spørgsmål om, hvorvidt man kunne forvente, at en begæring om optagelse af de nævnte papirer ville blive imødekommet. For at gøre det klart, at blankvåbnene var fremme, tilføjede direktionen, at den forventede begæringen imødekommet, »da banken i modsat fald må være betænkt på på anden måde end ved det ærede Udvalgs medvirken at forskafe en notering på sådanne udenlandske obligationer, imod hvis soliditet ingen indvending kan rejses, og som banken derfor regner det sig til ære at kunne tilbyde det danske publikum«. Udvalget lod sig ikke skræmme, men svarede, at det ikke kunne tage stilling til papirers optagelse, før der lå en direkte begæring. Først da kunne sagen tages under overvejelse, »fuldstændig upåvirket af den i den ærede direktions skrivelse indeholdte slutningsbemærkning«. ²⁰ Landmandsbanken fremsendte nu begæringen om optagelse af papirerne med alle oplysninger. ²¹ I 1858-reglerne om optagelse hed det om udenlandske lån, at de kun kunne optages, hvis de var kontraheret i København eller officielt fremlagt her til tegning. Lånenes totalsum måtte være så betydelig, at der kunne ske stadig omsætning på Børsen, ligesom sådan omsætning allerede skulle have fundet sted. Der var således rige muligheder for skøn ved afgørelsen af, om papirer var noteringsberettigede.

Det må have stået klart, at Udvalget agtede at afvise andragendet om optagelse af de skandinaviske papirer. Det var årsagen til, at Ludvig V. Hansen fra det gamle vekselererfirma H. P. Hansen jr. blev betænkelig og på eget initiativ prøvede at intervenere til fordel for banken. Ludvig Hansen havde skaffet sig oplysning om, at Landmandsbanken, hvis optagelsesbegæringen blev afvist, ville offentliggøre sin egen kursliste hver dag. Denne prisliste ville optage de papirer, der ikke fik adgang til

noteringen tillige med bankens pris på kursnoterede papirer. Banken kunne udarbejde denne prisliste efter noteringen. Den kunne på grund af sin kapitalstyrke ved købs- og salgsordrer få indflydelse på den officielle kurs, mens vekselererne var uden indflydelse på bankens prisliste. Der ville endda være den risiko, at bankens liste kom til at danne baggrund for formiddagens børshandler inden dagens notering og dermed sætte noteringen i skyggen. Ydermere mente Ludvig Hansen, at de vekselerere, der af Udvalget var nægtet adgang til noteringen, sandsynligvis ville slutte sig til bankens liste og derved komme ind i markedet.²² De udelukkede, Thomsen og Meyer, havde forgæves genfremsat ønsket om at komme ind, og Meyer havde lidt den tort, da han stillede en forespørgsel formentlig om nogle papirers gyldighed efter deres fysiske tilstand - at få at vide, at Udvalget ikke besvarede spørgsmål fra ikke-deltagere.

Hansens betænkeligheder hjalp ingenting. Udvalget afviste Landmandsbankens krav.²³ Dette udløste imidlertid en støtteaktion for Hansens synspunkter. Opfordringen til Udvalget var underskrevet af 45 mæglere og vekselerere. De 45 var tæt på majoriteten i Udvalgets bagland, så med udsigt til at komme i mindretal blandt vælgerne opgav Udvalget sin modstand mod det *ene* papir, Stockholmerne, samtidig med, at det beklagede den pression, der herved var blevet udøvet mod Udvalgets lovlige beslutninger.²⁴ Dermed faldt denne sag til ro foreløbig.

Skinforhandlinger

Nu kunne grosserernes forhandlinger med *Mæglerkorporationen* begynde. Korporationen nedsatte et forhandlingsudvalg på fem vekselmæglere. Det blev rutinerede kræfter: Carl Blad, formand for Kursnoteringsudvalget og vekselmæglerbisidder i Korporationen, Ludvig Henriques, gennem 10 år blandt de ledende kræfter i Udvalget, samt Sophus Bang, H.F.Kiellerup og F.A.Lorck, alle mæglere med mange års erfaring i branchen. Det passede Grosserer-Societetet godt at være på 1808-forordningens grund. Det bragte et solidt skær af legitimitet over forhandlingerne. Men det passede sandelig ikke vekselererne. Med Julius Herforth, medlem af Kursnoteringsudvalget, i spidsen protesterede 26 af de 38 noteringsberettigede vekselerere mod således at blive hægtet af. De 26 protesterede mod en hvilken som helst afgørelse, som vekselmæglerne in pleno eller ved udvalg måtte træffe i forhandlinger med grossererne vedrørende kursnoteringen. Al kompetence lå hos Udvalget, hævdede de

26, og protesten var også rettet imod, at nogle af Udvalgets medlemmer deltog i dette *vekselmæglerne*s snævre udvalg. Vekselerer B.L.Frænckel, også medlem af Udvalget, tilføjede, at han yderligere ville gøre krav på skadeserstatning mod vekselmæglerne, hvis der blev foretaget nogen som helst forandringer eller indskrænkninger i vekselernerne's rettigheder, navnlig dem, der var opnået af Kursnoteringsudvalget.¹

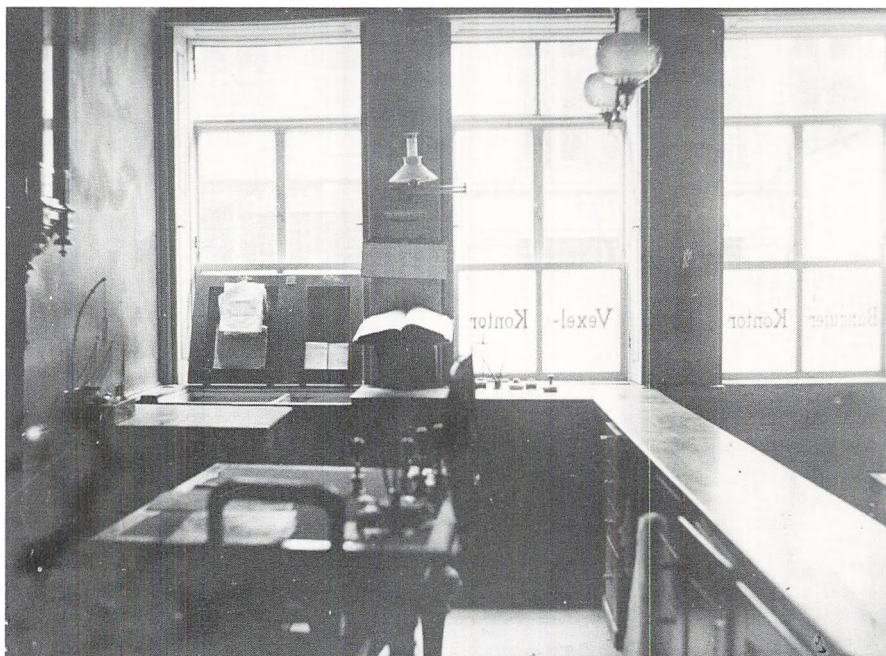
Vekselererne behøvede ikke at være bekymrede. Vekselmæglerne stod last og brast med de fagfæller, der reelt var ved at æde dem op som institution. Det gjorde de, fordi det var klart, at tiden ikke kunne skrues tilbage, og fordi det mere og mere så ud til, at grossererne stod til at tabe indflydelse på fondsbørsens affærer. At udviklingen gik i den retning var også den uheldige Herman Meyers opfattelse. Med sin egen formulering »fejrede« han årsdagen for sin ansøgning om noteringsdeltagelse ved en fornyet ansøgning til Kursnoteringsudvalget.² Han var nu, erklærede han, kommet til den erkendelse, at Grosserer-Societetets Komite ingen ret havde til at afgøre, hvem der skulle deltage i noteringen, og han havde derfor anmodet grossererne om at sende hans klage retur. Det kan ikke undre, at Meyer nåede til den opfattelse, når grossererne ikke i løbet af et år havde kunnet fremme hans sag. Kursnoteringsudvalget svarede Meyer, at så snart Grosserer-Societetets Komite erklærede, at den ingen myndighed havde på området, ville Udvalget tage endelig bestemmelse til anmodningen om optagelse. Dette svar kunne kun lægge yderligere pres på grossererne.³ Herman Meyer lagde skuldrene i kanvassen og anmodede ærbødigt det ærede syndikat om at få en ende på fortrædelighederne.⁴ »Det synes mig indlysende, at Syndikatet *alene* har magten og her har lejlighed til tydeligt at vise den«, tilføjede han.

Forhandlingerne mellem grosserere og mæglere brød hurtigt sammen. Det forslag, mæglerne fremlagde om bestemmelser vedrørende fonds- og aktienoteringen på Børsen, og som man mente burde indstilles til Indenrigsministeriets godkendelse, var nærmest frimodigt i sit indhold. Ifølge det skulle stadens vekselmæglere vælge fire mæglere til at bestemme, hvilke papirer der skulle noteres. Hvis der fandtes en forening af vekselmæglere og vekselerere (og det gjorde der jo minsandten), skulle komiteen på de 4 mæglere tiltrædes af 3 vekselerere. Forslagets reelle indhold var altså en cementering af Kursnoteringsudvalgets magt samt bestemmelsesretten over papirers optagelse flyttet fra grossererne til Udvalget.⁵ Ligefrem fortsætte med betegnelsen Kursnoteringsudvalget kunne man vel ikke; men forhandlingsudvalget foreslog en helt ny forening, nemlig »Foreningen af vekselmæglere og vekselerere til offentlig handel i obligationer og aktier på Københavns børs«. Den svarede til det,

der før blev kaldt noteringsdeltagerne. Foreningens bestyrelse svarede til det hidtidige kursnoteringsudvalg, idet den skulle have samme beføjelser som dette. Den skulle således suverænt kunne afgøre, hvilke vekselere der kunne blive medlem af foreningen, stadigvæk uden forpligtelse til at begrunde afvisninger. Bestyrelsen skulle have al myndighed i foreningslokalet. Hvad der gjorde denne bestemmelse interessant var, at dette lokale skulle være rammen om den daglige kursnotering! Ellers var de foreslåede vedtægter for foreningen næsten sætning for sætning lig dem, der var gældende for Kursnoteringsudvalget.

Grossererne har næppe troet deres egne øjne, da de så forslaget fra Mæglerkorporationens forhandlingsudvalg, og ordet frækhed tør nok formodes at være blevet anvendt i Komiteen. Hvis forslaget om denne provokerende konstruktion blev gennemført, ville hermed alle beføjelser være overført fra grossererne til mæglerne og vekselerne. Grosserernes første reaktion var en kvittering for modtagelsen af forslaget, ledsaget af en efterlysning af »noget fyldigere og almengyldige« regler for, hvem der kunne deltage i noteringen. Dem ønskede man præsenteret, før man gik i møde med vekselmæglerudvalget.⁶ Vekselmæglerudvalget lod sig imidlertid ikke lokke. Hvad det gjaldt om nu var at sikre et fuldstændigt monopol for den bestående kreds. Udvalget svarede, at man »nærmest« måtte stille den fordring, at optagelsessøgende »ved deres færd under deres uddannelse har bibragt bestyrelsen den anskuelse, at der bliver al grund til at antage, at der uden risiko kan vises dem den fornødne tillid og kritik«. Denne formulering var meget langt fra at pege på objektive kriterier.⁷

Grosserernes modspil var dels et *Forslag til overenskomst mellem Grosserer-Societetets Komite og vekselmæglerne om noteringen af kurs på børspapirer*, dels et *Forslag til vedtægter for den af mæglerne nysopfundne forening*. Hvad det første forslag angik skulle det påhvile Grosserer-Societetets Komite at forandle en daglig kursnotering afholdt. Reglerne for optagelse af papirer fulgte 1858-reglementet, men hvad angik den afgørende bestemmelsesret for papirers optagelse skulle begæring om et nyt papirs optagelse rettes til Komiteen, der skulle konferere med vekselmæglernes bestyrelse, inden beslutningen blev taget. Klager skulle rettes til Indenrigsministeriet. Komiteen kunne selv ved repræsentanter møde og lade kursen notere. Hvad angik vedtægtsforslaget præsenterede Komiteen den tanke, at man foruden alle vekselmæglerne kunne have et givet antal vekselere som medlemmer. Når en plads blev ledig, kunne medlemmerne ved simpel majoritet afgøre, hvem der skulle have pladsen. Diskussion om kvalifikationer måtte ikke finde sted, og afstemningsproceduren var ret kompli-

Med stor sandsynlighed er dette interiør fra I.S. Hahns Enke det ældst kendte fra et vekselerskontor. Der er ikke mange holdepunkter for en datering, men petroleums-lampen på væggen og den formentlige gaslampe i loftet peger mod 1880'erne.

Foto hos H. Simonsen.

ceret. Bestyrelsen (Kursnoteringsudvalget) skulle bestemme reglerne for den daglige notering, mens børsordenen skulle varetages sammen med grossererne. Når grossererne var i lokalet for at notere, havde de ansvaret for ordenens overholdelse. Ellers var der intet kontroversielt, måske bortset fra en bestemmelse om, at intet papir kunne opråbes mod Komiteens indsigelse.⁸

Forelagt disse to forslag reagerede vekselmæglerudvalget næsten træt og blasert. Grosserernes forslag til overenskomst om noteringen afviste de overhovedet at forhandle om på grund af for store principielle forskelle.⁹ Med hensyn til vedtægtsforslaget fastslog forhandlingsudvalget, at grossererne helt havde accepteret modpartens standpunkt med hensyn til optagelse af nye medlemmer, og så var der jo ingen grund til at føre videre forhandlinger om problemet. Videre forhandlinger om, hvem der skulle deltage i noteringen, burde i øvrigt føres med Kursnoteringsudvalget, erklærede mæglerne, da dette organ repræsenterede samtlige noteringsdeltagere.

Nu spruttede grossererne af raseri over vekselmæglernes afbrydelse af

forhandlinger, der ikke engang var begyndt.¹⁰ Det var, som om vekselmæglerudvalget svævede som en sommerfugl og stak som en bi. Så snart der var det mindste hul i forsvaret, gik det galt for grossererne. De måtte nu til at forklare, at hensigten med at lave nye regler for optagelse var at nå frem til at fjerne vilkårligheden i systemet, og at man måtte betragte de to forslag som sammenhørende for en ordning af fondsbørsens forhold. Det undrede for øvrigt Komiteen, at vekselmæglerudvalget henviste til videre forhandling med Kursnoteringsudvalget, da dets formand (Carl Blad) som deltager i vekselmæglerudvalget gentagne gange havde erklæret, at Kursnoteringsudvalget ikke ønskede at forhandle med Komiteen.

Nu måtte Komiteen atter lægge sagen i Indenrigsministeriets hænder. Symptomatisk for Kursnoteringsudvalgets opfattelse af, at sagen stod godt, var det, at man åbnede for Herman Meyer, der dog af pladshensyn måtte nøjes med en ståplads bag siddepladsernes sidste række.¹¹ I begyndelsen af april blev Niels Thomsen også sluppet ind, og derved blev noget af trykket taget af gryden.¹² Grosserer-Societetets Komite måtte for sin del anbefale Indenrigsministeriet at ordne forholdene ad lovgivningens vej. Hvis ministeriet for øjeblikket ikke fandt det opportunt at lovgive mere vidtgående, burde i hvert fald 1808-forordningens ugentlige pligt til kursmeddelelse udvides til en daglig pligt for mæglerne. Komiteen understregede, at den var blevet bestyrket i den opfattelse, at tilsynet med kursnoteringen skulle føres af andre end dem, hvis levevej det var at handle med børs papirer, ligesom der burde fremkaldes faste regler. Uden støtte for sine synspunkter ville Komiteen ikke i fremtiden kunne bære noget ansvar.¹³

Kampen var foreløbig forbi. Indenrigsministeriet havde jo fastslået, at det ikke i øjeblikket ville skride til lovgivning. Mæglerens og vekselerens broderskab sad tilbage med den tilranede magt, kanaliseret gennem Kursnoteringsudvalget. Grosserer-Societetets Komite fik ingen sanering gennemført, men havde fortsat tirsdags- og fredagsnoteringen. Formand for Komiteen var i årene 1873-84 grosserer Moritz G. Melchior. Han var imod enhver yderliggående politik, og »med sin sagtmodighed og beherskede natur - mere skikket til at vogte vel, hvad der var ham betroet, end til at erobre og nyerhverve«. Han savnede også hurtighed i debatten, og den poetiske Julius Schovelin skrev om ham: »For veg, for veg var den vældiges buer«;¹⁴ for grosserernes formand og komite var fondsbørsens forhold dog naturligvis kun en del af børsens og handelens situation.

Over for sig havde Komiteen den indflydelsesrige vekselmægler Carl Blad indtil 1885, da han gik fallit, fordi han tabte på Faxe Kalkbrudak-

tier.¹⁵ Som formand for Kursnoteringsudvalget, som vekselmæglerbisidder i Mæglerkorporationen og som medlem af vekselmæglernes forhandlingsudvalg var Carl Blad nøglepersonen. Hans hovedsynspunkt var i virkeligheden, at mæglerinstitutionen simpelt hen skulle ophæves.¹⁶ Kunne det ikke lade sig gøre, måtte mæglerens virksomhed tilbage på 1808-forordningens grund. I øvrigt mente han det skadeligt, at noteringsdeltagelsen var knyttet som rettighed til en bestemt person. Ved indehaverens død ville en forretning være udelukket fra noteringen og dermed miste en del af eksistensgrundlaget. Det var noget lignende, der skete for Blad selv få år efter. Efter konkursen 1885 søgte hans søn Valdemar gentagne gange forgæves noteringsberettigelse med et vekselererborgerkab i hånden. Sønnen havde været ansat hos faderen i 11 år som kontorist og kasserer, og efter faderens fallit skabte han firmaet C. Blad & Co., et outsiderselskaberfirma, hvor Carl Blad så sent som ved århundredskiftet optrådte som prokurist.

Carl Blad var i sin formandstid indstillet på at begrænse antallet af noteringsdeltagere til 50 eller 60. Netop på dette punkt var der imidlertid en part mere med indflydelse, nemlig Københavns Magistrat, der siden 1808 udstedte bestallinger til vekselmæglerne. Hvis man ville være sikker på at komme ind ved noteringen, skulle man sørge for at få mæglerbestalling. Så kunne adgangen som bekendt ikke nægtes. Ved udgangen af 1882, et år hvor omsætningen faldt væsentligt på fondsbørsen, var der 85 aktive deltagere i den daglige notering, fordelt ligeligt med 43 vekselmæglere og 42 vekselerere. I alt 7 var blevet optaget i årets løb, og da 20-30 kandidater havde underkastet sig vekselmæglereksamen i løbet af foråret, kunne mange befrygtes at søge bestalling. Kursnoteringsudvalget anmodede derfor Magistraten om foreløbig ikke at beskikke flere vekselmæglere.¹⁷ Til gengæld ville Udvalget standse optagelsen af vekselerere. Magistraten udbad sig Grosserer-Societetets holdning, og Komiteen undlod ikke indledningsvis at udtale, at Kursnoteringsudvalget ikke var vekselmæglerens lovlige repræsentation. Selve problemet med antallet af beskikkelser var langt fra nyt, men var dukket op med jævn mellemrum op gennem århundredet.¹⁸ I situationen kunne Komiteen ikke anbefale en begrænsning af beskikkelserne. I sin argumentation over for Magistraten havde Kursnoteringsudvalget anført, at nogle mæglere kun drev mæglervirksomheden som bierhverv. Til dette punkt bemærkede Komiteen lidt spidst, at der ganske rigtigt imod 1808-forordningens bestemmelser havde dannet sig den opfattelse, at mæglere kunne drive vekselererforretning som hovederhverv med mæglervirksomheden som bierhverv til denne. Det var tydeligt, at Grosserer-Societetets Komite

Når man blev optaget i Det kongelige københavnske Skydeselskab og danske Broderskab lod man fremstille en malet skydeskive. Normalt valgte man et motiv, der havde forbindelse til ens erhverv. Her er i kronologisk orden seks vekselerees skiver. Først G.A. Gedalias, der viser en gadescene ved Gedalias kontor, Højbro Plads 12. Den næste skive er L.E.T. Schiølers. Meget stemningsfuldt viser billedet Kurantbankens, senere Nationalbankens gamle bygning midt på den nuværende Slotsholmsgade samt børsrampen. F.A. Lorcks skive viser ejendommen Købmagergade 1, hjørnet af Amager Torv, Lorcks domicil. Martin Wulff Heymanns skive viser det indre af et vekselrerkontor, hvor kunder ekspederes, og hvor der er besøg af postbudet. Vekselmægler P.C. Severins skive forestiller vekselmægleren i børssalen midt på en vippe, der er lagt over tønder, i færd med at formidle ligevægt. Endelig ses en senere generations skive fra 1919. Den tilhører Aage Trier og forestiller et mere moderne kontor end Heymanns fra 1875. Nu er der rum og lys og luft.

Skiverne i Det kongelige københavnske skydeselskab og danske Broderskab, bd. 2, 1934.

ikke ville bidrage til at lukke det ubekvemme hul for kredsen af monopol-søgende. Forholdet mellem Komite og Udvalg var ret spændt, og da Ludvig V. Hansen, medlem af Kursnoteringsudvalget, faldt for fristelsen til at lade sig indvælge i Grosserer-Societetets Komite 1883, blev udvalgsformand Carl Blad rasende. For det første, fordi Hansen ikke havde sagt noget i forvejen, for det andet, fordi Blad fandt, at den nye stilling måtte kollidere med medlemskabet af Udvalget. Blad ønskede at opgive sit mandat, hvilket han meddelte i en rundskrivelse til Kursnoteringsudvalgets medlemmer i alfabetisk orden.¹⁹ Først kom det til Sophus Bang, derefter til Ludvig Hansen, der ved en mundtlig forhandling synes at have fået Blad til at blive på formandsposten og få standset rundskrivelsen. I øvrigt var begge de herrer på falderebet, skulle det snart vise sig.

I foråret 1883 blev de vekselmæglere, der søgte om optagelse, spurgt af Udvalget, om de agtede at udøve selvstændig virksomhed som vekselmæglere.²⁰ Når de bekræftede dette, var der ikke andet at gøre end at optage dem.²¹ Men efter den omfattende eksamination i 1882 varede det helt til 1897, før den næste og næstsidste eksamination af vekselmæglere fandt sted. Den sidste foregik i 1906. Vekselererne forsøgte man at holde ude, indtil et tilfredsstillende regelsæt var konfirmeret, men i praksis viste det sig svært, fordi der altid var nogen, der kendte nogen. Da Aug. Lunn, der var uddannet i firmaet Rubin & Bing, fik afslag i efteråret 1884, gik nogle velmeriterede noteringsdeltagere i forbøn for ham, og han blev sluppet ind på dispensation.²²

Da den danske handelsstand holdt sit andet handelsmøde i efter-sommeren 1885, var Ludvig Henriques, der nu atter var formand for Kursnoteringsudvalget, indbudt til at redegøre for kursnoteringen på Børsen. Henriques kunne gøre status i bevidstheden om, at en lovgivning ikke var lige om hjørnet. Han holdt sit foredrag om formiddagen den 1. september efter en sommer fuld af politisk uro. Venstrelederen Chresten Berg stod til 6 måneders fængsel, fordi politimesteren ved et sommermøde i Holstebro var blevet fjernet fra den plads på talernes tribune, hvor han insisterede på at være; også det kommende efterår havde sine dramatiske begivenheder, ikke mindst revolverattentatet mod konsejlspræsident Estrup i oktober. Kort sagt var der tale om et anstrengt politisk klima her ved indgangen til provisorietiden og uden udsigt til frugtbar arbejde i Rigsdagen. Den 1. april 1885 var C.F. Tietgen imidlertid blevet formand for Grosserer-Societetets Komite, noget der efter Ludvig Henriques' opfattelse var gunstigt, når det politiske i øvrigt løsnede sig. Henriques fastslog ved vekselerermødet, at vekselmæglerens forret var blevet undermineret derved, at de blev ansat hos vekselererne. Den

ligestilling, der nu var sket, var blot en legitimering af de faktiske forhold. At vekselmæglerne fortsat aflagde ed, fandt han derfor noget stødende (Tietgen morede sig med at kalde dem »de kære menedere«). Kursnoteringsdeltagerne havde, sagde Henriques, fået større betydning, end man oprindeligt havde regnet med.²³ Dette lå ikke mindst i, at det var blevet kutyme, at Udvalget afgjorde alle stridsspørgsmål mellem deltagerne, først og fremmest om papirenes fysiske tilstand. Mange papirer blev overmalet eller beklippet af publikum, og korpsånden blandt deltagerne gjorde, at de respekterede Udvalgets afgørelse. For dem, der sad ved mødet og i øvrigt var inde i forholdene, knyttede interessen sig til, hvad Henriques havde at sige om optagelsesretten for deltagere og bestemmelsesretten for optagelse af papirer. Efter talerens udlægning blev alt administreret med den største lempe. Der havde godt nok været et tilfælde, hvor en mand, »vi slet ikke kendte«, ønskede sig optaget. Det var han også blevet, sagde Henriques, men man måtte gøre sig klart, at man ikke bare kunne gå op på Rådstuen, løse borgerbrev og derefter regne med at have kredit på Børsen, »... om vi vil inklade os med ham, det er en helt anden sag«. Med hensyn til bestemmelsesretten forklarede Henriques, at den lå hos Udvalget og blev administreret lempeligt, undtagen altså tirsdag og fredag, hvor den lå hos Grosserer-Societetets Komite.

Henriques' indlæg havde det formål at skabe foreløbig ro, og megen diskussion var der ikke om det. En grosserer tog forbehold over for Kursnoteringsudvalget, men vekselerer Ludvig V. Hansen understøttede Henriques' skønmaleri og bevægede sig forsigtigt ind på området spekulation. Han var enig med sin formand i, at man ikke skulle indføre tidsforretninger på fondsbørsen; men også om, at der blev spekuleret en del uden kontrol.

Lovgivningsmagten forsøger sig

I praksis blev der samarbejdet mellem Komiteen og Udvalget, når det gjaldt det prekære problem, at de to organer havde bestemmelsesretten over papirer på forskellige dage.¹ En lovgivning kunne dog have sine fordele, og endelig i efteråret 1887 spillede indenrigsministeren ud. Det skete, fordi Komiteen blev ved med at fremføre sine synspunkter mod vilkårligheden og det absurde i to noteringer ved hver sit organ. Indenrigsministeren var enig med grossererne i grundsynspunkterne og foreslog en ganske kort lov i tre paragraffer, der lagde ansvaret hos gros-

sererne for, at den daglige kursliste blev slået op for aktier og obligationer, og tirsdag og fredag tillige for vekselkurserne. Disse kurser for nu tysk, engelsk, fransk, belgisk og hollandsk valuta blev fastsat hver tirsdag og fredag efter bestemmelser fra 1858. Dette var problemløst og skulle ikke forandres.² Bestemmelsesretten for papirers optagelse skulle ligge hos Komiteen efter forhandling med bestyrelsen for vekselmæglernes og vekselernes forening. Forslaget kom til behandling i Landstinget i oktober 1887. Nationalbankdirektør og kongevalgt landstingsmedlem W. Ussing, der også var jurist, udtalte, at det slet ikke var nødvendigt med lovgivning. Den slags, mente han, egnede sig bedst til at blive klaret ved administrative forskrifter, så man ikke hver eneste gang, der skulle foretages en mindre ændring i ordningen, var henvist til den tunge vej omkring lovgivningen. Hvis der skulle lovgives, burde det i det mindste fremgå af loven, hvordan kursnoteringen skulle finde sted, sagde Ussing.³ Med sit skarpe hoved fik han faktisk forslaget til at ligne lovsjuskeri; men han var tekniker og næppe part i sagen. Begge parter, Komiteen og Udvalget, havde imidlertid haft lobbyvirksomheden i gang og fundet frem til talsmænd i forsamlingen. Grossererne havde stærk besætning med højremanden, grosserer Harald Hansen, søn af Komiteens tidligere formand, A.N.Hansen. Harald Hansen indtrådte selv i Komiteen 1893.⁴ Han var ikke blind for berettigelsen i Ussings indvendinger, men hævdede, at loven skulle bruges til at fastslå, at Grosserer-Societetets Komite skulle være herre i eget hus, børnsbygningen.⁵ Talsmand for Kursnoteringsudvalgets interesser var venstremanden, redaktør og bogtrykker Andreas Dam. Han havde været købmand i Århus og forretningsfører for partibladet Aarhus Amtstidende; men disse poster havde han opgivet, da han flyttede til København 1884.⁶ Dam fremhævede, at det var vekselmæglerne og vekselerne, der alene havde udviklet noteringssystemet; derfor var der ingen grund til, at Komiteen skulle have en så overordnet stilling i forhold til dem. Som et forslag til en vej frem kom Dam med den idé, at den særlige komité, der havde ansvaret for *vekselkursnoteringen*, og som bestod af to fra Komiteen, en af Nationalbankens direktører valgt mand samt en af statsfinanserne valgt mand, kunne suppleres med en vekselmægler og en vekselerer. I dette organ kunne kompetencespørgsmål finde deres løsning. Sagen gik i udvalg, der bestod af juristen, professor Carl Goos, grosserer W.Petersen, Odense, der også havde interesseret sig for sagen ved førstebehandlingen, samt Dam, Hansen og Ussing.⁷ Ussing døde et par måneder efter og blev erstattet af juristen N.F.Schlegel.⁸ Det var fire højremænd, der havde flertallet i forhold til mindretallet Dam. Flertallets udtalelse til betænkningen var

På Paul Fischers maleri fra 1908 ses vekslerer I.S. Salomonsens hustru Zerline, født Levin, samt børnene Frederik og Mathilde. I hånden har Frederik Salomonsen, der var medindehaver af forretningen fra 1891, sin sorte kursnoteringsbog. I baggrunden ses ejendommen Amagertorv 7 med forretningskiltet, der angiver firmaets domicil.

Maleri i privateje.

interessant derved, at den foreslog den ændring til lovforslaget, at Kursnoteringsudvalget skulle have bestemmelsesretten, men at ingen forandringer kunne ske med kurslisten uden Komiteens samtykke. I tilfælde af

uenighed lå afgørelsen hos Indenrigsministeriet.⁹ Mindretallet Dam havde opgivet tanken om vekselkursudvalgets udvidelse og i stedet valgt den mere offensive linje, der normalt kendetegnede Udvalget. Dam foreslog simpelthen, at al kompetence skulle ligge hos Kursnoteringsudvalget, der var forpligtet til at meddele Komiteen kursliste og øvrige beslutninger. Indenrigsministeriet skulle være det overordnede organ. I øvrigt var der enighed i landstingsudvalget om nogle tekniske korrektioner i overensstemmelse med Ussings indvendinger.

Ved andenbehandlingen valgte Andreas Dam en aggressiv tone, der harmonerede med mindretalsudtalelsens indhold, ligesom han fremtrådte ensidigt som Kursnoteringsudvalgets mand i Landstinget: »De herrer grossererere kunne jo være udmærkede mænd som kornhandlere, kaffehandlere osv., men hvorfor en kornhandler eller en kaffehandler skal have mere forstand på fonds end de herrer vekselere og vekselmæglere, hvis egentlige forretning det er, kan mindretallet ikke forstå«. Endvidere anklagede Dam indenrigsministeren for beredvilligt at have rakt hånd til at fremkomme med lovforslaget i grosserernes interesse.¹⁰ Han kunne højst strække sig til, at grossererne kunne være til stede i noteringssalen og påhøre, at noteringen foregik korrekt. Om end knap så rabiatholdt Harald Hansen sig ikke tilbage. Han fremhævede grosserernes sammenlutning som en århundredgammel institution og med et medlemstal på over 1.500. Herimod var der vel 70 medlemmer af vekselmæglerne og vekselerernes forening, der var uden fast organisation og dermed en løs sammenslutning. Dermed kunne der ikke være tale om at stille parterne op som to ligeberettigede faktorer. Ydermere sad syndikatet til leje hos grossererne uden at betale for det, selv om de på ingen måde var tilbageholdende i fordringer til lokaliteterne, hvad forandringer og flytninger angik. Over for sine lejere måtte man dog bevare en vis myndighed over, hvad de foretog sig på Børsen. Han konkluderede, at med lovforslaget fik »kursnoteringsinstitutionen« i hvert fald betydning langt ud over, hvad de havde ret til at forlange.¹¹ At han var sprutrasende over Dams bemærkninger om korn- og kaffehandlere fremgik klart af et senere indlæg, da han havde fået tid til at tænke sig om. Om syndikatets særlige indsigt sagde han: »De herrer har slet ikke andet at gøre end at holde auktion, og de er ofte så uvidende om, hvad de holder auktion over, som noget menneske kan være. Gennemgående er der vist nok langt større kendskab til papirernes virkelige værdi hos Grosserer-Societetets Komite, der arbejder med de ting, hvorom det drejer sig, end hos vekselererne og vekselmæglerudvalget«.

Hvad angår indenrigsminister Ingerslev, da tørrede han sig lidt distraæt

over panden med lommeetørklædet; han var noget irriteret over parternes udveksling af artigheder, og hele sagen var ham til besvær. Han var ligeglad med, hvem der vandt hundeslagsmålet, men kunne ikke være tilfreds med den øjeblikkelige, utålelige ordning med to noteringer, udført af de samme mennesker; men skulle det være, så kunne han godt leve uden lovgivning. Han så sådan på det, at fondsbørsen faktisk fungerede uden problemer, set udefra.

Flertallet sejrede stort i et antal afstemninger om ændringsforslag, og lovforslaget gik til tredjebehandling og vedtagelse i februar 1888, hvorefter det blev sendt til Folketinget.¹² Det forslag, Folketinget modtog, var i overensstemmelse med Ussings indvendinger rensset for indhold om vekselkurserne. Dem lod man blive i det administrative felt, fordi alle erkendte det uhensigtsmæssige i at inddrage dem under lovgivningen. I Folketinget tog venstremanden E.E.H.Schjøttz ordet. Han var overretssagfører i København og Hørup-tilhænger. Hans holdning var den, at enten burde forslaget nægtes overgang til anden behandling, eller også kunne det få lov at dø i et udvalg. Gennem Schjøttz' indlæg lå der en politisk undertone af modvilje mod de københavnske grossererere som en fornem og sammenspist forsamling. »Det er magten på Børsen, som det drejer sig om at få lagt hen på et bestemt sted ...«, sagde han.¹³ Endvidere sagde han, at man bare uden videre kunne lægge tirsdags- og fredagsnoteringen ind under Kursnoteringsudvalget. Schjøttz mente, at hele anliggendet var en meget lille sag for lovgivningsmagten at tage op i travle tider, et synspunkt, som deltes af forslagens spage fortæller fra højre, chefen for det Statistiske bureau, Marius Gad. Indenrigsministeren lod fortsat forstå, at han egentlig var ligeglad, og kampen endte med, at forslaget blev særdeles solidt begravet i det udvalg, der var nedsat angående »Forslag til lov om handelsregistre, firma og prokura«. Reelt havde Grosserer-Societetets Komite tabt slaget, også i denne arena.

Kampen stilner af

Det skulle imidlertid vise sig, at man ved at begrave et forslag i udvalg ikke løste de til grund for problemet liggende forhold. Og parterne skulle komme til at gennemleve endnu et bevæget år, før forholdene faldt til ro. Mange ville herrer være.

Landmandsbanken bidrog med benzin til bålet allerede i begyndelsen af året, inden lovforslaget blev syltet i marts. Som tidligere nævnt opstod der allerede i foråret 1881 problemer omkring optagelse af nogle norske og

svenske papirer, og det var den samme problemstilling, der igen fik aktualitet. I alt 12 norske og svenske obligationslån blev noteret på Børsen, og nu ville Landmandsbanken have optaget to Stockholmerpapirer mere til den notering, der mandag og torsdag fandt sted af skandinaviske papirer.¹ Bankens andragende vakte ingen glæde på Børsen. Det var tydeligt, at bankerne i stigende omfang trængte ind på det område, der hed fondsforretninger, og efterhånden trak de den væsentligste del af omsætningen over i deres regi.

I denne bankernes ekspansionsperiode var det af og til kommet til småepisoder. Alvorligst var vel en begivenhed i 1885. Da blev det opklaret, at den stilsfærdige kasserer E. Petersen i Landmandsbankens vestre afdeling, der havde været med siden bankens start, havde begået underslæb over for banken. Han manglede 120-130.000 kroner i kassen efter at have forgrebet sig på bankens midler til dækning af mislykkede børsspekulationer. Spekulationen var udført hos et vekselersfirma med tvivlsomt ry, M.L.Melchior Sønner. Disse håbefulde sønner, Moritz og Arnold, havde startet forretning 1880 og var berygtede for deres bistand til unge menneskers spekulationsforretninger.² De gik fallit, inden Petersen blev taget, men han havde fortsat spekulationen gennem vekselserer A.Heidenheim, der havde drevet forretning siden 1865. I Landmands-

Brødrene Theodor (1853-1927), t.h., og Louis Trier (1855-1919) startede vekselersfirmaet Brødr. Trier i 1877 på adressen Østergade 22. Få år senere flyttede firmaet til Højbro Plads 6. Portrætterne af brødrene er udført af Bertha Wegmann; billedet af Louis Trier kan tidsfæstes til 1909.

Malerierne hos Brødr. Trier Børsmæglerselskab A/S.

Cecilie Trier (1819-90), født Melchior, var gift med manufakturhandler, senere grosserer Ludvig Meyer Trier. Hun var mor til brødrene Trier, der foruden Theodor og Louis omfattede den socialistiske teoretiker, sproglærer Gerson Trier (1851-1918). Cecilie Trier var søster til Moses G. og Moritz G. Melchior, indehaverne af det store københavnske handelshus, Moses & Søn, G. Melchior.

Moritz G. Melchior var formand for Grosserer-Societetets Komite fra 1873 til sin død 1884.

Maleri af Bertha Wegmann hos Brødr. Trier Børsmæglerselskab A/S.

bankens direktion var vreden stor over, at vekselere drev forretning med bankfunktionærer, der lavede børsspekulationer. Sagen førte til en aftale mellem Nationalbanken, Landmandsbanken og Privatbanken om ikke at lave forretninger med den slags firmaer.³

I situationen med Landmandsbankens ønske om notering af de nye papirer var det ikke i fondsbørsmedlemmernes interesse at få flere skandinaviske papirer frem til noteringen, da omsætningen i dem efterhånden var uhyre lav. Der var også røster fremme med modstand mod notering af

udenlandske papirer, der konkurrerede med danske og dermed svækkede danske ejendomsbesidderes interesser.⁴ Holdningen blandt vekselernerne var dog ikke klar, idet en del fondsbørsmedlemmer var knyttet til Landmandsbanken og derfor støttede dens krav. Det gjorde denne gruppe under det påskud, at man ikke skulle lave uro, så længe lovforslaget lå i Rigsdagen. At gruppen lededes af vekselmæglerne Chr. Deegen og H.F.Kiellerup kan ikke undre, da de begge sad i Landmandsbankens bankråd og dermed var bankens trojanske heste. Kiellerup havde tidligere siddet i Kursnoteringsudvalget, men forlod dette i 1879, da det ikke lykkedes for ham at få fastslået det princip, at fysisk defekte værdipapirer ikke kunne omsættes.⁵

Kursnoteringsudvalget afslog Landmandsbankens ønske om optagelse af papirerne, hvorefter banken straks henvendte sig til Grosserer-Societetets Komite for at søge papirerne optaget ved den officielle notering tirsdag og fredag. Komiteen mente, at papirerne opfyldte betingelserne i henhold til reglerne af 1858, men var imod den anomali at få dem optaget på dage, hvor lignende papirer ikke blev noteret.⁶ Man henstillede derfor til optagelse på mandags- og torsdagsnoteringen. Udvalget bestred Komiteens opfattelse, at betingelsen for notering var til stede, idet der ikke var nogen videre omsætning, og at en sådan heller ikke havde fundet sted.⁷ Der var heller ingen grund til at tro, at publikum ville foretrække en svensk 3½% obligation frem for en dansk. Landmandsbanken klagede utålmodigt til Indenrigsministeriet efter to måneder uden svar fra Komiteen og fik medhold, så nu havde Komiteen to breve at skrive, et til Landmandsbanken og et til Ministeriet.⁸ Ud fra Kursnoteringsudvalgets argumenter udbad man sig oplysninger hos Landmandsbanken om omsætningens størrelse samtidig med, at man meddelte Indenrigsministeriet, at man ikke ville gribe ind i Udvalgets område, så længe der lå et lovforslag i Rigsdagen.⁹

Det skulle imidlertid vise sig, at de forventninger, Ludvig Henriques havde givet udtryk for på handelsmødet 1885, ikke var uden bund. Med C.F.Tietgen som komiteformand skete der noget. I samme øjeblik, lovforslaget strandede i Rigsdagen, gik han i forhandling med Udvalget og opgav simpelt hen Komiteens officielle tilsyn med tirsdags- og fredagsnoteringen og overlod det til Udvalget på samme måde, som det var gældende ugens øvrige dage. Det skete blot ved at ændre *Børsordenens* § 8. Samtidig forhandlede en ændring i optagelsesreglerne for papirer af 1858 hen til, at ansøgning om optagelse på den ordinære kursliste skulle indgives til Kursnoteringsudvalget, der skulle forelægge sin beslutning til Komiteens afgørelse.¹⁰ Der blev glæde i Udvalget over denne gavepakke.

Börs-Orden.

1.

Börsen aabnes Kl. 11 $\frac{1}{2}$: Börstiden er fra Kl. 2—5: Kl. 5 $\frac{1}{2}$ lukkes.

Fra Kl. 2—5 $\frac{1}{2}$ bliver at erlægge et Indgangsgebyr af 20 Öre, der tilfalder Grosserer-Societetets Understøttelsesfond.

2.

Adgang til Börsen i Börstiden har enhver ordentligt klædt Person.

Udelukkede fra Adgang ere:

1. Børn og Andre, der ikke komme i bestemt Gjerning.
2. straffede eller berygtede Personer.
3. Personer, hvis Bo er under Faldtbehandling eller som efter en Fallit ikke have faaet dette udleveret til fri Baaedighed, samt Personer, som ere under Administration eller som viderlig søge Akkord eller have standset deres Betalinger.

Tvistigheder om Adgangsberettigelse afgjøres af de af Komiteens Medlemmer, der føre Overtilsynet med Ordenen paa Börsen.

3.

Tvende af Grosserer-Societetets Komites Medlemmer, hvis Navne ville findes opslaaede i Börsalen, føre Overtilsynet paa Börsen, og alle Börsbesøgende ere underkastede deres Autoritet. Uden Komiteens Formands eller deres Samtykke tør ingen offentlig Diskussion eller Bekjendtgjørelse finde Sted paa Börsen.

Forøvrigt ere Børstjenere ansatte til fornøden Tjeneste.

4.

Tobaksrygning er ikke tilladt i Börslokalerne, Konversationsværelset undtaget. Hunde maa ikke medbringes.

5.

Kursnoteringslister og offentlige Bekjendtgjørelser opslaaes paa Tavlerne i Börsalen. Private Bekjendtgjørelser opslaaes efter indhentet Tilladelse enten i Börsalen, Læse- eller Konversationsværelset, saaledes som det ved Tilladelsens Meddelelse bestemmes. Opslaget sker ved Börsbudet.

6.

Aviser, daglige Telegrafberetninger og Skibslister, hvis Bekostning afholdes af Grosserer-Societetets Kasse, findes i Læse- og Konversationsværelserne, som ere aabne hver Søndag fra Kl. 9—3, Søn- og Helligdage fra Kl. 12—5. Til Læse- og Konversationsværelserne have Medlemmer af Grosserer-Societetet fri Adgang; de ere tillige aabne for Andre, som løse Adgangskort. Fremmede have fri Adgang i 14 Dage, men maa, forsaavidt de iøvrigt ere adgangsberettigede til Börsen, indføres af en Adgangsberettiget og af dem indtoges i Fremmedprotokollen.

7.

Auktionssalen kan ved Henvendelse paa Börskontoret faas til Auktioner, Licitationer etc. mod en Leje af 20 Kr., som dog nedsættes til 10 Kroner, naar Salgsbeløbet er under 2000 Kroner, eller intet Salg finder Sted. Auktionssalen eller Konversationsværelset kan efter dertil givne Tilladelse af Grosserer-Societetets Komites Formand erholdes til Afnyttelse udenfor Börstiden til Generalforsamlinger m. m., fornødt i merkantile Øjemed, mod Betaling af 50 Kroner for en Aften.

8.

I Kursnoteringsværelset, som er aabent i Börstiden, finder Kursnoteringen Sted:

1. Tirsdag og Fredag af fremmede Vexler.
2. hver Börsdag af Obligationer og Aktier, og
3. hver Onsdag den saakaldte extraordinære Notering af visse Arter af disse.

Kursnoteringen af Vexler sker ved den i Lovgivningen bestemte Komite, af Obligationer og Aktier ved Vexelmæglerens og Vexellerernes Kursnoteringsudvalg.

Noteringerne under 1 og 2 indføres i de dertil autoriserede Protokoller og underskrives henholdsvis af Komiteen for Noteringen af Vexelkursen og af Udvalgets Formand; over Noteringen udfærdiges Lister til Opslag paa Börsen.

9.

Paa Börskontoret, som er i Hovedetagen, henvender man sig i Anliggenderne betreffende Börsen og Börsbygningen, ligesom ogsaa Breve og Sager til Grosserer-Societetets Komite der kunne afleveres.

Kontoret er aabent fra Kl. 9—4.

Grosserer-Societetets Komite i Kjøbenhavn, den 31. Marts 1888.

Da C.F. Tietgen på grosserernes vegne opgav tilsynet ved kursnoteringen, skete det blot ved at ændre Börsordenens § 8. Her ses paragraffen i sin nye udformning på Grosserer-Societetets Komites plakater af 31. marts 1888.

Fondsbørsens arkiv, Erhvervsarkivet.

Men der var slanger i paradiset's have - i Indenrigsministeriets afskyelige ham. Efter at Komiteen havde meddelt forhandlingsresultatet til Ministeriet den 9. april, fik den et lynende hurtigt svar den 12., der gik ud på, at man ingenlunde havde opgivet at lovgive, samt at Komiteen aldeles ikke på egen hånd kunne opgive en tilsynsmyndighed, som var fastsat ved lov af 1808. Hvad ændring i optagelsesreglerne angik, anså Ministeriet det for givet, at uoverensstemmelser mellem parterne kunne indbringes for Ministeriet til afgørelse.

Komiteens bureaukrater tænkte sig om og svarede så Indenrigsministeriet, at man tværtimod at indskrænke tilsynet jo havde udvidet det til at omfatte alle børsdage!¹¹ Det var kun ledelsen af noteringen, man havde overladt til Udvalget. Praktisk taget, sagde man, bestod den nye ordning i fritagelse for det efterhånden byrdefulde hverv at føre protokollen tirsdag og fredag. Problemet var imidlertid det, at Komiteen over for Kursnoteringsudvalget havde anvendt formuleringen »... har Komiteen derfor besluttet indtil videre at opgive tilsynet med noteringen tirsdag og fredag ...« Det fandt Ministeriet ud af ved at spørge Udvalget, hvorledes det tolkede Komiteens rolle. Komiteen var skakmat, således som det også tydeligt fremgik af Indenrigsministeriets formulering i brev af 11. maj: ... »navnlig efter de aldeles modstridende udtalelser med hensyn til det punkt, der for Ministeriet er sagens kærne ... er Ministeriet selvfølgelig ganske ude af stand til på grundlag af det hidtil fremkomne at danne sig nogen klar forestilling om denne sags rette sammenhæng ...«

Komiteen måtte på den igen og var i en ualmindelig vanskelig situation. Den forsøgte sig med forskellige definitioner af begrebet »tilsyn«¹². Således var den personlige medvirken ved »tilsyn« med selve noteringsakten opgivet, men ikke »tilsynet« med den ugentlig offentliggjorte prisliste, altså tilsynet med noteringens *resultat*. Trods betydelig skepsis affandt Ministeriet sig med denne form for tilsyn.¹³

Men tilbage var stadig problemet med »bestemmelsesretten«. Hvem skulle afgøre, hvilke papirer der skulle optages? Som det er nævnt, havde Komiteen udbedt sig yderligere oplysninger hos Landmandsbanken om tegningernes størrelse.¹⁴ Landmandsbanken var ikke meget tilbøjelig til at give flere oplysninger fra sig, men således presset oplyste den abonnenternes antal samt fordelingen af tegningerne. Landmandsbanken opfattede selve tegningerne som »omsætning«, og Komiteen var tilbøjelig til at støtte banken i dette synspunkt. Forholdet var nemlig det, at praksis ved optagelse af lån havde ændret sig. Før i tiden blev et lån som regel anbragt ved salg gennem en mægler, men efterhånden var det offentlige subskriptionssalg slået igennem efter udenlandsk forbillede, f.eks. fra

Londons børs. Udvalget kunne ikke acceptere dette synspunkt.¹⁵ Skulle man betragte tegningen som »omsætning«, så var det dog ikke »stadig« omsætning, således som reglerne foreskrev.¹⁶ Det stod mere og mere klart, at Udvalget ikke ønskede »at lægge notering til« Landmandsbankens emissioner af udenlandske lån, der i stor udstrækning overhovedet ikke blev omsat af fondsbørsens medlemmer, men anbragt direkte hos større investorer, f.eks. offentlige kasser. Ved hjælp af sine spydspidser, Deegen og Kiellerup, forsøgte Landmandsbanken ved et kup at få fondsbørsmedlemmernes generalforsamling i marts til at pålægge Kursnoteringsudvalget at antage faste regler for optagelse af papirer. Regelforslaget fremgik af dagsordenen, som Landmandsbanken naturligvis uden problemer kom i besiddelse af og indsendte til Ministeriet for at lægge ekstra tryk på. Disse regler var imidlertid af tekniske grunde ubrugelige, og Udvalget fastslog, at det næsten var ugørligt at fastsætte regler, efter hvilke papirer *skulle* optages, kun regler efter hvilke papirer *kunne* optages. Udvalget tilbød at optage det ene papir mandag og torsdag for at se, om der mod forventning ville blive omsætning; betingelsen for denne handling skulle være mere fyldestgørende oplysninger fra banken, så man kunne konstatere, at papirerne virkelig var kommet ud til det danske publikum. Grosserer-Societetets Komite accepterede ingen betingelser og bad om at få papirerne optaget. Udvalget sagde blankt nej, og Komiteen måtte derfor gå til Ministeriet.¹⁷ Efter yderligere korrespondancer de fire parter imellem var sagen at ligne ved en sur og uigennemtrængelig sump.

Da tog C.F.Tietgen og Ludvig Henriques igen sagen i egne hænder. Ved personlige forhandlinger i efteråret nåede de til en overenskomst om revision af reglerne af 1858. Den gik helt enkelt ud på, at andragender skulle indgives til Udvalget, der skulle forelægge sin afgørelse for Komiteen og med forelæggelse for Indenrigsministeriet i tilfælde af meningsforskul.¹⁸ Herefter blev Landmandsbankens svenske obligationer optaget til notering.¹⁹ Et helt år med trakasserier og tumulter var der gået. Nu blev der endelig arbejdsro på fondsbørsen. Man skulle dog hen til 1894, før noteringen blev harmoniseret. Fra det år opråbtes daglig samtlige papirer undtagen onsdag, hvor de tidligere tirsdags- og fredagspapirer nu blev opråbt, ligesom den ekstraordinære notering fandt sted på denne ugedag.²⁰

Kursnoteringsudvalget bad i 1888 pressen om at undlade at opgive omsætningen ved noteringen, da det kunne vildlede publikum til at tro, det var den totale omsætning. Om denne kunne der kun skønnes. Den

officielle omsætning var 1887 for obligationer 7.8 mill. kr., for aktier 13.0 mill. kr. At det meste af omsætningen fandt sted uden for noteringen var dog klart allerede i 1880'erne.²¹ På samme måde forholdt det sig med omsætningen af udenlandske papirer. Forsyningen med stempel foregik uden myndighedernes mellemkomst, så nogen kontrol var der ikke.

Frem mod århundredskiftet begyndte fondsbørsen at miste lidt af det stive og formelle, der havde kendetegnet institutionen. Det hele kunne endda ind imellem blive lige lovlig formløst, mente nogle. Vekselmægler P. Severin klagede i 1892 over, at kursnoteringsdeltagerne efter noteringen installerede efterbørs i selve noteringssalen.²² Foruden på bænke og borde fandt den sted i selve døråbningen. Severin fandt formen uværdig med »denne pêle mêle med diverse jobbere«, ligesom arrangementet hindrede kontakt med den øvrige børs; eventuelle klienter kunne heller ikke komme gennem døren, når de skulle have fat i deres vekselerer. Ligeledes henvendte en »børsobservator« sig til formand Henriques samme efterår og stillede spørgsmålstegn ved, om noteringen skete lige så samvittighedsfuldt som i tidligere tider.²³ Og videre, om ikke alt for mange unge mennesker fik adgang til noteringen. Burde ikke de mænd, hvem et så vigtigt hverv blev betroet, være »fuldmodne mænd med bevidsthed om, hvilket ansvar deres stilling fører med sig?« En stopper burde sættes for udskejelserne med nedslagning af værdierne, sluttede børsobservatoren.

Var det slemt, da skulle det blive meget værre.

»Børsens mænd ...«

Som stand havde fondsbørsens medlemmer fået manifesteret sig i løbet af en menneskealder efter handelskrisen 1857. Lovgivningsmagten havde aldrig lagt den sten i vejen. Problemerne havde bestået i at fravriste andre interesser kontrollen over næringen. Det var nu lykkedes et langt stykke ved en ret kompromisløs kamp, og standens fremtid tegnede godt. Dens medlemmer havde fulgt eller deltaget i denne politiske proces efter tilbøjelighed og position; men først og sidst skulle forretningen passes. Med højst et par undtagelser var det en vekselrerdyd at udstyre kontoret spartansk. Almindeligt var det at finde kontoret i en høj stue. Det var udstyret med en fyrretræsdisk over for indgangen og var som regel lille. Forhandlinger foregik i almindelighed over disken, men chefen havde naturligvis sit lille privatkontor uden hygge.¹

I årene efter handelskrisen sad den flittige Jacob Simonsen i Købmagergade og arbejdede sig op til rigdom.² Forsigtig, solid, alvorlig og altid med en vis afstand til sine medmennesker passede han forretningen, synagogen og hjemmet. Sine taktiske (og stilistiske) færdigheder udviklede han i takt med firmaets vækst, f.eks. i forholdet til den gamle forretningsforbindelse, Otto Feyer i Stavanger. Situationen var den, at Simonsen i krisens tid, formentlig af sikkerhedsgrunde, havde ladet en forretning med Feyer gå gennem dennes principal, købmandshuset Køhler. Feyer var blevet meget vred, og Simonsen skulle reparere skaden. Midt på sommeren 1858 fattede han pennen efter adskillige strækøvelser med fingrene:³

»Jeg har i længere tid stået i brevæld til D' velædelhed og har mangfoldige gange stået i beredskab med at frigøre mig for samme; men jeg tilstår, at jeg ligeså ofte har lagt pennen til side på grund af anledning til skrivelsen var mig mindre behagelig at tænke på. Jeg skulle nemlig derved, som De formodentlig ved, fjerne en ugrundet uvilje hos en mand, med hvem jeg hidtil har stået i venskabelig forbindelse, som har beskyldt mig for, at jeg har chikaneret ham - og beskyldt mig derfor uden grund ...«

Efter denne pompøse og omhyggelige indledning fulgte omtale af selve sagen, der angiveligt skyldtes komplikationer i forbindelse med et tredje firmas medvirken i transaktionen. Og nu skulle der repareres:

»... har De ment, at jeg på grund af den den tid herskende handelskrise skulle være noget ængsteligere end forhen? om så var, min herre? var det i sådan tid så forførdeligt eller så ualmindeligt? Jeg tror og enhver billigtænkende må med mig tro, at det er noget enhver uden sky kunne vedkende, og at ingen, selv det solideste hus, kunne føle sig uberørt deraf, når det var tilfældet, og at det var fuldkommen i købmandsmæssig orden, om man var forsigtig, thi savnes ikke den ene dag, hvem der stod den anden ...«

Simonsens handlemåde syntes retfærdiggjort, men nu kom mesterens træk:

»Men jeg siger Dem, at De har taget fejl ... Jeg tvivlede aldeles ikke i nogen henseende om Deres soliditet ... thi jeg kan rolig bede Dem genkalde i Deres erindring, hvilke affærer, vi har haft sammen i flere år, om jeg har tilstillet ej ubetydelige summer, uagtet jeg i begyndelsen så godt som ingen kendskab havde til Deres person; hvorfor skulle det nu på en gang hænde, at tilliden skulle være udryddet ...«

Det blev den heller ikke. Forretningerne med Feyer fortsatte.

Jacob Simonsens tilværelse foregik mest i hjemmet, det 3 etagers hus i Købmagergade 14. Gadeværelset i stuen var forbeholdt vekselererforretningen og var helt uden luksus.⁴ Man skulle jo nødig tro, der blev tjent

P.S. Krøyers monumentale figurbillede »Børsens mænd, samlet i Børssalen« blev efter færdiggørelsen 1895 foræret til Grosserer-Societetet. Ideen til billedet var udgået fra direktør G.A. Hagemann, og den blev realiseret ved, at de på billedet optagne personer betalte for udførelsen.

Kun et fåtal af personerne kommer fra vekselerer- og finansverdenen, men de er til gengæld placeret i billedets midterfelt. Den lille mand nær midten med et brev i højre hånd er B.L. Frænckel, der åbnede forretning i 1857, men døde 1893, inden billedet blev færdigt. Lige bag ham ses den voluminøse F.A. Lorck fra Martin Cohen & Co. Til venstre for Lorck med overskægget står Harry Hertz, der efter ansættelsen hos Gedalia i 1850'erne blev selvstændig vekselmægler. Fra 1876 til sin død 1895 varetog han opråbet ved noteringen.

Manden med et papir i venstre hånd og kraftigt overskæg foran søjle nr. 2 er P.N. Damm, direktør i Handelsbanken. Lige til venstre for Damm skimtes i baggrunden Claus L. Smidt, der kunne føre sit firmas udspring tilbage til Hambro; til højre for Damm ligeledes bagved ses Martin R. Henriques med hvidt skæg, mens manden stående direkte til venstre for Damm er I.S. Salomonsen, der til venstre for sig har Isak Glückstadt fra Landmandsbanken. Stående til venstre for denne med begge hænder i lommen ses C.F. Tietgen.

Maleriet i Børsbygningen.

penge. 1865 optog Jacob Simonsen sin ældste søn Sophus som lærling i forretningen.⁵ Den indsigtfulde kollega Ernst Brandes, der ved en lejlighed karakteriserede Jacob Simonsen, mente, at han på én gang nærede frygt for, at hans rigdom ikke skulle være kendt og dermed ikke give ham anseelse, og samtidig havde lyst til at passere ubemærket uden at vække misundelse eller blot drøftelse. Denne tvedelthed kunne engang imellem udløse ironiske bemærkninger fra ham, hvis man tog hans positive udtalelser om andre alvorligt.

I gadeværrelset på første sal, det stærkt beboede hus' smukkeste og rummeligste, residerede selve enken. Denne lille og livlige - og noget korpulente - kvinde blev efter skikken i et godt jødisk hjem behandlet med skyldig ærefrygt, ikke mindst ved sabbattens indgang fredag aften, når man gik til bords efter hjemkomsten fra synagogen.⁶ Eva Hahn døde 1867, datteren Rose, Jacob Simonsens hustru, der havde arvet moderens korpulente, døde 1869, 43 år gammel af en sygdom i benene, og 1870 døde den næstældste søn, Julius, kun 19 år gammel. Disse ulykker påvirkede Jacob Simonsen stærkt, og han var resten af sit liv endnu mere alvorligt stemt, end han havde været i forvejen.

Rose og Jacob Simonsen havde aldrig drevet egentlig selskabelighed, men altid holdt åbent hus for familien. I 1870'erne begyndte imidlertid sønnen Davids studiekammerater at indfinde sig til ivrige diskussioner i hjemmet. Det var unge radikale som senere generaldirektør Marcus Rubin og historikeren Kristian Erslev. Sophus Simonsen blev også inddraget i denne kreds af vordende akademikere, og under diskussionen om litterære, religiøse og sociale emner kunne det gå livligt til, og der kunne opstå skarpe sammenstød, når de ældre af Hahn-Simonsen familien deltog.⁷ David Simonsen studerede østerlandske sprog ved Universitetet, indtil han 1874 tog til Breslau for at studere ved det jødisk-teologiske seminarium. Han tog rabbinatseksamen 1879 og blev den første danskfødte rabbiner ved Mosaik Trossamfund, senere overrabbiner. Da David havde bestået sin eksamen i Breslau, rejste Jacob Simonsen selv ned for at hente ham. Det var året, før han døde; ved festligheden i rabbinerseminariet talte han og sang med sin tenorstemme hebraiske takkesalmer. For Jacob Simonsen var et mål i livet nået trods hjemlige sorger: Den ene søn var kvalificeret til at overtage ledelsen af forretningen, den anden til ledelsen af synagogen, to poler i Jacob Simonsens liv.

Ægteparret Simonsen havde givet børnene en strengt ortodoks opdragelse. Allerede før Sophus som 6-årig begyndte i Fru Stubs Forberedelsesskole (fra 9-års alderen fortsatte han i Melchior's Borgerskole), havde han frekventeret den jødiske religionsskole. Her lærte han flydende

En fredag aften i 1879 i Købmagergade 14

På denne aften i ugen samledes den del af familien Simonsen, der ikke havde småbørn, i hjemmet hos Jacob Simonsen. Selv ses han midt for på den anden side af bordet med hovedbeklædning. Til venstre for ham ses hans to endnu ugifte børn, fuldmægtig Sophus H. Simonsen, der senere førte forretningen videre, samt søsteren Beate. Jacob Simonsens to øvrige overlevende børn ses på denne side af bordet med deres partnere. Midt for sidder senere overrabbiner David Simonsen med sin hustru Cora, datter af silke- og klædehandler Heiman J. Salomon. Til højre sidder søsteren Louise med sin forlovede, Coras bror Eskild. Jacob Simonsens hustru Rose, født Hahn, var død 10 år tidligere, men hendes tre søskende ses alle på billedet: Rachel sidder længst til venstre på denne side af bordet. Hun var gift med Jacob Simonsens bror, sproglærer T.L. Simonsen, der sidder ved den modsatte bordende ved siden af hunden. Hendes søster, den ugifte Camilla, sidder længst til venstre (ved bordenden) bag Rachel, og deres bror, varemægler A.S. Hahn, sidder helt til højre ved siden af sproglærer Simonsen. Så er der to personer tilbage. Den ene er H.J. Salomon, svigerfar til David og Louise. Han sidder til højre for Jacob Simonsen. Endelig frøken Oettinger, der sidder ved siden af Rachel Simonsen som anden person fra venstre i forreste række. Frøken Rikke Oettinger var søster til H.I. Salomons tidligt afdøde hustru og havde ført hus for ham og opdraget børnene. Hvad hunden angår, så hed den Karo.

Billedet er tegnet af P. Klæstrup efter fotografier, og det var tillæg til den obligate bryllupsavis, der blev lavet, da Beate Simonsen blev gift med Breslau-rabbineren, professor Guttman.

Tegning hos H. Simonsen.

hebraisk. I Melchiors Borgerskole interesserede han sig mest for de naturvidenskabelige discipliner, matematik og kemi. Senere blev han medlem af Selskabet for Naturlærens Udbredelse. Under indflydelse af Marcus Rubin og ved hans hjælp satte Sophus Simonsen sig ind i nationaløkonomiens grundsætninger til en sådan grad, at han 1876 besvarede et prisspørgsmål ved Universitetet; han fik et »hæderligt accessit« trods det, at han ikke var akademiker.

Efter faderens død i juni 1880 havde Sophus Simonsen ikke de store problemer med at overtage faderens ret til at deltage i noteringen. Hans første ansøgning under faderens sygdom blev dog afslået, da han hverken havde borgerskab eller var mægler.⁸ Efter faderens død løste han borgerskab som vekselerer og blev derefter optaget i børskredsen. Kort efter at have overtaget forretningen giftede Sophus Simonsen sig med Emma Salomon, datter af en jødisk sadelmager og tapetserer, Sally Salomon. Hun tilførte det alvorlige hus et befriende humør.

1883 optog Sophus Simonsen en kompagnon i virksomheden. Det var Andreas Simonsen, der trods navneligheden kun langt ude - og ikke gennem Simonsen-navnet - var beslægtet med vekselererhuset.⁹ Andreas Simonsen var søn af en overretsprokurator og var født 1857. Han kom i grossererlære 1872 og rejste 1878 til udlandet for at videreudanne sig. Først tilbragte han 3 år i et bankhus i Hamborg, hvilket vakte hans store interesse for faget. Derefter rejste han til Berlin og blev ansat i et gammelt, privat bankhus. 1882 vendte Andreas Simonsen tilbage med et solidt kendskab til bank- og børserforhold i Berlin for fra 1. januar 1883 at blive optaget i Hahns Enke.

Firmaet var dermed velrustet til tidens udfordringer. Sophus Simonsen var 32 og havde allerede tilbragt sit halve liv i forretningen; den 25-årige Andreas Simonsen kom med en helt up-to-date uddannelse og kunne tilføre det gamle familiefirma et frisk pust. De to mænd kom til at arbejde fint sammen i 30 år, »... en frit tænkende, videnskabeligt begavet mand«, sagde Andreas Simonsen om Sophus.

I det endnu ældre firma R.Henriques jr. havde Aron og Martin Henriques overtaget faderens virksomhed i fællesskab 1852, efter at det havde været drevet i enkens navn siden Ruben Henriques jr.'s død 1846. De to brødre levede og boede sammen, indtil de blev gift ved midten af 1850'erne, da de var i 30-års alderen.¹⁰ Aron giftede sig ind i Fürstenberg-familien i Göteborg, mens Martin blev gift med en købmandsdatter fra Rødby, Therese Abrahamson. Af ydre lignede de to brødre hinanden så meget, at de af og til blev forvekslet, men af sind var de vidt forskellige. Aron var tung, grundig og alvorlig. Vekselerer A.F.Lamm, der tilhørte

I.S. Hahns Enke holdt til i ejendommen Købmagergade 14 fra 1846 til 1965. Før den tid boede firmaet i naboejendommen til venstre.

På billedet til højre ses huset i ensom majestæt, før det efter at være købt af Illum blev nedrevet i 1965 for at skaffe plads til stormagasinet nye byggeri. Ejendommen lå lige over for hatteforretningen »Petitgas«. Efter salget af huset flyttede firmaet til Amagertorv.

Fotos hos H. Simonsen.

Indenfor murene i Købmagergade 14.

Billederne på de næste sider er fra anden halvdel af 1890'erne kort efter, at det elektriske lys holdt sit indtog. Det er Sophus H. Simonsens hjem, der ses. Klunketiden præger interiøret, der i øvrigt ikke skilter med rigdom. Den lå i skufferne. Ikke mindst fordi broderen David beklædte posten som overrabbiner, ville det være uklædeligt med et prangende hjem.

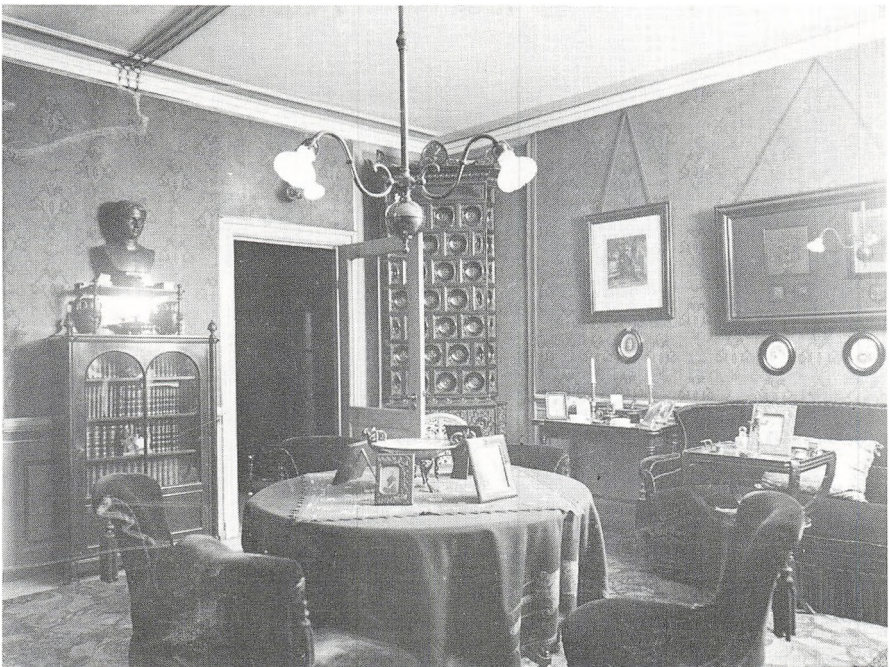
Øverst til venstre ses spisestuen mod gården. Døren i baggrunden fører ud til køkkenet.

Nedenunder ses første sals stue mod gaden. Ved vinduet bag fletstolen skrivebordet med reolvæggen bagved.

De to billeder på modstående side viser anden sals stue mod gaden fra to vinkler. De to små runde billeder på væggen til højre på det nederste fotografi viser Sophus Simonsens forældre, Rose Hahn og Jacob Simonsen.

Fotos hos H. Simonsen.

standens senere generation, kaldte ham tavs, indesluttet og overdreven forsigtig.¹¹ Han fortalte, at en kunde en dag kom ind til Martin Henriques for at købe kreditforeningsobligationer, af hvilke firmaet havde en del liggende for fremmed regning. Uden betænkning udtog Martin Henriques de pågældende papirer og solgte dem til kunden ud fra den betragtning, at han kunne indkøbe de tilsvarende papirer samme dag på Børsen. Da Aron kort efter ankom til kontoret og hørte dette, blev han ude af sig selv ved tanken om, at broderen havde solgt papirer, han ikke selv ejede. Han udmalede de frygtelige tab, man kunne lide, hvis papirerne ikke lige var til at få. I øvrigt fremhævede Lamm familiefirmaet, hvis ledelse gennem tre generationer han kom til at kende, som det betydeligste private hus i København, og med ledere, som han betegnede som de bedste kolleger, både dygtige og elskværdige. Aron Henriques betragtedes som familiens overhoved, hvilket måske bidrog til at udvikle hans forsigtige holdning. »Det må man ikke«, og »Det kan man ikke«, var udtalelser, man hyppigt hørte fra ham. Det medførte en gang imellem drillerier i familien. Broderen Sally, der var kunstmaler, sagde om ham, at han var »så forsigtig og bange for at vække opmærksomhed eller anstød, at han går ind i en port, når han skal nyse«. Forretningsmæssigt hed det, at Aron var manden, der støbte kuglerne, Martin den, der skød dem ud.

Martin Henriques var Arons fuldstændige modsætning. Hans hustru, Therese Abrahamson, der var musik- og kunstinteresseret, stimulerede hans lyse sind.

»Gud bevare Dem den Lykke, De allerede har i det velsignede Huusliv, i Deres mageløst rare og begavede Kone, og i de freidige livsfriske Børn. Havde jeg et Hjem som Deres jeg tænkte da vist mindre paa at flyve afsted; men Livets Goder tildeles nu Enhver forskjelligt. Tak for Deres Venskab for mig, Tak for al den Deeltagelse De nu allerede i flere Aar har viist mig.«

Således skrev H.C.Andersen til Martin Henriques fra Basnæs juledag 1865.¹² I sine sidste leveår var H.C.Andersen fast middagsgæst hos Therese og Martin Henriques, der først boede i Vimmelskaftet, senere Tordenskjoldsgade. Hertil kom, at den omkringrejsende digter uden eget hjem ofte tilbragte sommerdage på Petershøj, Martin Henriques' landsted ved Emiliekilde. Det var en gammel skolelærerbolig, som han købte 1866 og siden beboede hver sommer til sin død 1912.¹³ Her skrev H.C.Andersen på romanen »Lykke-Peer« i sommeren 1870.¹⁴ Therese Henriques var en dygtig pianist, og hjemmet blev et af centrene for Københavns

musikliv, hvor de mest fremstående inden for denne kunstart havde deres færd, f.eks. familierne Hartmann og Gade.¹⁵ Fra hver stue i huset lød der musik, husker datteren Marie Henriques, der blev kunstmaler.¹⁶ Også Martin Henriques interesserede sig for musiklivet, ikke mindst organiseringen af det.

Firmaet R.Henriques jr. havde indtil 1871 domicil på Amagertorv 3, derefter indtil 1878 i nr. 1. 1878 flyttede forretningen til Højbro Plads. Blandt kunderne var førende københavnske handelshuse, f.eks. J.P.Suhr & Søn, Jørgen Jensen, Thøger From og A.N.Hansen & Co. Ud over bankforretningen udnyttede firmaet stadig det gamle speciale i ædle stene. Da den svenske kong Karl XV solgte sin hollandske dronnings juveler, skete det gennem et konsortium, bestående af Henrik Davidson, Stockholm, Aron Henriques og dennes ældre bror, Sally, der foruden kunstnervirksomheden drev antikvitetshandel. Davidson var medejer af det gamle jødiske firma L.Meyerson.¹⁷ Meyersons datter Emma var gift med den yngste Henriques-bror, Simon, der var vekselerer i Hamborg. Der var intet marked for de værdifulde juveler i Danmark, så de blev solgt under rejser til Berlin og Frankfurt.

Forholdet mellem de tre vekselererbrødre var ikke uden komplikationer. Simon drev R.Henriques jr.'s filial i Hamborg, men havde herudover en privat arbitrage- og acceptforretning.¹⁸ I efteråret 1857 blev det besluttet at opgive filialen i Hamborg, hvorefter Simon Henriques skulle fortsætte som selvstændigt hus, der naturligvis skulle fungere som forretningsforbindelse for familiefirmaet på pladsen.¹⁹ Da krisen 1857 bragte Simon Henriques i alvorlige vanskeligheder, faldt denne plan til jorden. Ved svigerfaderen Meyersons hjælp (30.000 mark banco) og brødrenes (20.000 mark banco) skulle han føres gennem krisen.²⁰ Betingelsen skulle nu være, at Simon Henriques udelukkende skulle varetage moderfirmaets interesser og aldeles ophøre med sine egne. Arrangementet blev varmt anbefalet af Aron som »handelsven og broder«, men - det tør vist siges - i ultimative vendinger. Aron turde love broderen en rolig og indbringende fremtid, men

»I tilfælde af et afslag, betinget eller ubetinget, er det efter modent overlæg mit ufravigelige forsæt at sætte mig i forbindelse med et andet hus dersteds, og ophører vor forretning for aldrig atter at begyndes ... Dette brev er mit sidste ord i denne sag, og Deres svar gælder evigt, så længe R.H.jr. består ... Deres svar kommer ej i berøring med de 20.000 mark banco assistance«.

I første omgang afslog Simon blankt, men efter at have tilbragt julen i København accepterede han propositionerne med undtagelse af, at han fortsat skulle have lov til at lave forretninger med svigerfaderen Meyerson i Stockholm.²¹ Samt have 6 måneders fortrydelsestid. På disse betingelser fortsatte samarbejdet foreløbig, men nogle år senere brød forretningen sammen.

Aron Henriques havde 9 børn, Martin 5, og kun en fra hver børneflokk valgte vekselerervejen. De 9 på Arons side var fordelt med 4 døtre og 5 sønner, hvoraf den ene døde som spæd. Det blev den ældste søn, Otto R. Henriques, født 1856, der gik ind i forretningen sammen med sin fire år yngre fætter Edmond S. Henriques. Edmonds tre søstre og ene bror valgte kunst eller musik som levevej. Selv blev han sammen med fætteren optaget som medindehaver i familiefirmaet fra 1. januar 1892. Aron Henriques udtrådte af firmaet 1899 og døde 1908, 83 år gammel. Martin Henriques udtrådte 1905 og døde 1912, 86 år gammel.

Otto R. Henriques begyndte i firmaet i sommeren 1871. 1876-77 var han på uddannelsesrejse til firmaforbindelser i Berlin og Paris. 1882 bestod han vekselmæglereksamen, hvorefter han blev noteringsberettiget 1883. 1890 byttede Otto R. Henriques sin bestalling med et vekselererborgerskab. Edmond S. Henriques havde betydeligt sværere ved at opnå noteringsberettigelse. Han var ikke mægler og fik afvist sin ansøgning om optagelse både 1899 og 1901, formentlig fordi firmaet havde to repræsentanter på Børsen allerede. 1905 synes han at være blevet optaget. De to fætre slægtede fædrene på som optimister og pessimister, en kombination, der var frugtbar i forretningen. Edmond S. Henriques havde let ved at stifte nye bekendtskaber i selskabs- og musiklivet, hvorved han tilførte forretningen nye kunder. Hans område var obligationer, herunder især omlægning af beholdninger til gavn for firma og kunder. Knap så heldig var han med aktieforetninger, hvor han led nogle skuffelser. En gang imellem måtte den mere forsigtige fætter nedlægge veto, hvilket altid blev respekteret.

Det tredje af de gamle jødiske huse var brødrene Salomonsens. Efter Salomon Isak Salomonsens død 1858 blev forretningen ført videre af den ugifte bror, Lipman Isak, fortsat under navnet Brødrene Salomonsen. Lipman Isak døde 1876.²² Salomon Isak havde imidlertid to sønner, Moritz, der blev grosserer i København, og Isak, født 1830, der gik vekselerervejen. Efter at have frekventeret Efterslægtsselskabets Skole blev han ansat i faderens og farbroderens forretning. I 1850'erne lærte han hos R. Henriques jr., indtil han 1856 etablerede sig som vekselerer og bankier under navnet I.S. Salomonsen & Co.²³ Bag betegnelsen »Co.«

skjulte sig et samarbejde med vekselmægler M.S.Meyer, der sandsynligvis var uddannet i bankhuset D.B.Adler & Co. 1860 blev Isak Salomonsen gift med den jødiske skomagerdatter Zerline Levin, og i de følgende år oparbejdede han en betydelig forretning. Samarbejdet med Meyer opførte en gang i 1870'erne. Selv blev Salomonsen en af Børsens forgrundsfignurer og var i 1870'erne medlem af Kursnoteringsudvalget. Isak Salomonsen lignede i sin forretningsførelse huset Henriques ved at være solid og ikke-eksperimenterende. Han var nøjeregnende, mådeholden og jævn, men også bramfri, og han havde lune. Salomonsen var stærkt knyttet til den jødiske menighed, ligesom han interesserede sig for kunst og musik. Hustruen Zerline var en udmærket pianist. Om sommeren opholdt familien sig på landstedet Søvang i Gl. Tårnbæk.

Omgangsformen i Salomonsens bankhus var typisk for livet i et vekselersfirma dengang - og senere: djærv, men også grov. Man søgte den direkte vej til fortjenesten og var også meget direkte i sine vurderinger af de mennesker, man havde kontakt med. Hertil kom i dette og de andre gamle firmaer en gammeldags patriarkalsk ånd, som gang på gang og i forskellige tider og sammenhæng er blevet karakteriseret som »dickensk«.

I.S.Salomonsen var en finurlig patriark. I sommeren 1910, kort før han fyldte 80, sendte han sin yngste lærling hen i Handelsbanken for at hæve 1 million på en check.²⁴ Forholdet skabte diskret opstandelse i banken. Lærlingen blev henvist fra hovedkassen til »noteringen«, hvor et fint bankbud hentede ham til bankens øverste direktør, den til det yderste gnavne Peter Nicolai Damm. Lærlingen tog plads i det fine kontor og blev udspurgt om sine familieforhold, men redegørelsen interesserede næppe P.N.Damm, der pludselig afbrød og spurgte: »Hvad skal den gamle bruge pengene til?« Lærlingen vidste det ikke og tilføjede forvirret, at han vel næppe burde fortælle det, hvis han vidste det. »Nå, nej måske«, svarede Damm. »Pengene er derude«. Der var tale om fine, nye bundter, som banken sandsynligvis havde været ovre at hente i Nationalbanken, mens direktøren holdt lærlingen hen. Da lærlingen vendte tilbage til »Christian IV's etatsråd«, som Salomonsen blev kaldt, fordi han havde fået titlen som anerkendelse for at rejse mindesmærket for denne monark ved Nyboder, blev han nøje udspurgt om forløbet. »Spurgte man mine folk om, hvad jeg skulle bruge pengene til, nej det er dog for galt. Det skal den gamle ræv, Peter Nicolai, få betalt«, sagde Salomonsen og fortsatte: »Ja, hvad skal jeg bruge pengene til? Jeg skal slet ikke bruge dem. Jeg ville blot se, om de havde dem. Banken forlanger altid, at vi andre skal komme med pengene, så snart de fløjter. Nå, nu kan De godt gå ned og sætte pengene ind igen«.

Det sidste af de gamle jødiske huse var huset Levin. Det blev ledet af stifteren J.M. Levin til 1874, da han overlod tøjlerne til sønnen Ad.J. Levin (Adolph Joseph Fredericia), der var født 1842. Ad.J. Levin havde gået i realskole og besøgt et handelsakademi, inden han 1856 kom på kontor hos faderen. 1861 tog han eksamen som vekselmægler. Da han overtog faderens forretning, var det under navnet J.M. Levin & Co. Efter faderens død 1886 optog Levin sin 15 år yngre bror Martin J. Levin som kompanion.

Under Ad.J. Levins ledelse udviklede forretningen sig til betydelig størrelse. Der blev etableret kontakter med betydende bankhuse i Vesteuropa, og ved slutningen af århundredet blev emissionsvirksomheden en meget fremtrædende del af forretningens virke. Ad.J. Levin var nært knyttet til Tietgen; da Tietgen trak sig tilbage fra aktivt virke 1897, kom Isak Glückstadt, god ven af Levin, til at spille rollen som hovedforbindelse. Det skulle på længere sigt blive skæbnsvangert for det gamle hus at få så nær en tilknytning til Landmandsbanken. Huset Levin var bankforbindelse fra midten af 1880'erne for kronprins Frederik, et forhold der vedvarende bestod i dennes tid som konge 1906 til 1912. Da Ad.J. Levin trak sig tilbage som 65-årig 1907, var firmaet et af landets allerstørste private bankhuse. Ad.J. Levin var meget aktiv i Mosaik Trossamfund. 1887-1907 var han næstformand, og i en meget lang årrække beskæftigede han sig særlig med Samfundets fattigvæsen og velgørenhedsselskaber.²⁵ Da han udtrådte af virksomheden, blev broderen Martin, en noget mere tilbageholdende person, seniorchef. Samtidig blev Johan Levin, søn af Adolph og Martins grossererbror Siegfried, optaget i firmaet som medindehaver. Han havde været ansat siden 1894 og var på dette tidspunkt prokurist. Allerede et par år inden havde han fået Kursnoteringsudvalgets tilladelse til at repræsentere firmaet på lørdage og på jødiske helligdage. I dette var der næsten noget symbolsk. De høje hattes og de alvorlige mænds tid var forbi. Nu var det hurtige folk fra det hurtige liv, der var brug for. I 1914 stod firmaet J.M. Levin & Co. som det førende inden for den københavnske fonds- og aktiebørs.

Krisen 1885

Blandt vekselererfirmaerne var også H.P. Hansen jr. Indtil H.P. Hansen i sine sidste år - han døde 1880 - var præget af alder og sygdom, hvorved han mistede grebet om forretningen, havde han ført virksomheden frem

til en betydelig størrelse og anseelse.¹ Han var med blandt Handelsbankens stiftere 1873 og sad i bankens bestyrelsesråd til 1876, hvor han blev efterfulgt af sine sønner, først C.C.Hansen, derefter Ludvig V.Hansen fra 1880, det år, da både dennes fader og bror døde. Ludvig Hansen, der var født 1848, indtrådte i forretningen 1867 og blev medindehaver 1873 sammen med broderen. De to udvidede virksomheden, fik forbindelse med nyopdukkede provinsbanker og private rigmænd og begav sig ud i den spekulation, der efterhånden ikke var ualmindelig.² 1885, under den første krise siden pengekrisen 1857, blev H.P.Hansen jr. et af ofrene. Ludvig Hansen havde ført sig frem ved medvirken til finansieringen af større industrielle foretagender, endda ved svensk jernbanebyggeri. Det, der knækkede ham, var imidlertid sukkerkrisen. C.F.Tietgen havde stiftet De danske Sukkerfabrikker 1872 med en kapital på 5 mill. rigsdaler.³ 1883 blev det vedtaget at udvide aktiekapitalen med ikke mindre end 6 mill. kr. Roedyrkerne skulle have halvdelen af aktierne til parikurs, den anden halvdel blev tildelt de gamle aktionærer til kurs 110. Det var en rimelig pris, da aktierne stod i 120-140.⁴ På dette tidspunkt var nogle blevet rige ved spekulation i sukkeraktierne, f.eks. vekselerer Eduard Philip Réé, der som nystartet vekselerer 1873 havde kastet sig over disse aktier og tjent en formue. Nu var der ikke stor afsætning på aktierne. Derfor blev restbeholdningen af nyemissionen overtaget af et konsortium af vekselerere, mæglere og spekulanter med en smule rabat. Pengene skulle indbetales i Tietgens bank, Privatbanken, efterhånden som aktierne blev solgt.⁵ Sukkerpriserne faldt imidlertid stærkt, men konsortiet var forpligtet til at modtage aktierne, der var købt på tid. I marts 1885 begyndte kursen, der ved årsskiftet havde stået i underkanten af 90, at give efter. Ultimo april var papiret røget ned i 70 under livlig omsætning.⁶ Det rettede sig vel noget i løbet af sommeren, men ikke varigt. Det skulle ikke hjælpe, at Privatbanken i juni måned tog pant for sin driftskredit, der ellers var stillet til rådighed uden sikkerhed. Ydermere blev indenrigsminister H.P.Ingerslev, der sad i bestyrelsen, formløst væk fra generalforsamlingen. Under disse forhold forsvandt konsortiets muligheder for at slippe ud af forpligtelsen med skindet på næsen, og svagt funderede medlemmer krakkede. Det var et chok, at Ludvig Hansen meldte sig til politiet, hvilket rygtedes på Børsen den 6.november. Nogle børsfolk havde dog set med mistænksomhed på hans facon at drive forretning på, men selv optrådte han jævnlige som moralens vogter og talsmand.⁷ Når politiet kom ind i billedet, skyldtes det, at han havde forgrebet sig på depoter, som han ingen dispositionsret havde over.⁸ Eksempelvis et depot fra prokurator H.C.Ritzau i Køge, der havde indbetalt et beløb i 1885 til

indkøb af aktier i DFDS og større industriselskaber. Ritzau sad i Køge byråd og var direktør for Køge Landbobank.⁹

Samme dag, som meddelelsen om Ludvig Hansens fald nåede Børsen, kunne trænede børsfolk nikke bevæget og eftertænksomt, da Dagbladet bragte et digt af den unge populærforfatter Adolf Langsted, der hed »Memento Mori«. Blev det bragt ved redaktionens klodsethed, eller var det tværtimod bevidst timing? Andet vers lød således:¹⁰

*At forsoner den [stormen] med guld
har omsonst du prøvet.
Stormen regner det for muld,
hvirvler det i støvet;
men er herlighedens skin
kun bedrag af øjet,
vis mig tåren på din kind,
den er ikke løjet.*

Ugen efter Hansens krak fallerede det store kornfirma Mohr & Kjær, hvis kreditgivning i provinsen var blevet for stor. Det var for så vidt en følge af tidens landbrugskrise, der skyldtes stærkt faldende kornpriser. I situationen understregede husets fald denne første børskrise siden 1857: »Der var lazaretduft over hele Børsen, og alle nerver blev betagne deraf«, skrev vekselerer Ernst Brandes. En af dem, hvis nerver ikke holdt, var vekselerer Peter Valdemar Jersild. Hans far, P.C.Jersild, havde været i kompagni med H.P.Hansen fra 1832. Senere var de to mænds veje skiltes, og udviklingen i deres forretninger løb noget forskelligt, især efter at de respektive virksomheder var blevet overtaget af sønnerne. P.V.Jersild, der tog vekselmæglereksamen 1859, drev faderens forretning videre efter dennes død 1864. I modsætning til den moderne bankierforretning, man efterhånden kunne kalde H.P.Hansen jr., forblev alt ved det gamle og solide i firmaet Jersild.¹¹ Her var ingen vekseltransaktioner, ingen stiftelser af aktieselskaber. Det var en butik, hvor gamle kunder købte solide danske obligationer. P.V.Jersild tog sig af dage efter så små tab, at det må formodes, at den generelle børsstemning havde bragt ham ud af ligevægt. Ulykkerne var ikke forbi. Jersilds død blev kendt tirsdag morgen den 16.november, og dagen efter kom der ingen repræsentanter fra firmaet Rubin & Bing på Børsen. Dette firma var startet af boghandlersønnen Gottfred Rubin 1872, efter at han havde lært faget hos Jacob Simonsen, Hahns Enke. Gottfreds lillebror, Marcus, fra 1883 stadsstatistiker i København, var som nævnt en af David Simonsens bekendtskaber.¹² Fir-

maet blev oprindelig etableret sammen med M.J.Meyer under navnet M.J.Meyer & Co. Meyer døde imidlertid kort efter, og 1875 blev den 8 år yngre Laurids Bing optaget efter veloverstået vekselmæglereksamen og uddannelse i Berlin-bankfirmaet F.W.Krause & Co.¹³ Rubin & Bing fik udviklet en ikke ubetydelig forretning og arbejdede ligesom H.P.Hansen jr. en del på provinsen, hvor flere småsparekasser benyttede firmaet som bank. Firmaet betragtede sig som et privat bankhus, der modtog penge på indlån og gav kredit. Det lå på dette tidspunkt inde med store poster af papirer, der ligesom sukkeraktierne var i slem nedgang. Flere af de Tietgenske selskaber havde en dårlig kursudvikling ved midten af 1880'erne. DFDS stod ved indgangen til 1884 til kurs 126½. Papiret faldt 20 points i løbet af 1884, og ved indgangen til andet halvår var det faldet til 91/93. Det blev handlet livligt og var i begyndelsen af november nede i 70. Rubin & Bing havde mange af disse dampskibsaktier, hvortil kom, at de ligesom H.P.Hansen jr. havde købt sukkeraktier på tid, 3-400.000 kr. til kurs 110, at modtage i foråret 1886. Sukkeraktierne var som nævnt nu nede i ca. 70.

Sådan stod sagen, da Gottfred Rubins bror, Marcus, kom ind på kontoret i midten af november.¹⁴ Gottfred vinkede ham ind i privatkontoret, »lukkede døren, vendte sig imod mig og sagde kort og but: vi kan ikke mere«. Om aftenen samledes brødrene Rubin med brødrene Laurids og Fredrik Bing for at drøfte sagen; Fredrik Bing var matematisk direktør i Statsanstalten for Livsforsikring.¹⁵ På forslag af Marcus Rubin blev der gennemført en betalingsstandsning, der dog kun kom til at vare 48 timer. Der blev fremskaffet kapital, sandsynligvis fra familiekilder, og med sukkerfabrikkerne blev der truffet den aftale, at Rubin & Bing slap ud af kontrakten mod at erlægge 40.000 kr. kontant.¹⁶ Dermed var stormen redet af. Herefter kom firmaet ind i en god udvikling og vandt en solid position blandt vekselererne i 1890'erne. Marcus Rubin fik en lille god oplevelse midt i dramaet, da han på gaden, den dag broderens firma standsede, mødte direktøren for Husmandskreditforeningen, Ernst Bilsted. Han spurgte ham, om han ikke ville med op at hilse på broderen. Bilsted svarede, at han havde tænkt på det, men syntes ikke, det var nogen god idé. Hans lille private formue lå i firmaets pengeskab, og et eventuelt besøg kunne tolkes som uro. »Og De er rolig?« spurgte Marcus Rubin. »Ja, og hvis jeg ikke var det, har Deres bror ikke fortjent af mig, at jeg gav det til kende«, svarede Bilsted. Rubin & Bing indtog den særstilling, at firmaet blev kaldt »Venstres bankier«. Det skyldtes ikke mindst Laurids Bings liberale sindelag. Han var ivrig demokrat og stiftede kontakter i »Nationaløkonomisk Forening«. 1882-83 deltog han i møder i

Enkefru C. M. Jersild.

Valdemar Jersild's
Kvæder og Sønner.

Peter Valdemar Jersild stod ikke for presset, da krisen i efteråret 1885 truede værdierne. For Kursnoteringsudvalgets opmærksomhed kvitterede de efterladte med disse kort.

Fondsbørsens arkiv, Erhvervsarkivet.

den liberale højremand Christopher Hages hjem. Disse møder førte til dannelse af den liberale vælgerforening på Frederiksberg og banede vejen for Hages overgang til den moderate opposition i Rigsdagen mod Estrup.¹⁷ Dette var baggrunden for det efterhånden udpræget konservative Dagbladets bagatellisering af firmaets betydning på Børsen i forbindelse med betalingsstandsningen. Firmaet, skrev Dagbladet, »turde måske ... være mest kendt ved dets ene indehavers ivrige agitatoriske optræden«. ¹⁸ Rubin døde i 1900, Bing i 1903, hvorefter firmaet blev overtaget af prokuristen, Villum Nielsen. Få år efter solgte han virksomheden til Københavns Låne- og Diskontobank, for hvilken han blev direktør. Villum Nielsen, en elskværdig og dygtig mand, døde allerede 1910.

I det hele vakte børs krisen postyr. I noteringssalen mødte mange nysgerrige op, så det hele blev et noget broget skue. Mæglerne og vekselernerne kunne knap nok få plads, og mange tilhørere stod helt ude i vestibulen.¹⁹ Nogen egentlig børs panik blev det dog ikke til. De følsomme sukkeraktier gik fra primo til medio november ned fra ca. 73 til 56, hvorefter de rettede sig til ultimokursen på ca. 64. De stabile Nationalbankaktier tabte ca. 5 points i løbet af måneden, fra 167 til 162. Den lille børs krisen var godt stof i det noget betændte politiske klima og indgik i den politiske debat. Blandt de mere seriøse bidragydere var Dagbladet, der som en af forudsætningerne for Ludvig Hansens vanskeligheder, der bragte ham »skammen og faldet«, fremførte, at 1870'ernes mange oprettelser af kapitalstærke banker ikke var heldig for de private bankierhuse.²⁰ Mere politisk var Social-Demokraten, der mente, at billederne i børs salen af »Fliden« og »Retsfærdigheden« burde suppleres med et af »Snyderiet«; og at den Merkurskikkelse, man passerede på børs strappen, var velanbragt, da han var Gud for både købmænd og tyve!²¹

Børskrisens sidste prominente offer blev Carl Blad, intet ringere end formand for Kursnoteringsudvalget. Han havde lidt store tab på aktier i Faxe Kalkbrud, også et Tietgenpapir. Dette var almindelig bekendt, og fallitten vakte ikke den store opsigt.

»Man var efterhånden blevet afstumpet. Det gik, som det efter sigende skal gå i krigene. Folkene ser sig ved slagenes begyndelse om efter hver falden kammerat og tilmelder hinanden ulykken; men når kugleregnen falder tættere, og ofrene bliver flere, kommer der tavshed i rækkerne«²².

En sælsom skikkelse

Den mest forunderlige skikkelse, der har sat sine ben på Københavns Fondsbørs, er Gottlieb Hartvig Abrahamson Gedalia. Han var ud af en slægt, alle jøder kendte, idet oldefaderen og farfaderen i 50 år fra 1778 til 1827 havde varetaget funktionen som overrabbinere ved den mosaiske menighed. Hans far var handelsbetjent uden borgerskab.¹ Selv kom han først i handelslære, men da han ikke kunne få lov til at overholde sabbatten, gik han 1832, 16 år gammel, i sadelmagerlære. Han blev svend med udgangen af året 1836 og ernærede sig som sadelmagersvend de næste 11 år. Hvorledes han med denne noget usædvanlige baggrund kom ind i vekselererfaget, er der ingen, der ved med bestemthed. Som så meget andet omkring Gedalias person er forholdet omgivet af anekdoter og myter. Måske fik han kendskab til faget gennem en svoger, der var ansat på et vekselererkontor, og måske havde hans sparsommelighed tilladt ham at foretage en mindre opsparing. Da han ansøgte om borgerskab som vekselerer 1848, kunne han i hvert fald vedlægge attester fra J.M. Levin og H.P. Hansen på, at han havde lavet forretninger med dem. Den 1. maj 1849 åbnede han kontor på Højbro Plads og gik herefter på Børsen, forskriftsmæssigt iført lang sort frakke og høj hat. At han kaldte sit firma Gedalia & Co. var formodentlig kun for at få det til at lyde af lidt mere, end det var. I 1850'erne handlede Gedalia med mønt og metal, bankhæftelser, obligationer og aktier, ligesom han drev veksel- og diskontoforretning. Den sidste gennemførte han ved rediskontering i Nationalbanken samt hos private forbindelser. 1855 formidlede han et havnelån i Århus, og 1856 handlede han livligt med russiske statsobligationer. G.A. Gedalia var en foretagernatur og - ligesom D.B. Adler - en af de private

bankfolk, der ville være med i investeringer og bankgrundlæggelser. 1856 fremlagde han forslag til etablering af en »Handelsbank«. Gedalia begrundede behovet med mangelen på smidige storinstitutter til omsættningens fremme. Vægten skulle lægges på anfordringsmidler, diskontering, gründervirksomhed i kommunikationsmidler samt handel med værdipapirer; altså ligesom hans egen forretning, blot i større målestok. Gedalia kom omgående i strid med det dengang nationalliberale Dagbladet, der mistænkte ham for spekulationstendenser; Grosserer-Societetets Komite ønskede i høj grad et institut, der bedre end den træge Nationalbank kunne formidle omsætningen, men gründervirksomhed og handel med værdipapirer burde ikke finde sted i et sådant foretagende, mente den. Nationalbanken var som vanligt imod. Hvad der imidlertid ødelagde udførelsen af Gedalias plan var, at D.B.Adler dukkede op med *sit* projekt om en »Privatbank«. Adler havde efter uddannelse i Hamborg og London, hvor han giftede sig med den rige Jenny Raphael, oprettet sin egen bankiervirksomhed, D.B.Adler & Co. Han havde solide forbindelser i forretningsverdenen, der støttede ideen med banken. Det var ikke hensigten at lave foretagervirksomhed i dette projekt. Under indtryk af, at tiderne var blevet dårligere, standsede Gedalia, hvis forretning var langt mindre end Adlers, bestræbelserne, mens Adlers bank med ham selv i bankrådet og med C.F.Tietgen som direktør blev en realitet som Privatbanken, åbnet 2. november 1857.

I 1860'erne gik Gedalias forretning godt. Han specialiserede sig i udenlandske obligationer: russiske, rumænske, italienske og østrigske jernbaneobligationer, hvad der tilligemed hans særlige speciale, akkreditiver, gav ham et efter danske forhold usædvanligt kendskab til fremmede forhold. Med hensyn til akkreditiverne skabte han sig forbindelse med de Rothschildske firmaer på alle større pladser.

Da den næste store bankstiftelse fandt sted i København, var det med Gedalia som finansiel nøgleperson.² Den danske Landmandsbank blev søsat 1871 med en kapital på 6 millioner rigsdaler. Gedalia påtog sig i den forbindelse en meget stor, personlig risiko, idet han forpligtede sig til at afsætte næsten halvdelen af aktierne.³ Det skulle vise sig at blive en god forretning for ham, idet han under stigende kurser fik afsat papirerne. Da banken åbnede den 2. januar 1872, stod aktierne i 109-110.⁴

I øvrigt blev banken en skuffelse for ham. Gedalia kunne ikke enes med bankrådet, og efter en strid om emission af et russisk jernbanelån trådte han selv ud af bankrådet. Men inden det var kommet så vidt, havde Gedalia skaffet den nye bank en fremragende leder, Isak Glückstadt, som han selv havde uddannet, da denne som ungt menneske var kommet fra

Fredericia. Senere havde Glückstadt tilbragt 6 succesrige år i Norge, men han accepterede Gedalias tilbud om direktørposten, da det kom. Isak Glückstadt kom til at sidde ved styret i banken i 38 år til sin død 1910. Det var i øvrigt karakteristisk, at en række betydelige vekselere og bankmænd fik deres uddannelse hos Gedalia, heriblandt Th.Schiøler, M.H.Cohen og P.Severin.⁵

Hvad der var Gedalias lidenskab, og hvad der blev hans skæbne, var jernbanerne. 1869 tjente han store penge som medlem af det konsortium, der byggede banen Nørresundby-Hjørring-Frederikshavn, men da han derefter gik ind og overtog entreprisen på banen Roskilde-Kalundborg, gik det galt. Han tabte næsten 700.000 rigsdaler på affæren, hvortil kom et tab på den vestjyske længdebane på næsten 175.000 rigsdaler.⁶ I maj 1875 gik Gedalia konkurs; passiverne var omkring 2 millioner kr., aktiverne 200.000 kr. Han rejste inden konkursen til USA for egne private midler for at søge støtte. Her opholdt hans søn Charles sig efter, at han var gået fallit i London; men efter et halvt års ophold vendte Gedalia tilbage uden resultater. Han prøvede forgæves at få en ordning med kreditorerne, hvorefter han for at føre forretningen videre etablerede et interessentskab fra 1876 med deltagelse af enkefru Caroline Mathilde Otto, der løste vekselereborgerskab. Forretningen blev aldrig nogen succes, og Gedalia mødte modgang i form af ugrundede bedragerisigtelser, der gav ham over 10 ugers varetægtsfængsling. I sine sidste år - fra 1882 - kæmpede Gedalia utrætteligt for at kunne vende tilbage til Børsen, fra hvilken han var udelukket i henhold til 1876-ordenens bestemmelser, der fastslog, at man var udelukket, hvis man efter en fallit ikke havde fået sit bo udleveret til fri rådighed. Da Gedalias konkurssag var afsluttet i oktober 1884, begærede han sig over for Grosserer-Societetets Komite adgangsbetretiget til Børsen. Den 18.november mødte han demonstrativt op, men det jourhavende komitedlem bortviste ham i henhold til ovennævnte bestemmelse i børsordenen. Herefter fulgte årelange juridiske trakasserier om, under hvilke betingelser man kunne betragte et bo som værende til fri rådighed. Sagen måtte helt til Højesteret, før det blev fastslået, at selv om man var »ikke urådig over sit bo«, så var boet ikke »ekstraderet til fri rådighed«. Striden, der i sine aspekter til dels beroede på et modsætningsforhold mellem Gedalia og Tietgen, fortsatte, men Gedalia kom aldrig mere på Børsen; han døde 1892. Kampen for at vende tilbage til Børsen beroede ikke blot på blind stædighed hos den forfængelige Gedalia for at blive anerkendt som ligeværdigt medlem. For hans forretningstalent, der byggede på intuition og handlekraft, var det en nødvendighed at være til stede på Børsen, hvor man i det stilige miljø,

hvor endnu høj hat og sort frakke næsten var obligatorisk påklædning, traf sine kunder og gjorde forretninger. Den, der stod uden for fællesskabet, var outsidersen; han manglede det blå stempel og måtte ofte søge de mere tvivlsomme forbindelser.

For en mand med Gedalias særpræg var det en umulig skæbne. Og særpræget, det var han. I vittighedsbladene var han ofte skydeskive, ikke mindst på grund af sin ejendommelige udtryksmåde og diktion, der - siges det - aldrig rigtig kunne gengives af andre. Han var jo som ingen anden selvlært, og i sit væsen medbragte han mange mindelser fra det i forhold til børslivet noget mindre stilige sadelmagermiljø. Paradoksalt var han en god læremester i faget, og hans talent var umiskendeligt og omgivet af et væld af anekdoter, der afslørede hans grænseløse naivitet og uvidenhed, men samtidig hans lune. I modsætning til kollegerne havde Gedalia ikke noget imod det prangende. På facaden af ejendommen med hans kontor på Højbro Plads stod med store bogstaver: G.A.Gedalia & Co. Vexelerere og Bankers. »Hvert fæ«, sagde han, »kan sælge en mand kongelige obligationer, men, når manden kommer ind og forlanger kongelige danske, så at sælge ham rumænere i stedet for, je' si'er (Gedalias evindelige talemåde), det er kunst!«⁷ Han mente endvidere at kunne se, om en kunde var sælger eller køber, hvilket var uhyre vigtigt at vide, hvis den pågældende spurgte om priser: »Je' si'er, jeg kan se det på hans frakke. Når han vil sælge, så har han papirer, der fylder i brystlommen; når han vil købe, så er han flad, je' si'er, det er hele kunsten«.

I hjemmet levede familien - Gedalias hustru var datter af en kristen klejnsmedemester, men gik over til jødedommen - jævnt og spartansk og fulgte de jødiske regler. Dog indfandt Gedalia sig kun i synagogen ved højtiderne. Udadtil var han forfængelig til det naragtige. 1868 lykkedes det ham efter ihærdige bestræbelser at blive generalkonsul for Portugal med en uniform, der ikke stod meget tilbage for en admirals. 1870 lykkedes det ham at købe sig det, han kaldte et »italiensk adelsbrev«. I virkeligheden var der tale om en barontitel, købt i San Marino. Titlen blev dog respekteret - også i Hof- og Statskalenderen - og herefter kunne han glæde sig over at blive tiltalt baron Gedalia. Han havde et utal af ordener, som han havde forskaffet sig. En af hans ansatte karakteriserede hans udseende således: »... han så ligefrem brillant ud, når han var iført hele herligheden, guldbroderet kjole, hvide guldgalonerede benklæder, trekantet hat med fjerbusk, kårde og alle hans ordener«⁸. Da han var en lille tyk mand, er det ikke sært, at han blev et offer for københavnerviddet.

De lidt mindre

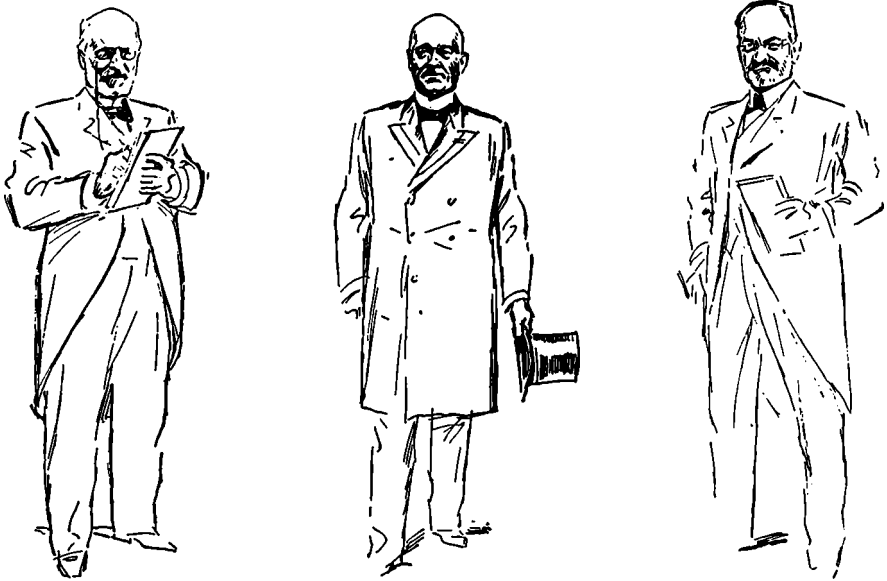
En anden og knap så farverig person var en af Gedalias tidligste elever, Moses Hartvig Cohen, der tog vekselmæglereksamen 1853. Året efter etablerede han selvstændigt firma sammen med en vekselerer, der var svensk statsborger, David Lamm.¹ Ret hurtigt efter etableringen kom krisen 1857. David Lamms kapital var bundet i etableringen, men hjælpen kom fra Lamms brødre i Stockholm, der sendte svenske sedler til København. Dem måtte Cohen sælge på på Børsen med tab på grund af knapheden på danske penge. Cohen var den egentlig ledende i forretningen uden dog at få den drevet frem til noget særligt. Han begyndte uden midler og var forsigtig og gammeldags. Det var ham, der gik på Børsen, og han mente selv, at Gedalia havde tænkt på ham som direktøremne til Landmandsbanken 1871. Cohen havde et godt navn, men hans forsigtighed og ængstelighed hæmmede forretningens vækst. 1880 døde kompagnonen Lamm, og i stedet indtrådte dennes søn, Aron Frederik, født 1856 og 30 år yngre end Cohen, i firmaet. Herved fik vekselererstanden vel sin første socialdemokrat. Med sin person var han et eksempel på jøders assimilering. Han tilhørte fra barn den jødiske menighed i en tid, 1860'erne, hvor gammeldags jødisk praksis utvivlsomt var på tilbagesog i København. Faderen tilbragte tolv timer på kontoret, resten af tiden opholdt han sig i hjemmet uden videre selskabelighed, men med en smule læsning og kortspil. Den eneste holdning, han tillod sig, var den antimilitaristiske, og den eneste luksus sommeropholdet »på landet«, en lokalitet, der ikke lå længere væk, end at man kunne nå kontoret til fods; et køretøj var for de velhavende. Religiøst indtog familien et mellemstandpunkt med husholdning i kosher-form; den fejrede de store jødiske højtidere, men var uden respekt for sabbatten i den forstand, at familiens overhoved gik på kontoret om lørdagen. Da Aron Frederik under indflydelse af en kammerat ville døbes, blev forældrene dog vrede og fik udsat beslutningen. Aron Frederik Lamm blev i Trossamfundet, men blev i 1890'erne gift med en husmandsdatter efter folkekirkens ritus.

Et par år efter, at han var indtrådt i forretningen, tog A.F.Lamm vekselmæglereksamen. Her mod århundredets slutning var denne institution ved at miste sin betydning, selv om der med mellemrum blev eksamineret helt frem til 1906. Tendensen blandt mæglerne som helhed var helt klart at ombytte mæglerbestalling med vekselererborgerskab. Fra han fik valgtret 1886 var Lamm socialdemokrat. Han var ven med den jævnaldrende Marcus Rubin, der havde fået ham til at interessere sig for den tyske socialist og arbejderleder Ferdinand Lassalle, der var død 1864.

Lamms politiske holdning gav anledning til den alvorligste og bitreste strid med den gamle, brave, konservative kompagnon M.H.Cohen i 1889, da kong Christian IX's regeringsjubilæum skulle fejres. Lamm fik gennemtruffet, at der ved den lejlighed ikke skulle pyntes med flag og lys på Cohen & Lamms kontor på Amagertorv!² Da Cohen døde 1903, blev Lamm eneindehaver. Ved siden af forretningen fik han en politisk karriere. Han var således indvalgt i borgerrepræsentationen, for hvilken han var formand 1909-10 og 1912-13. Han var i personlig fremtræden en lille og væver mand, der gerne ville se en sag fra flere sider, en udmærket diplomat.

En anden af Gedalias lærlinge var Laurids E.T.Schiøler, der begyndte sin forretning 1857; i næsten 100 år derefter var navnet Schiøler repræsenteret på Børsen om end under skiftende forhold. Schiøler fremhævede som alle, der var uddannet hos Gedalia, dennes sjældne forretningssans, og trofast mod læremesteren hjalp han ham på hans gamle dage.³ Selv var han kristen og kirkeligt interesseret.⁴ Han havde med sin erfaring og sin personlige charme gode formidlingsegenskaber. Han havde således æren for »forsoningsdramaet« mellem Tietgen og Glückstadt ved skydebanebanketten i oktober 1895.

De hidtil nævnte gamle vekselererfirmaer er alle stiftet før 1860; men også i 1860'erne åbnede nogle livskraftige virksomheder. Den 31. oktober 1866 åbnede således Martin Cohen & Co. Ud over indehaveren bestod personalet af prokuristen, vekselmægler Frants Andreas Lorck, der blev en næsten legendarisk skikkelse på Børsen, samt »en dreng«. Det var, som tidligere nævnt, tidens løsen at køre et kompagniskab mellem en vekselerer og en vekselmægler, og således blev denne forretning ført i næsten 50 år. Forretningsadressen var Købmagergade 1, og med sans for det moderne blev det det første vekselererfirma, der åbent skilte med penge og obligationer. To skåle, fyldt med guldmønter, samlede folk foran forretningsvinduerne.⁵ Det var Lorck, der passede tjenesten på Børsen for firmaet. Han var uddannet hos I.S.Salomonsen & Co., hvor han havde været ansat i 10 år, før han gik i kompagni med Cohen. I 1870'erne kom han ind i Kursnoteringsudvalget, hvor han blev siddende, helt til han i 1912 ved 70-års alderen trak sig ud af forretningslivet efter at have solgt virksomheden til Landmandsbanken. Fra 1904 blev Lorck formand for Udvalget som efterfølger for Ludvig Henriques. Han blev på den måde en institution på Børsen, i hvert fald på sine gamle dage. Han kunne godt lide at føre sig frem og var, siger en positiv røst, jovial og fordomsfri. A.F.Lamm, der havde et horn i siden på ham, mente,

Til venstre ses vekselerer A.F. Lamm, en af de meget få vekselerere, der har efterladt sig større selvbiografier. Det er bogen »Erindringer og Tanker« fra 1928.

I midten er det Claus L. Smidt, der var chef for det bankierfirma, der skrev sig direkte tilbage til C.J. Hambro & Søn. Smidt selv søgte aldrig noteringsberettigelse. Han holdt sig til bankvirksomheden.

Til højre ses den velanskrevne vekselmægler Th. Schiøler, der var besvogret med bankdirektør P.N. Damm i Handelsbanken og dermed kendte livet i storbankernes direktionkontorer.

Tegninger af Vald. Setoft i Hendrik Stein: Omkring Københavns Børs, 1937.

»han var en god gennemsnitstype på en brav borger og forretningsmand, der ikke havde gjort andet og mere galt, end hvad der var almindeligt på hans område, og som var så rolig og betænksom, at man ikke behøvede at frygte, at han i noget tilfælde skulle vove sig for langt ud«.⁶

Lorck udviklede efterhånden et uhyre korpus, blev både ridder og kommandør og er bl.a. portrætteret på Krøyers børsbillede fra 1895. Det kan ikke undre, at også forfatteren Otto Rung havde øje på denne skikkelse i sin skildring af klunketidens København. Rung kaldte ham »omfangsrig og pompøs«.⁷

En anden af I.S.Salomonsens lærlinge var Eduard Philip Rée. Han var søn af en folketingsmand fra Randers, grosserer og kreditforeningsdirektør Julius Rée. Han var født 1850 og flyttede med familien til København. 1866 var faderen medstifter af Creditkassen for Landejendomme i Østif-

Her er i Setofts streg den pompøse vekselmægler A.F. Lorck, medindehaver af Martin Cohen & Co., i samtale med vekselerer I.S. Salomonsen.

terne, hvor han tillige var medlem af direktionen. Herudover var han grosserer, og i årene 1866-68 var Eduard Rée ansat på faderens kontor. 1868-74 var han hos Salomonsen, og under opholdet her tog han vekselmæglereksamen 1872. 1873 tog han borgerskab som vekselerer, som han 1878 ombyttede med bestalling som vekselmægler. Da faderen døde 1875, efterfulgte han ham som kreditforeningsdirektør. Senere blev han Godsejerforeningens finansielle repræsentant ved højreaviserne. Eduard Rée var en spillernatur og en munter mand med et legendarisk vid. (Nu er det snart påske Lamm, sagde han hvert år til A.F.Lamm). Rée blev en rig mand på hausse-spekulation i sukkeraktier og boede i selvsamme ejendom på Østerbro som den senere forfatter og embedsmand Otto Rung. Her fejrede han bryllup for to af sine døtre, Julie og Laura Rosa, der blev gift med landmandsbankdirektør Isak Glückstadts to sønner, Valdemar og Emil.

To mæglere

Blandt egentlige gamle *vekselmæglerfirmaer* skal først og fremmest nævnes Ludvig Henriques'. Som anført overtog han faderens forretning ved dennes død 1854, da han var 25 år gammel. Han var Kursnoteringsud-

valgets første formand, forlod så Udvalget på grund af uoverensstemmelser i 1875, men vendte tilbage som formand 1885, da Carl Blad falledede. Ludvig Henriques sad derefter på formandsposten til sin død, juleaften 1902, da han var 73 år gammel. Henriques var ugift, men boede sammen med sin mor, enkefru Emilie Henriques, til hun døde i en høj alder 1891.¹ Ludvig Henriques havde en solid og meget stabil forretning med en nettogevinst aldrig under 5.000 rigsdaler om året fra begyndelsen. Op til 1870 bestod indtægterne for omtrent 80%’s vedkommende af kurtagene.² I 1870’erne synes hans formue at være blevet så stor, at den ynglede godt, og kurtagens del af indtægterne faldt til 50%. I 1880’erne faldt delen yderligere, og fra 1885, da han overtog formandsposten i Kursnoteringsudvalget, gik kurtagetindtægterne efterhånden ned til det ubetydelige. Da Ludvig Henriques fyldte 70, kunne han med tilfredshed se tilbage på en betydningsfuld indsats som kollegernes fremmeste tillidsmand, og bulderbassen A.F.Lorck, der yndede pompøse talemåder, kunne i sin hyldesttale fremhæve Henriques’ valgsprog: Ret for alle, uret for ingen.³

En anden gammel mæglerforretning var den, der tilhørte Harry Abraham Hertz. Han var jævnaldrende med Ludvig Henriques, men havde en karriere af en helt anden karakter. Han var uddannet på et grossererkontor på Christianshavn. I 20 års alderen fik han plads som skriver i arméintendanturen og blev lazaretsforvalter i Kerteminde under 3 års krigen. Efter lazarettets nedlæggelse vendte han tilbage til Krigsministeriet til slutningen af 1851.⁴ 1852 blev han ansat hos G.A.Gedalia, hos hvem han forblev til 1857. Hertz var en dygtig mægler. Da han gik til vekselmæglereksamen i foråret 1856, var han, hvad sjældent sås, i stand til at besvare alle 21 spørgsmål perfekt. 1857 nedsatte han sig som selvstændig vekselmægler, og fra 1876 fik han posten som leder af noteringen på Børsen. Han blev den første af flere myndige opråbere. En enkelt klage kom der over ham fra en fornærmet vekselerer, Joseph Glückstadt, i begyndelsen af hans embedstid. Da Glückstadt i 1876 optrådte som sælger af telegrafaktier, råbte Hertz kursen op med den famøse tilføjelse: »Baissierne reise Hovedet!« For hvilken streg han fik en påtale.⁵

To kommentatorer

Blandt de virksomheder, der blev startet i 1870’erne, var Ernst Brandes’, den mellemste af Brandes-brødrene. Han var uddannet hos I.S.Salomonsen & Co. og tog 18 år gammel vekselmæglereksamen 1862, samme dag

som sin fjerne slægtning Martin Heymann, der begyndte en vekselererforretning 1868. Her indtrådte Ernst Brandes som associé. Så snart han blev 25, fik han bestalling som mægler, men var fortsat kompagnon med Heymann. 1872 startede Brandes sin egen vekselerervirksomhed. Han var ugift og boede hjemme; med sine betydelige indtægter bidrog han væsentligt til at holde forældrene, den fattige grosserer Herman Brandes og frue, født Bendix, økonomisk på fode.¹ 1870-71 var han god for en årsindtægt på 18.000 rigsdaler, og han finansierede såvel broderen Georgs store udlandsrejse som familiens sommerophold på landet. Ernst Brandes synes at være blevet træt af forretningslivet efter at have tjent sig en formue, der kunne give ham en jævn indtægt, og han gik mere over i journalistik og presseøkonomiske forhold, f.eks. i forbindelse med redningen af Venstres organ Morgenbladet for partiets radikale anskuelser. Han blev forretningsfører for bladet.² Da de moderate med Berg i spidsen atter fik kontrol over Morgenbladet, startede den radikale kreds med Hørup i spidsen Politiken. For dette blad blev bankmanden fra Landmandsbanken, Herman Bing, der blev fyret af Isak Glückstadt, da han opstillede for Venstre, foretrukket som forretningsfører. I stedet blev Ernst Brandes skrivende medarbejder med økonomi som emneområde. Han holdt sig stadig særdeles velorienteret om børslivet og skrev fra 1886 om børssforhold i tidsskriftet Tilskueren. 1889 forlod Brandes Politiken for at anvende resten af sin formue til at købe bladet Kjøbenhavns Børs-Tidende, som var et lille kedeligt blad, der bragte børskurser og noteringer. Nu fik det en ordentlig indsprøjtning. Det var Brandes' idé at kombinere de faktiske børsoplysninger med et kulturelt stof på højt niveau, f.eks. indgående anmeldelser af vigtige litterære bøger og teateropførelser. Bladets første føljeton var broderen Edwards netop udsendte roman »En politiker«. Hertil kom naturligvis indsigtfulde artikler om børss- og finansforhold. Bladets mest fremragende medarbejdere var Henrik Pontoppidan og Johannes Jørgensen, og Frejlif Olsen, Ekstrablads skaber, der dengang var først i tyverne, fandt også plads i medarbejderstaben. Bladet var velredigeret og havde fortjent succes, men sådan skulle det ikke gå. Estruptidens forgiftede politiske atmosfære skabte kløfter, og de københavnske grosserere var ikke spor taknemmelige over at modtage den højere oplysning. De tålte kun bladet på grund af skibslisterne, sagde senere Frejlif Olsen.³ Ernst Brandes var en stor beundrer af C.F. Tietgen. Han bragte i bladet store afsnit af Tietgens erindringer, og i sin redaktionelle linje var han i øvrigt loyal over for abonnenterne. Det hjalp altsammen intet. Da bladet bragte en blasfemisk novelle af Henrik Pontoppidan - det var tidens dom, nutiden ville betragte den som

aldeles uskyldig - blev Ernst Brandes dømt til 3 måneders fængsel, men Højesteret nedsatte dog straffen til en bøde på 300 kr. Dommen skabte glæde i den konservative presse, og skyerne trak sammen om Brandes. Retssagen gik ham meget på, hvortil kom, at bladet kørte fast økonomisk, så hans formue forsvandt. Endelig kom private forhold ind i billedet. Han havde engageret en ung dame på kontoret, Ellen Christensen, der var enke, selv om hun kun var 22.⁴ Hende giftede han sig med i januar 1892, da han var 47 år gammel, fordi hun blev gravid, men i familien betragtede man forholdet som en mesalliance. Det hele blev for meget for Brandes, og i august tog han livet af sig med cyankalium, hjembragt fra Berlin, i Indelukket ved Fortunen.

Ernst Brandes var nået til vejs ende. Tænksum, tung og retskaffen var han, uden brødrenes charme. Ydermere kold og frastødende, til marv og ben ledet af fornuften i sin fremtræden; men hans børsartikler var vel-skrevne og indsigtfulde. »Jeg havde dog ikke troet, at han var sådan en pjalt«, råbte Ellen Brandes og fejede ud af stuen, da den gamle svigerfar fortalte hende det tragiske budskab. Ikke for intet var hun uægte barn af skuespiller Olaf Poulsen.⁵ Ugen efter fødte hun, og barnet fik navnet Georg Edvard Ernst Brandes. Hvad bladet angik, da gik det ned med mand og mus. Da man forsøgte en henvendelse til Tietgen om støtte til fortsat udgivelse, sagde han:⁶ »Vorherrebevaremigvel!«

Det blev Theodor Green, der kom til at tage pioneren Ernst Brandes' formidlingsopgave på pressefronten op, da han 1896 begyndte at udsende Børsen, der blev dagblad fra 1899. Theodor Green var født i Ålborg 1838 som søn af grosserer og farmaceut Ole Chr. Green, landets første producent af sikkerhedstændstikker, efter at han 1852 var rejst til København.⁷ Her kom Theodor i købmandslære og blev grosserer 1866, idet han drev forretning sammen med en anden nordjyde, en proprietærsøn fra Nibe, Martin S.Thielemann.⁸ 1875 åbnede Green en vekselererforretning. Han indlagde sig stor fortjeneste ved i 1883 at begynde udsendelsen af »Danske fonds og aktier« som afløser for den »Obligationskalender«, der var blevet udgivet af vekselmægler August Jensen fra 1871. Green var en kyndig og ikke ukritisk iagttager af børslivet. Han skrev 1889 bogen »Fondsbørsen i Kjøbenhavn«, der skildrede noteringen, organisationen og forretningernes afvikling, samt den mere omfattende »Børsen i København«, udgivet 1901. I sin forretning gjorde han handelen med unoterede papirer til sit speciale.

Det er tidligere angivet, at det samlede antal af vekselerere og vekselmæglere i 1880 var 114 personer. Så mange deltog dog ikke i noteringen.

Under en omorganisering af de knappe pladser i noteringsværelset 1882 fremkom forskellige skitser til placering af deltagerne.⁹ Den mest omfattende opererede med 68 personer, placeret i tre rækker foran podiet samt to rækker vinkelret på disse i begge sider. Hertil kom ståpladser bag siderækkerne. Denne skitse er den ældst kendte, der bringer viden om, hvorledes noteringsdeltagerne kan have været anbragt.

Da det blev finere at være rig end fornem

En sen søndag eftermiddag i efteråret 1895 kom vekselerer Cohen ind i møbelhandler Müllers butik i Griffenfeldtsgade.¹ Det var i mørkningen, og Müller havde travlt i butikken; han underskrev i en fart en ordre til det firma, Cohen repræsenterede, L.M.Moritzon, på indkøb af 200 Transvaal'ere, der atter skulle realiseres om en måned med forventet kursgevinst.

Transvaal'ere var aktier i nye guldfund i Sydafrika. Det var især børserne i Paris og London, der var gået i spidsen med udbud af guldmineaktierne.² For det store publikum var det ligemeget, om det var aktier i selve minerne eller i selskaber, der udstykkede jord til guldsøgning eller sågar i særlige »minebanker«, hvis hovedopgave var at støtte spekulationen i minepapirerne. Folk havde ikke meget begreb om, hvad det var, de satte deres penge i. Det gjorde heller ikke så meget, for papirerne steg bravt, indtil solide kursfald indtrådte i november 1895. Allerede inden da var møbelhandler Müller kommet i klemme, fordi kurserne begyndte at vige. En halv snes dage efter den hurtige handel i mørkningen tog Cohen atter en tur i Griffenfeldtsgade for at fortælle Müller, at han desværre foreløbig havde tabt 7.000 kr. på sin marginspekulation. Müller ville ikke vedstå handelen. Papirerne var blevet indkøbt til kurs 119, mens forudsætningen var køb til kurs 112; det var bare ved en fejl ikke kommet med på købsordren, sagde Müller. Der var lagt op til en besværlig, men banal retssag uden særlige perspektiver. Sagens største betydning lå i, at den afslørede nogle forretningsmetoder, der var betænkelige. Firmaet Moritzon havde end ikke sendt Müller en nota som udtryk for, at aktierne faktisk var indkøbt. Det burde der selvfølgelig straks være givet besked om, men i travle tider ryger der nemt en finke af panden.³ Og det var travle tider. Efter en depressionsperiode på en snes år var konjunkturen slået om. Müllers uheld var bare et af dem, der indtræder på vejen op. Priserne var i stigning, og afmatningen i guldaktierne var kun noget midlertidigt. Krigene omkring århundredskiftet i Amerika og Afrika samt den russisk-japanske krig stimulerede efterspørgslen.⁴ I Danmark slog tilmed industrialiseringen igennem fra midten af 1890'erne. Efter 20

år med kun få aktieemissioner begyndte det at gå stærkt. Emissionerne i sidste halvdel af 1890'erne nåede 1870'ernes niveau, dampskibsselskaberne gav fine udbytter, og indtægterne steg.⁵ Omsætningen på Børsen udviklede sig således:⁶

	Obligationer mill.kr.	Aktier mill.kr.
1887.....	7.8	13.0
1891.....	6.0	14.0
1895.....	6.0	33.0
1896.....	3.8	36.5
1897.....	5.0	22.0
1898.....	5.2	32.1
1899.....	14.0	26.4
1900.....	17.5	22.1

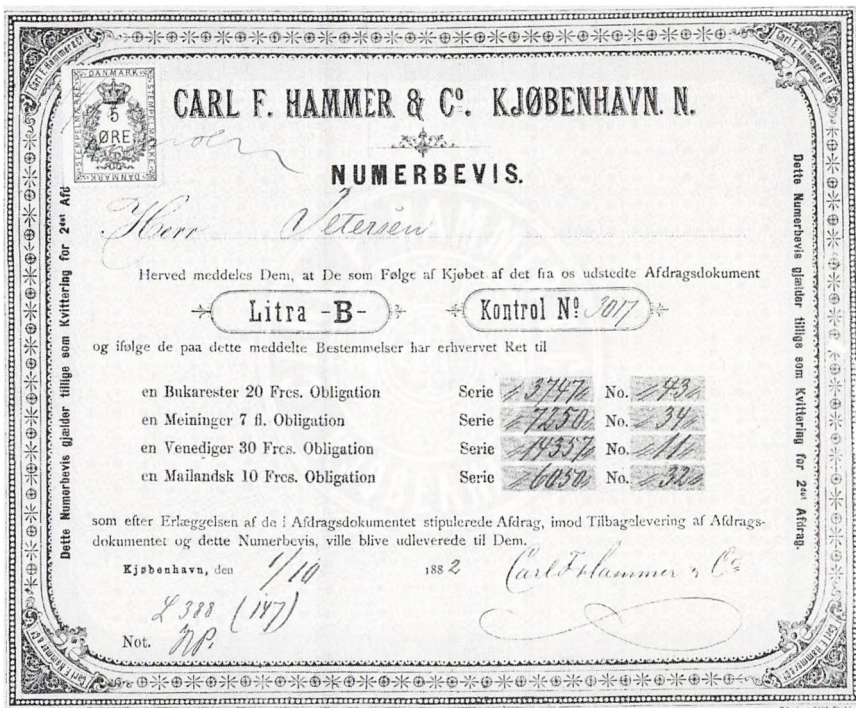
De gode tider afspejlede sig på fondsbørsen, og de kyndige og veletablerede tjente formuer i disse og i de følgende år. Med prisstigningen fulgte spekulatørens, den økonomiske opgangs trofaste ledsager. Tidsforretningen, som den blev udført mellem Müller og Moritzson, havde aldrig fundet nogen fast form med regler på Københavns fondsbørs. Spekulationen i aktier foregik under uorganiserede former. Det var som regel hausse-spekulation, udført som ren marginspekulation, således at vekselereren indskød langt det største beløb for kundens regning, selvfølgelig under den forudsætning, at kunden supplerede sit indskud, når kurserne faldt; dermed havde vekselereren sikkerhed for den del af sit tilgodehavende, der oversteg de deponerede aktiers øjeblikkelige værdi.⁷ Den mere diskutabile baisse-spekulation - spekulation i faldende kurser, fixningen, som den hed i terminologien - fandt sted ved, at kunden bad sin vekselerer om at fremskaffe bestemte papirer til låns og derpå sælge dem med henblik på genkøb og tilbagelevering, når kurserne som forventet var faldet. Papirerne blev lånt f.eks. med tilbagelevering med dags varsel, pr. 3 måneder el.lign., på Københavns børs sjældent over længere tid.⁸ »Das Fixen sehe ich eigentlich als unmoralisch an«, sagde den hamborgske børsmand Ferdinand Jacobson en dag til vekselerer A.F.Lamm, et synspunkt som mange delte til forskellige tider, fordi fixningen indebar ønsket om værdiernes reduktion,⁹ ikke uden videre indlysende rigtigt, hævdede andre, da baissen modvirkede en kunstig oppustning af værdierne.

Pengene for salget af papirer ved baisse-spekulationen beholdt vekseleren som regel rentefrit sammen med yderligere beløb, der tjente til sikkerhed for engagementet. Så længe haussister og baissister holdt hinanden stangen, var der ikke de helt store problemer og risici; men når ubalance indtrådte, kom faren. For at haussisten kunne købe op, måtte baissisten alt andet lige være med til at levere stykkerne, og sådan løb det rundt. Når baissisten stoppede spekulationen, købte han papirerne op og afleverede de lånte stykker. I en vis udstrækning ville de være udlånt af haussister, der nu skulle præstere likviditet for atter at komme i besiddelse af papirerne. Kunne de ikke det, måtte deres bankforbindelse gå ind som reponthus, dvs. forstrække haussisten, der dermed undgik, at papirerne kom i markedet og sænkede kursen. Når banken strammede op af bekymring for engagementet og forlangte lånene indskrænket eller undlod at forlænge disse, blev haussisten nødt til at sælge sig ud af likviditetsvanskelighederne, og da der ikke var baissister i markedet til at foretage inddækningskøb, kunne det medføre uhyggelige kursfald. Det var en sådan udvikling, der medførte det såkaldte minekrak i 1895, og som gav møbelhandler Müller i Griffenfeldtsgade problemer og tab. Modsat kunne baissisten komme i vanskeligheder, når haussisten standsede opkøbene og tilbagefordrede udlånte stykker. Hvis baissen havde drevet spekulationen for langt ud, kunne det være svært at opkøbe stykker til tilbagelevering, og aktieholdere kunne drive kurserne op i svimlende højder, en såkaldt corner.

Vekselerer Sophus H. Simonsen, ældste søn af Jacob Simonsen og viderefører af firmaet Hahns Enke, en mand med uhyre indsigt i børsforhold og forfatter til pengeafsnittet i Grosserer-Societetets Handelsberetning fra 1888, hævdede den anskuelse, at spekulanterne i København af mangel på et ordnet og regulært terminsmarked straks skabte spekulationens uheldigste fase, og at man derfor burde skabe et klart oplyst terminsmarked.¹⁰

Præmieobligationer

Krævede den omtalte spekulation ikke indsigt, så krævede den i hvert fald en vis soliditet og kredit. Men også den lille mand havde sit spekulationsobjekt, præmieobligationer. Nogle vekselere, mest outsiders med denne disciplin som speciale, drev en livlig forretning med disse papirer på afbetaling. De var som regel udstedt i forskellige europæiske byer som en

Et originalt nummerbevis fra C.F. Hammers forretning. Almindeligvis mod et afdrag af 5 kr. om måneden disponerede man over udtrækningschancen. Dette bevis tilhørte skolelærer N. Pedersen, Bursø ved Maribo, der spillede med i begyndelsen af 1880'erne. C.F. Hammers arkiv, Erhvervsarkivet.

slags kommunallån, f.eks. i Bukarest, Venezia, Milano eller Antwerpen, og de var normalt ikke rentebærende, men blev udtrykt med en præmie. Prisen for et bevis var gerne dobbelt så høj som obligationernes værdi; til gengæld blev de typisk afdraget over 32 måneder; når de første to rater var betalt, tilhørte gevinstchancen køberen. En del blev solgt fra pæne bankhuse, f.eks. svenske 10 Thaler præmielån gennem D.B.Adler.¹ Ligeledes Theodor Green omsatte en mængde præmieobligationer og modarbejdede i øvrigt afbetalingssalg til ublu priser. Han betragtede papirerne som gode og gjorde opmærksom på, at salget af de udenlandske præmieobligationer reducerede tilgangen af (ulovlige) udenlandske, især tyske, lotterisedler.²

En rigtig specialist på området var outsideren C.F.Hammer, der allerede havde afbetalingssystemet fuldt udbygget i begyndelsen af 1880'erne, og som op i 1890'erne kaldte sin forretning »Obligations-

banken«. Hammer havde sine kunder fordelt over hele landet samt i Norge.³ En typisk kunde var gårdbestyrer Jørgen Rasmussen i Frøslev ved Storeheddinge. Han var indehaver af et bevis, bestående af

Bukarester	20 frcs.	obligation
Meiningen	7 fl.	do.
Venediger	30 frcs.	do.
Mailandsk	10 frcs.	do.

Beviset var oprindeligt blevet solgt i 32 afdrag til en møller i Storeheddinge, i alt var det blevet 160 kr. I 1884 købte Rasmussen beviset af mølleren. 1886 ville han tilbagesælge til Hammer og fik et tilbud på 89 kr., altså godt halvdelen af den oprindelige købspris. I det aktuelle tilfælde afslog Rasmussen tilbudet og beholdt beviset. Nogle kunder tabte dog modet efter første mislykkede trækning, mens andre spillede gennem en årrække. C.F.Hammer solgte gennem et net af lokale agenter ved kolportage og sendte sin »Børstidende« ud med trækingsliste og oplysninger. Det var ikke nok for eksamineret sproglærer Chr.Olsen på Thistedkanten: »... man har jo så mange eksempler på, at der drives svindel med andre folks surt erhvervede på »Fru Fortunas alter« lagte penge, at man fristes til knapt nok at kunne stole på de mest hæderlige og solide mennesker ...« Derfor ville han have tilsendt de originale udenlandske trækingslister for det tilfælde, at Hammers kontorpersonale »med rindende øjne« havde skrevet forkert af ved overførslen af tallene! Det fik han nu ikke.⁴

Hele forretningen med de udenlandske præmieobligationer var en torn i øjet på lovgiverne, og i finansudvalget var sagen flere gange til drøftelse.⁵ Det var opfattelsen, at megen svindel fandt sted omkring kolportage- og afdragssystemet. Derfor fremlagde justitsminister Nellesmann 1895 et lovforslag om forbud mod salg og udbydelse til salg af udenlandske præmieobligationer m.m.⁶

I Folketinget vakte forslaget ikke megen opsigt, men i Landstinget blev det udsat for sagkyndig behandling, ikke mindst af grosserer S.Chr.Knudtzon, der året efter blev Nationalbankdirektør. Han fremhævede, at Berlins børs noterede ikke mindre end 46 forskellige præmieobligationer, hvorfor han fandt det forkert at forbyde den slags papirer i Danmark.⁷ Hvad han havde kik på som mål for forbud, var de små andele, der var udstykket af papirerne, og som kunne friste et ukyndigt publikum. Andre røster gjorde opmærksom på, at det gjaldt om at forhindre, at uvidende og ukyndige mennesker blev narret til at købe

temmelig værdiløse ting til en høj pris.⁸ Et landstingsmedlem havde personligt kendskab til, at en vekselers agents rundt om i landet tilbød f.eks. Antwerpen-lodder på afbetaling (eller afbedrag, hvilken vits venstremanden Octavius Hansen ikke forskånede det høje ting for under debatten). Hvis et afdrag udeblev, konfiskerede sælgeren alt, hvad der hidtil var betalt, og tilbage stod køberen uden noget som helst. Det var kolportagen (»ombæringen«, som der hensynsfuldt stod i parentes i lovteksten efter dette vanskelige ord), man skulle angribe. Til landstingsudvalget afgav Kursnoteringsudvalget en udtalelse i sagens anledning, forfattet af Sophus H. Simonsen.⁹ Udtalelsen fik ikke ringe indvirkning på lovresultatet. Det hed, at området i nogen udstrækning var gledet fra vekselerne og mæglerne over til kolportagehandel. Han så ingen grund til at forbyde den legitime handel med papirerne, fordi kursstigningerne kom landet til gode og i øvrigt gjorde papirerne acceptable, helt bortset fra spillechancen.¹⁰ Det hele endte med at blive en sær skifting af en lov: »Lov indeholdende forbud mod kolportage med samt salg og udbydelse til salg af andele af udenlandske såkaldte præmieobligationer m.m.« Det vil kort og godt sige, at agentsalget og salg af andele blev forbudt.¹¹

C.F.Hammers »Obligationsbanken« gik snart i stå. En anden vekselers, Carl Gustav Sacht, var mere opfindsom. Han solgte fortsat andele til personer i Norge og i Sverige (hvor præmieobligationer var forbudt) pr. postordre. Han blev tiltalt, men frikendt ved Højesteret, da han jo ikke havde solgt til personer her i landet. Carl Gustav Sacht hørte til i den fugtige og dunkle underskov. Både i 1882 og 1883 var han blevet dømt i Sø- og Handelsretten i sager, hvor han ikke var i stand til at levere de præmieobligationer, som nogle folk i det sydsjællandske møjsommeligt havde afdraget.¹²

Loven var det første forsøg fra lovgiverne på at stoppe de spekulative tendenser. Selv om man satte ind på det mest elementære område, var resultatet ikke værd at snakke om. Men hele problemet var endnu af begrænset rækkevidde, og der var et stykke tid, før verden gik af lave - også på det område. Foreløbig kunne man på Fondsbørsen og i det økonomiske liv glæde sig over et godt forretningsklima og små problemer efter de halvdårlige 1880'ere.

Man kunne f.eks. spekulere over, om det gik an at optage Frederiksberg Sporvejs Elektricitets Aktieselskab til notering.¹³ Ud over at drive sporvej med forbundet omnibus, ville selskabet levere elektricitet. Det var ikke nemt at overskue den nye tekniks muligheder. Ligeledes kunne man skumle over, at kreditforeningerne havde for travlt med at få nye papirer noteret.¹⁴ Hvis offentlige institutioner gik i spidsen med store køb, blev

kursen for høj, og så kunne det vække misstemning, når den faldt i takt med spredningen til bredere kredse. Det var også i de år, provinsen vågnede, men Fondsbørsen var skeptisk over for dette fjerne helt uden for voldene. Der var stor velvilje i de skriftlige formuleringer, men reelt strakte man sig i en skrivelse til Foreningen af jydsk Handelsforeninger ikke længere end til, at »en del af de anførte papirer eventuelt ville kunne blive optagne til såkaldt ekstraordinær notering«. ¹⁵ Aarhus Privatbank med en aktiekapital på 1 million kr. havde i 1882 søgt om optagelse til notering, men fået afslag med den sædvanlige begrundelse, at aktierne ikke mentes at være genstand for stadig omsætning. ¹⁶ Aktierne måtte derfor fortsat noteres på Århus Børs, en lokal institution, der først ophævedes 1920.

Børsen og byggekrisen

»Da Børsen åbnede, var ... salen og kursnoteringsværelset fyldt til trængsel af mennesker, hvoraf de fleste i grunden ikke havde noget andet ærinde end at være tilskuere til en spændende akt«¹.

Det var fredag den 7. februar 1908, og noget kunne tyde på, at man atter efter 50 års nogenlunde ro stod over for en egentlig krise.

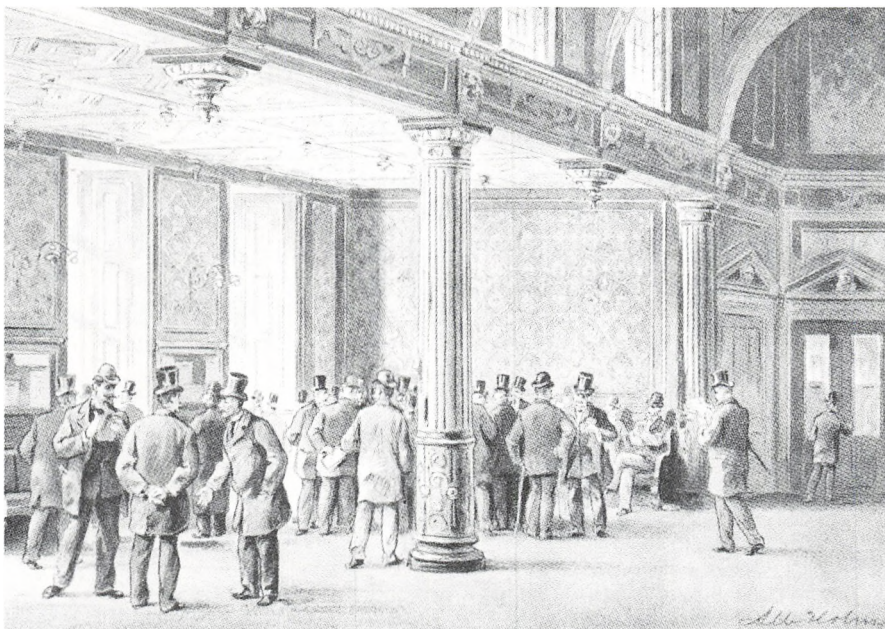
Det havde længe stået klart, at der blev bygget for meget i København - »ad helvede til« med en eksperts ord. ² Det københavnske byggeri havde fået industrielt tilsnit i form af omfattende karrébyggerier, udført af store entreprenørvirksomheder, byggekonsortier og sagførere, og da virksomhederne ikke havde megen egenkapital, var man bundet til stadig kontinuitet i byggeriet. Trods stigende overproduktion måtte rouletten køre videre. ³ En kyndig iagttager skildrede situationen således: ⁴

»Vi var midt i byggebaronernes glade dage. Gigantiske kaserner skød op i nordvest og i øst som Aladdinslotte, og trolden hentede bagefter hele herligheden på en nat! ... når sagførersalæret var dækket, og andre privilegerede betalt, så var der intet tilbage til dem, der havde bygget, uden et glas portvin og lidt kransekage ved et rejsegilde! Og alle de små håndværksmestre kunne holde sig til en afløgs stråmand, der havde kaldt sig »gårdmand«, fordi han fejede gårdsplads og trappegange i byggesagførerens private ejendom! ...«

Nogle mindre københavnske såkaldte »byggebanker« emitterede livligt og brugte kapitalen til at finansiere byggeri og ejendomsspekulation. De voldsomme aktieudvidelser kom i årene fra 1904. Allerede i sommeren 1907 var det ved at gå galt for en af disse banker, Centralbanken. En arbejdskonflikt blandt bygningssnedkerne standsede byggeriet, og der gik rygter om, at juni termin ville blive svær at komme over i byggesektoren.⁵ Så faldt Centralbankens aktier, og så begyndte folk at trække deres penge ud. Bankens likvidationsproblemer blev klaret ved intervention af Nationalbanken med Privatbanken som mellemed. I slutningen af januar 1908 begyndte et andet instituts, Grundejersbankens, aktier at falde på grund af betydelige realisationer.⁶ I løbet af en uges tid faldt kursen fra 92 til 82, og den 6. februar suspendede banken sine betalinger. Problemet for denne bank var især, at den i efteråret 1906 havde fordoblet sin aktiekapital fra 10 til 20 millioner kr. for at købe det gamle hus, D.B.Adler & Co. 4 millioner skulle udbydes over Pariserbørsen, men den sagde nej, hvorved de 4 millioner kom til at stå som et lån hos den franske bankforbindelse. Medio februar skulle lånet efter flere prolongationer tilbagebetales, men det kunne Grundejersbanken ikke. De tre private hovedbanker trådte sammen under Nationalbankens forsæde uden at udsende opmuntrende budskaber, og uden for noteringen blev Grundejersbankens aktier handlet til kurser fra 10 til 25. »I en dump og nedtrykt stemning gik folk fra Børsen: Man begyndte endelig langsomt at fatte, hvor galt det egentlig var fat.«⁷

Morgenen efter standsede Herman Meyer & Co. sine betalinger. Meyer havde efter sin forsinkede adgang til noteringen drevet forretning i en god snes år og var på det seneste blevet blandet ind i byggebankernes forretninger. Hans firma blev rekonstrueret og lukkede op igen i løbet af et par måneder⁸. Ved hans standsning sagde eksperterne, at Detailhandlerbanken nu ville blive det næste offer. Da Børsen åbnede, mødte noteringsdeltagerne ganske rigtigt med et svimlende antal salgsordrer i dette papir, som sank med over 20%. Indskyderne stormede banken. Privatbanken støttede i første omgang, men krisen var nu så alvorlig, at finansministeren blev indblandet. Man oprettede en bankkomité med deltagelse af staten, Nationalbanken og de tre private hovedbanker, der gav garantier »indtil videre«.

Børsen havde dog fældet dommen over Detailhandlerbanken, der havde deltaget helt ubehersket i finansiering af det forcerede byggeri, og kursen faldt fra 70 til 45 samtidig med, at noteringen sluttede uden officiel kurssætning, da der var for stor forskel mellem køber og sælger.⁹ Senere på året kom flere banker i vanskeligheder, men den stærke bankkomité

Afslappet stemning i fondsbørsens hjørne efter noteringen. Tegningen er fra århundredskiftet og udført af Alb. Holm.

Hendrik Stein: Omkring Københavns Børs, 1937.

garanterede for indskydernes midler, ikke for aktionærernes. Noget, som på længere sigt fik stor betydning, var, at det ved krakkene blev opdaget, at byggebankerne lå med store beløb i egne aktier, ligesom der blev konstateret store spekulationsprægede enkeltengagementer.¹⁰

Krisen kom også til at gå ud over storbankerne, især Privatbanken, der havde sat mange penge i Detailhandlerbanken. I nogle år efter krisen var Privatbanken under den stærkt kritiserede Axel Heides ledelse svækket, og mange kunder gik til Landmandsbanken eller til den umådeligt forsigtige Handelsbanken. Krisen afslørede endvidere, at det økonomiske liv havde fået nogle meget usunde træk, og den lagde for så vidt grunden til den lovgivning, der senere blev gennemført på både bank-, aktie- og børsområdet.

Også på Fondsbørsen var bankkrisen belastende. Ud over Herman Meyers betalingsstandsning var der eksempler på svære tab for vekselere, der havde formidlet marginspekulation i byggeaktier for kunder, der nu gik ned med flaget. I øvrigt øjnede baissisterne mulighederne og opererede livligt. Privatbanken kom således under heftigt angreb. Kursen på aktierne var ultimo 1906 over 128; i februar 1908 faldt den under

svære kampe mellem interesserne til 110. I finans- og bankkredse var der misstemning over den facon, »fixerne« førte sig frem på. Disse blancosælgere var under mistanke om at sprede flere pessimistiske rygter, end der var reel baggrund for, hvilket af seriøse betragtere kun kunne betragtes som ansvarsløst. Både DFDS og ØK blev holdt kunstigt nede trods udmærkede udbyttedeclarationer. I marts måned solgte baissisterne atter løs af Privatbank-aktier, og kursen gik ned til 94½, fordi man vidste, at banken havde adskillige millioner til gode i Detailhandlerbanken. Men hele året fulgte »det hæslige rygtemageri« baisse-spekulationen »som en skæmmende sort slagskygge«.¹¹

I efteråret blev det direktør Isak Glückstadt fra Landmandsbanken for meget. Da han erfarede, at landøkonom og regeringskonsulent Rudolf Schou, der tillige var formand for Dansk Exportforening,¹² havde udtalt sig nedsættende om ØK, gik han i aktion. ØK's aktier var faldet fra 123½ primo september 1908 til 111 den 12. oktober, og Glückstadt hævdede, at udspreddelsen af falske rygter var baggrunden for en del børsforretninger.¹³ Glückstadt henvendte sig til Schou og fik ham til at afgive en erklæring om, at de ytringer, som var tillagt ham, kunne misforstås, som om han havde viden om, at man kunne tvivle på ØK's solidaritet, og at udtalelser i modsat retning savnede alt faktisk grundlag.¹⁴ Glückstadt sendte brev og erklæring til aviserne, der optog det; det kan ikke undre, at dette vakte opsigt.

Alt i alt var der tegn på, at billedet af Fondsbørsen var ved at krakelere efter kulminationen med bankkrisen og de kraftige baisse-spekulationer. Omsætningen ved kursnoteringen havde været god og stigende, selv om byggekrisen gav et tilbageslag for omsætningen af aktier:¹⁵

	Obligationer mill.kr.	Aktier mill.kr.
1901.....	17.0	22.5
1902.....	26.0	26.0
1903.....	17.5	33.1
1904.....	16.3	46.8
1905.....	15.6	85.3
1906.....	14.6	123.0
1907.....	35.8	105.1
1908.....	23.3	88.0
1909.....	19.1	91.3
1910.....	17.8	119.3

Kursnoteringsudvalget følte sig foranlediget til at udsende en erklæring.¹⁶ Den konstaterede, at den økonomiske tilbagegang havde ramt kurserne. Svage elementer havde haft for let adgang til de nødvendige midler, og efter stærk overspekulation var der indtrådt en måske for stærk reaktion. Det var opsigtsvækkende, at erklæringen fastslog, at der »beklageligvis måske i enkelte tilfælde har fundet nogen kunstig påvirkning sted, som altid er af det onde, i hvilken retning det end sker«. Videre, at det var højst forkasteligt, hvis det skete ved udbredelse af falske rygter. Man kunne dog i erklæringen konkludere, at kursnoteringen i disse bevægede tider fuldstændig havde stået sin prøve og i almindelighed været et sandt udtryk for værdiernes sunde vurderinger, bortset fra de uheldige undtagelser. Mere oplysning fra selskaberne ville kunne modvirke de uheldige tendenser.

Erklæringen blev optaget i dagspressen hist og her,¹⁷ men nogen ros høstede Udvalget ikke. Som det var at vente, fik erklæringen en hård behandling i »Børsen«, der var under redaktionel ledelse af H. Stein og H. Green, sidstnævnte dengang og senere en af Fondsbørsens hårdeste kritikere. »Børsen« gjorde opmærksom på, at hver gang, der i de sidste 20-30 år havde været rejst reformkrav, modsatte vekselrerne sig disse med hænder og fødder. Nu prøvede man igen at komme uden om, men kravet om en fondsbørsreform havde aldrig været så stærkt som nu, fortsatte avisen, og den ville ikke længere kunne skydes ud i det uvisse.

Børsens vildveje

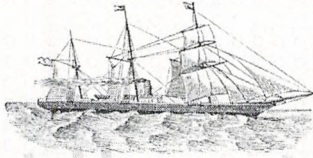
Ikke alle børssædvaner var efterhånden lige tiltalende. Der var reelt ingen kontrollerende myndighed, og unoder kunne udvikle sig til udskejelser, selv om Kursnoteringsudvalget tilrettelagde alt »på bedste måde«. Når der opstod retstvister eller andre uenigheder, blev sagen ofte forelagt Kursnoteringsudvalget, der villigt afgav responsum for at kodificere sædvanerne. I virkeligheden var det en myndighed, der lå hos Grosserer-Societetets Komite i henhold til anordning af 23. april 1817, § 12.¹ Da Komiteen også afgav responsa om fondsbørsanliggender, var der reelt to institutioner, der tog sig af det.

Fra slutningen af 1890'erne blev der stigende brug for disse responsa i takt med spekulationens udvikling. Det var forbi med de tider, hvor man stilfærdigt henvendte sig til en vekselmægler om en forretning, som denne udførte ved noteringen og førte i sin autoriserede protokol mod nøje fastlagt kurtage. Det yngre kuld af vekselrere, der var aktive fra omkring

AKTIESELSKABET

DAMPSKIBSSELSKABET URANIA.

Nr.

Kr. 1000.

Bestyrelsen for Dampskibsselskabet Urania i Kjøbenhavn er-
kjender herved, at

Ihændehaven

eller den, til hvem denne Aktie lovlig overdrages, er Deltager i be-
meldte Selskab med een Aktie, stor

EET TUSINDE KRONER,

og som saadan har en forholdsmæssig Andel i alle Selskabets Eien-
dele og Rettigheder, overensstemmende med Lovene.

Med nærværende Aktiebrev følge Udbyttekupons for Aarene
til 1905 inklusive.

Kjøbenhavn, den 1ste Juli 1894.

Bestyrelsen.

Noteret.

århundredskiftet, interesserede sig stærkt for marginspekulation og lavede rene spilleforretninger.² Som tiderne udviklede sig, måtte også solide, veletablerede huse i en vis udstrækning føre sig frem som kommissionærer for spekulanter. Det følte ikke tiltalende, mente vekselmægler William Heckscher fra firmaet A. Vollmond & Co.:³

»Når jeg kaster et blik tilbage og tænker på alle de folk, som dels spekulerede hos os og dels hos andre firmaer, så er det egentlig forbavsende, hvor få, der har haft noget ud deraf. Det går med spekulation som med spillebanken i Monte Carlo; man vinder første gang, det giver mod, og så bliver man sluttelig blanket af«.

Forholdene medførte desværre, at Fondsbørsen i publikums bevidsthed blev et mindre seriøst sted i de sidste år før første verdenskrig. Det var de fås misbrug, der sprang i øjnene på bekostning af de mange hæderlige.

Allerede 1901 fastslog et grossererresponsum, at en vekselerer havde ret til at foretage et aktiekøb på tid som leveringsforretning uden at lade det fremgå af notaen til kunden.⁴ Derved kunne han afregne til kunden efter dagsprisen og selv tjene på ordren ved at gå ind som *selvkontrahent*. I samme responsum blev *differenceforretninger* legaliseret. Dvs. at vekselerer og kunde skrev kontrakt om en leveringsforretning i værdipapirer, som det ikke var meningen at effektuere. Der skulle blot afregnes efter kursudviklingen. Var det ikke en spilforretning, spurgtes der. Nej, lød svaret, det var en tidsforretning. Ved selvindtræden som kontrahent og ved differenceforretninger blev handelen løsrevet fra selve den offentlige notering, der blot kom til at danne baggrunden. I 1907 havde en overretssagfører en sag, i hvilken han indhentede responsum direkte hos Kursnoteringsudvalget. Klienten havde givet sin vekselerer ordre til at foretage blancosalg af sukkeraktier, det stedse yndede spekulationspapir.⁵ Vekselereren foretog rent faktisk ikke salget, men afregnede til kunden efter dagskursen, som om han havde gjort det. Det, fastslog Udvalget, var i orden, ligesom det fastslog, at kunden ikke havde ret til at få noget bevis for et faktisk salg endsige købers (sælgers) navn oplyst.

Dampskibsselskabet Urania blev stiftet 1893 med en kapital på 1 million kr. Gennem vekselerfirmaet Rubin & Bing blev kapitalen mere end fordoblet 1898. 1901 købte selskabet Hellerup Skibsværft og Maskinbyggeri med tilhørende havn, et eventyr, der på få år kostede mere end 1 million kr. i tab. Yderligere driftstab fulgte i årene op mod verdenskrigen, hvis gode konjunkturer selskabet aldrig kom til at nyde godt af, da det likviderede i 1915 efter at have solgt sine 4 dampere. Aktionærerne fik udbetalt 70% af aktiernes pålydende.

Fondsbørsens arkiv, Erhvervsarkivet.

Dermed var der skabt mulighed for, at vekseleren kunne manipulere fuldstændig frit som selvkontrahent. På linje hermed var et svar fra Udvalget til en anden overretssagfører i november 1908; han fik at vide, at en marginspekulant ikke havde ret til at få numrene på de indkøbte papirer oplyst.⁶

Dette var sandsynligvis en opfattelse, der ikke kunne deles af Groserer-Societetets Komite. Forholdet var jo det, at vekseleren nu kunne holde spekulatøren i gang hos klienterne ved frit at udlåne hausekunders papirer til baisse-kunder. Eller gå ind som selvkontrahent og spekulere mod sin egen kunde, uden at det kunne opdages. I et responsum fra august 1908 havde Komiteen fastslået, at det næppe var overensstemmende med god og sund købmandsmoral at lade kunderne spekulere mod hinanden; det kunne man forhindre ved individualisering af købet med opgivne numre, så vekseleren var afskåret fra uden videre at disponere over papirerne.⁷ Men var denne vej farbar, når Udvalget ved det omtalte november-responsum fastslog, at numrene ikke kunne opgives?

Hertil kom andre problemer som f.eks. *kompensation*. Når en vekseler havde modstående ordrer, blev det fastslået, at han helt eller delvis kunne kompensere ved at lade ordrene gå lige op i stedet for at lade begge gå til notering.⁸ Afregning skulle foregå til både køber og sælger efter dagens gennemsnitskurs. Også dette klare begreb kunne forplumres ved vekselerens selvindtræden. Hvis han fandt det opportunt, kunne han jo gå ind som den ene part. Kompensationskutymen blev forsvaret af Sophus Simonsen. Han fremhævede, at systemet forhindrede uhensigtsmæssige kurssving.⁹ Hvad der i den forbindelse var mest opsigtsvækkende var, at Simonsen skrev, »at der i de allerfleste tilfælde afregnes til korrekte kurser«. Heraf kunne man slutte, at der i nogle tilfælde foregik *kursskæring*, en ting kunderne forholdt sig meget følsomt til. Kursskæring var der tale om, når man afregnede køb eller salg efter andre kurser end dem, man selv havde handlet til. Kursen kunne jo svinge i løbet af dagen, så en god fortjeneste var hjemme, hvis man kunne afregne sine egne køb eller salg til de gunstigste kurser, kundens til de ugunstigste. Kursskæring havde praktisk talt altid fundet sted, det er der mange tegn på. Allerede i 1870'erne var det almindelig kutyme i firmaet Cohen & Lamm.¹⁰ Efter vekseler Lamms opfattelse var årsagen den, at den gængse kurtage var for lille med sin ene promille, selv om 1808-forordningen tillod ¼ %. Da Lamm ved faderens død overtog dennes kompagniskab 1880, forlangte han kursskæringen afskaffet i firmaet trods kompagnonen Moses H. Cohens protester. Noget kunne dog tyde på, at der var grænser for

Lamms principfasthed på dette område, da Cohen bare gled tilbage til den gamle sædvane.¹¹

At forholdet har været kendt i en større offentlighed vidner et replikskifte mellem den gamle vekselerer Levin og hans prokurist, Meyer, i Henri Nathansens »Indenfor murene« om.¹² Året er 1912:

Gl. Levin: Og endelig er der så følgende: 14.000 4½ Hypotek 2. Serie til Enkefru Melchior, Østbanegade - har De det?

Meyer: 14.000 4½ Hypotek - jo.

Gl. Levin: Hvad staar de i?

Meyer: 92¼.

Gl. Levin: Saa læg ¼ paa. Hun har Raad til at betale.

Meyer: Meget gerne.

Gl. Levin: - Saa er der 20.000 4 % Østifter ny Serie til et Dødsbo ved Overretssagfører Storm & Nielsen. Husker De Kursen?

Meyer: 91½ à ¾.

Gl. Levin: Notér den fineste pris. Det er nye Kunder.

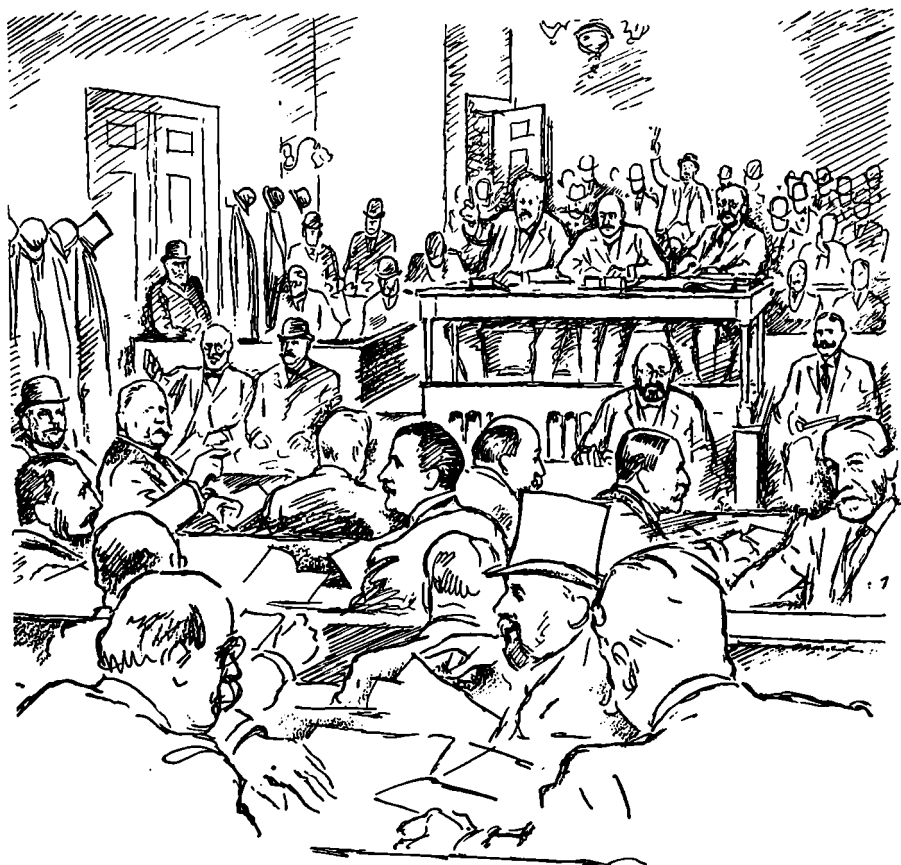
Meyer: Meget gerne.

I en atmosfære af stigende mistillid mellem især den yngre generations vekselerere og deres spekulantkunder måtte der komme en afklaring. Det skete ved en retssag, som forretningsfører Julius Bærentzen anlagde mod det - i hvert fald senere - berygtede vekselererfirma Bendix & Steen. Bærentzen var marginspekulant i Crome & Goldschmidt-aktier. I sommeren 1910 afgav han ordre om køb af 20.000 kr. mod indbetaling af 2.000 kr.; nogle dage efter yderligere 40.000 kr. mod indbetaling af 4.000 kr., skriftligt med formuleringen »på Børsen i dag under noteringen ... til højst 106 %, men så lavt som muligt«.¹³ Spekulationen gik dårligt, men Bærentzen nægtede at godkende forretningen, hvorefter Bendix & Steen realiserede hele partiet med et tab for Bærentzen på op mod 1.500 kr. Da han ikke ville betale, anlagde vekselererfirmaet sag mod ham. I retten fremsførte Bærentzen, at aktierne ikke, som forlangt skriftligt, var blevet indkøbt på Børsen. Derfor måtte handelen gå tilbage. Bærentzen forlangte at få at vide, hvorledes aktiekøbene var foregået; af hvem var aktierne købt, og hvorledes var de realiseret. Bendix & Steen fremsførte herimod ud fra de eksisterende responsa, at de ikke kunne være forpligtet til at købe på Børsen, og at det eneste Bærentzen kunne forlange var, at der skulle ske afregning efter nogle på omsætningsdagen noterede kurser, hvilket var sket. Bærentzens sagfører nægtede at anerkende de nævnte responsa, hvad der provokerede vekselererfirmaets sagfører til at udbede

sig et særligt responsum for det foreliggende tilfælde hos Kursnoteringsudvalget. Firmaet fik medhold på alle punkter: Det havde optrådt pligtmæssigt og i overensstemmelse med kutyme; det var ikke forpligtet til at give klienten nærmere oplysninger om handlerne; det var ikke forpligtet over for klienten ud over at afregne køb og salg inden for de den pågældende dag noterede kurser.¹⁴ Yderligere forelå i dette responsum en direkte bekræftelse på, at firmaet kunne foretage hel eller delvis kompensation i henhold til tidligere responsa, som for øvrigt var afgivet til Bendix & Steen i en anden sag. Bærentzen tabte sagen, men overretssagfører V.Byrdal, der førte den for ham, appellerede til Højesteret.¹⁵

Byrdal udbad sig et responsum fra Grosserer-Societetets Komite. Nu skulle forholdene på det rene, og han stillede tre spørgsmål. For det første, om en vekselerer, der havde fået en ordre af en kunde på at købe aktier ved noteringen, kunne opgive en større købesum end den faktisk givne. For det andet, om han i situationen var berettiget til at afregne til en højere kurs, end han havde givet. For det tredje, om vekselereren i det aktuelle tilfælde på baggrund af klientens formulering var forpligtet til at købe ved den offentlige notering. Hvad Byrdal havde kik på, var for det første kursskæringens lovlighed, for det andet kompensationens, når man havde fået besked på at købe ved noteringen. Komiteen udbad sig Udvalgets holdning; den var en bekræftelse af det allerede afgivne responsum. Komiteen slutte imidlertid ikke Udvalgets votum, men svarede Byrdal, at en vekselerer, hvadenten han var selvkontrahent eller ej, var forpligtet til at afregne efter den virkelig betalte pris, når han havde en kommissionsordre til udførelse under noteringen. Under hensyn til de børstekniske forhold, fortsatte Komiteen, ville en vekselerer formentlig i et tilfælde som det foreliggende føle sig berettiget til at afregne ved kompensation. En sådan fremgangsmåde måtte dog være udelukket, hvis kunden udtrykkelig betingede sig effektiv omsætning ved den officielle notering. Nu forsøgte Byrdal at få et helt konkret responsum fra Komiteen, gående på den aktuelle sag, men her slog Komiteen bak og erklærede, at det måtte blive et retsspørgsmål.¹⁶ Det endte med, at Højesteret frifandt Bærentzen på det grundlag, at hans ordre måtte forstås således, at aktierne skulle købes direkte ved selve noteringen.

Dommen vakte opsigt i offentligheden og fik stor betydning for flere vekselererfirmaers forretningsmetoder. For Kursnoteringsudvalget var der tale om et betydeligt prestigetab, eftersom det i et og alt havde støttet Bendix & Steen i sagen. Bendix & Steen var kommet i fokus som en virksomhed, der deltog i udskejelserne; men der er ingen tvivl om, at andre blandt de yngre vekselerere i stilhed og meget hurtigt ændrede

Kursnoteringen 1907.

A.F. Lorck og Theodor Trier flankerer på podiet noteringslederen. Til venstre op mod døren står Martin R. Henriques. Siddende til venstre med front mod beskueren ses A.F. Lamm, tilsvarende helt til højre Oscar van Deurs. Foran podiet sidder Sophus Simonsen. Ved pultene ses til venstre med rundpullet hat Edmond S. Henriques og ved siden af ham vekselmægler P.S. Severin. Andreas Simonsen ses næstyderst til højre i profil ved siden af Julius Herforth, der vender ansigtet mod beskueren. Med profil seende mod venstre midt i billedet ses Valdemar Steen og med høj hat William Hecksher. I baggrunden publikumsbørsen.

Tegning af Vald. Setoft i Hendrik Stein: *Omkring Københavns Børs*, 1937.

metoderne. Midt i projektørlyset stod imidlertid Julius Bendix og Valdemar Steen. Bendix var blevet ansat hos I.S.Salomonsen & Co. omkring 1873.¹⁷ 1878 dumpede han til vekselmæglereksamen, men fik vekselererborgerskab og blev optaget som selvstændig noteringsdeltager ved noteringen 1891.¹⁸ Hans noget yngre kompagnon Valdemar Steen havde fået sin uddannelse i Assens Bank, hvor flere spekulationslystne ungersvende var blevet udklækket; han indtrådte i Bendix' virksomhed og blev no-

JULIUS BENDIX.
16. AMAGERTOV.

Kjøbenhavn i November 1891.
K.

Ved Nærværende tillader jeg mig at underrette Dem om, at jeg her paa Pladsen har etableret en Veksel-, Bankier- og Inkasso-Forretning under Firma

Julius Bendix.

Anbefalende samme til Deres Velvillie og Tillid, beder jeg Dem bemærke nedenstaaende Underskrift og tegner

med megen Agtelse

Julius Bendix.

Julius Bendix vil tegne:

Julius Bendix

Reference:

Herrer J. S. Salomonsen & Co. i Kjøbenhavn.

Julius Bendix åbnede sin forretning i 1891, som det fremgår af hans udsendte meddelelse. Han havde da været ansat hos I.S. Salomonsen & Co. i 18 år.

Senere fik han sammen med den tilkomne kompagnon V. Steen en del spekulanter som kunder. Det hele endte med uetisk fremfærd og dom i byretten.

Fondsbørsens arkiv, Erhvervsarkivet.

teringsberettiget 1906, hvorefter firmaet tog navnet Julius Bendix & Steen.¹⁹ Sammen med I.S.Monies, der også begyndte sin virksomhed som vekselerer i begyndelsen af 1890'erne, var Bendix & Steen vekselerere for Detailhandlerbanken,²⁰ der deltog i det forcerede byggeri, og som foretog kraftige emissioner, der forøgede bankens aktiekapital fra 2 til 12 millioner kr. Ved bankkrisens begyndelse købte de to vekselererfirmaer alt op, som blev udbudt, ligesom de arbejdede hektisk for at forhindre forcerede salg i papiret bl.a. ved at forudsige, at kurserne ville stige, når bankens 1907-regnskab forelå.²¹ Bendix & Steen havde en meget betydelig forretning med aktiespekulanter, og for at få gang i foretagendet oprettede de filialer i Århus og Odense.

Atmosfæren omkring de forhold, Bendix & Steen var blandet ind i, var ofte gennemført usund, uden at man ensidigt kan lægge firmaet det til last. Det var således, at firmaet blev en integreret del af et miljø, der kendetegnedes ved smartness, perspektivløs spillelidenskab og en opfattelse af spekulation som hæderlig beskæftigelse. I modsætning til de gamle stilige firmaer havde Bendix & Steen ikke udviklet nogen modstandskraft mod uetiske forretningsprincipper, og dets forretningsforbindelser havde ofte samme blakkede forestillingsverden.

Ren svindel

Århus-filialen af Bendix & Steen eksisterede kun to år fra 1906 til 1908. Derpå blev den overdraget til prokuristen, N.F.Ravn, der slog sig sammen med Harald Müller om at drive den videre som outsiderfirma. Det endte i en slem skandale. Som andre gange i Fondsbørsens historie var sagen i sig selv vel ikke så meget, men H.Green tog i »Børsen« særdeles solidt fat om den i sin trang til at illustrere dårligdommene, selv om den egentlig ikke egnede sig så godt til det som Bærentzen-sagen. »Børsen« aftrykte hele den dom, der kom ud af affæren, og dermed fik sagen betydning.

Ravn og Müller var et par pæne unge mennesker. N.F.Ravn, der var kommet til Århus 1903, var søn af søofficeren af samme navn, marineminister og folketingsmand op til det politiske systemskifte 1901. Ravn synes at være blevet direktør for Århus Glasværk fra 1902, da det blev fusioneret med Fyens Glasværk i Odense. 1906 blev han filialleder for den af Bendix & Steen oprettede Århus-afdeling. Fra 1908, da filialen blev opgivet af vekselererfirmaet, drev Ravn forretningen videre sammen med Harald

Müller. Ravn døde imidlertid allerede 1910 efter sygdom, kun 45 år gammel. Han kom i jorden på en smuk måde med signerede kranser fra bl.a. Udvalget for Århus-Randers elektriske Jernbane og med logebrødre fra Odd Fellow i opstilling ved kisten.¹

Harald Müller fortsatte alene. Han var også en mand med en pæn baggrund. Hans far var indvandret fra Preussen og var kongelig translator i tysk (og talte dansk uden accent), hvortil kom, at han var estimeret overlærer (den tids betegnelse for skoleinspektør) ved en af kommunens store skoler. Ydermere var han byrådsmedlem for Højre i perioden 1906-09. Efter at have afsluttet skolegangen 1895 var Harald Müller blevet uddannet i forskellige banker;² fra 1904 til 1908 var han kontorchef i Detailhandlerbanken i København, der ved sin likvidation 1908 konstaterede et tab på over 10 millioner samt præsenterede den uskik at ligge inde med halvdelen af sin egen aktiekapital.³ Nu var der ikke mere for Müller at gøre her, så han tog hjem til Århus og gik ind i den virksomhed, der netop havde været filial af en af Detailhandlerbankens vekselrerkontakter. Harald Müller havde ikke meget med hjem: en grund i Ordrup, som han havde købt for 21.000 kr., men som han skyldte 28.000 kr. på. Herudover havde han gæld på ca. 30.000 kr. Da N.F. Ravn skyldte 13.000 kr. bort, startede de to deres interessentskab med en gæld på 50.000 kr.

De skulle hver skyde 10.000 kr. ind. Ravn betragtede sit indskud som gjort gennem den good-will, Müller opnåede ved at gå ind i virksomheden, mens Müller startede på en veksel, som firmaet hæftede for. Ravns lidenskab var spekulation, Müllers et stort privatforbrug, så dystre skyer hang over foretagendet fra begyndelsen. I hvert fald 100.000 kr. formøblede de to i løbet af firmaets 3-årige eksistens. Efter Ravns død kom Müller hurtigt ind i et omfattende vekselrytteri og realisering af alle de aktiver, han kom i nærheden af, f.eks. indbetalte beløb til marginspekulation og deponerede værdipapirer. Det gjorde sagen værre, at den elektriske bane mellem Århus og Randers ikke blev realiseret på grund af en strid mellem amtet og dets kommuner om etablering af det nødvendige elektricitetsværk.⁴ Müller repræsenterede nemlig det engelske firma »The National Electric Construction Co., Ltd.«, som ville yde ham en provision på 1% af anlægssummen, hvis firmaet fik entreprisen. Rigtig ubehagelige aspekter fik Müllers forretningsvirksomhed gennem forholdet til direktør Friedrich Krüger. Der gennemspilledes her et forløb, man normalt kun ville finde i den kulørte litteratur.

Friedrich Krüger var en tysk astronom fra Altenburg, hvor han havde sit private observatorium; kulminedriften på egnen fyldte imidlertid

atmosfæren med støv, og Krüger fik gennem en københavnsk astronom kontakt med Århus 1908. Her var byrådet med overlærer A. Müller som en af drivkræfterne interesseret i at få Krüger til byen.⁵ En aftale kom i stand, og byen byggede Ole Rømer-observatoriet, Krüger skænkede det sine instrumenter og blev direktør for det. For den tyske astronom blev forholdet en katastrofe; han mistede sin formue, blev udskreget som tysk spion ved den store krigs udbrud og døde 52 år gammel 1916. Formuen hjalp Harald Müller ham af med. Der opstod et nært og venskabeligt forhold mellem overlærer Müller og Krüger gennem den fælles kamp for observatoriet. Med sin far, overlæreren, som sendebud var det ikke svært for Harald Müller at få endosseret en veksel af den tyske direktør. Vekslen blev diskonteret, pengene brugt. Nyt lavvande i kassen. Overlæreren måtte atter en tur på observatoriet, og denne gang overtalte han Krüger til at flytte sine indlånsmidler fra Handelsbankens filial til sønnens forretning, hvor han ydermere kunne få 1% mere i rente. Krüger fik et par flotte »indlånsbeviser«, senere en »indlånsbog« samt den forklaring, at Müllers forretning lige som de tyske sparekasser stod under »regeringstilsyn«. Indlånene blev også hurtigt formøblet, og i løbet af det næste år lykkedes det at få den tillidsfulde tysker til at skrive på så mange vekslers af forskellig slags, at hans tab ved Müllers standsning i efteråret 1911 beløb sig til over 80.000 kr. Til belysning af beløbets størrelse tjener det forhold, at en faglært arbejder vel kunne tjene 12-1300 kr. om året. Harald Müller havde en 15-16 kroner i behold til dækning af en samlet gæld på over 100.000 kr. Han fik en dom på fængsel på sædvanlig fangekost - og den har været ny for ham - i 6 måneder. Forsvareren i sagen havde ikke meget at gøre, fordi det var åbenbart, at Müller bare havde brugt andres penge. Han indkaldte imidlertid et responsum fra Kursnoteringsudvalget ud fra det synspunkt, at Müllers omgang med betroede midler var sædvane-mæssig. Dette responsum af 29. april 1912 fastslog, at indbetalte margin-beløb eller værdipapirer kunne anvendes af en vekselerer til f.eks. at optage lån med. I almindelighed nærrede Udvalget dog betænkelighed ved, at der direkte foregik salg. Videre fastslog udtalelsen, at en vekselerer kunne optræde som selvkontrahent og blot afregne til kurser, »som med føje skønnes at være opnåede ved, at købet var effektueret med tred-jemand«. Dette responsum blev dog ikke tillagt praktisk betydning, fordi retten skønnede, at Müller kun tilsyneladende drev vekselererforretning, men i virkeligheden blot forbrugte de værdier, han kom i besiddelse af.⁶

Den selvsamme måned, i hvilken Müller fik sin dom, rystedes landet af de første oplysninger om familien Cordosas svindlerier. Utrolig er et fattigt ord for denne svindelhistorie, der dog ikke var knyttet til spekula-

tion i værdipapirer, men til spekulation på amerikanske varebørser. Cordosa-familiens mål var at plyndre så mange som muligt så hurtigt som muligt. Kunderne skaffede man ved at gennemløbe landet ved agenter, der ikke vidste, at ordrer, de hentede, slet ikke blev effektueret, men blot indgik i et stort cirkus. Især gik »forretningen« ud på at dække familiens risiko ved at skaffe modstående spekulationsordrer, der kunne kompenseres efter kurslisten, som man fik på Ritzaus Bureau. Man præsterede endog at få samme kunde til at spekulere i både prisstigning og prisfald på den samme vare. Det motiverede man over for manden med, at så kunne han jo udnytte chancen i begge retninger. Derved opnåede Harry Cordosa, som chefen i familieforetaget hed, at det eneste sikre, der kom ud af det, var provision og omkostninger i kassen. Fra sit domicil i Bredgade førte Cordosa langdistancesamtaler over telefonen i kundernes påhør. Lidet kunne de ane, at den anden ende af ledningen i virkeligheden endte inde i soveværelset, hvor Harry Cordosas søster agerede den amerikanske forbindelse. I firmaets tre første virkeår var der kun to kunder, der fik overskud, mens familien tørrede de andre for 700.000 kr.⁷ Cordosa havde fine kunder helt op i samfundets top. En af dem var den tidligere landbrugsminister Ole Hansen.

Cordosa-affæren havde betydning for Fondsbørsen derved, at den handlede om spekulation, drevet efter metoder, compensation og selvindtræden, der ligefuldt blev anvendt her. Association til Børsen var der også derved, at det igen var overretssagfører Byrdal, der førte sagen for Cordosa-ofrene, som han havde gjort det for Julius Bærentzen mod Bendix & Steen. Hertil kom, at sagen i kriminalretten blev fremlagt af assessor C.D.Rump, der i de følgende år kom til at fungere som tidens bagmandspoliti.⁸ Efter Cordosa-sagen fik han et par slemme bankbesvigelsessager fra Ålborg og Roskilde, inden han kronede sin indsats på området som formand i Landmandsbankkommissionen 1922.

I oktober i det slemme år 1912 faldt der dom over Johannes Palludan; hans far og farfar ledede i fællesskab Varde Bank som et anset direktørpar. Denne unge mand startede 1911 - 25 år gammel - en vekselererforretning i Købmagergade. Han hørte også til det nye pengearistokrati, der var vokset op »så temmeligt uden hæmninger«, som Otto Rung sagde. De blanke høje hattes tid var ved at være forbi på Børsen.⁹ Nu hed det ikke mere, som når Otto Rungs mor, herregårdsdatter fra Skovsbo på Fyn, ofte gentog: »Det er finere at være fornem end at være rig!« Fra det voksende kapitalvælde udgik et nyt motto, fortsatte Rung.¹⁰ Det lød kort og klart: »Fra din lomme over i min!«

Det motto efterlevede Johannes Palludan. Han kastede sig ud i mis-

16/7. *Pastor Ole Jensen vil meget fornøstligt ikke udtale sig til Bladene om sine Børsforretninger. Derimod sidder han og læser den 2den Samuels Bog og den 1ste Kongernes*

Bog om og om igen. Han kan ikke forstaa, at der siges, at Nathan var en god Profet.

Pastor Jensen sig rask ind i Haussen smed, men ingen kender Kursen, før Solen gaar ned.

Outsidervekselereren Volf Nathana havde mange fashionable kunder, hvis svaghed var, at de ville være rige for enhver pris og derfor gav sig spekulationen i vold. Her præsenteres pastor Ole Jensen af Blæksprutten 1916. Ole Jensen måtte tilmed i samme nummer døje med en neurupiner. Han var den første kunde, der meldte Volf Nathana til politiet.

Blæksprutten 1916.

lykkede spekulationer i »De forenede Oplagspladser«. Han realiserede rask væk depoter, der var indlagt som margin.¹¹ Det var som bekendt knap nok ulovligt, formelt set, men det var kun første trin. Også Palludan satte som yngre vekselerere før og efter pris på hurtige transportmidler. Han holdt 5 rideheste og havde betragtelige husholdningsudgifter. På mindre end et år formøblede han 100.000 kr. samt familieformuen på 165.000 kr. Det hele endte med dækningsløse checks og anklage i kriminalretten. Hvad angår det principielt vigtige punkt om Johannes Palludans omgang med depoterne hed det i dommen, at det i hvert fald ikke var således, at man som selvkontrahent kunne disponere over folks værdier, hvis man ikke besad tilsvarende likviditet, og det gjorde Palludan ikke.¹² Johannes Palludan var noteringsberettiget deltager på Københavns Børs, selv om han knap nok nåede at lære kollegerne at kende.

En mindre betydningsfuld person var Knud Iversen, en outsider, der ifølge bladforlydender forsøgte at introducere Cordosa-systemet på værdipapiriområdet. Han gik under jorden i sommeren 1912 med en gæld på 300.000 kr.¹³

1912 blev et ulyksaligt år. Publikum gik i hidtil uset grad ind i spekulationen. Venner og bekendte kunne fortælle om gevinster ved kursstigning, og flere og flere blev revet med i dansen om guldkalven. Omsetningen ved kursnoteringen var i årene op til verdenskrigen.¹⁴

	Obligationer mill.kr.	Aktier mill.kr.
1911.....	24.6	191.1
1912.....	20.8	313.5
1913.....	20.9	232.2

Den store købelyst pustede værdierne op til urealistiske højder. Køberne havde ikke indsigt eller midler til at klare marginspekulationen; en dame, der var kommet med på karrusellen, spurgte: »Sig mig, kan det virkelig betale sig at bortfragte dampere i timevis?« Det var, hvad hun forstod ved »timecharter«. ¹⁵ Det hele så så let ud, indtil korthuset væltede, og kursfald satte ind. Seriøse iagttagere beklagede endnu en gang manglen på et organiseret terminsmarked, hvor baissisternes dækningskøb kunne stabilisere kursen ved kursfald. Af mangel på denne mekanisme sved det hårdt, da kurserne faldt. De svageste hænders engagementer måtte tvangsrealiseres. Det var, hvad der skete i oktober 1912, da spekulationspapirerne tabte pusten. Det var dampskibe og sukker som sædvanlig, men også B & W. Fra topkursen i september til medio oktober blev der tabt 20 points på adskillige skibe. Sukkeret tabte 15 points, og det samme gjorde B & W. Papirfabrikkerne blev bundskraber med et tab på 30 points. Småårsspekulanterne gik neden om og hjem.¹⁶

»Egentlig er det kun ude i forhallen i hjørnet foran den mærkværdige lille tilhørerplads for kursnoteringen, at man griber stemningen. Her står folk pakket tæt. Halvmørkt er der. Man føler sig uset - og elektriciteten forplanter sig let - en enkelt dame, en student, et par overretssagførere, outsiderspillerne, håndværker-typer, som med pinlig sikkerhed kender kurserne, men øjensynlig her føler sig ganske uerfarne ... Der er blanke øjne. Et vilkårligt udråb. Skarptrandede røde pletter på kinderne. Et angstfuldt spørgsmål. Et nervøst tag i sidemanden arme ... Der er plankeværkets psykologi - den øgede spænding hos dem, der står udenfor. Usikkerhed og uvisheden gør kun spillets uro større. Og det gælder indsatser ...«

En af dem, der blev væltet under krisen 1912, var »Ole Mangepenge«, en københavnsk malermester, der var blevet fanget i spekulatjonen.¹⁷ Han måtte en tid vende tilbage til penslen, inden han fik en ny chance under verdenskrigen. Han tilhørte kredsen af professionelle spekulanter, der også omfattede »Husejeren«, »Frimærkehandleren«, »Haltefanden«, »Kringlevrideren« m.fl. Det var spillefugle, bundet af rouletten. Da en bankdirektør en dag trak »Ole Mangepenge« til side og sagde, han skulle holde op, for nu havde han penge til resten af sine dage, så svarede »Ole

Vald. Setoft har her tegnet publikumsbørsen under Balkan-krisen 1912.

Hendrik Stein: Omkring Københavns Børs, 1937.

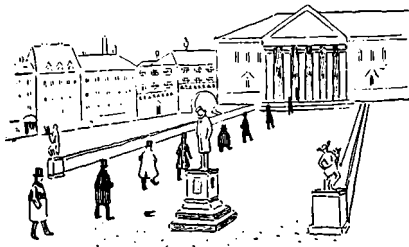

Mangepenge«, at det ville han skam også - når han havde nået den halve million.

Alle advarende røster havde været forgæves, også Nationalbankens, der lod handling følge på ord, da banken besluttede at ophøre med diskontering af solaveksler imod depot og begyndte en gradvis afvikling af disse mellemværender med forskellige vekslererfirmaer. Beslutningen vakte opsigt, da den blev betragtet som en alvorlig reaktion mod spekulationen.¹⁸ Spekulationsbacillen opererede overalt i pengemiljøet, også i provinsbanker, skulle det vise sig. Sommeren 1913 standsede Roskilde Handels-, Håndværks- og Landbrugsbank sin virksomhed. Direktøren, Harald Petersen, havde bortsvindlet størstedelen af bankens midler (800.000 kr.) ved spekulationsvirksomhed.¹⁹ Spekulationen var foregået i bankens navn, men bankrådet havde ikke begreb om bankforretninger, og rådets formand havde selv spillet livligt med. Han tabte 36.000 kr., men beløbet blev ikke debiteret. I februar 1914 fulgte den næste bank-skandale, denne gang i Ålborg. Disconto-, Laane- og Sparekassen i Aalborg, et gammelt fint institut, mistede 650.000 kr. ved, at en samling bedrageriske bankassistenter brugte bankens penge på Børsen. En del af virksomheden var udstrakt til at afprøve »systemer« i Monte Carlo kasinoet. »Konsortiet«s forhandler med den til spekulationerne nødvendige vekslererforbindelse - ingen andre end Bendix & Steen - var en spinkel og umodent udseende mand, der alligevel blev accepteret som marginspekulant med 10% indskud og millioner på kant.

Vekselererundersøgelsen

Sagen fra Roskilde og sagen fra Ålborg blev som nævnt overdraget til den førende skikkelse i bekæmpelse af tidens økonomiske kriminalitet, assessor C.D. Rump. Der blev nedsat en kommissionsdomstol med Rump som formand, og i dens kommissorium lå der et krav om undersøgelse ikke blot af bedrageriforholdene, men også af »bagmændene«s virksomhed. Man kunne jo ikke gennemføre spekulationer uden medvirken af vekselererfirmaer. I begge banktilfældene kastedes søgelyset på Bendix & Steen. I Roskildesagen havde firmaet trukket sig ud, angiveligt på grund af betænkeligheder, hvorefter vekselerer Paul Philipson havde fortsat forretningen med direktør Harald Petersen. I Ålborg-sagen havde de unge mennesker henvendt sig til Bendix & Steen, fordi de havde hørt, at dette firma indlod sig med hvemsomhelst. I Rumps kommissionsdomstol blev der i de følgende år foretaget en vældig vekselererundersøgelse, og forskellige skabninger blev hentet frem i dagens lys, når Rump vendte stenene, f.eks. Paul Philipson. Indehaveren havde taget mæglereksamen 1897 og havde været ansat hos Bendix & Steen 1892-98 og igen 1899-1905, kun afbrudt af et studieophold i en berlinsk bank.¹ Han etablerede selvstændig forretning 1905 - og blev derefter hos Bendix afløst af Valdemar Steen. Philipson arbejdede i en slags kompagniskab med P.O.Suhr, der havde fået sin uddannelse i banker i Danmark og USA.² Formelt var Suhr ansat som prokurist. Paul Philipson kom i søgelyset i forbindelse med Harald Petersens besvigelser. Harald Petersen havde sammen med Valdemar Steen været ansat i Assens Bank. Senere kom Petersen til Fyns Landmandsbank i Odense, hvor han for egen regning begyndte at spekulere hos den nyetablerede Philipson.³ Det tabte han 4-5.000 kr. på i årene

¹⁰/8. Da Assessor Rump i nogen Tid hver Dag har sendt Bud efter en eller flere Børsfolk, var der saa smaat Tale om, af Bekvemmelighedshensyn, at henlægge Kursnoteringen til Domhuset.

Naar man ikke har faaet denne sunde Tanke realiseret, er det, fordi Fondsbørsen af andre Grunde er blevet lukket.

I 1914 bragte Blæksprutten denne beske kommentar til vekselererundersøgelsen, der blev forestået af assessor Rump.

I neuruppinerens form er her en kommentar til kursskæringen.
Blæksprutten 1914.

op til 1908. Senere fortsatte han i udenlandske papirer; det kostede 20.000 kr., som Petersens svigerfar, grosserer i mel og korn, Anton Nielsen i Odense, hjalp ham med at få ud af verden. Grossererens anden svigersøn bestyrede Bendix & Steens filial i Odense. Da stillingen som direktør for den nystartede Roskilde-bank kom op, opfordrede Valdemar Steen Harald Petersen til at søge den. Nu kom rouletten hurtigt i gang, idet både bankrådsmedlemmer, direktør og kunder spekulerede først gennem Bendix & Steen, derefter gennem Philipson. Spekulantkredsen blev lidt trætte af Bendix & Steen, der dels holdt strengt på, at marginindbetalingerne skulle være i orden, dels var under mistanke for at støtte Landmandsbankens interesser på Børsen, der f.eks. gik på ØK's, DFDS's og Landmandsbankens egne aktier. Derfor blev engagementerne fortsat hos Philipson til sammenbruddet 1913. Paul Philipson erkendte åbent ved domstolen, at han foretog kursskæring uden i de enkelte tilfælde at redegøre for det over for kunderne. Han vidste godt, at banken tabte betydelige summer, men han fulgte ikke forholdet nøje, hvad en forsigtig og samvittighedsfuld vekselerer givetvis ville have gjort. Blandt Philipsons unoder var der den, at han, selv om han modtog afregning fra et London-firma i nettokurser, dvs. provision inkluderet, rask væk lagde provisionen på kundens afregning alligevel.

I forbindelse med den ordning, som blev truffet 1910, da Harald Petersens svigerfar fik saldokvittering for svigersønnens gæld mod at

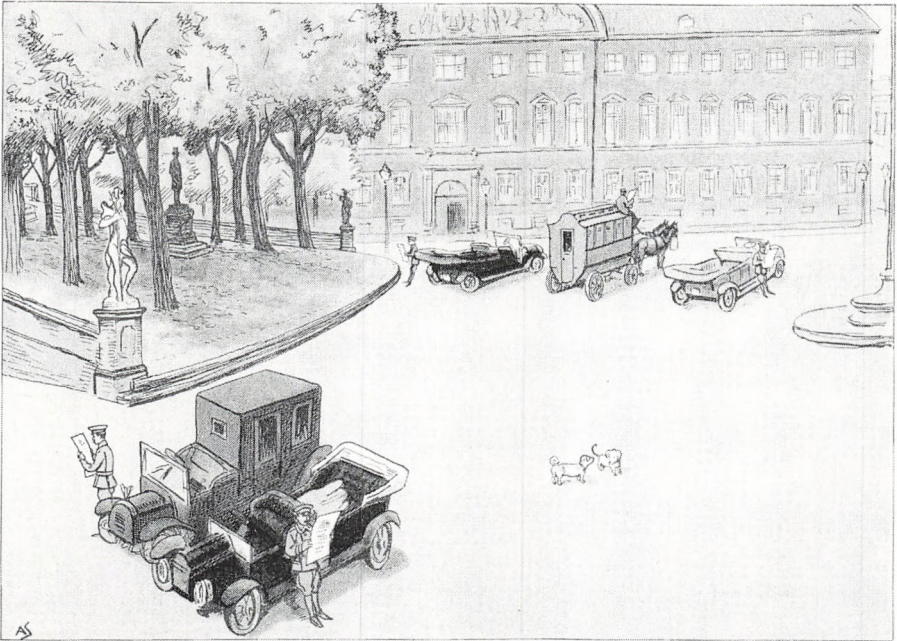
erlægge halvdelen af beløbet, blev der oprettet et interessant dokument. Harald Petersen afgav nemlig efter P.O.Suhr's diktat en erklæring om, at han på grund af den udviste velvilje gav absolut tilsagn om - under erstatningsansvar - i videst muligt omfang at tilføre Philipson Roskilde-bankens forretninger. Dette spændende papir lagde P.O.Suhr ind i pengeskabet. Herudover var det meningen, at Petersen stadig skulle hæfte for den sidste halvdel af gælden trods saldovitteringen til svigerfaderen, for hvem dette forhold blev skjult. Med hensyn til firmaets praksis i almindelighed kom det frem, at man beregnede sig $\frac{1}{4}\%$ i kurtage, fordi en promille ansås for at være et for ringe vederlag. Hertil kom, at man lagde rente af udlagte penge på kursen. I februar 1913 læste Suhr en gammel artikel fra »Børsen« om kursskæringens lovlighed, og han opfordrede herefter kollegaen til at standse med dette princip, hvilket de blev enige om. Over for banker og andre store kunder, der var til stede på Børsen, anvendtes kursskæringen ikke, da man frygtede, de ville gennemskue forholdet. Alligevel tjente Philipson 25-30.000 kr. om året på kursskæring. På Roskilde-banken tjente firmaet omkring 12.000 kr. Paul Philipson blev sat under tiltale for bedrageri, men tiltalen blev frafaldet, idet det ikke kunne bevises, at han havde foretaget sig andet strafbart end kursskæring og den urigtige afregning med ekstra provision på nettokursen. Disse forhold var på dette tidspunkt - 1916 - forældede.

I forsommeren 1914 blev Kursnoteringsudvalgets formand afhørt af Rump om kutymerne på Børsen. Det var nu Chr. Reimann. A. Lorck var fratrukket posten, efter at firmaet Martin Cohen & Co., som han var medejer af, var blevet solgt til Landmandsbanken 1912. Herefter havde Sophus H. Simonsen fungeret til sin død 1913. Da Reimann kom til kursskæringen, sagde han bl.a.:⁴

»I nogle tilfælde har der måske indsneget sig det irregulære forhold, at vekselereren uden særlig meddelelse til kunden har beregnet sig sådant vederlag ved afregning til ugunstigere kurs end den opnåede. En sådan fremgangsmåde er ikke fastslået som kutyme, men har dog måske været anvendt af nogle vekselerere i længere tid og i ikke ringe omfang«.

Han sluttede med at fastslå, at det ikke var forbudt at give kunderne spekulationsråd, men meget samvittighedsfulde vekselerere undgik dog helst dette.

Reimann's indlæg besmykkede de faktiske forhold. Kursnoteringsudvalgets næstformand, A.F.Lamm, der havde gjort nogle forholdsvis få forretninger i sagen med Ålborg-banken, blev indkaldt af Rump i novem-

I denne charmerende middagsstemning fra Børsen ånder alt fred og ro. Det eneste, der skæmmer idyllen, er salatfadet ...

Blæksprutten 1916.

ber 1914.⁵ Han gav udtryk for en anden opfattelse, nemlig at kursskæringen havde været anvendt af de fleste vekselerere som almindelig skik og brug i alle slags forretninger, også ikke-spekulativt prægede, også hos Lamm selv, dog ikke efter maj 1912.⁶ Lamm forsyndede sig nok i den forbindelse - efter nogle vekselereres mening - mod princippet: »Du skal kun sige sandheden, men ikke alt hvad sandt er ...« Det medførte, at Rump gerne ville tale med Reimann igen, og han måtte denne gang strække sig noget videre i sin forklaring om kursskæringen. Også Lamm gik fri for tiltale, men skænkede fortjenesten, som han havde haft på de ålborgensiske bankassistenter, 4.500 kr., til velgørende formål.

Så nemt slap Bendix & Steen ikke. Der blev rejst tiltale imod dem, og ved højesteretsdom af 21. november 1917 fik de hver 60 dages fængsel på sædvanlig fangekost for bedrageri.⁷ De havde ulovligt afregnet ekstra provision på engelske engagementer ligesom Paul Philipson, og det blev godtgjort, at kursskæringen udgjorde en meget betydelig del af deres årsindtægt; de havde jævnlige beregnet sig $\frac{1}{8}$ til $\frac{1}{4}$ % på kursen. Afhøringen af personalet bragte for dagen, at det navnlig var V. Steen, der var den systematiske kursskærer, uden at J. Bendix dog gik imod. De to erkendte,

at de direkte havde meddelt kunder forkerte oplysninger i forbindelse med afregninger for at dække over kursskæringen.

Hvad kommissionsdomstolen afdækkede omkring nogle outsiderfirmaer var endnu værre; f.eks. hos Volff David Nathan, der ledede et familieforetagende, der ikke stod tilbage for Cordosa-familien i fantasi. Volff Nathan havde ved smertelig erfaring nået den anskuelse, at spekulation var tabsgivende; derfor satsede han på de sikre provisionsindtægter. Han arbejdede som »rådgiver« for spekulanter og fik dem til at underskrive såkaldte »dispositionsfuldmagter«. ⁸ Det var blancofuldmagter til at disponere frit på kundernes vegne inden for angivne grænser og mod »sædvanlig« provision (den var ¼%). Senere udbyggede han systemet med sine »børsregler«, der f.eks. fastslog, at alle forretninger foregik med Nathan som medkontrahent, og at der ikke kunne gøres indsigelse mod afregninger, der holdt sig inden for de officielt noterede kurser. ⁹ Kompensation, selvindtræden og kursskæring var nøglebegreberne i Nathans virksomhed. Han havde opfundet en pengemaskine. Han skabte omsætning ved at lade kunderne handle fuldstændig vilkårligt med hinanden, vel at mærke uden at de vidste det. F.eks. købte Nathan tekstilaktier i forsommeren for regning af borgerrepræsentant, snedkermester Carl Smith til kurser mellem 76¾ og 79½. Den 27. juni lod han premierløjtnant Harald Lier købe nominelt 10.000 kr. til kurs 77¼. Den 29. blev de solgt tilbage igen til Smith til kurs 79, mens salget blev afregnet til Lier efter kurs 78½. Derved tjente Nathan 50 kr. plus provision for de to transaktioner 100 kr. Smith tabte desværre 225 kr., mens Lier tjente 75 kr. Liers fortjeneste burde ingen misunde ham, for i løbet af 5 år tabte han ca. 18.500 kr. ved Nathans hjælp. Volff Nathan drev konsekvent sin forretning efter dette eksempels principper. Når han kom hjem fra Børsen, fordelte han køb og salg i bøgerne. Det kunne ske, at hans kontordame gav udtryk for medlidenhed med en kunde, der blev bogført for en dårlig forretning. Så lod Nathan en anden hænge på den. Volff Nathans korrespondance med brødrene i filialerne var ikke appetitlig: »... lad ham sælge noget af det, han har, og købe noget andet«, »... gå dine bøger igennem og lad folk bytte noget om«, hed det. I et tilfælde ville en kunde ikke betale den høje provision. Volffs bror Jacob skrev: »måtte da kniven i stedet udrede provisionen«. Han mente kniven til at skære kursen med. Volff Nathan tjente en halv million på fem år, inden assessor Rump fik klørerne i ham. Han blev tiltalt for bedrageri og fik ved højesteretsdom af 18. marts 1918 en dom på 120 dages fængsel på sædvanlig fangekost.

Bunden var nået.

»... Selv Wall Street, New Yorks børs, som i sin tid har været anset for at være en af de værste, er en ret tam affære ved siden af den københavnske«, sagde nationaløkonomen L.V.Birck senere.¹⁰

Reform på Fondsbørsen

Allerede længe inden verdenskrigens udbrud havde det offentlige opinionspres fået Kursnoteringsudvalget til at udarbejde forslag til en reform. Det blev fremlagt som fortroligt cirkulære til noteringsdeltagerne med henblik på behandling ved et møde i begyndelsen af december 1912. Forslaget gjorde endelig op med skønsprincippet ved optagelse af medlemmer.¹ Vekselererborgerskab eller vekselmæglerbestalling skulle sammen med uddannelse og fast ansættelse hos en noteringsdeltager i 5 år samt dokumentation af, at man havde midler til at begynde selvstændig forretning, være betingelserne for optagelse.

Hvad angår de vigtige og kontroversielle punkter om selvindtræden og kompensation hed det om det første, at det kunne *finde sted efter aftale med kommittenten*. Den gamle formulering fra vedtægternes 1904-udgave sagde, at kommittenten ikke måtte få en ordre slettere udført ved selvindtræden, end hvis den var udført kommissionsvis. Kompensation, hed det nu, burde som regel finde sted med afregning efter samme kurser til begge sider. Videre hed det, at kun når det blev udtrykkelig forlangt, skulle ordren effektivt udføres ved noteringen, »selv om dette bliver til kommittentens disfavør«. Den sidste tilføjelse synes at være kommet ud gennem sidebenene i fornærmelse over opinionspresset. Enhver disput omkring børsforretninger skulle forelægges Kursnoteringsudvalget, der skulle afgive voldgiftskendelse, hed det videre. Dette punkt var blot en ny formulering i bestræbelserne for at holde kompetencen inden for Udvalgets rammer.

Hertil kom som noget helt nyt forslaget om en *afregningskasse*. Det skulle være et aktieselskab med deltagelse af noteringsdeltagerne. Hver dag skulle deltagerne indlevere oplysninger om de den dag afsluttede forretninger i officielt noterede papirer. Afregningskassen skulle herefter foretage det videre fornødne med afviklingen. Forslaget tog sigte på at undgå den tidkrævende og unødvendige fysiske cirkulation af værdipapirer.

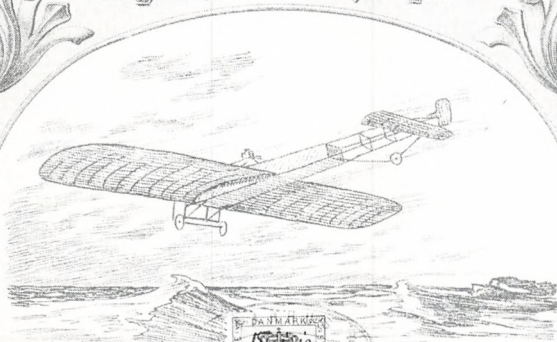
Cirkulæret om ændringerne var tilstillet deltagerne med påtrykket »Personligt« og med anmodning om, at bemærkninger skulle meddeles

Udvalget skriftligt inden 8 dage.² Det voldte derfor smerte i Udvalget, at Berlingske Tidende bragte to velinformerede artikler om den kommende børsreform den 15. og 19. november, hvorefter interessen spredtes til den øvrige presse. Den 17. november skrev Dagbladet, at kursnoteringen var et så vigtigt anliggende, at den ikke kunne afgøres af deltagerne alene. Avisen udtrykte sin forbavselse over, at arbejdet syntes at skulle foregå med offentlighedens udelukkelse, og at den anden part, publikum, ikke havde noget at sige. Da forslaget ikke var fremkommet offentligt, ville avisen ikke gå i enkeltheder.³ Så diskret forholdt Politiken sig ikke, men fremkom den 21. november med en kraftig kritik af reformforslaget. Det var især selvindtrædelsesprincippet, avisen angreb. En reform måtte, hævdede bladet, først og fremmest slå den regel fast, at vekselererens personlige interesse, der kunne være modsat kundens, måtte elimineres i forretningsforholdet.

Da kursnoteringsdeltagerne mødtes om aftenen den 5. december, var stemningen ikke høj efter den utidige pressedebat, og megen kraft samledes om at finde synderen bag lækagen. Det viste sig at være vekselmægler H.G.Raaschou, der havde haft forretning siden 1911. Formiddagen efter samlede formanden Sophus H. Simonsen Udvalget til møde, hvor det blev besluttet telefonisk at tilkalde Raaschou.⁴ Han nægtede at møde trods endnu et forsøg over det telefoniske anlæg. Udvalget kunne komme op på hans kontor, sagde Raaschou. Udvalget suspendede ham herefter fra noteringen i 3 dage. Raaschou protesterede skriftligt, og Udvalget tilbød ham at afgøre sagen med en undskyldning, hvad han blankt nægtede. Raaschou blev væk fra noteringen de næste dage, men udtog stævning mod Sophus H. Simonsen med krav om erstatning på 10.000 kr. for ulovlig suspension. Ved dommen, der først faldt den 23. marts 1914, blev Simonsen frikendt, dels fordi retten fastslog, at der fra Raaschous side havde foreligget en indiskretion, dels fordi han ikke kunne eller ville dokumentere sit økonomiske tab, ligesom domstolen ikke anså suspensionen som i videre omfang deklasserende for ham i

Aktieselskabet som finansieringsform blev for alvor populær omkring århundredskiftet, ikke mindst ved pionerarbejder. »Dansk Aviatik A/S« (Société d'aviation danoise) blev indstiftet i slutningen af 1909 af nogle århusianske entusiaster med byrådssekretær, cand.jur. Hjalmar Aae i spidsen. Selskabet havde en kapital på 15.000 kr. og var inspireret af de flyvninger på helt op til 5 minutter ad gangen, der i september 1909 blev udført af den franske flyver Delagrange i Århus. Selskabet fik faktisk indkøbt en fransk maskine, men krigen medførte, at udviklingen af flyvemaskiner kom til at foregå helt andre steder i Europa og med ufredelige formål. »Dansk Aviatik A/S« blev opløst i 1917.

Aktiebrev i Erhvervsarkivet.

N° 23

Kr. 600,00

Bestyrelsen
for
Aktieselskabet

„Dansk Aviatik A/S“

(Société d'aviation danoise.)

erendes herved af

M. Mjølner
eller den, til hvem dette Aktiebrev i Henhold til Selskabets Lov
lovlig transporteres, et Deltager i bemeldte Selskab med

Seks Hundrede Kroner

og som saadan har forholdsmaessig Andel i Selskabets Tjeneste og
Rettigheder i Overensstemmelse med Lovene.

Aarhus, 10. December 1909.

I Bestyrelsen for ovennævnte Aktieselskab:

W. Hansen *E. M. Sørensen* *H. P. Sørensen*

publikums øjne. Det var et pinligt mellemstil. Hvad reformen angik blev der på mødet nedsat et femmandsudvalg til at arbejde videre med sagen. Det kom til at bestå af tre medlemmer fra Udvalget, A.F.Lamm, Aug. Lunn og Aug. Øster samt to medlemmer uden for Udvalget, Johan Levin og Paul Philipson.⁵ Kommissoriet blev udvidet til også at omfatte et forslag fra 1906 om etablering af en likvidationskasse, der især skulle afvikle tidsforretninger.⁶ Lamm blev formand for udvalget.

Fra begyndelsen af 1913 foregik der forhandlinger med Grosserer-Societetets Komite i et arbejdsudvalg, der fra Fondsbørsens side blev besat med Lamm, Levin og Øster. Der gik et år med et særdeles grundigt arbejde, og i marts 1914 kunne Grosserer-Societetets formand, grosserer H. Klitgaard, og Kursnoteringsudvalgets formand efter Sophus Simonssens død 1913, Chr. Reimann, overrække handelsministeren et sæt nye vedtægter.⁷

Kærnen i nyordningen var, at alle kursnoteringsdeltagere, der ikke havde mæglerbestalling, skulle løse grossererborgerkab. Til gengæld skulle Fondsbørsen repræsenteres med 2 medlemmer i Grosserer-Societetets Komite, der derfor i sommeren 1914 ved handelsministeriel bekendtgørelse blev udvidet fra 13 til 17 medlemmer; foruden 2 til fondsbørsen, altså 2 ekstra til varebørsen.⁸ Kravene til deltagelse i noteringen var i det færdige resultat lempet fra 5 til 3 års ansættelse. Blandt andre interessante nydannelser var § 5, der fastslog, at det påhvilede enhver kursnoteringsdeltager at nægte medvirken til udførelse af spekulationsforretninger, når det kunne indses, at kommittenten misbrugte sin stilling til uberettiget at disponere over andres midler. Fem paragraffer omhandlede kursnoteringsdeltagernes forretningsgang. Provisionen blev fastlagt til 1 promille for obligationer, $\frac{1}{8}\%$ for aktier, beregnet af kursværdien, for aktier dog med et beregningsgrundlag ikke under pari. Halv provision skulle betales af outsiders, banker og sparekasser. Kompensation skulle afregnes til samme kurs til begge sider, og det blev kort og godt fastslået, at en ordre til udførelse »ved noteringen« skulle udføres effektivt ved samme. Det følsomme begreb selvindræden blev der brugt mange ord på i vedtægtens § 30. Man kunne indtræde som sådan, men ikke som spekulant mod sin kommittent. Afregning skulle finde sted inden for de på indtrædedagen noterede kurser. Hvis kommittenten ville nedlægge indsigelse mod selvindræden, måtte det ske uden »ugrundet ophold« efter underretningen om, at selvindræden havde fundet sted. Det skulle ikke mere være lovligt at udlåne papirer, uden at det var meddelt kunden, at dispositionsretten over papirerne forbeholdtes. Den voldgiftsret, man havde arbejdet med, blev udmøntet i et Voldgifts-udvalg, for hvilket

Grosserer-Societetets Komite skulle fastsætte reglerne og udnævne formand samt medlemmer.

Da Chr. Reimann i marts 1914 deltog ved overrækkelsen af vedtægterne til handelsministeren, påpegede han, at *vekselmæglernes* stilling nu var uholdbar. De fleste af dem havde efterhånden skiftet bestillingen ud med et vekselererborgerskab. Bortset fra Raaschou havde der ikke været tilgang af nye mæglere siden 1907, og Reimann opfordrede ministeren til at virke for, at antallet blev begrænset til det nuværende antal. Det lovede ministeren.⁹ Der var endnu 28 rene vekselmæglere tilbage ved udgangen af 1913 mod 94 vekselerere.

Grosserer-Societetets Komite fremlagde nu de nye vedtægter ved Societetets ordinære generalforsamling i slutningen af marts som en meddelelse, ikke som en sag til beslutning. På generalforsamlingen blev der omgående rejst kritik mod de nye vedtægter af en opposition med grosserer Hans Tegner i spidsen; men Komiteen erklærede, at den havde accepteret vedtægterne, og at der ikke kunne stilles ændringsforslag. Tegner fik en protest mod denne holdning ført til protokols. En anden af opponenterne, grosserer J. Asmussen, fulgte kritikken op i april med et skriftligt spørgsmål om, hvorfor de nye vedtægter ikke kunne komme til drøftelse og afstemning. Han fik det svar fra Komiteen, at det var den og ikke Societetet som sådan, der i henhold til loven havde kompetencen.¹⁰ Societetets opgave var blot at vælge repræsentanter til Komiteen. Asmusens holdning afspejlede, at der hos mange var en kritisk holdning til reformen. Hos en del grosserere var der kun lidt begejstring for at indlemme vekselerergruppen i Societetet i en tid, hvor skandale afløste skandale i denne stand. Tilmed ville vekselererne med to medlemmer i Komiteen få en klar overrepræsentation i forhold til deres samlede antal. Først og fremmest kom kritikken til udtryk hos Holmer Green, jurist og redaktør for »Børsen«. Sammen med sin medredaktør, H. Stein, drev Green en outsiderforretning i årene 1911 til 1918 fra samme adresse på Frederiksberggade, fra hvilken de varetog udgivelsen af »Danske fonds og aktier«, der som nævnt var påbegyndt af Greens onkel, Theodor Green i 1883.¹¹ Green var til det yderste en kritisk iagttager af forholdene på Fondsbørsen og med sit temperamentsfulde engagement ikke altid let at have med at gøre. Da Adolph Jensen, statistiker og embedsmand, i november 1908 skulle bruge en foredragsholder til Nationaløkonomisk Forening om bankkrisen, som Green som få havde indsigt i, bortvalgte han ham for at undgå rabalder og valgte professor Scharling i stedet, »så Foreningen kunne være det bekendt«.¹²

Især begrebet selvindtræden kastede Green sig over. Han mente, at det

efter de nye vedtægter var muligt for vekselereren at tage et almindeligt forbehold om sin ret til selvindræden på notaer el.lign.¹³ I stedet ville Green fordre en konstateret aftale for det enkelte tilfælde, så kunden kunne få lov at tage stilling til, om han ville acceptere selvindræden. Heller ikke kompensationsbestemmelsen kunne H.Green acceptere. Der var ingen krav om, at der skulle ligge papirer på bordet, så man kunne fortsat blot bogføre poster og modposter, så det i virkeligheden blev et spørgsmål om at registrere væddemål mellem forskellige spekulanter. Green kunne heller ikke få øje på noget direkte forbud mod kursskæring i de nye vedtægter. Skarpsynet som han var, konstaterede han, at når vekselerergruppen stadig opretholdt optagelseskriterier ud over borgerskabet, så ville man nu ved den nye struktur faktisk udelukke f.eks. *outsidervekselerere* med grossererborgerskab (som Green selv!) fra deres naturlige tilknytning i Societetet. Allerværst fandt Green dog bestemmelsen om udlån af stykker, når det skriftligt var meddelt kunden, at man forbeholdt sig dispositionsretten over depoter. Dette kunne nemlig også klares ved et fortrykt forbehold, så man fortsat bag ryggen af haussekunderne kunne udlåne deres papirer til baissen. Endelig ophidsede det Green stærkt, at ændringer af de nye vedtægter kun kunne finde sted, hvis mindst halvdelen af samtlige kursnoteringsdeltagere gik ind derfor.

Det skulle vise sig, at man måtte igennem et nyt af de pikante mellem-spil, som Fondsbørsen i de år så ofte kunne medvirke til. Der skulle jo vælges 4 nye repræsentanter til Komiteen som følge af den nye overenskomst. Fondsbørsen havde sine kandidater klar: formand og næstformand i Kursnoteringsudvalget, Chr.Reimann og A.F.Lamm. Problemet var imidlertid, at man ikke kunne pålægge generalforsamlingen at vælge dem. De handelsrejsende opstillede deres egen kandidat, og brancheforeningerne to. Der var altså fem kandidater til fire poster, og den, der ikke blev valgt, var Kursnoteringsudvalgets formand, Chr. Reimann. Situationen var grotesk, og Komiteen valgte at gå af, da forudsætningen for fondsbørsreformen nu var bortfaldet. A.F.Lamm oplyste, at han ikke modtog valget, og samme holdning indtog de øvrige tre nyvalgte. Den ene af de nyvalgte, grosserer Åge Heymann, erklærede, at han ville trække sin kandidatur tilbage ved valget på den næstkommende ekstraordinære generalforsamling den 6. oktober, så de fire øvrige kunne vælges. Det summede med møder og forhandlinger de næste 14 dage, og der blev løst over 700 adgangskort til generalforsamlingen. Alle de nye »fondsbørs-grossererere« var trommet sammen. Forsamlingen fik kniven på struben: Komiteen ville kun lade sig genvælge, hvis de to fondsbørsmedlemmer også blev valgt. For at få klare linjer blev de to sidstnævnte først sat på

»Børsrampen er på solskinsdage fuldt besat. I pauserne mellem noteringen af dampskibsaktier og industripapirer trækker både vekselere og tilhørere frisk luft derude«. Dette citat fra Nationaltidende den 13. juli 1916 dækker situationen. Men billedet her er nogle år ældre; det stammer sandsynligvis fra tiden mellem århundredskiftet og første verdenskrig.

Foto hos R. Henriques jr.

valg, der gav resultatet 278 for, 266 imod.¹⁴ Et pinligt resultat, der viste, at grosserernes begejstring for den nye gruppe var stærkt begrænset. H. Green noterede syrligt, at det faktisk var Komiteen selv, der havde været tungen på vægtskålen ved valget.¹⁵

I november kunne Komiteen derefter vedtage regler for Voldgiftsudvalget, i hvilket de skulle bestemme antallet af medlemmer og vælge formand og næstformand uden for noteringsdeltagernes kreds.¹⁶ Halvdelen af Voldgiftsudvalgets medlemmer skulle være noteringsdeltagere, resten grosserere uden for denne kreds.

I mellemtiden var den første verdenskrig brudt ud.

Børsens faste stok

Årene fra 1880 og til første verdenskrig blev en periode, der blev rig på nygrundlæggelser af firmaer i branchen, både stort og småt, døgnfluer og mere stabile. En del skulle overleve helt op til nutiden. 1879 åbnede Erik Møller en mæglerforretning; han havde taget eksamen 1874 og var uddannet hos Bechgaard & Aggersborg. 1893 ombyttede han bestillingen med et vekselererborgerskab.¹ Erik Møller blev et stabilt element i de urolige år; 1896 til 1903 sad han i Kursnoteringsudvalget. Bankkrisen 1907 undgik han ved fornuftigt bestik, og han nærede som mand af den gamle skole uvilje mod den vilde spekulation.² I 40 år var den høje og flotte mand daglig gæst på Børsen, indtil han 1919 overlod forretningen til sin kompagnon, vekselmægler Camillo Boëtius, der straks optog prokurist Axel Jervig som medindehaver. Erik Møller nød derefter et langt otium, indtil han døde 1934, 81 år gammel.³

Camillo Boëtius var en elskværdig og munter mand med musiske interesser. Han var med til at danne Dansk Skuespillerforbund, hvor han virkede som kasserer. Han døde imidlertid af en nyresygdom allerede 1920, hvorefter firmaet fortsatte med Axel Jervig, født Jensen, som indehaver under navnet Erik Møllers Eftf.⁴ Jervig var på det tidspunkt midt i 30'erne. Han var fra et håndværkerhjem og begyndte 1902 på kontoret hos Erik Møller. Hver dag lidt før kl. 2 tog chefen sin høje hat og gik på Børsen, og Jervig fik tidligt lejlighed til at komme med. Her i århundredets begyndelse mødte de store kornkøbmænd op hver dag og kastede glans over børslivet, ligesom det var en regel, at direktørerne fra hovedbankerne kom hver dag. Under den russisk-japanske krig 1904-05 fulgte personalet hos Erik Møller den militære udvikling på et stort kort på

På Vald. Setofts tegning af fondsbørsprofiler ses øverst i midten vekselerer Fr. Salomonsen. Til højre i anden række er brødrene Louis og Theodor Trier og nederst til venstre vekselerer Valdemar Steen fra Bendix & Steen. Tegningen er fra begyndelsen af århundredet.

Hendrik Stein: Omkring Københavns Børs, 1937.

kontoret. Situationen havde stor betydning for kursudviklingen, der gav anledning til store forretninger i skibspapirer og ØK. Jervig var med på det sidste hold, der tog vekselmæglereksamen i 1906. Dengang hed han endnu Jensen, men da han 1912 blev prokurist, tog han navneforandring til Jervig, fordi der var to i firmaet, der hed Jensen; et princip, der i øvrigt er fulgt af flere vekselerere, da det letter noteringen.

Firmaet Brødr. Trier begyndte sin virksomhed 1877. Brødrene var Louis og Theodor, hvoraf Theodor Trier var den mest fremtrædende. Han var medlem af Kursnoteringsudvalget fra 1900 til 1913 og ansås blandt kollegerne for en af de fremmeste af standen.⁵ Ved Lorcks afgang som formand for Udvalget ville Theodor Trier have været det naturlige formandsemne, hvis ikke han havde vægret sig mod at påtage sig dette hverv. Fra 1919 blev firmaet videreført af Louis Triers søn Ludvig sammen med den tidligere prokurist i firmaet Torben Meyer. Torben Meyer var en særpræget begavelse. Ved selvstudier nåede han frem til en stor teoretisk viden bl.a. på bank- og pengeområdet. 1920 fik han accessit for en prisopgave ved Universitetet: »Grunden til forandringer i pengenes værdi«, der udkom som bog. Torben Meyer døde pludselig af et hjerteslag 1923. Herefter var Ludvig Trier eneindehaver.⁶

Den 17. januar 1882 åbnede firmaet A.Vollmond & Co. Axel Vollmond var uddannet hos Martin Cohen & Co.; det var her, F.A.Lorck var prokurist og reelt medindehaver. Den samme konstruktion fik Vollmonds firma, idet vekselmægler William Heckscher, en købmandssøn fra Ålborg, indtrådte som prokurist og reel medindehaver, idet han skulle have halvdelen af indtægterne.⁷ Heckscher var uddannet i det gamle firma fra 1857, B.L.Frænckel & Co., og han tog mæglereksamen 1872. Heckscher ville egentlig godt være gået ind i Frænckels firma, men principalen var

Dette billede af 35 vekselerere og vekselmæglere er taget af Peter Elfelt formentlig 1907, ved hvilken lejlighed vides ikke. De 35 er i bageste række fra venstre: Carl M. Rasmussen (Jürgensen & Rasmussen), U.G. Jantzen, O.H. van Deurs, Ernst Larsen (vekselmægler), Oluf Hansen (Green's bankforretning), Theodor Trier, Villiam Michaelsen, Aug. Øster, William Nathan (Martin Heymann & Co.), Villum Nielsen, Alfred Melbye, O.M. Vieth (Johs. Henriques & Co.). I midterste række fra venstre: L.E.Th. Schiøler, P.C. Severin, Th. Juncker (Michaelsen & Juncker), P. Strandgaard, Wm. Heckscher (A. Vollmond & Co.), Einar Frimodt, Alfred Horwitz, F.A. Lorck, Ad.J. Levin, Louis Trier, Martin Heymann, H.C. Møller, Eduard Rée. I forreste række fra venstre: N. Thomsen, Fr. Salomonsen, A.F. Lamm, Karl Michaelsen, Alfred Nicolaysen, Fr. Frænckel, B. Landsberger, C. Nannestad, Herman Meyer og Martin Levin.

Foto hos Fondsbørsen.

for ubeslutsom, hvorfor Heckscher i stedet slog sig sammen med Vollmond. »Jeg ved, at jeg bringer dig held, kære William«, sagde firmaets første kunde, Heckschers tante Clara, der havde ventet udenfor et helt kvarter i den kolde januarmorgen. Det gode ønske kom til at slå til, og firmaet kom godt i gang i en tid, hvor de fleste vekselerere endnu levede af valuta- og obligationsforretninger. Forretningsforbindelser på de vigtig-

ste pladser, Berlin og Hamborg, blev straks etableret ved forretningsrejser.

William Heckscher var medlem af Kursnoteringsudvalget 1912-1918. 1917 udtrådte han af firmaet som en rig mand. I stedet indtrådte den gamle medarbejder, Max Warburg, der havde været ansat siden firmaets start, da han var 15 år. Axel Vollmond beholdt sin plads på Børsen praktisk taget til sin død 1932.⁸ Warburg døde 1934. Sidstnævnte var en forsigtig og konservativ mand, der var aktiv i Mosaik Troessamfund.

På samme tid, i 1882, åbnede Axel Jacobsen sin vekselmæglerforretning. Han var uddannet hos Joseph Glückstadt & Co. og havde hidtil trods sin ungdom, han var født 1856, ført sig frem i det kulturelle liv. Hans litterære interesse var meget omfattende, og 1877-1881 var han teateranmelder ved Morgenbladet. I de år var bladet under C.Bergs kontrol, og baggrunden for Jacobsens medarbejderskab var, at han, selv om han var jøde og fritænder, distancerede sig fra Brandes-kredsen, som han fandt elitær og intolerant. Da de radikale atter fik kontrol med bladet, blev han fyret. Han udgav derefter nøgleromanen »En journalist« i 1882, der skildrede magtkampen på redaktionen.⁹ Sin politiske interesse beholdt han, efter at han var blevet selvstændig vekselerer. Fra 1887 var han således formand for Venstres forening i København. Axel Jacobsen oparbejdede sideløbende hermed en betydelig forretning. Han nåede lige at blive medlem af Kursnoteringsudvalget inden sin alt for tidlige død 1904. Han plejede gennem årene et nært venskab med A.F.Lamm. De tilhørte begge den yngre generation af jøder, der vendte sig fra de gamle jødiske former uden helt at opgive identiteten. Ingen af dem følte sig tiltrukket af den selvcentrerede Brandes-kreds, men begge valgte oppositionens synspunkter politisk, Jacobsen som venstremand, Lamm som socialdemokrat. De gik til mæglereksamen på den samme forårsdag i 1882, og i Jacobsens testamente var Lamm indsat som eksekutor i boet. Jacobsens stedsøn, Aage Trier, var endvidere ansat i Lamms forretning.¹⁰ Ved Axel Jacobsens død gik de fleste af hans store og gode kunder over til A.F. Lamm, hvis forretning dermed voksede betydeligt. I foråret 1921, hvor mange kom i vanskeligheder under fredskrisen med dens stærkt faldende kurser, måtte Lamm standse sine betalinger og akkordere med 50% til kreditorerne, hvilket medførte betydelige tab for enkefru Selma Jacobsen. A.F.Lamm døde 1928. Hans forretning, der siden rekonstruktionen aldrig kom til at spille nogen rolle af betydning, blev ført videre af sønnen Axel, der havde været medarbejder siden 1917. Firmaets aktiviteter var op i 1930'erne efterhånden af begrænset omfang. Et tab på en outsiderfallit og mislykkede baisse-spekulationer i dampskibsaktier bragte fir-

maet til sammenbrud, og Axel Lamm tog for mange sovepulvere natten til den 13. marts 1937, 44 år gammel. Hovedforbindelsen, naturligt nok Arbejdernes Landsbank, havde fuld dækning.¹¹

Andre betydelige forretninger, der blev startet i 1880'erne, var Aug. Lunn & Co., åbnet 1883, Strandgaard, Kjer & Nannestad, 1886, med udgangspunkt i H.P.Hansen jr., og Chr. Reimann, 1887. Reimann var vekselmægler med noteringsret hos I.S.Salomonsen & Co. 1877-1887 efter at være blevet uddannet hos D.B.Adler & Co. I forbindelse med etablering af selvstændig forretning ombyttede han sin bestalling med vekselererborgerskab. Reimann efterfulgte Lorck på formandsposten i Kursnoteringsudvalget 1914; det blev under hans ledelse, børsreformen blev etableret, hvorfor han også - under komplikationer, som tidligere omtalt - blev indvalgt i Grosserer-Societetets Komite, hvor han sad til 1920.¹² Sin forretning drev han til 1917. Han passede sin formandspost med myndighed, »høj, mørk og gnistrende«, men han var en stejl natur uden nær tilknytning til andre.¹³

Blandt større forretninger, åbnet i 1890'erne, var Michaelsen & Øster fra 1891. Villiam H. Michaelsen var grossereruddannet med efteruddannelse i Berlin, en forsigtig og klog mand, der mest interesserede sig for obligationshandelen.¹⁴ Han stiftede aldrig familie; hans hovedinteresse var galopspor, og han red selv dagligt. Han var lidt tung og mut afvæsen, men et retsindigt og varmt menneske. Hans kompagnon Aug. Øster var »elskelig og forstandig, gammeldags«.¹⁵ De to kompagnoners veje skiltes i 1900, fra hvilket år de hver især førte forretning i eget navn. Øster var interesseret i organisationsarbejdet og indtrådte 1906 i Kursnoteringsudvalget, hvor han sad, til denne institution blev ophævet 1919. Da Aug. Øster døde 1930, blev forretningen videreført af Johs. Herfurth, der havde været ansat hos Øster siden 1902, under navnet Aug. Østers Eftf.; men Herfurth døde allerede to år efter. 1892 åbnede Isidor Monies. Ved hans død 1922 blev forretningen videreført af sønnen Kaj A. Monies, der var cand.polit. fra 1917, medindehaver fra 1919. Ligeledes 1892 begyndte William Nathan, som 1907 blev sammensluttet med Martin Heymans gamle forretning fra 1868, den forretning, hvori Ernst Brandes var associé de første år. Da Brandes forlod firmaet 1873, var han blevet afløst af Bernhard Moritz, der kom fra Gedalia, og som døde 1907.¹⁶ Der var god mening i William Nathans overtagelse af den gamle forretning, for Nathan var nevø af Martin Heyman og uddannet hos ham 1878-90. I årene 1890-92 opholdt Nathan sig i Frankfurt og Paris. Fra 1909 var han eneindehaver af firmaet, der nu fik navnet William Nathan & Co. Nathan vedkendte sig sin jødiske identitet og var en tid medlem af synagogefor-

standerskabet. William Nathan var en meget udadvendt mand, der blev en kendt skikkelse på Børsen.

I april 1895 etablerede H.C.Møller sin vekselererforretning. Fra januar 1896 blev Iver Müller Réé optaget i forretningen, der herefter i 25 år hed Møller & Réé. H.C.Møller var født 1866 og ansat hos H.P.Hansen jr. til dette firmas fallit 1885. Efter nogle måneder hos Brdr. Trier kom han i 1886 til Martin Heyman & Co., indtil han begyndte som selvstændig i 30års alderen.¹⁷ Den jævnaldrende Iver Müller Réé havde en højst usædvanlig baggrund, idet han studerede medicin i nogle år i slutningen af 1880'erne, men måtte forlade studiet af helbredsgrunde.¹⁸ Han havde dog gået på Grüners Handelsakademi i sine helt unge år. Firmaet specialiserede sig fra begyndelsen i valutahandel og fik derved internationale kontakter. I det hjemlige dyrkede det forbindelsen til et stort provinsklintel, særlig blandt provinsbanker.¹⁹ 1. januar 1921 udtrådte Réé af firmaet, der herefter blev videreført af Møller under eget navn. H.C.Møller blev 1925 medlem af bestyrelsen for Fondsbørsen. Fra det Møller'ske hjem udgik politikersønnen John Christmas Møller, fra det Réé'ske billedhuggerdatteren Helen Schou.

En lidt pudsig skikkelse var vekselerer F. Hartvig, uddannet hos Cohen & Lamm, tidligere vekselmægler. Han åbnede sin forretning 1898 og udviklede den pænt og solidt. Hartvig var ugift, men trissede næsten altid trofast rundt sammen med sin søster. Han døde 1934.²⁰

Manufakturhandlersønnen Ludvig Kalckar åbnede egen vekselererforretning 1898 efter at have taget mæglereksamen året før. Han var på det tidspunkt nær de 40 og havde i næsten 25 år været ansat hos B.L. Frænckel & Co.²¹ 1900 slog Kalckar sig sammen med Oscar Harald van Deurs i firmaet Kalckar & van Deurs. 1917 blev kompagniskabet atter ophævet, og de fortsatte hver for sig. Ludvig Kalckar døde 1931, hvorefter sønnen Emil overtog forretningen. Van Deurs var proprietærsøn fra Randers og købmandsuddannet i Skanderborg.²² Han fortsatte uddannelsen på Grüners Handelsakademi og blev derefter ansat hos J.M.Levin & Co. fra 1888 til 1892. Resten af 1890'erne tilbragte van Deurs i udlandet. Først et helt år i London, derefter 3 år i en bank i Frankfurt og så i Paris til 1899, da han vendte tilbage til Danmark og etablerede sig sammen med Ludvig Kalckar. Van Deurs var en af dem, der blev lagt mærke til på Børsen. Han var præget af sin tid i udlandet og førte sig frem med elegance; hertil kom et venligt væsen, der gav ham mange kontakter.²³ I 1920'erne blev van Deurs vekselererstandens mest fremtrædende organisationsmand. Han var formand for Repræsentantskabet for Fondsbørsens medlemmer 1922-32 og sad i Grosserer-Societetets Komite 1923-35.

Fra 1925-53 var han formand for Foreningen af Fondsbørsmedlemmer. Han døde i 1962 i den høje alder af 92 år.²⁴

Blandt de firmaer, der åbnede efter århundredskiftet skal først nævnes Alfred Horwitz' vekselererforretning. Horwitz' far, Salomon Horwitz, var en fattig, jødisk cigarsorterer, der ved midten af 1870'erne havde opholdt sig i Altona og Hamborg for at skabe sig en eksistens.²⁵ Efter to års mislykkede bestræbelser vendte han tilbage til København med sin hustru og to små sønner, hvoraf Alfred var den ældste, født 1877. Under bedre kår, faderen blev driftsleder på Lichtingers tobaksfabrik, fik Alfred Horwitz en udmærket skoleuddannelse, hvorpå han kom i handelslære i en agenturforretning, senere hos en grosserer. Alfred Horwitz er et eksempel på en vekselerer, der fik en dårlig handelsuddannelse på tvivlsomme læresteder; men han er også et eksempel på en mand, der fik rettet op på dette forhold. Først blev han 21 år gammel ansat hos sin onkel, vekselmægler Sigvardt Salomon. Salomon skrev finanskrønikker i »Børsen« og var en mand med stærke antipatier og sympatier. Hos Salomon var Horwitz eneste ansatte, og samtidig supplerede han sin viden på aftenskole, hvor han læste sprog og bogholderi, handelskundskab og bankpolitik. Omkring århundredskiftet blev Horwitz ansat i et bankfirma i Berlin, hvor han blev taget med på børsen. Senere blev det til et ophold i et London-bankfirma et års tid. Da Horwitz kom tilbage til København, begyndte han igen hos onklen, men samarbejdet ophørte efter dårlige vibrationer de to mænd imellem. Salomons forretning blev senere overtaget af H.A.Friis-Jørgensen, der blev ansat i firmaet 1907. Han drev firmaet videre til 1925, da det ophørte. Alfred Horwitz begyndte for sig selv 1904 med sin 17-årige lillebror, Carl, som medhjælp. Han oparbejdede på få år en god forretning, og sideløbende udviklede han en skribent- og foredragsvirksomhed om børsforhold. Han skrev f.eks. en del artikler til »Børsen«, fra 1910 til »Politiken«.²⁶

Blandt dem, der begyndte før første verdenskrig, var også Hans Georg Raaschou. Også Raaschou var en mand med en usædvanlig baggrund. Han var søn af en vinhandler og var født 1874. 1892 blev han student. Efter et kort ophold hos I.S.Monies drog han udenlands i 1890'erne, først til bankuddannelse i Dresden, senere til England.²⁷ 1897 var han hjemme igen og tog vekselmæglereksamen, men nedsatte sig derpå som grosserer 1900 med en import- og eksportforretning på Østafrika. Han havde forbindelse både med Mombasa og Nairobi, og hovedartiklen var trælast en gros.²⁸ 1910 søgte han vekselmæglerbestilling; det skete med stor sandsynlighed, fordi Kursnoteringsudvalget holdt ham ude fra noteringen på grund af hans uddannelsesforhold, der ikke indeholdt en længere

ALFRED HORWITZ
VESEL- & BANK-FORRETNING

TELEGR. ADR.: AFORIST

TELEFON Nr. 32

Kjøbenhavn K, den 2. Februar 1904.
Frederiksberggade 11.

Efter at have lært hos Hver Sigvardt Salomon, hersteds, og senere
fuldendt min Uddannelse i første Klasses Bankhuse i Berlin og
London, har jeg Dags Dato her paa Pladsen under Firma

Alfred Horwitz
etableret en

Vesel- & Bankforretning,

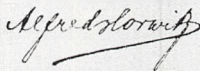
som vil beskæftige sig med Køb og Salg af inden- & udenlandske
Obligationer & Actier, Vexler paa Udlandet og fremmede Mont,
Indløsning af Coupons, Incassationer etc.

Jeg haaber, at jeg ved de Erfaringer, som jeg har høstet i Ind- &
Udland, og ved en reel og coulant Behandling af de mig overdragne
Forretninger, maa erhverve mig Deres Tillid og Velvilje, og tegner

Med Højsagtelse

Alfred Horwitz.

Alfred Horwitz vil tegne:

Alfred Horwitz var trods sine kun 26 år veluddannet, da han åbnede sin egen forretning i februar 1904. Tidspunktet var heldigt set fra et konjunkturmæssigt synspunkt, og i de følgende år skabte Horwitz en større forretning sideløbende med en journalistisk formidlende indsats.

Fondsbørsens arkiv, Erhvervsarkivet.

uddannelse hos en noteringsberettiget. Denne udelukkelse medførte et køligt forhold mellem Raaschou og kollegerne.²⁹ Bidragende hertil var også hans lidt sære og utilgængelige karakter. Det var næppe tilfældigt, at det netop var Raaschou, der lækkede sagen om børsreformen til pressen i 1912.

Johannes Henriques, sønnesøn af Michael Henriques og nevø til Ludvig Henriques, begyndte i 1900 sammen med Ludvig Levy, der døde 1907, og O.M.Vieth under firmanavnet Johannes Henriques & Co. Johannes Henriques var »fondsbørshjørnets kronikør«, altid fuld af anekdoter, når noteringen var forbi, og medlemmerne samledes i hjørnet til højre for glasdørene, hvor man kom ind i børssalen. Her blev der holdt efterbørs, en institution, der dengang ikke var så omfattende som senere.³⁰ Da Johannes Henriques døde 1924, fortsatte O.M.Vieth for sig selv.

Da verdenskrigen brød ud, var der 68 deltagere i kursnoteringen; de repræsenterede i alt 95 vekselersfirmaer.

»De svandt, de svandt ... de glade, gyldne dage«

Da børsreformen var klar til at træde i kraft, var Børsen officielt lukket! Der havde i den spændte sommer 1914 efter mordet i Sarajevo i slutningen af juni været uro på Europas børser. Uroen havde kun i begrænset grad bredt sig til Københavns børs, fordi papirer med tilknytning til Balkan kun blev sporadisk omsat.¹ I slutningen af juli satte det dog ind med kursfald, og publikum begyndte at realisere aktier og obligationer. Folk var utrygge ved den politiske højspænding og begyndte også at hente deres indestående i pengeinstitutterne. Pengesedler blev ombyttet med guld, og sølvskillemønter blev hamstret. Kluge folk manede til ro, og onsdag den 29. juli havde handelsministeren møde med formand for Kursnoteringsudvalget, Chr. Reimann, samt repræsentanter for hovedbankerne. Bankerne vedtog at frafalde krav om indbetalinger på lån mod pant i papirer, så længe kursværdien ikke gik under det lånte beløb. Efter henstilling fra ministeren vedtog Kursnoteringsudvalget, at ingen deltager måtte medvirke til baisseforretninger. Mandag den 3. august blev den officielle notering af fonds og aktier suspenderet indtil videre. Det menes, at storbankerne frygtede for en massiv tilbagestrømning af værdipapirer fra udlandet, især Tyskland, til skade for kurserne, ligesom daglige meddelelser om kursfald kunne føre til en selvforstærkende udvikling. Noteringens suspension dæmpede børslivet stærkt. Folk blev dog snart trætte af at ligge med de kontanter, de havde trukket ud af bankerne, og købte nu i en vis udstrækning obligationer et stykke ind i august måned. Det gjorde de især direkte af bankernes beholdninger, så det skabte ikke megen omsætning.² På aktiemarkedet var der en smule aktivitet forårsaget af, at »forsinkede« baissister med engagementer fra før krigen foretog dækningskøb. Men krigskonjunkturen skulle før eller senere føre

til spekulationsomsætning. De første spor kom allerede i midten af september, da sukkeraktierne steg.

Men ellers var der ikke meget at lave. Vekslererne samledes dagligt inden for snorene og så ud i den mennesketomme børssal, mens de tilbragte en times tid med konversation.³ I midten af november 1914 kom der gunstige fragtmeldinger, og pludselig steg dampskibsselskabet Dannebrog, fra den 14. til den 23. fra pari til 118, og Torm fulgte med: fra 111/115 til 120/124. Derpå fulgte de øvrige dampskibsaktier med til et reelt gennembrud. Pludselig kom forretningerne af sig selv. Medvirkende til stimulering af kursstigningerne var baissisters dækningskøb. Under sommerens ugunstige fragtf forhold var der opstået baissespekulation i skibene, og opskræmte spekulanter søgte nu at dække sig ind. Interessen smittede imidlertid ikke af på andre brancher end skibsfarten, og ønsker om officiel genåbning af Børsen mødte ingen imødekommenhed. Man kunne hævde, at byggevirksomheden led under den manglende notering af obligationer, og at det var svært at opretholde aktiviteten på aktiemarkedet uden notering; men Børsen blev ikke officielt åbnet igen, og forretningerne gik atter i stå. Det samme gjorde krigen på vestfronten.

Men krigsøkonomien var ved at komme i gang. Tager man krigsårene som helhed, blev der en stærk efterspørgsel efter danske eksportvarer, både industrivarer og levnedsmidler. Mange tog imod chancen og kastede sig ud i en forceret produktion af fødevarer til Tyskland, for som Mutter Courage siger:⁴

*»Hvem går i døden, officer,
når ikke han får pølser først?«*

På Dansk Konservesfabrik i Århus lavede man f.eks. gullasch, fed leverpostej og bouillonterninger⁵. Gullaschdåserne var også anvendelige som håndgranater, og det, der var i dem, var både til at leve og dø af, sagde man i Smilets By. Bouillonterninger blev der lavet 70.000 af om dagen; det var mest salt, men tyskerne drak dem opløst i stedet for den kaffe, de ikke mere kunne få. Endelig den fede leverpostej, som tyskerne lagde på brødet, efter sigende i stedet for smør. Før krigen kostede en ladning på 20.000 dåser 1.000 kr.; under krigen kunne man få 25.000 kr. for den.

Den slags forretninger skabte pengerigelighed gennem profit og øget beskæftigelse. Efterhånden som den udenlandske råvaretilførsel svigtede på alle områder, gik det dog hårdt ud over eksporten. Skibsfarten tjente ligeledes mange penge ind; fragtraterne bare steg og steg. Den danske valuta steg også. Værdipapirer strømmede tilbage fra udlandet som

betaling for varer, guldbeholdningerne blev stærkt forøget med guldoverførsler. Pengene væltede ind i bankerne, der næsten ikke kunne låne dem alle ud, og landet blev kreditornation. Da vareudbuddet var begrænset og svindende, søgte nogle penge til Børsen og skabte stærk spekulation og prisstigning, således som den voldsomme indtjening allerede havde fået varepriserne til at stige stærkt til skade for indkomstfordelingen. På dette område greb staten ind med et utal af reguleringer, men man undgik ikke sociale uroligheder mod krigens slutning.

Omsætningstallene på Børsen kendes ikke for 1914 og 1915, men for de øvrige krigsår var de således i sammenligning med 1913:⁶

	Obligationer mill.kr.	Aktier mill.kr.
1913.....	20.9	232.2
1916.....	75.5	552.6
1917.....	60.4	328.8
1918.....	70.2	693.6

Der blev udsendt nye papirer i 1916 for 105 mill. mod 26 mill. 1915. Emissionerne skyldtes, at store handelskompagnier blev grundlagt med henblik på verdensomsætning, men også at selskaber udvandede aktiekapitalen for at undgå deklaration af alt for svimlende udbytter.

Aktie- og obligationskurserne udviklede sig i løbet af krigen således:⁷

Indekstal for aktie- og obligationskurser 1914-18

	1914	1915	1916	1917	1918
	juli 1914 = 100				
Aktier:					
Banker	100	102	116	116	129
Rederier	100	162	384	393	425
Industriselskaber.....	100	118	163	147	195
Obligationer	100	96	96	97	96

Kilde: Pengehistorien, bd. 2, s. 45

Ved beregning af indeks for aktiekurserne er papirerne tillagt vægt i forhold til aktiekapitalen. Ved beregning af obligationskurserne er papirerne ikke tillagt forskellig vægt.

Det fremgår, at den eventyrlige indtjening set under et var i skibene, men at industriselskaberne fulgte godt med. Det ses, at den vældige opgang i aktiekurserne standser i 1916 (i efteråret). Det skyldtes først og fremmest det efterhånden vældige udbud.⁸ Obligationskurserne gik derimod ned. Det var på grund af det store udbud af papirer; de strømmede tilbage fra udlandet samtidig med, at aktiemarkedet med sine muligheder lagde

beslag på interessen. Også aktier kom tilbage fra udlandet, men de kunne bedre opsuges. Ved indgangen til 1916 kunne vekselererstanden konstatere, at guldalderen var kommet, og det forløbne år havde givet god fortjeneste. Noteringen var fortsat en uofficiel handling, men forretningerne var kommet godt i gang i løbet af 1915. Nu steg tempoet stærkere og stærkere, og Børsen var åben fra kl. 1 til kl. 6, hvorefter det afviklende kontorarbejde først kunne begynde. På forespørgsel fik Hahns Enke at vide, at den stedfindende, uofficielle notering måtte siges fuldstændig at remplacere den officielle, ligesom de konstaterede kurser ubetinget blev respekteret og anvendt i forretningslivet.⁹ For at aflaste det overbebyrdede personale lukkede Børsen om lørdagen i sommermånederne 1916.¹⁰

Der kom et nyt publikum frem til de gammelkendte papirer. Blandt stamgæsterne sås ikke mere majoriteten af købmænd og rentiers. Skuespillere mødte op og egentlige spillere, folk man ellers fandt på travbanen eller i billardsalonerne. De behandlede reelt aktier som spilleboner uden interesse eller forståelse for de bagved liggende værdier. Hensigten var hurtigt salg og hurtig gevinst, og derved blev mange børsforretninger hasardspil. At pengene blev tjent på krigens farer gjorde ingenting. Alle seriøse vekselerere kunne se, at en ende måtte der komme en dag; baissepositioner var borte som regulerende faktor, og principielt kunne man risikere det frie fald. På en post Dannebrog-aktier kunne man i løbet af få måneder i foråret 1916 tjene 250% incl. udbytte og tegningsret, på Gorm endnu mere. Skibsaktierne løb næsten løbsk. Det sagdes, at hvis et selskab købte en damper af et andet, ville dets aktier stige; men også det sælgende selskab ville stige, fordi det havde solgt damperen.

På vekselerer Lamms kontor kom en dag en rig fabrikant med 30.000 kr. kontant.¹¹ Dem ville han investere i marginspekulation, som skulle udføres af Lamm uden regnskab for, hvad denne købte eller solgte. A.F.Lamm betakkede sig. Men det var svært at stå imod, og man kunne

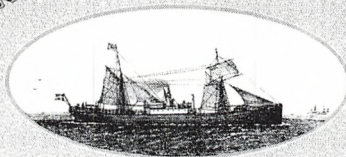
Dampskibsselskabet af 1896 blev en guldgrube. Det blev stiftet med en kapital på 500.000 kr., men i slutningen af århundredet blev der gennem I.S. Hahns Enke gennemført udvidelser til 2 millioner kr. Lidt magre år i begyndelsen af det nye århundrede gav jævnt udbytte, men krigen satte for alvor gang i forretningen. Firmaet C.K. Hansen var korresponderende reder og tegnede selskabet, der i 1917 blev sammensluttet med »Dannebrog« på et tidspunkt, hvor det rådede over 5 dampskibe. Selskabet fik 4 skibe torpederet fra marts 1916 til januar 1917, men de var forsikrede. Selskabets aktier stod under pari i efteråret 1914, men steg på 2 år til 658. Udbyttet var i 1915 40%, i 1916 60%.

Fondsbørsens arkiv, Erhvervsarkivet.

Nr. 1 - 500.

Kr. 1000.

DAMPSKIBSSELSKABET AF 1896

I KJØBENHAVN.

BESTYRELSEN

FOR

DAMPSKIBSSELSKABET AF 1896

gjør vitterligt, at

HÆNDEHAVEREN

*af nærværende Actiebrev er Deltager i bemeldte Dampskibsselskab for en Actie,
der er indbetalt med*

ET TUSINDE KRONER

*og som saadan har de Rettigheder og Forpligtelser, der tilkomme og paahvile
Actionairene ifølge Selskabets Vedtægter og andre til enhver Tid gjældende Normer.*

*Hermed følge Coupons for Aarene 1896—1908 til Udbytte og til A conto-
Udbetalinger paa samme samu en Talon.*

Kjøbenhavn i Februar 1896.

Corresponderende Røder.

1896

nemt få et image af at være gammeldags. Advarede Lamm klienter mod at stå på karrusellen f.eks. med det argument, at den vanvittige stigning ikke kunne vare ved, fik han det svar, at de kun ville beholde papirerne i 14 dage og derpå sælge med 20% fortjeneste. Hvis Lamm hertil svarede, at vendingen kunne komme om 13 dage, rystede kunden blot på hovedet. Henimod Skt. Hans 1916 kunne man finde annoncer i aviserne under overskriften »Børstips«, afgivet diskret mod lille andel i udbyttet, og onde tunger kaldte Børsen for »Chr. IV's Traverbane«. ¹²

Tilstrømningen af nyt publikum fortsatte. Gamle enker ombyttede deres obligationer med dampskibsaktier, røgttere og karle fra landet forsøgte at engagere sig med få hundrede kroners indskud. Kunne man ikke opnå resultat hos seriøse firmaer, så kunne man henvende sig til outsiderfirmaer, der skød op som paddehatte. Outsidervekselererne søgte at skaffe sig et antal reserverede pladser i noteringssalen gennem »Foreningen af Vekselerere uden for Noteringen«, men Udvalget henstillede til Komiteen at afslå andragendet, da foreningen ikke kunne anses for at være dækkende for outsiderne på grund af sine utilfredsstillende love. ¹³ Under de usædvanlige forhold sprang kurserne op og ned uden tilsyneladende mening, og rygter dominerede opinionsdannelsen. Op mod 1. juli 1916 trak børstiden ud til klokken 7; det var mere, end personalet i firmaerne kunne klare, og det blev besluttet at lukke et kvarter efter noteringens slutning, så der efter den tid ikke holdtes efterbørs i salen inden for snorene. ¹⁴

At være vekselerer i sommeren 1916 var en hård tørn. ¹⁵ Dagen begyndte med besvarelse af post ofte af ringe lødighed, mest fra småfolk i provinsen, der ville spille med deres sparepenge. Anmodninger, der af de seriøse vekselerere høfligt blev afslået. Så begyndte telefonerne samt besøg af gamle, trofaste kunder, der skulle have den sædvanlige - fra roligere tider kendte - behandling. Så var der børstid fra 1 til 7 i et lille lokale, hvor luften var forpestet på grund af for mange mennesker og for ringe ventilation, en dårlig baggrund for et stærkt forceret og opslidende arbejde ved noteringen, udført i et vældigt spektakel. Efter en halv times pause efter kl. 7 begyndte aftenarbejdet, der krævede udarbejdelse af notaer over de udførte forretninger, afslutning af posten og disponering for næste dag. Der var lys i vekselererkontorerne til midnat. Der blev tjent mange penge, men indsatsen var stor, og risiko var der også. I det forcerede tempo kunne der ske fejl, hvis betydning hurtigt kunne accelereres af en alt for hurtig kursudvikling med fantastiske svingninger. En vekselerer solgte en dag ved en fejl 8.000 kr. skibsaktier mere, end han havde. Da fejlen blev opdaget, og han skulle skaffe papirerne, var de steget 300%. Også

Alfred Schmidts modernisering af Krøyers børsbillede i Blæksprutten 1915 taler for sig selv.

bankerne med deres store omsætning kunne lide svære tab på enkelte forretninger, hvis de ikke blev udført til tiden.

Det gik så galt, at man måtte anmode Grosserer-Societetet om at få det inden for snorene anviste rum udvidet, så hele den ene side inden for pillerne mod Slotsholmsgade blev overladt deltagerne. Endvidere at opsynet på Børsen måtte blive effektiviseret ved ansættelse af fornøden medhjælp til de tilsynshavende. Man udbad sig endvidere også en forbedret ventilation med en roterende ventilator i kursnoteringssalen.¹⁶ Dette ønske sættes i perspektiv af en besøgende i juli 1916, der bemærkede, at ca. 200 mennesker strømmede ud af rummet, der var beregnet til 50. Man kunne se det på deres perlende pander:¹⁷

»Tøjfarverne var gråt og sort og stive, runde hatte, to blanke cylindere kappedes om at sætte lidt liv ... Ovre i et med klædesnore afskildret hjørne flokkedes vekselernes unge mennesker, velklædte, nogle næsten lapsede, to havde for en snes minutter inden drøftet »Wivel« [Wivex] foran min bæk ...«

I august måtte man anmode Forsvarsministeriet om at afstå fra at indkalde den professionelle leder af noteringen, cand.jur. Egil Snorrason til sikringsstyrken.¹⁸

Det overvældende antal emissioner begyndte imidlertid at føre til en beskeden afmatning i efteråret 1916. Nogle brændte sig på emissionerne, der for hurtigt kom til omsætning uden rimelig kontrol med prospekterne. Kurserne stagnerede.

Sent natten til 1.februar 1917 blev den tyske blokade annonceret. Kommuniket indeholdt den dystre passus: »Neutrale skibe, der befærder de forbudte zoner, gør dette på eget ansvar«. Nu frygtede ansvarlige kræfter, at stemningen kunne give sig »hovedkulds udslag«, og tanken om at suspendere den uofficielle notering dukkede op.¹⁹ Efter forhandling mellem Komiteen og Udvalget blev suspensionen en realitet. Den skulle foreløbig vare to uger. Blandt publikum blev der hverken panik eller nervøsitet som ved krigens udbrud 1914. Obligationerne kom hurtigt til notering igen, og fra mandag den 19. februar blev der holdt efterbørs med opråb under stor aktivitet. Fra begyndelsen af marts var Børsen atter inde i krigstidsvante rammer.²⁰ Tager man skibsaktiernes kurser og sammenligner mellem primo oktober 1916 og ultimo januar 1917, var der store fald undtagen i Gorm, der gik frem fra 700 til 900. For DFDS og Dannebrog var forholdet 440/368 og 683/425.²¹ Børsudviklingen 1917 blev roligere og sundere, end det havde været tilfældet 1916.²² Papirerne blev ikke mere jobbet urimeligt i vejret, og interessen gik mere fra skibene over på industripapirerne, vist nok fordi der bredte sig en tro på, at freden var i sigte. Det gav plads for den opfattelse, at det nu gjaldt om at få de udtømte varelagre fyldt igen. Kursniveauet som helhed holdt nogenlunde samme niveau som 1916, men 1918 begyndte stigninger igen til kulminationen i september måned.²³ Forholdet var det, at flere og flere varer forsvandt fra omsætningen, og dermed blev pengene presset over på Børsen.

De »minutmillionærer«, som krigen havde skabt, de opkomlinge, der var sluppet godt fra spillet, førte sig ofte frem på en lidet præsentabel måde i prangende overflod. En spillefugl, der købte et gods, indviede det med fester i 8 dage;²⁴ med provokerende udstrøning af de let tjente penge krænkede parvenerne de arbejdere og funktionærer, der trods surt slid

Mandag den 11. februar 1918 stormede syndikalisterne Børsen. Ukendskab til bygningens indre gjorde, at angriberne aldrig trængte frem til kursnoteringen. I selve børssalen slog syndikalisterne på publikum med stokke og jernstænger, indtil politiet kom til stede og ryddede salen. I en lidt ubehjælpssom streg skildres begivenhederne her i Dagbladet.

knapt tjente til dagen og vejen under de stærkt stigende priser. På arbejdsmarkedet blev 1918 et uroligt år. Den 29. januar demonstrerede de venstreradikale syndikalister på Grønttorvet. Den 11. februar fulgte bevægelsen op med en række gadedemonstrationer.²⁵ En sværm af syndikalister passerede Købmagergade og Højbro Plads under råbet »Til Børsen, til Børsen«. Hertil nåede de lidt over kl. 2. Egil Snorrason var i gang med noteringen af Dannebrog. Han sørgede for at få døren til noterings-salen lukket og fortsatte uanfægtet opråbet.²⁶ Helt kunne man vel ikke ignorere spektaklet udenfor, men i noteringssalen kom ingen demonstranter. De forsynede sig i stedet med paraplyer og stokke i entreen og hærgede børssal, rygeværelse og korridorer med omfattende rudeknusninger. Politiet var hurtigt til stede; to betjente blev ramt af kasteskyts uden at komme alvorligt til skade. Efterbørsen blev suspenderet under indtryk af hændelsen, men særlig galt gik det ikke. De eneste vekselere, der kom ind i bataljen, var den gamle konferensråd Christian Gammeltoft, der fik hatten slået af og modtog to nakkedrag, samt den meget yngre Max W. Horn, der blev forulempet.

Resten af krigstiden forløb uden yderligere specielle problemer på Børsen. Fra september satte kursfald ind i takt med fredsrygter. Våbenstilstanden kom den 11. november; omkring juletid stabiliseredes kurserne og var nærmest stigende i første kvartal af 1919. På dette tidspunkt var der fremlagt et forslag til »Lov om afholdelse af fondsbørs«.

Forbi med selvstyret?

Krigen med sine helt ændrede vilkår satte i første omgang en stopper for kritikken mod børsreformen. Fondsbørsen var jo *officielt* slet ikke åben under krigen, og så kunne en diskussion om dens forhold let få uvirkelighedens skær.

Men oppositionen havde ingenlunde glemt sin sag, og den søgtes fremmet ad krogede veje. Udgangspunktet blev taget i det såkaldte »Societets-Udvalg«. Forholdet var det, at der helt tilbage i Tietgens formandstid i Grosserer-Societetets Komite 1893 var blevet fremlagt et forslag til ændring af Grosserer-Societetets struktur. Det og senere forslag havde været forhandlet i mange år uden resultat, og sagen havde været taget op ved flere børsmøder. Dette var baggrunden for nedsættelse af »Societets-Udvalget«, der holdt sit første møde i december 1915.¹

Sæde i udvalget havde bl.a. to af de skarpeste opponenter mod fonds-

børsreformen, grosserer Hans Tegner og H. Green, der selv havde grossererborgerskab siden 1911. Green forsøgte straks at fastslå, at udvalgets kommissorium havde to sider, *organisationsspørgsmålet* og *fondsbørsreformen*. Formanden, bankdirektør C.C.Clausen, Privatbanken, der også var formand for selve Grosserer-Societetets Komite fra 1915, fandt det ikke opportunt at diskutere fondsbørsens forhold i et grosserer-udvalg uden fondsbørsrepræsentanter. Han mente, at fondsbørsspørgsmålet havde fundet sin afslutning ved sidste års generalforsamling, ligesom han fremhævede, at reformen jo ikke var trådt i kraft på den formelt set lukkede børs.

Med udgangspunkt i den kraftige kritik, der havde været mod reformen, udarbejdede Green i september 1916 et formelt forslag om inddragelse af fondsbørsens forhold under Societets-Udvalgets forhandlinger. Udvalget var mildt sagt ikke hurtigtarbejdende og holdt først sit andet møde i oktober 1917. Til dette møde var Kursnoteringsudvalgets formand, Chr. Reimann, indkaldt.²

Forholdene på Børsen var i mellemtiden blevet radikalt forandret i forhold til den forretningsløse tid i december 1915, da det forrige møde blev holdt. Nu var børsbesøget udartet, og ærværdige grosserere kunne hverken komme frem eller tilbage. Og ikke mindst den støjende efterbørs var en plage. Da varebørsen ikke havde meget at byde på, havde grossererne her alt for god tid til med undrende øjne at se på fondsbørsens hektiske liv og græmme sig over de typer, der mødte op på Christian IV's gamle børs, samt græmme sig over en del af de forretninger, der blev gjort, og som til tider lå langt fra gammel grosserermoral. Ordet spillebule blev direkte brugt af de handelsfolk, der så op til den gamle institution. Der havde været røster fremme om, at fondsbørsen ville bygge selv. I så fald ville problemerne være løst, men det var måske mest en flyvegrille, startet i krigstidens hektiske atmosfære. I Komiteen havde formanden sonderet muligheden for at udelukke alle uden borgerskab undtagen medhjælpere. Men Lamm og Reimann, Fondsbørsens repræsentanter, var gået imod, da de mente, Børsen skulle være så offentlig som muligt; de imødeså i øvrigt, at alle interesserede ville løse borgerskab, hvis det var betingelsen.

Formand Clausen ønskede dog fortsat Fondsbørsens forhold nedprioriteret i drøftelserne i Societets-Udvalget. Herimod gik Hans Tegner, der ønskede Greens 13 måneder gamle forslag bragt til drøftelse med det samme. Dette indlæg bragte naturligvis Reimann ind på banen. Han sagde, at Fondsbørsens forhold ikke burde drøftes, før fondsbørsreformen havde været afprøvet under normale forhold. Han betvivlede, at den

uofficielle børs kunne have fungeret bedre. Hvis fondsbørsreformen skulle væltes, inden den overhovedet var kommet i gang, måtte man tilbage til den gamle ordning af 1888 med Udvalg og Komite og med Indenrigsministeriet som overinstans. Chr. Reimann huskede den bitre atmosfære fra 1888, »da der hver ottende dag gennem henvendelser til Indenrigsministeriet veksledes kampskrivelser mellem Komiteen og Kursnoteringsudvalget«. Og skulle noget laves om, var der to forhandlingsparter: Komiteen og Udvalget. På dette punkt erklærede formand Clausen sin enighed. Green pressede på for at få Fondsbørsens forhold diskuteret og anvendte en formulering, som nok kunne få det til at risle koldt ned ad ryggen på Reimann. Han sagde, at selv om man *i øjeblikket* skulle have Fondsbørsen frivilligt med, var sagen ikke håbløs at diskutere. En klarere advarsel om lovgivningsmuligheden kunne ikke fremsættes. Det lykkedes faktisk for Green at bringe Fondsbørsen så meget i fokus på udvalgmødet, at formanden måtte opgive sin prioritering på dagsordenen. Green valgte nemlig at gå direkte til angreb på, hvad han mente var Fondsbørsens excesser. Han trak sine synspunkter op: Noteringsdeltagere burde ikke være forretningsmænd, for det var roden til alt ondt. Krigstiden satte ulemperne i relief, sagde Green. Når kurserne kunne variere op til 100 points på en dag, så lå afgørelsen af, hvem der købte hvad til hvilken kurs, hos vekslererne. Green mente videre, at det store tilløb til Børsen skyldtes, at folk ville overbevise sig om, at deres forretninger blev udført på korrekt måde. Reimann prøvede at glide af på de konkrete punkter, men sagde, at hvis en mand klagede, forlangte han den pågældende vekslerers bøger udleveret, og hvis kommunikationen parterne imellem ikke havde været korrekt eller fyldestgørende, ville vekslereren uden videre blive ekskluderet. Diskussionen var ved at blive ophedet.³

Green: Den vekslerer, Herr Reimann taler om, kan gå lige op til Højesteret med vedtægterne ... og derefter dokumentere, at det er hans ret som vekslerer som den, der sætter kurserne, selv at gøre forretning.

Reimann: Han kan ikke være kursnoteringsdeltager. Jeg udelukker ham ganske simpelt, og jeg gad se, om Grosserer-Societetets Komite sætter ham ind igen.

Green: Jeg har ganske vist hørt masser af eksempler på formandens magtfuldkommenhed, men jeg tror dog ikke, det lader sig gøre at udelukke en mand af den grund.

Diskussionen skabte en vis interesse hos udvalgets øvrige grossererere. Det betød imidlertid intet. Situationen var reelt fastlåst. Udvalget holdt sit

sidste møde i marts 1918, og det mundede ud i en diskussion om det yderst vanskelige punkt med Fondsbørsens repræsentation i Komiteen. Formanden gav udtryk for, at vekselererne kunne *indstille* to medlemmer til valg. Hvorimod Reimann hævdede, at hvis vekselererne ikke havde deres to-mands repræsentation, ville overenskomsten bortfalde, og Fondsbørsen være frit stillet.⁴

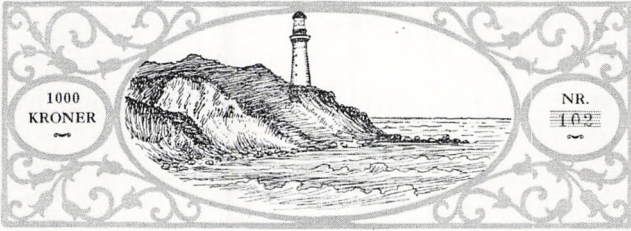
Da timeglasset løb ud

Det var en spøgelsesreform, som Reimann kæmpede så hårdt for. Havde vekselererne kendt deres besøgstid, ville de have organiseret en strammere disciplin indadtil i stedet for korpsåndens princip: en for alle og alle for en. Man havde vendt sig mod H.G.Raaschou, fordi han generede formkærerlavet, men ikke mod Paul Philipson - eller mod Bendix & Steen. I offentlighedens øjne havde de noteringsberettigede vekselerere udviklet sig til et sluttet lav, fra et lav til en klike og fra en klike til en sammensværgelse, som det blev udtrykt af den årvågne økonom L.V.Birck.¹

Hvor var selvjustitsen over for de anløbne kolleger med meget høj cigarføring? Ingen steder. Samfundet måtte gribe ind ved sit »bagmandspoliti«, hvis materiale holdt ved landets domstole, der således fastslog, at kutymen, som fremtrædende vekselerere forsvarede, var bedrageriske. F.eks. kursskæringen, som L.V.Birck sammenlignede med den situation, at man sendte sin avlskarl hen at købe en ko, der kostede 5-600 kr. Hvis karlen kom tilbage og sagde, den havde kostet 650 kr., ville ingen være i tvivl om, at han var bedrager.²

Man kunne selvfølgelig sige, at krigen var forbi, lammestegen spist, med socialdemokraten Hans Niensens ord³; samme lammesteg blev af Birck løseligt opgjort til 100 mill. kr. som vekselerernes indtægter under første verdenskrig på baggrund af forholdene i Gentofte sogn, som han kendte, og hvor et antal vekselerere boede.⁴ Men ikke mindst på baggrund af krigstidens omfattende reguleringer på pris- og vareområdet var der i den grad lagt op til lovgivning på børs- og bankområdet.

Den 14. februar 1919 fremlagde handelsminister Christopher Hage »Forslag til lov om afholdelse af fondsbørs«. Det var samme Hage, der havde haft politisk samarbejde med vekselerer F. Bing i 1880'erne. Fra 1905 var han nærmest tilknyttet Det radikale venstre. 1914 blev han formand for prisreguleringskommissionen, 1916 handelsminister i

DAMPSKIBSSELSKABET
OREGON

AKTIESELSKAB

ERKENDER HERVED, AT

IHÆNDEHAVEREN

ELLER DEN, TIL HVEM DENNE AKTIE LOVLIG
 OVERDRAGES, ER AKTIONÆR I BEMÆLDE SELSKAB
 MED ET AKTIEBELØB, STORT:

ET TUSIND KRONER

OG SOM SAADAN HAR EN FORHOLDSMÆSSIG ANDEL
 I SELSKABETS EJENDELE OG RETTIGHEDER I
 OVERENSSTEMMELSE MED SELSKABETS
 TIL ENHVER TID GÆLDENDE LOVE

KØBENHAVN DEN 30. NOVEMBER 1916

BESTYRELSEN:

Thomas Nielsen & George Styrke
Dagmar Hansen

K.R. KONGSTAD

C.Th.Zahles regering. I bemærkningerne til lovforslaget fastslog ministeren lakonisk, at det offentlige under hensyn til Fondsbørsens stedse mere indgribende betydning burde have større indflydelse på dens ordning.⁵

Under forelæggelsen blev dette synspunkt ikke meget uddybet af Hage. Han ville ikke dvæle ved den stærke kritik, der havde været af livet på Fondsbørsen. Han ville slet ikke kommentere den, sagde han. Nu gjaldt det om at etablere en passende kontrol fra statsmagten.⁶ Helt afgørende var i den forbindelse lovens første paragraf, der fastslog, at der til afholdelse af fondsbørs krævedes tilladelse af handelsministeren.⁷ Denne formulering åbnede klart mulighed for, at der kunne være andre fondsbørser i landet end den i København. Rent faktisk havde der, som nævnt, været holdt børs i Århus i en menneskealder. Hermed blev der også sat en spærring op for, hvad vekselererne havde truet med i de sidste 30 år: at flytte fondsbørsen til egne lokaler, så grossererne ikke havde noget at sige. I lovforslaget hed det videre, at de nærmere regler skulle fastsættes i en vedtægt, som handelsministeren skulle udfærdige. Der skulle fortsat være eneret for de anerkendte til at være medlemmer. Anerkendelsen skulle komme fra Ministeriet efter erklæring fra Grosserer-Societetets Komite. Betingelserne skulle bl.a. være 3 års uddannelse, et depot på 25.000 kr. og næringsadkomst som vekselerer. Lovforslagets § 4 var den mest interessante i komplekset, og om denne paragraf kom politikerne til at summe som bier om honning. Det hed heri, at fondsbørsmedlemmerne under noteringen kun måtte udføre forretninger kommissionsvis. Kompensation var kun tilladt, hvis kommittenten ikke havde krævet effektiv handel ved noteringen. Kompensation skulle afregnes efter samme kurs til de to parter. Udlån af stykker måtte kun finde sted, hvis kommittenten i hvert enkelt tilfælde gav samtykke ved at underskrive en erklæring i overensstemmelse med en af ministeriet autoriseret formular.

Volf Nathan havde ikke levet forgæves.

Blandt de mange nye dampskibsselskaber, der blev stiftet under første verdenskrig, var Dampskibsselskabet Oregon fra 1916. Kapitalen var på 300.000 kr., som 1918 blev forøget med 300.000 kr. ved nyemittering. Selskabets »flagskib« var damperen »Fornæs« på 675 tons dødvægt. Flåden blev udvidet med en betonlægger og et par nybygninger. Selskabet tjente et par hundrede tusinde de sidste krigsår, men tabte en kvart million i 1920. På generalforsamlingen 1922 kunne det oplyses, at hele aktiekapitalen + 300.000 kr. var tabt. Det katastrofale resultat skyldtes delvis tab ved salg af nybygningerne efter krigen.

Aktiebrev i Erhvervsarkivet.

Hvis man overtrådte bestemmelserne, var straffen bøder fra 100 til 10.000 kr. Det blev pålagt fondsbørsens medlemmer at føre protokol over enhver handel med angivelse af kommittentens navn og adresse. Provisionen blev sat til 1 promille for obligationer, 1/8% for andre papirer. Nyt var det, at man skulle kunne lade sig repræsentere af en autoriseret fuldmægtig. Hvis der var grund til det, kunne handelsministeren fratage et medlem anerkendelsen. Tidsforretninger skulle afvikles gennem en likvidationskasse, et aktieselskab med fondsbørsens medlemmer som aktionærer.

Til at føre tilsyn med overholdelse af de givne bestemmelser skulle der ansættes en børskommissær, udnævnt af Kongen. Han kunne forlange alle nødvendige oplysninger og dokumentationer forelagt af vekselererne. Børskommissæren måtte ikke deltage i forretningsvirksomhed. Han skulle have penge over finansloven til fornøden medhjælp og kontorhold, men deltagerne skulle selv udrede dækningen i forhold til deres omsætning ved noteringen. Beskikkede vekselmæglere kunne optages, hvis de opfyldte betingelserne. Gjorde de ikke det, bortfaldt beskikkelsen. Loven ophævede nemlig det eneste lovgrundlag, der havde eksisteret i over 100 år og under storm og stille: Forordningen af 1808.

Lovforslaget fik en ret let gang gennem Landstinget. Venstres ordfører var Poul Nørgaard, jysk slagteridirektør og -ejer samt indehaver af en eksportforretning.⁸ Han hæftede sig ved, at børsens forhold skulle fastsættes i en vedtægt, og det var for Nørgaard et vigtigt punkt, hvorledes denne ville falde ud, f.eks. hvorledes fondsbørsens bestyrelse skulle sammensættes.⁹ Det skinnede igennem, at Nørgaard gerne så dette forhold flyttet fra det administrative til det politiske felt, og han udbad sig udvalgsarbejde. De konservative var overordentlig stærkt besat på ordførerposten, nemlig af Julius Schovelin, der fra 1888 til 1918 havde været sekretær i Grosserer-Societetets Komite, 1889-1910 chef for grosserernes børskontor. Når han gik på talerstolen, skete der noget. Hans sarkasme var velkendt, hans veltalenhed ligeledes, og hans indsigt i handelens historie uden konkurrence. Men han var også noget svingende og ustabil i sine anskuelser, hvad der også kom frem under behandling af lovforslaget om fondsbørsens etablering. Han var tillige ukueligt selvglad og forfængelig. Mindre ånder krympede sig under hans skarpe tunge og blev i stilhed hans fjender. Schovelins første indlæg blev en vældig gennemgang af fondsbørsens historie. Han rejste det spørgsmål, om det overhovedet var rimeligt at lovgive og udtrykte sin skuffelse over Venstres positive holdning til forslaget.¹⁰ Han var ikke glad for at erstatte et århundredgammelt selvstyre med bureaukratisk kontrol og

»anskaffe en af disse embedsmænd, som enten lod fem være lige og nød sine 18.000 kr. i behagelig stilhed, eller også ville se det som sin opgave at være vigtigmager og posekigger og stikke næsen ind i alle mulige forhold ...«

»... man må kunne undgå denne børskommissær, som jeg aldeles ikke ser nogen som helst nytte af«

»... og man ved jo heller ikke det mindste om, hvad der kan blive beskikket én fra ministeriets side ...«

Da Julius Vilhelm Schovelin sagde disse ord i det høje ting en februardag 1919, kunne han ikke ane, at lige præcis det embede, han her skosede, fra næste år og ti år frem i tiden skulle blive hans. Schovelin vendte sig mod forargelsen over, at der var blevet tjent penge på Børsen, og fandt, at Københavns børs havde været mere stabil end de fleste andre. Han ville gerne erkende, at det ideale omkring kursfastsættelsen var, at den blev varetaget af uvildige mæglere, men, som han sagde: »Das Leben hat immer Recht«, og man kunne ikke skrue tiden tilbage. I hvert fald, mente Schovelin, burde påbudet om kun at handle kommissionsvis ved noteringen ikke gælde obligationer. Ved større udbud af obligationer var det nemlig således, at med trykkede kurser købte vekselernerne op til sig selv for at kunne forsyne terminskunderne forholdsvis billigt. Schovelin konkluderede, at der vel ikke var andet at gøre end at gennemføre ordningen, men at sagen såmænd selv ville have fundet sit leje.

Socialdemokratiets ordfører var den knap så farverige statistiker og senere nationalbankdirektør C.V. Bramsnæs. Også han interesserede sig lige som Poul Nørgaard for de kommende vedtægter, men var i øvrigt som venteligt positiv over for forslaget, undtagen på ét punkt: folk, der udbød og købte papirer på Børsen, måtte kun være mæglere. Socialdemokratiet ønskede at genetablere Børsens uskyldstilstand, et synspunkt, det holdt fast ved under lovforslagets behandling i begge ting. Bramsnæs begrundede holdningen med, at det ville være en nødvendighed, hvis bare begrænset tillid til Børsen skulle genskabes.¹¹ Tanken var såmænd ikke så fjern, hverken for Julius Schovelin, som allerede anført, eller for Christopher Hage. De frygtede imidlertid begge, at et krav om absolut genindførelse af det rene mæglerprincip ville føre til, at de største og mest regelrette forretninger ville trække sig tilbage fra noteringen og føre virksomheden videre som en bankforretning og dermed overlade noteringen til sekundafirmaerne. Hertil kom, sagde Christopher Hage, at der jo faktisk næppe var egentlige vekselmæglere tilbage; det var en næsten uddød race, der i givet fald skulle genetableres. Schovelins og Hages

dybtgående argumentation henviste for så vidt socialdemokraternes holdning til utopiens sfære.

Både Kursnoteringsudvalget og Grosserer-Societetets Komite havde stort set opgivet at gøre modstand mod lovforslaget, Udvalget med fortrydelse, Komiteen med lettelse, sandsynligvis. Kun på et punkt protesterede kursnoteringsdeltagerne ihærdigt. Det var med hensyn til forbud mod udlån af stykker til baisse-spekulation uden samtykke i hvert tilfælde. Det betragtede deltagerne som et privatanliggende mellem långiver og debitor. Kursnoteringsudvalget fremhævede, at en haussist i almindelighed var bedst tjent med, at der fandtes en baisse.¹² Hvis der ingen baissister var, kunne haussisten komme til at betale fantastiske kurser, fordi almindelige aktieejere sjældent solgte, når kurserne steg. På den anden side: Når markedet gik ned, var det svært at finde købere, hvis der ikke var baissister til at foretage inddækningskøb. Udvalget anså baisseforretninger som umulige, hvis haussisten skulle spørges før udlån. Så ville han måske blive nervøs og sælge med det samme, muligvis i det mest ufordelagtige øjeblik.

Uanset det eventuelt rigtige i dette argument må det erkendes, at det afslørede Udvalgets manipulations- og hemmelighedstilbøjeligheder.

Landstingsudvalgets formand blev Poul Nørgaard, mens Schovelin blev ordfører. Udvalget tog fat om problemet med indretningen af fondsbørsen og fremkom med et konkret forslag: Bestyrelsen skulle bestå af en af handelsministeren udnævnt formand samt 6 medlemmer, hvoraf 3 skulle vælges af noteringsdeltagerne, 3 af Grosserer-Societetets Komite. Bestyrelsen skulle beslutte vedrørende optagelse og sletning på kurslisten af papirer.¹³ Hertil kom et forslag om fordobling af det depot, medlemmerne skulle stille, til 50.000 kr. Alt sammen med tilslutning fra ministeren. Herudover var det lykkedes for Schovelin at få udvalgsflertallet til at acceptere, at obligationerne blev undtaget fra påbudet om udelukkende kommissionshandler ved noteringen. Samt en stramning vedrørende den kommende børskommissær, således at han var afskåret fra at gøre forretninger på fondsbørsen selv. Hertil kom af væsentlige ting det socialdemokratiske mindretalskrav om, at alt skulle foregå kommissionsvis.

Ved andenbehandlingen i Landstinget trak udvalgets ordfører, J. Schovelin, en sag fra det politiske liv ind i debatten, uden at det dog kom til at vække den mindste genklang. Han erklærede, at han var glad for, at muligheden for flere børser stod åben; han tænkte især på Flensborg, hvor det ville være naturligt at instituere en børs i denne Sønderjyllands hovedstad, som han kaldte den, når den forhåbentlig blev fastholdt i

riget.¹⁴ Med hensyn til børskommissærembedet havde Schovelin nu tilpasset sig. Det var gået op for ham, sagde han, at når man fortsat ville lade vekselererne føre forretninger for egen regning, ville det blive nødvendigt med nøje kontrol. »Børskommissæren har jo for mig været kame-len, der skulle sluges, men også kameler kan efter omstændighederne være meget nyttige dyr, ikke mindst i ørkenen«, sagde den lyrisk be-gavede Julius Schovelin.¹⁵ Han betragtede nu kommissærembedet som et nyttigt mellemlid mellem den kommende børsbestyrelse og medlemmerne. Udvalgsflertallets forslag blev vedtaget, mens det socialdemokratiske mindretals strammingsforslag blev forkastet. Ved tredjebehandlingen afstod socialdemokraterne fra at stemme imod i håb om viderebehandling af deres forslag i Folketinget. Her blev det genoptaget af partiets ordfører, redaktør Hans Nielsen.

I Folketinget var det i øvrigt atter de konservative, der dominerede debatten, denne gang gennem ordføreren L.V.Birck, der med hensyn til farverigdom ikke gav Schovelin meget efter. Bircks grundsynspunkt var, at børsordningen af 1914 var en fuldstændig kapitulation fra statens og grosserernes side over for vekselererne. Polemisk fremhævede han, at Social-Demokraten ikke havde været blandt 1914-reformens angribere. Det tilskrev han, at vekselerer A.F.Lamm var far til denne børsordning. Han var en meget fin mand, fortsatte Birck på sin sædvanlige drillende facon, borgerrepræsentationens formand og partiets repræsentant ved hoffet.¹⁶ Kritikken var i stedet kommet fra Berlingske Tidende, Nationaltidende (hvor Birck selv skrev) og Børsen. Redaktør Hans Nielsen måtte senere i debatten forlange beviser for Social-Demokratens inaktivitet, hvilket naturligvis medførte, at Birck sagde, at han umuligt kunne læse op, hvad den socialdemokratiske avis *ikke* havde skrevet.¹⁷ L.V.Birck hudflettede vekselererne som for de flestes vedkommende folk med en ringe uddannelse, idet han dog erkendte, at der var udmærkede, dannede mænd blandt dem. Han nævnede som eksempler herpå Schiøler, Rée og Henriques.¹⁸ Om Philipson sagde han, at han var en ågerkarl, som han tidligere forgæves havde opfordret til at anlægge injuriersag på grund af dette udtryk. L.V.Birck havde i øvrigt sympati for det socialdemokratiske ændringsforslag og ønskede det taget op i folketingsudvalget. Heller ikke i dette spørgsmål om egenforretninger var han karrig med eksempler. Johan Levin, »Børsens Napoleon«, blev nævnt som en mand med en mængde egne interesser at pleje samtidig med at være befuldmægtiget for andre. Han kunne manipulere papirer op og ned efter behag, sagde Birck. Han konkluderede, at man skulle tilbage til den gamle købmandsmoral.

I udvalgsarbejdet støttede Birck ikke det socialdemokratiske krav om

Phabus Jr. 31. december 1918

Aktiver			Passiver	
Kassebeholdning	4815	30	Skuld. til Klienter	86212689
Beholdning af egne Fonds	114552	50	Skuld. til Bankerne	92430355
Erhvervsaktiver hos Klienter	1897448	59	Skuld. til Svindegaard af Tab	10000
Beholdning af Coupons	22318	12	Kapital	25727275
Beholdning af Børsaktiemærker	339	20		
Beholdning af fremmede Andelsaktier	2029	48		
Beholdning af usikrede Obligationer	10000			
Checkudkrævsforringelser	2200			
	<u>kr</u>	<u>205370319</u>		<u>kr</u>
			<i>Anders Nielsen</i>	
Passiver			Konto	
Tab paa egne Fonds	519	30	Kambyge	5158873
Tab paa fremmede Fonds	94	71	Provisioner	2101294
Uoverskudskonto	14487	32	Rente	2644087
til nye usikrede Coupons		30	Brance paa usikrede Checks	11296
Finansforbrug	48703	37	Brance paa telegrafiske meddelinger	1503
res. til til Kapital konto	35470	92	Kursforskelle	9999
	<u>kr</u>	<u>9926992</u>		<u>kr</u>
			<i>Anders Nielsen</i>	

helt rene linjer. Det undlod han, fordi resultatet i så fald ville være, at Rigsdagen ikke ville få forslaget vedtaget i den igangværende samling.¹⁹ På den baggrund fremkom udvalget ikke med de store ændringsforslag. Man kom dog med det forslag, at fondsbørsens medlemmer ikke måtte benytte agenter til at skaffe sig kunder. Det var et irritationsmoment, at nogle vekselerere udnyttede monopolet ved samarbejde med outsiders, der »fodrede« dem med kunder til gengæld for provision. Endvidere fremkom forslag om forbud mod salg af aktiekuponer uden de tilhørende aktier til senere levering. Denne usmagelige handel foregik på baggrund af forventninger om udbytte og var et godt marked for folk med inside-information. Endelig et forslag om, at fondsbørsmedlemmerne skulle betale en afgift på 2.500 kr. om året, samt at børskommissæren kunne forlange fuld indseende også med outsiderforretninger.

Ved andenbehandlingen søgte Hans Nielsen endnu en gang at vinde flertal for socialdemokraternes ændringsforslag, men da det ikke lod sig gøre, trak han det tilbage, hvorefter de øvrige ændringsforslag alle blev vedtaget uden afstemning. De nye ændringer blev alle godtaget af Landstinget efter en debat, hvor Schovelin atter en gang langede ud efter det administrative apparat omkring den kommende ledelse af fondsbørsen: »Vi har nok af professionelle dagdrivere, vi behøver såmænd ikke stort flere«.

Loven om fondsbørsen var vedtaget med virkning fra 1. januar 1920.

»De svandt, de svandt de glade gyldne dage. Med smerten nu vi sidder her tilbage«,²⁰ skrev Alfred Horwitz som overskrift på en artikel senere i samme måned ...

Af Ludvig Kalckars statusbog fremgår det, at 1918 var et helt eventyrligt år. Det ses, at Kalckar havde et overskud på over 84.000 kr.

Under de følgende års problematiske forhold blev pengene tabt igen. I 1922 var privatforbruget faldet til det halve, kurtageindtægten fra over 50.000 kr. i 1918 til 7-8.000 kr.

Statusbog hos Ludvig Kalckar af 1898 Børsmæglerelskab.

»Under embedskontrollens jernhæl«

Som efter enhver krig ønskede man at vende tilbage til de gode gamle dage, og som efter enhver krig lod det sig ikke gøre. Umiddelbart efter krigens ophør blev de ledige penge ganske vist omsat for at imødekomme krigens udækkede behov, men allerede i marts 1920 begyndte råvarepriserne at falde. På samme måde gik det med priserne på færdigvarer senere på året, da virksomhederne overvurderede efterspørgslen. Dermed var der skabt grundlag for den internationale fredskrise 1921. Under disse forhold var det uheldigt, at landets førende bank sejlede med lig i lasten. Under ledelse af Ove Ringberg og Emil Glückstadt efter Isak Glückstadts død 1910 havde banken ført en dristig udlånspolitik, koncentreret på få store kunder, f.eks. Transatlantisk Kompagni, styret af den anløbne Harald Plum; hertil kom bankens mislykkede børsspekulationer. Resultatet var, at Landmandsbanken kom i så betydelige vanskeligheder, at den måtte rekonstrueres med tab af et trecifret millionbeløb. Det er sagt, at bestræbelserne på at holde sikkerhedsnettet under Landmandsbanken var den dominerende faktor i Nationalbankens udlånspolitik, hvorved indskyderne reddede midlerne. Dette blev en medvirkende faktor ved et stærkt tryk på betalingsbalancen og dermed kronens fald i 1923. Nationalbanken indkaldte en »valutakonference« af eksperter, og resultatet blev kreditstramning. Det bragte de store banker Diskonto- og Revisionsbanken samt Andelsbanken til lukning 1924 og 1925. Kronen blev ført til pari allerede 1926, bl.a. ved spekulation, og denne deflation skabte store problemer for en række virksomheder. 1928 førte det til, at også Privatbanken måtte rekonstrueres. Således var i korte træk pengevæsenets situation i 1920'erne.

På Børsen var den officielle notering blevet genoptaget fra den 8. juli 1919, hvorved den formelle suspension fra 3. august 1914 ophørte.¹ Den 4. oktober 1919 blev lovforslaget om fondsbørsen stadfæstet med ikrafttrædelse den 1. januar 1920. Nu var man kommet »under embedskontrollens

jernhæl«, som Julius Schovelin havde udtrykt det i landstinget.² Som formand for den nye fondsbørsbestyrelse udnævnte handelsministeren kontorchef i ministeriet, P. Herschend. Grosserer-Societetets Komite blev repræsenteret af grossererne Otto Petersen, Th. Colding og Ernst Meyer, vekselrerne af Johan Levin, E.Th. Lehn Schiøler og A.F.Lamm. Fra 1. januar 1920 fandt noteringen sted ikke alene i den gamle kursnoteringssal, men også i salen under rampen på grund af pladsmanglen.³ Dette arrangement ophørte dog med udgangen af november samme år.⁴

Et emne af største interesse var det for vekselrerne, hvem der skulle udnævnes til børskommissær. Den radikale Ivar Berendsen havde under folketingsdebatten sagt, at embedets forvalter nødtigt skulle blive en børsbussemand. Udnævnt blev den 30. oktober 1919 H. Green. Hvis loven havde dæmpet vekselrerernes humør, fik denne udnævnelse det til at falde mod depressionsgrænsen. Samme dag som fondsbørsloven blev stadfæstet, kom imidlertid også den nye banklov til verden; da den trådte i kraft i foråret 1920, ombyttede Green sit børsembede med stillingen som bankinspektør. Det blev således bankområdet, der kom til at danne baggrund for Greens senere karriere. Sammen med partifællen L.V.Birck og assessor Rump sad han i kommissionen, der udredte trådene omkring Landmandsbankens krak. Da Marcus Rubin døde 1923, efterfulgte Green ham som nationalbankdirektør. På posten som børskommissær blev han i maj 1920 afløst af ingen andre end Julius Schovelin. Det faldt dog således i Greens lod at etablere embedet på Børsen. Han ønskede to værelser til formålet i børsbygningen, men kom kun til at disponere over et det første års tid. Til medhjælp skulle han bruge en mandlig assistent, en kvindelig assistent og et bud, idet han dog foreløbig, hvad det sidste angik, entrerede med et af Børsens bude om budtjeneste og rengøring.⁵

Fra kommissariatet udgik til en begyndelse en strøm af autorisationer af fuldmægtige efter den nye lov samt autorisation af de nu lovbefalede protokoller - i alt blev der fra embedet autoriseret 717 protokoller i årene 1920-24.⁶ I øvrigt kunne Green ikke nå at præge nyordningen stort i den korte tid, han beklædte embedet.

Den 2. januar forelå Handelsministeriets bekendtgørelse om *vedtægterne* for Fondsbørsen i henhold til lovens § 2. Det var en omfangsrig sag på 56 paragraffer, der tog sigte på 5 hovedemner: Fondsbørsens bestyrelse, Fondsbørsens medlemmer, Kurslisten, Kursnoteringen og Handels opfyldelse.⁷ Alene vedtægtens § 18 om udlån af stykker fyldte 37 linjer; i det hele var vedtægten en udbygning af loven i detaljer. Netop § 18 i det vældige værk var i de første år den, der blev studeret flittigst. Det blev nemlig baissespekulationen, der kom til at præge børslivet efter krigen.

Efterkrigsårene bød på kraftige kursfald. Med index = 100 pr. 1. juli 1914 faldt kurserne på bankaktier fra primo 1919 til ultimo 1921 fra 180 til 134, dampskibe fra 463 til 171 og industriselskaber fra 248 til 95, en udvikling som baissespekulanterne levede højt på.⁸ Børskommissær Julius Schovelin modarbejdede baissespekulationen, hvor det var muligt. I september 1920 konstaterede han, at Ivar Levy & Co.s indehaver, F. Hoffgaard, havde overtrådt vedtægterne.⁹ Disses § 21 forbød blancosalg af bankaktier samt aktier i selskaber med en kapital på under 2 mill. kr. Hoffgaard havde blancosolgt for 28.000 kr. aktier i det lille »A/S Nordisk Simplex«. Den pågældende kunde havde ingen aktier hos Hoffgaard, og han forvissede sig ikke om, at kunden havde papirerne andre steder. Han lod handelen delvis effektuere ved udlån af stykker i henhold til den i loven autoriserede formular. Børskommissæren kaldte det et groft brud på vedtægterne og mente, at Hoffgaard burde have en midlertidig udelukkelse nu, hvor baissen førte sig frem på en lidet tiltalende facon i ly af den børstekniske ufuldkommenhed, som allerede Sophus Simonsen havde skildret i 1890'erne, nemlig manglen på et organiseret terminsmarked. Efter forhandling med Handelsministeriet måtte børskommissæren dog nøjes med at tildele vekselereren en alvorlig misbilligelse. Den 18. oktober udsendte Schovelin et cirkulære til Fondsbørsens medlemmer om snarest at forelægge specificeret fortegnelse over, hvor mange deponerede værdipapirer, både egne og kunders, der pr. 15. oktober var udlånt.¹⁰ Cirkulæret vakte stor opsigt hos vekselererne, der sendte Levin, Schiøler og Lamm til børskommissæren til forhandling under de »venskabeligste former«.¹¹ Til en journalist havde Schovelin allerede sagt, at han ikke var nogen porthund, der ville fare i benene på vekselererne;¹² et lidt senere møde mellem kommissæren og vekselererne sluttede da også i fryd og gammen med tankerne vendt mod en kommende terminsordning.¹³

Efterårsmånederne viste ganske kraftige yderligere kursfald. Børskommissæren udvirkede i den situation hos Handelsministeriet et midlertidigt tillæg til vedtægterne, der forhøjede grænsen for forbud mod blancosalg til at omfatte virksomheder under 5 mill. kr. i kapital. Endvidere måtte der ikke blancosælges til kurser under de den 15. oktober gældende; heller ikke til kurser under pari eller til under dagens noteringskurs. Udlån af stykker var omfattet af de samme bestemmelser. Julius Schovelin mødte selv frem på Børsen før noteringen og oplæste tillægget, der var et hårdt slag mod baissen.¹⁴

Det var klart, at restriktionerne ikke kunne hindre kursfaldet, men de kunne modvirke spekulationen i værdiernes fald.

Fondsbørsmedlemmerne mente ikke, det var nok at fjerne den kunstige

årsag til kursfaldet, som lå i baissespekulationen; de mente, at der samtidig burde foretages *positive* skridt ved organisering af interventionskøb. Noget sådant var ikke nyt i børslivet. Støttekonsortier havde været dannet til forskellige tider, når man ville forsvare et papir. Vekselerer Eiler Schiøler holdt nogle fortrolige møder med fondsbørsbestyrelsens formand, P. Herschend, og Julius Schovelin i begyndelsen af 1921, og de resulterede i, at Herschend rettede en hemmelig henvendelse til handelsminister Tyge Rothe den 27. januar 1921.¹⁵ Udformningen var på Herschends ansvar, og hans konklusion var, at handelsministeren snarest burde tage en konference med hovedbankerne og drøfte interventionskøb af en halv snes ledende papirer. Herschend opfordrede Schiøler til at udarbejde en plan for organiseringen af sådanne interventionskøb. Hovedbankerne skulle lægge kapital til, men Nationalbanken lægge pengene ud; købene skulle foretages af samtlige fondsbørsmedlemmer efter tur, og papirerne skulle tilbage i markedet, så snart det kunne ske til en pris, der dækkede omkostningerne ved købet. Planen blev diskuteret ved et præliminært møde mellem repræsentanter for hovedbankerne i Nationalbankens lokaler.

Yderligere blev der holdt et fortroligt møde mellem handelsministeren og nationalbankdirektør Marcus Rubin, hvor også Herschend og Schovelin var til stede. Rubin havde visse betænkeligheder, men da de alle blev afvist af ministeren, sagde han: »Ja, er det en ligefrem ordre, så er det jo en anden sag«, hvortil ministeren svarede: »Nej, ordre kan der i denne sammenhæng ikke være tale om at give fra regeringens side, men jeg vil ikke skjule, at det er dens ønske«. Den 7. februar 1921 indkaldte ministeren parterne til et egentligt og officielt møde, og her var han mere tilbageholdende med pressionen, idet han dog fortsat mente, der burde gøres noget for at holde kursfaldet i skak. Bankdirektørernes holdning over for interventionskøb var ikke velvillig, og selv den ekspansivt indstillede Emil Glückstadt var meget tilbageholdende. Nogle bankrepræsentanter kom på mødet ind på den tanke, at man eventuelt kunne støtte vekselererne i stedet for markedet, især de nødstedte. Det hele mandede ud i en officiel erklæring fra bankerne om, at de hver for sig i forøget grad ville støtte Fondsbørsen og give lempelser i belåningsvilkårene. Erklæringen fik en kortvarig, gunstig virkning.¹⁶

Børskommissæren holdt fortsat øje med baissen, og da der i foråret 1921 fremkom forlydender om blancosalg i »A/S Norden«, udbad han sig oplysninger om salgsordrer, fra hvem var de modtaget, hvorledes var de effektueret.¹⁷ Denne gang gik der en ål i rusen, nemlig Alfred Jürgensen, en rutineret vekselerer nær de 60 år; Jürgensen var udlært hos Martin

Cohen & Co., hvor han havde været fra 1876 til 1902, havde taget vekselmæglereksamen 1898 og startet egen forretning sammen med C.M.Rasmussen 1902.¹⁸ Ved at gennemgå Jürgensens bøger fandt børskommissæren frem til, at han havde foretaget salg for en mand ved navn A.E.Meyer fra en hausse-konto; samme mand havde imidlertid et udækket baisseengagement i samme papir.¹⁹ Det viste sig, at A.E.Meyer var en jævn funktionær i Alfred Jürgensens forretning, og at trafikken var gennemført for en række papirers vedkommende, så han stadig kunne præstere salgsmateriale og med små, men strategisk vigtige udbud kunne nedbringe kurserne. Der var således tale om, at en regulær baisse-spekulation blev camoufleret som et hausse-realisationssalg. Sagen gav børskommissæren anledning til at udsende et nyt cirkulære med advarsel mod at omgå vedtægtstillægget.²⁰ Han gjorde udtrykkelig opmærksom på, at fondsbørsmedlemmerne havde ansvaret for, at en lignende trafik som den skildrede ikke blev udøvet af outsiders. Alfred Jürgensen selv modtog en alvorlig misbilligelse.²¹ For at nå ind til ondets rod ønskede børskommissæren snarest muligt at få etableret et system med regulære, åbne tidsforretninger. I 1919-loven var der en slags løfteparagraf, der tog sigte på en sådan ordning, nemlig § 9, der fastslog, at hvis der noteredes papirer til levering og afregning til senere tid, skulle afviklingen af sådanne køb og salg ske gennem en likvidationskasse, der garanterede opfyldelse af disse forretninger. Kassen skulle være et aktieselskab med fondsbørsmedlemmerne som aktionærer.

Børskommissæren drøftede ofte sagen med medlemmerne.²² Teknikken til reguleringen, der brugtes i udlandet, var kun lidet kendt i hjemlige vekselere kredse, og der var en del skepsis mod ordningens indførelse. Modstanden var dog efterhånden, mente Schovelin, forandret fra principiel til passiv hos medlemmerne af Fondsbørsen.

I foråret 1921 fremsatte handelsminister Tyge Rothe forslag til ændring af loven om Fondsbørsen. Han ønskede således loven tilført den bestemmelse, at handelsministeren kunne beslutte, hvornår noteringen af tidsforretninger kunne indføres, ligesom han foreslog den årlige afgift på 2.500 kr. fjernet. Denne afgift havde Julius Schovelin kaldt en »nærings-skat«, idet han tillagde L.V.Birck paterniteten til den. Lovforslaget kom ikke længere end til landstingsudvalget efter første behandling, da det ikke kunne nå at blive færdigbehandlet.²³ Landstinget nåede dog at få finpudset forslaget; under forhandlingerne kunne medlemmerne muntre sig over, at C.V.Bramsnæs ristede Julius Schovelin over en sagte ild ved at citere, hvad denne nuværende børskommissær tidligere principielt havde udtalt om embedet.²⁴

Den 18. marts 1926 blev dette billede taget ved en selskabelig sammenkomst for fondsbørsens folk. For overskuelighedens skyld kan personerne opdeles i fire grupper: en stående række bagest, en stående række i midten, tre personer bag denne til venstre samt endelig en siddende række. Personerne er disse:

Bageste række fra venstre: Poul Jørck, Knud Carnø, Olaf Rye Kristiansen, Flemming G. Wulff, Svend Lendorf, Kaj Monies, C.J. Tillisch, S. Heimann.

Midterste række fra venstre: F. Hoffgaard, Carl Horwitz, Aage Trier, F.E. Nannestad, Em. Svensson, U.G. Jantzen, Holger Thomsen, Carl Groth, Paul Philipson, A. de Coninck Smith, Ludvig Palsby, A. Helland, Alfred Horwitz, Harald Schrøder, C.E. Hogrefe, Ludvig Trier, Carl Schlütter.

De tre bagved til venstre: Erik Heiberg, Birger Christensen (fra E. Heiberg), P.O. Suhr.

Siddende forrest: Erik Møller, Aug. Øster, H.C. Møller, O.H. van Deurs, W. Nathan, William Michaelsen, Ivar Levy, Herman Meyer.

Forslaget blev atter fremlagt i april 1922. Det blev nu fastslået, at handelsministeren kunne påbyde fondsbørsbestyrelsen at kursnotere papirer til levering og afregning på tid; vedtægten skulle fastlægge teknikken. Også problemet med udlån af stykker blev taget op. Efter 1919-loven skulle kommittenten give tilsagn om udlån ved at underskrive en formular; ved kvartalsafslutning fik han så meddelelse om udlånenes antal og varighed. Efter den nye lov skulle der foreligge skriftlig tilladelse i hvert enkelt tilfælde. Endvidere blev reglerne om kompensation og udlån udstrakt til også at gælde outsidervekslerne. Provisionsbestemmel-

serne blev ændret derhen, at mens 1 promille blev fastholdt for obligationer, blev maksimalbestemmelserne for provision af aktiehandel fjernet. Dette sidste skulle ses som en følge af de voldsomme kursfald. Ligeledes var forslaget om bortfald af 2.500 kr.-afgiften atter med ud fra den betragtning, at tiderne var langt dårligere end forudsat ved lovens indførelse. Lovforslaget indeholdt også en spareforanstaltning. Bestyrelsesformand P. Herschend var blevet stiftamtmand i Ribe stift 1921, og det blev nu fastlagt, at handelsministeren kunne pålægge børskommissæren at fungere som formand for bestyrelsen uden vederlag. Lovforslaget fik en ret let gang gennem Rigsdagen. Det socialdemokratiske mindretal ville fortsat have trukket vekselererne væk fra egenforretningerne, ligesom det gav udtryk for en del skepsis og mistænksomhed over for børsinstitutionen, men det kunne ikke forhindre ændringernes vedtagelse. Lovtillægget blev stadfæstet den 30. juni 1922.

For at belyse det vanskelige spørgsmål med terminsordningen bedst muligt havde Julius Schovelin og P. Herschend i eftersommeren 1921 foretaget en studierejse til Hamborgs og Berlins børser, hvorfra de forsynede handelsministeren med en indgående rapport.²⁵ Herefter forestillede handelsministeren sig en terminsordning efter Berlins (og Frankfurts) forbillede; de opererede nemlig uden den i den danske lov forudsatte kapitalstærke likvidationskasse, som de dårlige tider ikke tillod oprettelsen af.²⁶ Endnu havde man baisse-restriktionerne; men kunne man komme bort fra den nuværende baisseform med engagementer på ubestemt tid, kunne de ophæves. Handelsministeren skitserede, at vedtægterne skulle foreskrive, at der medio og ultimo skulle ske regulering af udlån uden hensyn til kursdifferencens størrelse. Herudover skulle man kunne kræve regulering, hvis der i disfavør af låntageren skulle opstå en difference på mindst 5% mellem baissesalgets kurs og dagens køberkurs. Ved en sådan ordning, mente ministeren, ville publikum i stedet for at låne stykker gå over til at blancosælge pr. førstkommende termin og inddække sig inden, henholdsvis søge engagementet prolongeret. Lidt efter lidt ville al tidsforretning ske inden for en terminordnings rammer. Man skulle herefter nok kunne stille et »likvidations-bureau« på benene på baggrund af de mange sammenfaldende leveringer på afviklingsdagene. Endelig skulle man have en daglig notering af kurserne på terminsforretninger til vejledning for publikum. Handelsministerens tanker om tidsforretningers afvikling blev omgående efter lovtillæggets vedtagelse udmøntet i en ny vedtægt for Fondsbørsen, der trådte i kraft den 16. august.²⁷ Der skulle imidlertid komme til at gå mange år, før en ordning så dagens lys.

Efter lovens vedtagelse ikklædte Børsen sig »sommerstilhedens klæde-
dragt«, men roen blev brat forstyrret, da pressen den 10. juli bragte
meddelelse om rekonstruktion af Landmandsbanken.

Det store bankkrak og Børsen

Den danske Landmandsbank begyndte sin virksomhed 1871 med en aktiekapital på 12 mill. kr. I årene op til 1916 blev kapitalen efterhånden udvidet til 100 mill. kr. Ved emissionerne før krigen blev halvdelen af den emitterede kapital afsat i Tyskland gennem fire hamborgske bankhuse, der rådede over et tysk marked for landmandsbankaktier.¹ I de første krigsår strømmede disse papirer tilbage fra Tyskland samtidig med, at der emitteredes udelukkende på det danske marked. Dette medførte, at stort set hele kapitalen kom på danske hænder. Ved de forskellige emissioner blev der dannet konsortier, der helt eller delvis overtog aktierne. Som tidligere nævnt var bank- og vekselererhuset J.M.Levin & Co. indgået i en nær forbindelse med Landmandsbanken fra 1890'erne, ikke mindst på grund af venskabet mellem Ad.J.Levin og Isak Glückstadt. Næste generation fra vekselererhus og bank, Johan Levin og Emil Glückstadt, fortsatte det nære samarbejde. Forbindelseslinjerne styrkedes vel også ved, at Glückstadts meddirektør, Ove Ringberg, havde fået sin uddannelse hos J.M.Levin & Co.² Vekselererfirmaet deltog i ikke mindre end to støttekonsortier i 1912, da det kneb med at afsætte aktierne fra emissionen det pågældende år. Det ene af disse konsortier blev afsluttet gennem dannelsen af et fjerdedels konsortium, bestående af de to bankdirektører, Emil Glückstadts svigerfar, vekselerer Ed. Réé samt J.M.Levin & Co.

Under de stærkt gunstige forhold under krigen besluttede direktionen at udnytte pengeregigheden yderligere.³ I 1916 fik den generalforsamlingens bemyndigelse til at udvide med indtil 40 mill. kr., hvoraf dog aldrig mere end halvdelen blev emitteret. Til støtte for tegningen dan-
des denne gang et tolvtedelskonsortium, som hed »Konsortiet i Landmandsbank-Aktier ved Stockholms Handelsbank«. Det forpligtede sig til at købe gamle og nye landmandsbankaktier samt tegningsret. De tolv dele blev placeret med 2 parter i den svenske bank, 2 i Fyens Disconto Kasse, 4 parter til J.M.Levin & Co. samt 1 part til hver af vekselererfirmaerne M.H.Cohen & Lamm, Aug. Lunn & Co., Erik Møller og Th.Schiøler. Det blev finansieret af Landmandsbanken og ledet af ban-

ken i forening med firmaerne Erik Møller og J.M. Levin & Co. Arrangementet blev en anelse betænkeligt derved, at nogle af bankernes poster blev overtaget af disses direktører, ligesom 3 af Levins parter blev overtaget af Emil Glückstadt og Ove Ringberg. Ved regnskabets afslutning stillede Landmandsbanken næsten 650.000 kr. til rådighed som provision og renter til deling mellem de tolv parter. Firmaet Levin modtog sine 4 parter samt en privat anmodning fra Ringberg om at tilstille de tre fjerdedele til ham og Glückstadt. Ved slutningen af 1920, da konjunkturerne netop var vendt, havde Landmandsbanken en balance på 1.482 mill. kr., en fjerdedel af samtlige 208 danske bankers balance, hvilket viser dens dominerende stilling.⁴ En uforholdsmæssig stor del af bankens midler var imidlertid bundet i store udlån til nogle få debitorer. I Harald Plums Transatlantisk Kompagni havde banken 178 mill. kr. til gode, i større virksomheder 121 mill. kr. og i børsengagementer 205 mill. kr.

Siden århundredskiftet havde Landmandsbanken drevet spekulation på Børsen, men især efter 1914. Det er tidligere nævnt, at man på Børsen kendte bankens interesse i egne aktier, DFDS-, ØK- og sukkeraktier, og disse interesser fortsatte under krigen, suppleret med ØK-datterselskaber. Banken spekulerede kun i stigninger og gik praktisk talt aldrig i baissen. Allerede før krigen udsøndrede banken en gruppe spekulationskunder, der fik en særlig fin behandling, f.eks. på grund af slægtskab eller bekendtskab med direktionen. De indbetalte ikke marginbeløb, og det var op til direktionens forgodtbefindende, hvorledes de skulle behandles, hvis der kom underskud på deres spekulationskonti. På nogle af spekulationskontiene disponerede direktionen fuldstændigt uden at meddele kunden noget om de enkelte dispositioner. Ved denne manipulation rådede banken over en række personkonti, som kunne købe de papirer, den fandt opportunt, som regel nogle af de nævnte. Herudover betjente direktionen omkring 200 spekulationskonsortier, hvis deltagere var skjult i totalt mørke, undtagen for direktionen. Glückstadts og Ringbergs egne spekulationer blev foretaget gennem konsortier, hvor de havde en part, og i særdeleshed gennem J.M. Levin & Co. Når konsortiedeltagerne havde tjent på spekulationerne, blev pengene lagt i en gul konvolut og leveret personligt - uden kvittering - på Børsen af Levins repræsentant. I firmaets regnskabsbøger var personerne anonymiseret bag intetsigende kontobetegnelser. Når Glückstadt og Ringberg henvendte sig til firmaet om oprettelse af konsortier for at få købt papirer, forlangte Johan Levin som regel, at de selv skulle deltage i konsortiet. Han havde brug for gidsler for at sikre sig, at banken ikke solgte i det samme papir. Levins operationer blev finansieret af banken gennem lån mod sikkerhed i de indkøbte papirer.

En dag i december 1922 fortalte Johan Levin til bankinspektør Green eksempelvis, hvorledes der blev opereret, når kurserne skulle plejes. Glückstadt havde bedt ham over i banken og anmodet ham om at gøre DFDS fast i en bestemt situation. Levin svarede, at det kunne han ikke; det kunne komme til at koste over en halv million. Det var dog tydeligt, at Glückstadt ønskede operationen foretaget. Levin gik hen og købte, hvorpå han ringede til Ove Ringberg og fortalte, at han havde spenderet 1.7 mill. kr. på sagen. »Ja, hvad fanden rager det mig,« sagde Ringberg. »Jeg har ingen ordre givet; henvend Dem der, hvor De har fået ordren!« Det gjorde Levin, og Glückstadt måtte medvirke til at placere den vældige sum på konsortierne.⁵

J.M. Levin & Co. var altså hovedforbindelsen og den mest begunstigede partner. I 1920 kom firmaet i alvorlige vanskeligheder på grund af kursfaldet, og den samme udvikling fortsatte i 1921. Værdien af depoterne, der var indlagt som sikkerhed for engagementerne, faldt. Ved udgangen af 1921 havde firmaet et underskud på status på ca. 9 mill. kr.; den største passivpost var en gæld til Landmandsbanken på godt 30 mill. kr., hvoraf der kun var dækning for ca. halvdelen i det samlede depot.⁶

For andre af Landmandsbankens tætte kontakter var situationen også slem. Aug. Lunn & Co. havde samarbejdet med banken siden sin åbning 1883. Firmaet blev efter Aug. Lunns fratræden 1920 ledet af sønnen Aage Lunn, der umiddelbart efter krigen var meget aktiv med at danne støttekonsortier for Landmandsbanken.⁷ Det gik godt i begyndelsen, men kursfaldet slog også Lunn ud. Ved udgangen af 1921 var der et underskud på status på 2-3 mill. kr. i forhold til banken, der heller ikke her kunne vente at få alle penge hjem. Andre firmaer, der var gået med i de Lunn'ske støttekonsortier, var Th. Schiøler, Aage Trier, Julius T. Levinson, der alle var i store vanskeligheder ved udgangen af 1921, samt Cohen & Lamm og Herman Meyer, der allerede var i betalingsstandsning på dette tidspunkt. A.F. Lamm måtte gå i betalingsstandsning i maj 1921 og akkordere med kreditorerne på 50%. Selv tilskrev Lamm ikke deltagelsen i de Lunn'ske konsortier nogen afgørende betydning i den forbindelse, men en opgørelse i februar 1921 viste dog et underskud for Lamm på konsortierne på over 1 mill. kr.⁸

Herman Meyer, der siden sin sidste betalingsstandsning under bankkrisen 1907 var trådt i forbindelse med Landmandsbanken, måtte standse sine betalinger i september 1921. Han kunne efter et bevæget liv rejse over til Århus den 1. december 1921 for at gratulere Aarhus Privatbank med jubilæet. Han havde selv været med til at oprette banken 50 år tidligere.⁹

Ved udgangen af 1922 afskrev Landmandsbanken tab på de nævnte

vekselererfirmaer på over 40 mill. kr., incl. tabene på de Lunn'ske konsortier; de 17 mill. kr. alene var på J.M. Levin & Co.¹⁰ Landmandsbankens vanskeligheder var ukendte selv for folk i børskredse.¹¹ Selv da bankens regnskab for 1921 blev forelagt i begyndelsen af februar 1922, var der ikke noget at sætte fingre på. Der var foretaget betydelige afskrivninger af tab, i alt for 25 mill. kr., men regnskabet viste alligevel et overskud på 64 mill. kr. og en omsætning på 1.3 milliarder kr.¹² Rygter var der nok af, men de blev stort set tilbagevist af pressen til beroligelse for offentligheden. I politiske og finansielle kredse var der dog ved at være uro, og i slutningen af marts 1922 sagde handelsminister Tyge Rothe til bankinspektør Green, at han påtænkte at beordre en undersøgelse. De to herrer gik rundt om den varme grød i 7 uger, inden de blev enige om, at bankinspektøren skulle foretage sin undersøgelse.¹³ Ingen af dem var forhippet på at bære ansvaret, hvis der ikke var noget i vejen, mens begge gerne ville have æren for en eventuel afsløring. I løbet af en måneds tid viste bankinspektørens undersøgelse, at banken havde mistet et trecifret millionbeløb.¹⁴ Dette var baggrunden for den skræmmende meddelelse i pressen den 10. juli om rekonstruktion af banken. Meddelelsen gik ud på, at banken ville afskrive over 55 mill. kr. ved regnskabsårets afslutning. Herefter ville Nationalbanken indskyde 30 mill. kr. som ny reservekapital.¹⁵

Trods skumlerierne virkede meddelelsen som »et tordenslag«, og bankaktier kom under pres. Fra 10. juli til 1. september gik kursen på Landmandsbankens aktier ned fra 108½ til 82, Handelsbankens fra 131 til 116½ og Privatbankens fra 109 til 100. Udviklingen viste, at der aldeles ingen ro var skabt ved indgrebet, og den 17. september blev det meddelt, at staten, ØK, Store Nordiske og Nationalbanken tegnede en præferencikapital på 100 mill. kr. i stedet for den tidligere afgivne Nationalbankgaranti. Samme dag blev noteringen af aktier og obligationer suspenderet af hensyn til de nødvendige regeringsforhandlinger. Den blev atter genoptaget den 21. september, samme dag som en kongelig ordre forelå om nedsættelse af en særlig kommission på indtil 3 medlemmer til undersøgelse af Landmandsbankens forhold. Medlemmerne blev Birck, Green og Rump med den sidste som formand. Ved bankens efterfølgende generalforsamling den 6. oktober, den største generalforsamling, landet havde set, stillede Emil Glückstadt sin formue til rådighed for banken; allerede den 19. september havde han indgivet sin afskedsbegæring, som straks var blevet modtaget.

Den 20. november 1922 mødte for første gang siden 1836 ingen repræsentant på Børsen for J.M. Levin & Co. Landmandsbankens nye ledelse havde på bankens vegne som hovedkreditor anmodet om at få firmaet

likvideret. Selv om det ikke kunne komme som nogen stor overraskelse på Børsen, gav det dog rigelig stof til dagens samtaler.¹⁶ Bankens nye ledelse fandt ikke, der var noget reelt at bygge på, og fandt ligefrem, at et moralsk moment nødvendiggjorde afviklingen. Det var hårde ord over for en partner, der i årevis havde arbejdet tæt sammen med banken, og som en af Landmandsbankens direktører, K. Riis-Hansen, tidligere på året havde kaldt »en stor, sund og levende forretning« i et interview med Berlingske Tidende.¹⁷ I øvrigt var vekselererfirmaets engagement i Ballin-aktier medvirkende årsag til faldet. Max Ballin stod i offentligheden som repræsentant for de mennesker, der havde jobbet priserne op under krigen. 1918 stod Ballin bag dannelsen af storkoncernen inden for garveri og skotøj, Ballin & Hertz. Johan Levin kom i bestyrelsen, og Landmandsbanken finansierede. Max Ballin havde haft berygtede sammenstød med L.V.Birck, der uden finfølelse bestandig var på jagt efter spekulanterne. Da konjunktoren vendte i efteråret 1920, fik koncernen meget store tab, og i april 1921 skød Ballin sig. J.M.Levin & Co. var kompromitteret ved det nære samarbejde med Max Ballin.¹⁸ Firmaet havde Ballin-aktier indlagt som sikkerhed i mange kundedepoter. I sammenslutningen Ballin & Hertz havde Landmandsbanken og Levin gennem de sædvanlige konsortiearrangementer bragt aktiekursen alt for højt op, i august 1918 til 320.¹⁹ I januar 1921 passeredes pari på vej ned mod 0, der nåedes inden året udgang.

Samtidig med, at Landmandsbanken fældede J.M.Levin & Co., besluttede den for fremtiden at forlade systemet med en hovedvekselerer som mellemlid til Børsen. Fremover ville alle ansete firmaer blive benyttet efter turnus.

Den ansvarlige bag vekselererfirmaets fald var Johan Levin, der som nævnt blev chef for forretningen 1907, da onklen Ad.J.Levin udtrådte. Samme år blev Emil Glückstadt udnævnt til direktør for Landmandsbanken. »Børsen« karakteriserede de to således: »Begge var de unge mænd af moderne type, af en egen ikke helt dansk *smartness*, og af charmerende karakteregenskaber«. Under Johan Levins ledelse blev J.M.Levin & Co. det absolutte midtpunkt for børsspekulationen. Han var den fødte optimist, og hans virksomhed kulminerede under »krigskonjunkturerens vildskab«.²⁰ Johan Levin vandt sig mange venner ved sin venlighed og hjælpsomhed, og et bevis for den respekt, der stod om ham, var det, at han blev Kursnoteringsudvalgets sidste formand, ligesom han beklædte formandsposten i Repræsentantskabet for fondsbørsens medlemmer, der blev Kursnoteringsudvalgets afløser efter 1919-lovens indførelse; det fik status af brancheforening i Grosserer-Societetet. Levins

finanstekniske indsigt var meget dybtgående. På samme måde som Emil Glückstadt førte han sig stærkt frem i byens liv. Han var med ved teaterpremierer og et kendt ansigt på galopbanen.²¹ For nogle af de mange penge, han tjente under første verdenskrig, byggede han en prægtig villa i Vedbæk, hvor hans store vennekreds blandt finansfolk og kunstnere samledes. Hustruen, Karen Fraenckel, gastronomisk ekspert, blev portrætteret af Anders Zorn, og villaens vægge blev dekoreret af Johannes Larsen og Valdemar Andersen. I november 1922 var festen forbi. Fremtiden kom til at forme sig noget anderledes, end Johan Levin havde forestillet sig. Han blev forsikringsmand, levede et stilfærdigt liv, men bevarede mange af sine venner. Han døde 1959, 81 år gammel. Med sig i faldet 1922 trak han den overlevende af sine to onkler, Martin J. Levin. Han var en svagelig og stille mand, der var optaget af sit store bibliotek, som han dog måtte afhænde efter fallitten.²² Martin Levin var en i forhold til offentligheden tilbageholdende mand. Efter firmaets likvidation drev han vekselererforretning fra sin adresse på Platanvej en kort tid; han døde 1934.

Landmandsbankens forhold blev ordnet ved lov af 5. februar 1923, hvorved staten overtog alle fordringer, der ikke kunne dækkes af bankens egen kapital.²³ Bankens tab blev af bankinspektør Green opgjort til ca. 232 mill. kr. i 1923. Lige før årsskiftet til 1923 var det blevet meddelt, at Landmandsbankens nye ledelse krævede yderligere 4 vekselererfirmaer likvideret. Det var firmaerne Th.Schiøler, Jul.T.Levinsen, Tage Schiøler og Aage Trier. Efter Laurids Eiler Th. Schiølers død 1908 lededes dette firma af sønnen Eiler Th. Lehn Schiøler, der var født 1874. Han var en ejendommelig skikkelse i vekselererkredse, idet hans hovedinteresse helt sikkert var ornitologien, som han havde dyrket helt fra skoletiden på Herlufsholm og i Metropolitanskolen, da han samlede æg og udstoppede fugle.²⁴ Han forudså, at et livsværk inden for ornitologien krævede store midler til samlinger. Derfor blev han vekselerer i stedet for akademisk ornitolog. Efter handelseksamen på Niels Brock rejste han til USA for at blive bankuddannet. Han vendte hjem igen 1894 og var fra 1896 ansat i faderens forretning. Han blev parthaver i 1906,²⁵ samme år som han stiftede Dansk Ornitologisk Forening, hvis formand han var til sin død 1929. I 1906 havde han allerede skrevet sin første afhandling (om den grønlandske gråand). Efterhånden samlede han 21.000 fugleskind og 10.000 skeletter, hvilket var den største enkeltsamling i verden.

Ved en opgørelse i efteråret 1922 blev der konstateret tab for banken hos Schiøler på 5-6 mill.kr.²⁶ Hvor kun få i børs- og finans kredse beklagede Levins fald, var det anderledes med Schiøler. Han blev anset for

at være en mand af betydelig intelligens og høj dømmekraft, der blot svigtede fatalt ved blind tillid til Landmandsbankens direktørpar. Landmandsbanken solgte Schiølers samlinger, men rige venner, deriblandt bryggeridirektør Vagn Jacobsen købte den og hjalp Schiøler til passende arbejdsvilkår på det ornitologiske område. Eiler Lehn Schiøler måtte naturligvis forlade Fondsbørsens bestyrelse, og han vendte ikke tilbage til Børsen, selv om hans ansøgning efter boets behandling 1924 blev godkendt;²⁷ han drev dog forretning som outsider. Sine sidste år tilbragte han mest med ornitologiske studier. 1925-26 udsendte han første og andet bind om ænder og gæs til sit pragtværk, Danmarks Fugle, mens tredje bind om rovfugle først udkom 1931 efter hans død.

Både Levins og Schiølers boer forelå opgjort 1924. Der blev 16% til Levins kreditorer, 20% til Schiølers. Schiøler var til afhøring hos bankkommissionen den 9. marts 1923, hvor han gennem sit vidneudsagn var med til at fælde Emil Glückstadt, der faktisk blev arresteret samme dag.²⁸

Schiølers bror, Tage Lehn-Schiøler, havde kun en beskeden forretning og en underbalance til banken på kun 100.000 kr. Han var ligeledes uddannet i faderens forretning og i udlandet i tiden fra begyndelsen af 1890'erne. 1917 etablerede han egen forretning og fik forbindelse med Landmandsbanken. Efter at have fået ordnet sit bo vendte Tage Lehn-Schiøler tilbage til Fondsbørsen som noteringsberettiget.²⁹ 1940 flyttede han til en gård ved Tappernøje og underskrev sig som fhv. vekselerer. Han søgte da og fik arbejde som sekretær ved noteringen. Et års tid efter anmodede han om fritagelse for dette arbejde.

Jul.T.Levinsen, som havde en udækket saldo i forhold til banken på over 5 mill. kr., kom ikke tilbage til Børsen, men nedsatte sig i Odense. Også Aage Trier skyldte banken over 5 mill. kr. I den tid under krigen, som »Børsen« kaldte »de glade Nevada-dage«, var Triers navn med under mange prospekter. Han vendte først tilbage til de noteringsberettigedes kreds 1931 som kompagnon i firmaet Holger Thomsen & Co. Holger Thomsen var i 1914 blevet prokurist hos Aage Trier og havde selv etableret sig 1922. 1937 etablerede Trier sig sammen med F.Bierbum i firmaet Aage Trier og Bierbum.³⁰

Et firma, der kunne savnes i denne sammenhæng, var Aug. Lunn & Co. Det var imidlertid så rimeligt kørende, at det fik en ordning med banken, så det kunne leve videre. Det blev dog en stakket frist. I sommeren 1925 måtte firmaet standse sine betalinger, fordi det i strid med aftalerne med Landmandsbanken indlod sig på valutaspekulationer. Derfor nægtede banken at finansiere firmaets arbitrageforretninger. Da firmaet ydermere kom galt af sted med baissespekulation i Nordisk Film,

afbrød Landmandsbanken forbindelsen, og firmaet måtte standse.³¹ Dets stifter, Aug. Lunn, var da død året før; sønnen og indehaveren Aage Lunn overgik til anden virksomhed.

Saneringen af de nævnte firmaer fandt sted i løbet af 1923 og 1924, og retsopgøret i Landmandsbanken fandt sin afslutning ved højesteretsdom i september 1923. Da var Emil Glückstadt nogle måneder i forvejen død efter en operation.

En børskommissær i medgang og modgang

»Jeg har det bestemte indtryk, at børshandelen i effekter siden børslovens emanation gennemgående er blevet besørget honnet og loyalt, hvad da også mine undersøgelser gang på gang til fulde har bekræftet«. Således gjorde børskommissær Julius Schovelin status i en skrivelse til handelsministeren næsten 3 år efter børslovens indførelse.¹

I virkeligheden var tiden løbet fra børskommissærembedet. Den kontrolinstans, det repræsenterede, kom til at fungere under helt andre forhold, end man havde troet, da det blev indstiftet efter krigens ekstraordinære forhold. Nogen idé var der vel i børskommissærens arbejde for at begrænse baissen under fredskrisen, men de opgaver, han brugte sine kræfter på de følgende år, var at ligne med jagten på lygtemænd, der aldrig fik nogen egentlig substans: terminsbørsen og indførelse af børser i provinsen. I begyndelsen af 1924 støttede han i øvrigt gennemførelsen af en vedtægtsændring, der fastholdt den gældende provision for omsætning af obligationer, mens den for aktier blev forhøjet, for noterede papirer fra $\frac{1}{8}$ til $\frac{1}{4}\%$, for unoterede fra $\frac{1}{4}$ til $\frac{1}{2}\%$.²

Imidlertid havde vekselererne kastet sig over arbitrageforretninger. Kronen var faldet stærkt i 1923, fra minimum januar på 488 var dollarkursen steget til maksimum december 565.³ I januar og februar 1924 var kursudsving på kronen i forhold til sterling og dollar meget voldsomme. Valutauroen skræmte og irriterede regeringen Neergaard. Midt i februar blev børskommissæren anmodet om at undersøge de valutatransaktioner, der i februar var foretaget af vekselererfirmaerne H.C.Møller, Aug. Lunn & Co., Oscar Siesbye og Carl O. Meyer, de to sidstnævnte outsiderfirmaer.⁴ Social-Demokraten fik fat i sagen. Efter børskommissærens opfattelse, fordi H.C.Møller forbitret havde snakket til højre og venstre

Da Børsen fejrede sin 300 års fødselsdag i 1924 bragte Politiken denne tegning af hovedtaleren, børskommissær Julius Schovelin, på talerstolen. Teksten til billedet var noget perfid og indeholdt følgende passus: »Han klarede sig med pompøse armbevægelser og fagter, hver gang han tabte tråden. For øvrigt bevægede hans tale sig hele tiden på taktfuldhedens og smagfuldhedens grænse, desværre ikke altid på den rigtige side ...«

Politiken 14/12 1924.

og erklæret, at skulle han undersøges, så burde det også ske med alle de andre valutahandelnde vekselerere.⁵ Avisen skrev, at det længe havde været »en offentlig hemmelighed, at der fra et vist hold på Børsen systematisk blev arbejdet på at øge panikken, fremme kapitalflugten og slå kronen yderligere ned.«⁶ Oscar Siesbye og Carl O. Meyer protesterede omgående mod artiklen, og Meyer truede med sagsanlæg. Der er grund til at tro, at statsministeren fundamentalt set var enig med Social-Demokraten, hvad angår mistanken om bevidste forsøg på at sænke kronen yderligere. I hvert fald kaldte han i Rigsdagen forsøgene på at skræmme folk for upatriotiske, en udtalelse, som »Børsen« fulgte op med et angreb på Alfred Horwitz, der havde malet fanden på væggen i en kronik i Politiken ved at betegne de kommende tider som præget af social uro, dalende obligationskurser og sparekassefallitter, ligesom han sammenlignede med mellemeuropæiske tilstande.⁷ »Børsen« kaldte sådan snak at forråde kronen. Horwitz protesterede og kaldte beskyldningen uretfærdig

på det foreliggende grundlag, men fik en hård behandling som svar på sine påståede forbehold: »Hr. Horwitz har alle dage været 'forbeholdenes mand', hele hans økonomiske kronikvirksomhed har været lutter forbehold, formedelst hvilke han altid bagefter har kunnet melde sig med sit: 'Sagde jeg det ikke nok!'« Avisen konkluderede, at Horwitz ikke havde gennemtænkt rækkevidden af sine udtalelser.⁸

Det kunne være hårdt at falde i klørne på redaktør Stein.

Med hensyn til de konkrete undersøgelser nåede børskommissæren til det resultat, at Siesbyes forretninger var ren arbitrage for valutakunder blandt eksportører og importører. Heller ikke Meyer og Aug. Lunn & Co. kunne der for nærværende rettes indvendinger imod. H.C.Møller nægtede simpelthen at lade børskommissæren gennemgå sine bøger, og Schovelin ville ikke forcere sagen, da lovgrundlaget for hans virksomhed gik på fondsforretninger, ikke valutaforretninger; så meget mere som der netop i Danmark var en praktisk sondring mellem valuta- og fondsbørs i modsætning til andre lande.⁹ Børskommissæren fandt frem til, at der var foretaget en del valutaspekulationsforretninger på tid, f.eks. af outsideren Hans H. Poggensee; men i hans tilfælde var det forretninger, baseret på *kronestigning*, hvilket bragte ham til betalingsstandsning i marts 1924.¹⁰

I samme måned havde regeringen fremlagt en valutaplan, der bl.a. indebar oprettelsen af en valutacentral ved lov af 29. marts 1924. Den skulle følge udviklingen og foreslå foranstaltninger til at bedre kronens værdi. Valutahandel måtte herefter kun finde sted gennem Nationalbanken, de fire hovedbanker samt gennem særligt bemyndigede banker og vekselerere.¹¹ Valutahandelen skulle dokumenteres gennem autoriserede bøger. Børskommissæren fik ikke noget at gøre med Valutacentralen, der blev ledet af Green, grosserer Th. Colding og kontorchef Einar Cohn. Denne ledelse gav umiddelbar bemyndigelse til valutahandel for følgende vekselererfirmaer: R. Henriques jr., I.S.Hahns Enke, H.C.Møller, Bützow & Tillisch, L. Palsby, I.S.Salomonson & Co., A.Vollmond & Co., Brdr. Trier og Claus L.Smidth, samt til bankhuset D.B.Adler & Co. og outsidervekselererfirmaet Bruhn & Baastrup.¹²

Autorisationssystemet gav anledning til misfornøjelse på Fondsbørsen, og en deputation kom til forhandling med Valutacentralens bestyrelse. Der var en klar risiko for, at de ikke-autoriserede fik et anden classes stempel i offentlighedens øjne, ligesom man kunne miste kunder, der lejlighedsvis handlede valuta. Deputationen henstillede, at alle noteringsberettigede burde have autorisation, men fik kun tilsagn om en mindre udvidelse af kredsen efterhånden. I oktober blev der åbnet adgang for de ikke-autoriserede til at foretage valutaforretninger for be-

stemte beløb gennem de autoriserede mod dokumentation for anvendelse efter de gældende regler.¹³

I mellemtiden havde Schovelin arbejdet intenst for at nå resultater på et helt andet område: oprettelse af børser i provinsen. I Århus havde man siden 1872 haft sin egen beskedne fondsbørs. Den var siden 1896 blevet drevet af Århus Handelsforening. En gang om måneden noterede man 9 store, lokale papirer.¹⁴ Det havde man fortsat med, børsløvs eller ikke børsløvs, indtil politiet i efteråret 1920 blev pudset på formanden for Handelsforeningen. Han måtte lettere rystet erkende, at der efter 1919-loven krævedes handelsministeriel tilladelse til at drive fondsbørs. Børskommissær Schovelin søgte i de følgende år ved møder med de århusianske erhvervsledere at genetablere den nu lukkede børse. Handelsforeningen indsendte faktisk et andragende allerede i 1920, men det blev trukket tilbage igen i 1928 under indtryk af omkostningerne ved arrangementet. I de mellemliggende år havde børskommissæren lagt et stort forgæves arbejde i udformningen af vedtægter. Aarhus Privatbank gik imod planen, der i det hele havde haft det svært. Så var Schovelin mere glad for den faste vilje i Odense til at bringe en fondsbørs på benene. Kunne han få sagen igennem i Odense, måtte Århus også lave sin fondsbørs, mente han, der dog overvurderede de fynske bankers velvilje for foretagendet.¹⁵

Schovelin anså sagen for at være af stærkeste samfunds betydning, men hans begejstring smittede ikke af i ministeriet. Odense fik heller ingen fondsbørs. Julius Schovelin talte varmt for sagen i november 1925; da ministeriet bad om en ny udtalelse i januar 1926, havde børskommissæren fået andet at tænke på. Hans embede havde aldrig været ombølgeløst med sympati blandt de vekselere, der skulle betale for et tilsyn, de fandt overflødig. Fra 1924 havde Schovelin også kasketten på som formand for Fondsbørsens bestyrelse, hvilket udvidede hans område til noteringens udførelse. Torsdag den 15. januar 1925 kom det til en episode under den ekstraordinære notering. Vekselere Paul Philipson søgte under noteringen hos opråberen E. Snorrason oplyst, om et bestemt papir var anmeldt til opråb eller eventuelt kunne blive opråbt.¹⁶ Han fik ikke noget svar, og under det følgende ordskifte fik Philipson støtte af repræsentantskabsformanden van Deurs. Episoden foranledigede Schovelin til at lade en skrivelse oplæse på fondsbørsen, som fastslog, at en deltager ikke måtte afbryde noteringens regelmæssige gang. Anker over ledelsen måtte gå over fondsbørsbestyrelsens formand og under ingen omstændigheder fremsættes under noteringen.

Dette fandt vekselerne sig ikke i; van Deurs bad forgæves om til-

ladelse til at oplæse en protestskrivelse mellem opråbet af A og B listen; i stedet tog han ordet efter noteringen og oplæste skrivelsen, der påtalte, at børskommissæren havde misbilliget en episode, han ikke selv havde overværet. Hans repræsentant (premierløjtnant Hjælmhof) havde været upassende afvisende, hed det.¹⁷ Måske ville børskommissæren vise mere forståelse, hvis han nogensinde var til stede, hed det videre, og van Deurs måtte påtale den tone, som børskommissæren havde fundet det passende at anvende over for fondsbørsens medlemmer. De skulle vel vide at våge over, hvad der efter deres erfaring skulle udkræves i retning af ro og orden. Skrivelsens oplæsning blev modtaget med håndklap og bifaldsråb.

I et tjenstligt brev til en sagfører havde Schovelin en dag skrevet: »Det er ikke nok at have uret, man må også være høflig«.¹⁸ Her vendte boomerangen tilbage.

Hele sagen var selvfølgelig til at overskue; alvorligere var det, at »Børsen« fulgte kritikken op.¹⁹ Episoden ved noteringen var en bagatel, men på grund af håndteringen af den havde den nu resulteret i et alvorligt angreb på Schovelins embedsførelse. »Børsen« mente, at Schovelin altid burde være på plads i stedet for aldrig ved noteringen. Avisen fastslog videre, at nødvendigheden af tilsynet var svundet mere og mere ind. Efter omstændighederne var det en klar forudsætning for Schovelins dobbeltpost som formand for bestyrelsen og som kommissær, at han ville være i stand til at forene sin magtfuldkommenhed med respekt for de medlemmer, han repræsenterede i bestyrelsen. Schovelin svarede dagen efter, at loven klart foreskrev, at enten han eller *hans repræsentant* skulle være til stede.²⁰ Avisen fulgte op med en lang artikel, hvor Schovelin endnu en gang fik revet i næsen, hvad han i sin tid havde sagt i Landstinget om instituering af børskommissærembedet. Artiklen mundede ud i et råd til Schovelin om som kommissær at arbejde i samklang med bestyrelsen.²¹ I sit svar blev Schovelin personlig i den forstand, at han fastslog det ejendommelige i, at to konservative partifæller, redaktør Stein og han, (Stein var oven i købet suppleant for Schovelin i Landstinget), præsenterede så forskellige opfattelser af embedet, ligesom han måtte undre sig over, at Stein i sin tid havde accepteret Greens lignende embedspraksis.²² Schovelin fastslog polemisk, at der ingen uoverensstemmelser var mellem børskommissæren og bestyrelsesformanden, hvad der fik Stein til at skrive, at det kun kunne bestyrke ham i den opfattelse, at de to embeder ikke burde besættes af samme person.

Efter denne episode fik Julius Schovelin ingen let gang på jorden.

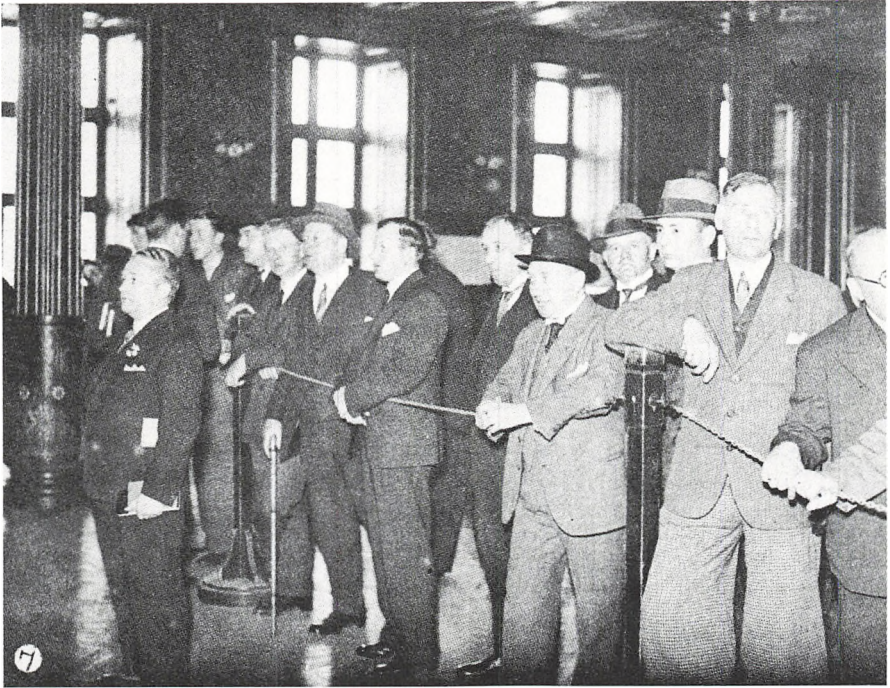
Medvirkende hertil var, at han i september 1925 udsendte en pjece, der indeholdt et kraftigt angreb på byretsdommer V.Thorup med det formål

at skaffe oprejsning for en grosserer, Thorup havde dømt for assurancesvig under krigen.²³ Schovelin beskyldte bl.a. Thorup for ikke at have forstand på forsikring. Det bragte ham en sag på halsen, og en dom i juni 1926 på 4 måneders simpelt fængsel samt erstatning til Thorup på 5.000 kr. Den 15. august 1927 begyndte Schovelin afsoningen i Hjørring arrest, men på Kongens fødselsdag den 26. september blev han benådet.

Men disse - selvforskyldte - trængsler var ikke børskommissærens eneste. I maj 1926, en måneds tid før dommen faldt i Thorup-sagen, blev han udsat for et kraftigt angreb i Politiken.²⁴ Avisen erklærede det for paradisk, at vekselerere under tidens forretningsløshed skulle udrede 45.000 kr. om året til børskommissariatet, hvor der foruden Schovelin var ansat to fuldmægtige og en kontordame. Tiderne var så forandrede, skrev bladet, at Grosserer-Societetets formand ved generalforsamlingen havde udtalt, at der var et så lille børsbesøg, at man ikke kunne være bekendt at tage fremmede med derhen. Noteringen, hed det, tog en times tid at komme igennem. Hvor omsætningen før var millioner, var den nu nogle få hundrede tusinde. Avisen regnede ud, at gennemsnitsindtægten for vekselerere vel kunne andrage 6-700 kr. om måneden ved noteringsforretningerne, og at 10% af nettoindtægten gik til opretholdelse af tilsynet. På børskommissærens regnskab var endvidere betydelige rejseudgifter til mere eller mindre formålsløse rejser til Århus og Odense for at lave børser der. Politiken noterede, at når Københavns børs var hensygnende, skulle det lidet hjælpe at etablere to konkurrerende foretagender.

I vekselerernes kreds udviklede man omtrent på samme tid en idé til besparelser: Man kunne afskedige lederen af kursnoteringen, kontorchef E. Snorrason og lade ham afløse af børskommissærens repræsentant på Børsen, premierløjtnant Hjælmhof. Snorrason var man grundigt utilfreds med, Hjælmhof havde fungeret godt som reserveleder.²⁵ Ved disse tiltag ville der kunne spares omved 8-9.000 kr. om året på budgettet.

Vekselererne havde før forsøgt at få Snorrason afskediget, men i foråret 1925 var han sluppet med en advarsel. Noteringsdeltagerne klagede især over, at Snorrason var for hurtig; efterhånden blev mange forretninger ved noteringen udført for banker, hvis repræsentanter ikke fik fornøden tid til at tage bestik og give tegn. Hertil kom, at Snorrason var egenrådig og anvendte en ubehersket tiltaleform over for medlemmerne; der var ofte rivninger, også mellem Snorrason og Hjælmhof, og det gik ud over noteringens værdighed. Grosserernes repræsentanter i fondsbørsbestyrelsen fandt ingen anledning til at gå imod vekselerernes opfattelse, men det gjorde børskommissæren til dels. Han lagde vægt på lederens arbejde som et offentligt hverv og ikke en serviceforanstaltning over for fonds-

Snorene er trukket. Publikum følger slagets gang på efterbørsen. Indenfor snorene ses Xenius Grige fra O. Rye Kristiansen.

Berlingske Illustreret Tidende 13. maj 1934.

børsens medlemmer. Han måtte indrømme, at Snorrasons tiltaleform var uheldig, ligefrem taktløs og stødende. Schovelin mente, at Snorrason havde dannet sig sin form under krigen, hvor det gjaldt om at rappe sig i det forcerede miljø og være barsk. Nu havde Snorrason »ikke indstemt i den moll-toneart, som tidernes bedrøvelighed synes at kræve«. Han var dygtig, men formløs og nonchalant, og flertallet følte sig utrygge ved hans ledelse, måtte Schovelin erkende, og der var idelige gnidninger. Han måtte slutte sig til kravet om afskedigelse, der efter lang og tro tjeneste burde følges af en rimelig pension.²⁶

Sådan kom det til at gå. Denne forenkling af kommissariatet kunne dog ikke redde embedet. Den 7. marts 1927 foreslog Repræsentantskabet for fondsbørsens medlemmer, at kommissariatet skulle nedlægges.²⁷ Ved finanslovsdebatten i Folketinget i foråret 1927 blev sagen taget op af Thorvald Stauning, der støttede vekslerernes ønske. Den radikale Ove Rode tilsluttede sig, mens handelsminister Slebsager var mere forbeholden, idet han mente, der måtte være nogen kontrol. I interviews til Berlingske Tidende og Nationaltidende tilsluttede Schovelin sig Slebsa-

gers udtalelser, hvad der fik van Deurs til at offentliggøre i sin helhed fondsbørsmedlemmernes henvendelse til handelsministeren.²⁸

Alt pegede i samme retning: børskommissærembedets tid var forbi. Tilbage stod blot en lovrevision. Det var således, at fondsbørsloven af 1919 havde gyldighed til 1925; det blev i december 1925 bestemt, at der inden udgangen af 1928 skulle forelægges et forslag om revision. Det skete også, men da der var uenighed om dele af forslaget, blev det vedtaget i Landstinget, mens Folketinget ikke nåede at vedtage det. Forslaget blev genfremsat sent i 1929.

Kort tid forinden var Julius Schovelin blevet ramt af lynet. Ved en revision i slutningen af oktober 1929 blev det afsløret, at kontorchef i børskommissariatet, G.C. Burchardt, havde bedraget institutionen for næsten 40.000 kr. i tiden tilbage fra 1924. Bedragerierne var foregået på den måde, at han ofte brugte pengene selv, når han havde fået underskrevet checks af børskommissæren til at betale regninger med, som oftest på småbeløb.²⁹ Burchardt var kommet fra en karriere i Nationalbankens provinsafdelinger i perioden 1897-1911. Derefter havde han været forsikringsmand indtil ansættelsen hos børskommissæren. I begyndelsen af december 1929 blev han idømt 2 års forbedringshusarbejde.³⁰

Sagen var stærkt belastende for børskommissæren, og handelsministeren lagde for så vidt ikke skjul på, at han nu genfremsatte lovforslaget uden de punkter, der var uenighed om, for at slippe af med børskommissariatet. »De ved selve børstilsynet afslørede uheldige forhold gør en revision meget påkrævet, og børskommissæren falder desuden for aldersgrænsen i begyndelsen af det kommende år«, sagde han fra Landstingets talerstol.³¹ Julius Schovelin fyldte 70 den 6. januar 1930. Afskaffelsen af børskommissæren var altså hovedsigtet, og der var bred politisk enighed om ved reformen at opnå betydelige besparelser på tilsynet. Handelsministeren havde den plan, at bankinspektøren kunne overtage tilsynet ved at blive beskikket som formand for fondsbørsbestyrelsen.³² Det kunne klares rent teknisk ved at fastslå i loven, at handelsministeren skulle udnævne formanden for bestyrelsen, der i øvrigt skulle udvides til at

Fondsbørsen i foråret 1934

På det øverste billede er kursnoteringen i gang. Siddende på forreste række fra venstre:

H.G. Raaschou, C.J. Tillisch, C.E. Hogrefe, Hakon Hansen og Gudme Raaschou. Stående længst til venstre mod væggen Ludvig Trier, og lige foran ham siddende Jacob Simonsen. Ludvig Palsby sidder lidt til højre for midten på anden række.

På det nederste billede er der efterbørs. Xenius Grige ses i midten, i forgrunden William Nathan.

Fotos hos Fondsbørsen.

omfatte 10 medlemmer, 3 fra Grosserer-Societetets Komite, 5 af fondsbørsens medlemmer og 2 fra de selskaber, hvis aktier var optaget til notering.³³ De kontroversielle punkter, der måtte opgives, hvis loven skulle igennem, var den gamle socialdemokratiske idé om, at vekselernerne kun måtte optræde i aktiehandelen som mæglere; endvidere var et forslag om, at aktieselskaber, hvis aktier blev noteret på Børsen, skulle bidrage til at dække fondsbørsens udgifter, slettet på grund af socialdemokratisk og radikal modstand.³⁴ I Folketinget fremførte senere minister, grosserer Halfdan Hendriksen fra de konservative nogle oplysninger, han havde fundet i »Statistisk månedsskrift for København«, der kunne støtte ideen om at aflaste vekselernerne økonomisk.

Han havde konstateret, at i alt 60 vekselere i København i 1928 havde en samlet indkomst på ca. 2.750.000 kr.; men fordelingen af indkomsten var højst ujævn. 28 havde under 10.000 kr. i årlig indkomst, mens 2 vekselere tillige med en »kvinde uden erhverv« med en indkomst på mellem ½ og 1 mill. kr. var de største skatteydere i København.³⁵ Yderligere havde 3 vekselere en indkomst på mellem 100.000 og 500.000 kr.; disse 5 stærkeste tjente tilsammen ca. 2.150.000 kr., således at der var 600.000 kr. tilbage til de øvrige 55, hvilket gav en gennemsnitlig indkomst for disse på ca. 11.000 kr.; heraf skulle måske 1.000 kr. erlægges til børstilsynet.

Under Landstingets behandling af forslaget kom den gamle kæmpe, Julius Schovelin, selv på talerstolen. Han havde helt kapituleret og udtalte, at kommissærordningen hørte en anden tid til, hvor kurserne svingede stærkt og hyppigt, og hvor der blev drevet stærk spekulation. Han var ordfører for sit parti og bidrog til at afskaffe sit eget embede ved at erklære, at forslaget stort set var således, at man kunne tiltræde det.³⁶

Op til 70-årsdagen fik Julius Schovelin besøg af Nationaltidende for et interview.³⁷ Han erklærede, at pennen havde været hans fremmeste våben op gennem livet, og med vanlig sans for dramatik trak han et bind af Frødings digte ud af reolen og læste:

*Hvart hånsord från skamlösa strupar
skall tystas med denna egg,
med den vill jag slåss, tills jag stupar,
helt ensam med rygg mot vägg*

Jo, vel havde Schovelin ryggen mod muren, men i marts indstillede rigsadvokaten dog til justitsministeren, at man burde undlade at rejse sag mod ham for embedsforsømmelse i Burchardt-sagen. I sine sidste år

fortsatte Schovelin sin polemik om politiske forhold, og han var til det sidste en omstridt skikkelse i sit parti. Hvad angår de penge, der var forsvundet ved Burchardts besvigelser, blev halvdelen betalt af Schovelin, mens hovedparten af resten blev afholdt af repræsentantskabet efter indsamling blandt medlemmerne.³⁸

Julius Schovelin døde 8. april 1933. Til allersidst var det lykkedes for ham at komme igennem med sin hjertesag, terminsbørsen. Efter handelsministeriel bekendtgørelse trådte vedtægter for *terminsforretninger på Københavns Fondsbørs* i kraft den 15. januar 1929. Der blev etableret et *likvidationskontor* med lokaler på Børsen og under ledelse af forhenværende kontorchef i Landmandsbanken, Aage From; i et hjørne af børssalen fik den nye noteringskomité et kontor. Det eneste problem tilbage var, at der ikke var anmeldt et eneste medlem;³⁹ vekselererne havde ikke bedt om en terminsbørs. Efter nogle ændringer i systemet blev terminsbørsen dog åbnet for alvor i august, og de papirer, der fik adgang til optagelse, blev specificeret. Der var i alle tilfælde tale om selskaber med aktiekapital på over 6 mill. kr. samt obligationer fra serier med en cirkulerende masse på over 10 mill. kr.

Det var ikke meget, der blev omsat på terminsbørsen. Den blev faktisk en fiasko, hvilket delvis skyldtes, at den blev indført, netop som børssforretningerne begyndte yderligere at aftage efter verdenskrisens udbrud 1929. Under disse forhold var det belastende at afholde omkostningerne ved det store administrationsapparat.⁴⁰ De deltagere, der havde meldt sig, udmeldte sig igen pr. 1. april 1930.⁴¹

På Fondsbørsen i øvrigt var omsætningen således i 1920'erne:⁴²

	Obligationer mill. kr.	Aktier mill. kr.
1919.....	67,4	517,8
1920.....	108,4	241,4
1921.....	235,1	168,0
1922.....	307,4	147,5
1923.....	259,2	272,7
1924.....	195,7	171,7
1925.....	213,9	120,5
1926.....	152,1	93,2
1927.....	149,7	100,4
1928.....	168,9	95,1
1929.....	108,1	126,4

Fra 1921 var billedet vendt. Det år var omsætningen af obligationer langt større end aktieomsætningen. Det var en tendens, der kom til at tegne situationen videre op i dette århundrede. Aktieraseriet var forbi.

Kriseår

Da New Yorks børs brød sammen i slutningen af oktober 1929, havde det knap nok umiddelbar virkning på Københavns fondsbørs, selv om omsætningslysten blev dæmpet. Kurserne var stort set upåvirkede.¹ Man havde andet at spekulere på her fjernt fra stormcentret; Folkebankens aktier var pludselig begyndt at falde den 23. oktober, uden at man egentlig vidste hvordan eller hvorfor.² Fra 106½ den foregående dag helt ned til 95. Der blev ikke handlet meget, og på efterbørsen blev aktierne forgæves udbudt til under 88½. Nu begyndte rygterne at tale om milliontab i Harald Plums koncern, der stod i forbindelse med Folkebanken. Harald Plum havde fået en bøde på 4.000 kr. i 1923 for urigtig regnskabsaflæggelse i forbindelse med Landmandsbankens krak.³ Han havde forladt ledelsen af Transatlantisk Kompagni, men fortsatte som direktør i The Crown Butter Export Co., et selskab, han havde oprettet 1908, og som han havde holdt klar af sin koncern. Hans danske bankforbindelser blev efter den tid Folkebanken og Privatbanken, og han opbyggede atter en koncern, bestående af ca. 20 firmaer. Et af dem var A/S L.E. Bruun; ved en revisionsundersøgelse mod dette firma, iværksat af Privatbanken, blev der konstateret omfattende besvigelser fra Harald Plums side. Disse realiteter kom frem i løbet af dagen den 23. oktober, og den trængte Folkebank måtte gå til Nationalbanken.⁴ Banken havde 5 mill. kr. i klemme, og den måtte standse midlertidigt. Dagen efter fik man at vide, at Plum havde skudt sig på Thorø, en ø ved Assens, som han havde købt 1917. Plums sammenbrud gik hårdt ud over nogle vekselere, først og fremmest Claus L. Smidt, Hambros gamle forretning. Det er tidligere beskrevet, hvorledes forretningen var blevet videreført af Smidt & le Maire, og at firmaet blev opløst ved Smidts død 1884. Hovedparten af det gamle firmas kunder gik til Handelsbanken, som Smidt & le Maire havde været med til at etablere, men en række forbindelser fortsatte hos Claus L. Smidt, søn af Wilhelm Smidt. Hans hovedforretning var inkassation for udenlandske firmaer og formueadministration med dertil hørende obligationsforretninger.⁵ Han drev sin virksomhed på et grossererborgerskab og var - som forgængerne i firmaet - ikke deltager i kursnoteringen, hvorfor børsordrerne gik gennem andre. Claus L. Smidt havde en omfattende udenlandsk uddannelse, inden han indtrådte i Smidt & le Maire 1868. I sin egen virksomhed fra 1884 var han bankier i Danmark for de

franske vinhuse. Fra 1896 sad Smidt i Handelsbankens bankråd, for hvilket han var næstformand 1910-16. I øvrigt sad han i en mængde virksomhedsbestyrelser, samt i filantropiske og patriotiske selskaber; denne indsats tog næsten al hans tid. I 1900 ansatte han sin nevø, Harald Schrøder som lærling og kontorist. Harald Schrøder var født 1881 som søn af en skovrider, der var bror til Askov højskoles forstander, Ludvig Schrøder, og gift med Claus L. Smidts søster. Harald Schrøder var med på det sidste hold, der tog vekselmæglereksamen 1906, og han fik dermed bestalling og mødte på Børsen. Herefter passede Schrøder firmaets børsforretninger. Smidt var født 1841 og således en ældre mand, hvis interesser mest gik på hans offentlige hverv. 1912 startede Harald Schrøder sin egen forretning; ved siden af overtog han den meget arbejdskrævende post som kasserer for Diakonissestiftelsen efter den gamle U.G. Jantzen, på forslag fra Chr. Reimann, formand for Kursnoteringsudvalget. Da Claus L. Smidt trak sig tilbage ved årsskiftet 1916/17 tilbød han Schrøder at føre forretningen videre sammen med en nevø af Smidts hustru, Amund Helland, der var ansat i huset Schiøler 1906-16 efter en fortid som fabriksdirektør. Schrøder var ikke meget begejstret ved udsigten til partnerskabet med Helland, som han ikke satte højt. Han følte sig dog fristet til at overtage det gamle firma og lod sin egen forretning indgå vederlagsfrit. Herudover indskød hver 200.000 kr., mens Claus L. Smidt lod et lignende beløb stå. Virksomheden fik i de gode tider en udmærket start. Schrøder tog sig af formueadministration og obligationsforretninger samt vekselinkasso, Helland passede aktierne. Nu skete der det, at Amund Helland spekulerede hele sit indskud og en god del mere bort; han lovede dog dækning efterhånden gennem betydelige arvemidler, og firmaet havde sandsynligvis klaret skærene, hvis det ikke havde været for forbindelsen med Harald Plum. Schrøder havde selv i London formidlet garantier til et af Plums selskaber for en betydelig engelsk kredit. Da det kom frem 1929, at Plum havde lavet falske regnskaber, kunne vekselerfirmaet ikke klare forpligtelsen og måtte likvidere med 65% til kreditorerne. Ved gode venners hjælp fik Schrøder sig atter etableret under eget navn. Han mente selv, at firmaet havde klaret krisen, hvis Helland havde været ligeså kapitalstærk som han selv. Schrøders kunder blev hos ham i stort tal, og det lykkedes at genopbygge forretningen med en god, fast kundekreds, ikke mindst bestående af sparekasser og institutioner.

To outsiderfirmaer gik med ned ved Harald Plums fald, nemlig Chr. Wulff & Co. og J.V. Steffensen & Co. Folkebanken genåbnede allerede l.

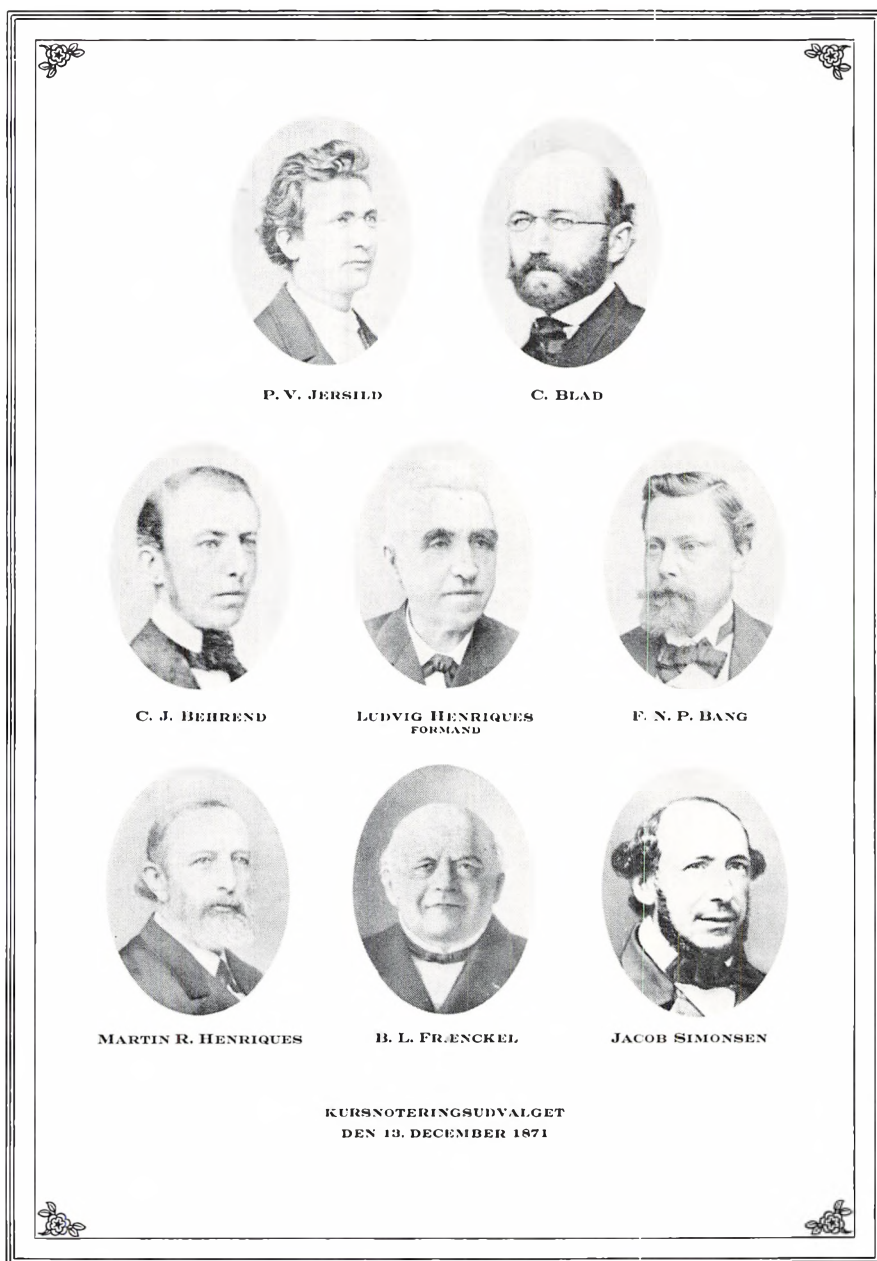
november, efter at en undersøgelse havde vist, at der var god basis for rekonstruktion.

Trods disse kalamiteter var det med et vist lyssyn, man gik ind i 1930.⁶ Man vidste godt i tiden, at internationale kriser hidtil var kommet sent til Danmark og optrådte i afsvækket form, ligesom opgangen derefter også var jævner. Ved indgangen til marts kom der imidlertid et nyt sammenbrud inden for handelen. Denne gang var det Det sibiriske Kompagni og Det almindelige Handelskompagni under ledelse af først og fremmest H.P. Hjerl Hansen. Det medførte, at Handelsbanken tabte ca. 10 points på kursen. Årsagen til disse handelsselskabers undergang var det internationale prisfald i efteråret 1929. Det sibiriske Kompagni var fra 1904, havde eksporteret smør fra Sibirien og importeret andre artikler. Ved den russiske revolution mistede det sine værdier, men oparbejdede atter smørekseport fra randstaterne og soyabønner fra Manchuriet.⁷ Handelsbanken havde udækkede interesser for 6 mill. kr. i kompagnierne, ubetydeligheder i forhold til den store banks formåen. Til dette driftstab skulle imidlertid lægges værdiløse aktier i selskaberne, så tabene passede sandsynligvis 30 mill. kr.

I efteråret 1930 begyndte aktiekurserne at falde. Skibsaktierne mistede omkring 8 points, B&W 12, Ford og Århus Oliefabrik over 20 points. Sort i sort var det dog ikke, da Bryggerierne vandt over 50 points på grund af aktieemission og gunstigt regnskabsresultat.⁸ Obligationerne stod godt. Kurserne var i årets løb steget 2-5%. Ved årets slutning kunne vekselernes talsmand, O.H. van Deurs, konstatere, at aktiemarkedet stort set havde været dødt og forretningsløst.⁹ Børssekretær Jens Vestberg kritiserede hovedbankerne for deres yderst ringe interesse for aktiemarkedet. I øvrigt bragte året ingen emissioner af betydning ud over den nævnte. De faldende kurser i efteråret havde straks kaldt baissen frem, og i den forbindelse udtalte »Vekselererforeningen«, en outsidersammenslutning, at den ikke ville udlåne stykker til brug for baissespekulation.¹⁰

Fra sommeren 1930 var krisen kommet til Danmark. Efter at råvarepriserne først var ramt, kom turen til landbrugsvarerne, der fra sensommeren blev udsat for et kraftigt fald. Eksportindekset var 122 i juni 1930; et år efter var det faldet til 85. For importvarerne var forholdet 127/110, en slem udvikling i landets disfavør.¹¹ Fra landbruget bredte krisen sig til de øvrige erhverv. Ved en vældig forcering af eksporten af alle varer reducerede man virkningen.

Landbrugets dårlige rentabilitet medførte i begyndelsen af 1931 et stærkt udbud af Jydsk Landhypothekeforenings obligationer, og det førte til de første kursfald for obligationerne. Foreløbig var det dog kun mid-

P. V. JERSILD

C. BLAD

C. J. BEHREND

LUDVIG HENRIQUES
FORMAND

F. N. P. BANG

MARTIN R. HENRIQUES

B. L. FRÆNCKEL

JACOB SIMONSEN

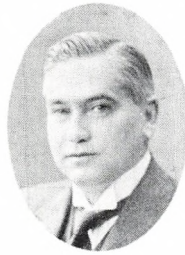
KURSNOTERINGSUDVALGET
DEN 13. DECEMBER 1871

Ved 60-året for Kursnoteringsudvalgets oprettelse, 1931, blev disse montager af to generationer af vekselerere på Børsen lavet.

Montagen hos Fondsbørsen.

LUDVIG TRIER

AXEL JERVIG

ALFRED HORWITZ

O. H. VAN DEURS
FORMAND

H. C. MØLLER

JACOB SIMONSEN

CARL OTTO HENRIQUES

REPRÆSENTATSKADET FOR FONDSBØRSMEDLEMMERNE
DEN 13. DECEMBER 1931

lertidige problemer: Kurserne rettede sig ved livlig efterspørgsel, og obligationerne stod stærkt ultimo marts efter fire års ubrudt fremgang. Aktier handledes fortsat trevent, men selskabernes udbytte holdt sig på de foregående års niveau. På de udenlandske børser herskede depressionen, og i foråret og forsommeren kom det til slemme fald i danske industripapirer og mindre fald i skibene.

I løbet af sommeren 1931 blev krisens tryk hårdt i England, og den 20. september blev Bank of England meget overraskende fritaget for at indløse sedler med guld. Københavns fondsbørs blev lukket dagen efter, og valutannoteringen suspenderet, fordi det ikke var muligt at konstatere en sterlingkurs. Nogle dage efter suspenderede også Oslo og Stockholm indløseligheden, og Danmark måtte gå med den 28. september. Fondsbørsen åbnede først igen den 15. oktober i en forholdsvis rolig stemning.¹² Obligationerne tabte gennemgående 2-3 points. På aktiemarkedet var der store nedgange i Nationalbanken og Handelsbanken, hvorimod der opstod hausse i skibspapirerne, der vandt 4-5 points. På fondsbørsen blev alle parter enige om i kortere tid ikke at holde nogen efterbørs og undlade at modtage ulimterede ordrer fra kunderne. Videre, at ordrerne skulle være i hus inden noteringens begyndelse, således at ordrer ikke kunne afgives ved tegn under noteringen. Medlemmerne gav tilsagn om ikke, hvorken direkte eller indirekte, at medvirke til baisseforretninger. Faldene i kurserne var umiskendelige i 1931. Aktieindekset, der ultimo 1930 viste 92,8 var ultimo 1931 74,3; obligationsindekset var tilsvarende 98,8/89,5. Værdierne faldt på Børsen, men en mere akut problematik tegnede sig på valutaområdet. Medvirkende til en stigende valutamangel var det, at udenlandske besiddere af danske værdipapirer realiserede. Den 18. november vedtog Rigsdagen en lov om foranstaltninger til værn for den danske valuta. Under rammerne af denne lov kom der i november blandt flere en handelsministeriel bekendtgørelse, der påbød, at salg for udenlandsk regning kun kunne ske ved indberetning til Nationalbanken, og pengene placeres på spærret konto i banken. I henhold til loven kom der yderligere en bekendtgørelse om fremgangsmåden ved overførsel af eksportørers tilgodehavende. Overførslen skulle ske gennem autoriserede institutioner, og et tillæg fastslog, at valuta kun måtte handles til den på Børsen noterede kurs og stilles til rådighed fortrinsvis for import af råstoffer og produktionsmidler. Nationalbanken bemyndigede 7 hovedstadsbanker, 16 provinsbanker samt R. Henriques jr. til at drive valuta-handel.¹³ Denne monopolisering på vekselererområdet førte til en kraftig kritik fra de udelukkede, og efter forhandlinger med Nationalbanken blev kredsen udvidet med 9 banker og 9 vekselererfirmaer. De 9 var outsiderne

D.B. Adler & Co. og Bruhn & Baastrup, samt Bützow & Tillisch, I.S. Monies, H.C. Møller, L. Palsby, I.S. Salomonsen & Co., Brdr. Trier og A. Vollmond & Co.

Det var intet under, at man gik ind i 1932 i en mørk stemning. Kronen var uden guldets sikre dækning, og eksportmulighederne tegnede mørke, ligesom valutamanglen var mærkbar. Under disse forhold gik det hårdt ud over obligationsmarkedet, og i januar gik de fleste papirer ned; værst igen for de jyske landejendomme, der typisk tabte 7 points. Nationalbanken gik ind og intervenerede i februar og bragte ved store indkøb kurserne tilbage til 1931-niveau.¹⁴

Ved lov af 30. januar 1932 blev valutaområdet totalt bragt under Nationalbankens kontrol, der herefter blev udøvet gennem Nationalbankens valutakontor. Aktiemarkedet var meget dårligt i 1932. Indekset var december 1931 72,7, januar 1932 71,7, april 66,0, juni 66,5, november 73,2 og december 71,1. Selskaberne led bl.a. under valutamanglen; fragtforholdene var elendige, og flere ledende rederiers aktier stod i kurs 30-35. B&W kom i alvorlige vanskeligheder og måtte ultimo 1932 konstatere en kurs på 10¼.

Efter Nationalbankens indgreb udviklede obligationsmarkedet sig derimod positivt med stigninger fra 2½ til 8 points.¹⁵ Ved bekendtgørelse blev det forbudt at udføre flermøntede obligationer, dvs. obligationer, der både lød på betaling i dansk og fremmed mønt.

I november 1933 sænkede Nationalbanken diskontoen fra 3 til 2½%, den laveste sats, den nogensinde havde noteret. Det gav købelyst på obligationsmarkedet og tætte stigninger. Den lave rente, der blev fastholdt i næsten 2 år, satte gang i aktiviteten igen; det værste var overstået. Hvis man i et produktionsindeks satte 1931 = 100, viste indekstal for samtlige af industriens områder stor fremgang til oktober 1935. Mindst var stigningen i træ og metal med henholdsvis 111 og 115, størst i læder med 172, de øvrige lå nogenlunde midt imellem.¹⁶ Udviklingen afspejlede sig i kursudviklingen. Aktieindekset steg fra januar 1933, hvor det var 72,5, jævnt til ultimo 1934, hvor det var 100,6. En lignende udvikling fandt sted på obligationsmarkedet, hvor den tilsvarende stigning var 93/102,4. Der skete dog et tilbageslag, fordi det ikke lykkedes at komme igennem med en konverteringsordning for landbruget; det kostede 3-4 points på indekset i 1935. De følgende år frem til anden verdenskrig var præget af jævn vækst med forskydning af tyngdepunktet fra landbrug til industri, illustreret bl.a. ved, at mens industriens andel af den samlede eksport var 16% i 1931, var den i 1939 steget til 22%.

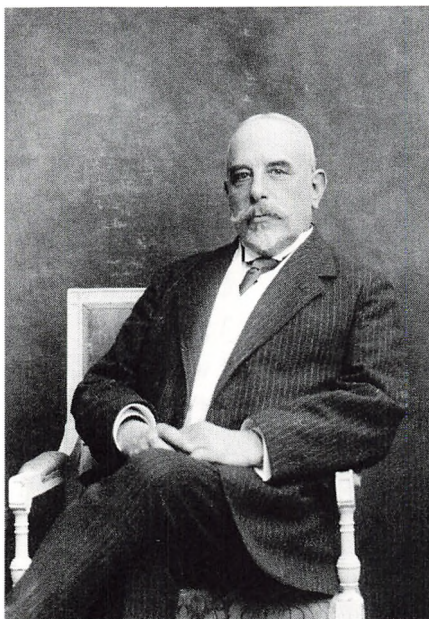
Aktører i mellemkrigsårene

1925 var 50 vekselererfirmaer repræsenteret på fondsbørsen. Ca. halvdelen af dem havde en omsætning på over 10 mill. kr. ved noteringen.¹ Ranglisten så således ud, idet firmaerne naturligt kan deles i fire grupper:

	Mill. kr.
over 70 mill. kr.:	R. Henriques jr. 70,3
30-45 mill. kr.:	L. Palsby 44,6 Bützow & Tillisch 41,3 J.S. Hahns Enke 38,3 H.C. Møller 34,7 Alfred Horwitz & Co. 33,3
15-25 mill. kr.:	Axel Gerling 24,3 Em. Svensson 24,0 A. Vollmond & Co. 21,3 U.G. Jantzen 21,0 Paul Philipson 21,0 Brødr. Trier 20,6 I.S. Monies 19,8 Claus L. Smidt 18,8 John Møller & Scholten 18,5 Strandgaard, Kjer & Nannestad 18,4 Vilh. G. Hansen 16,0
10-15 mill. kr.:	Georg A. Christensen 13,2 O.H. van Deurs 12,2 Carl Groth 12,2 Erik Heiberg 11,8 Erik Møllers Eftf. 11,7 C.E. Hogrefe 10,8 Max W. Horn 10,6 I.S. Salomonsen & Co. 10,6 Lendorf & Carnø 10,4

Disse firmaer repræsenterede tilsammen en omsætning på næsten 590 mill. kr. ud af den samlede på 926 mill. kr. Det betyder, at den øverste halvdel af firmaerne sad på ca. $\frac{2}{3}$ af omsætningen. Det fremgår, at firmaet R. Henriques jr. i tiden efter krigen og rystelserne omkring det store

Otto Ruben Henriques (1856-1932) hos fotografen i sommeren 1920. Som søn af Aron R. Henriques repræsenterede han tredje generation i familiefirmaet. Otto R. Henriques blev medindehaver 1892.

bankkrak var nået frem til en helt enestående position. Det var det største firma og havde her ved midten af 1920'erne ansat 20-30 kontorister. Det ældste af alle firmaerne var således blevet det ubestridt førende. Hvordan var det gået til? Det grundlæggende arbejde var blevet gjort af Aron og Martin Henriques. Herudover fik Otto R. Henriques afgørende betydning for firmaets udvikling. Hans fætter, medindehaveren Edmond, døde allerede 1910, 50 år gammel. Otto R. Henriques brugte konsekvent de gamle firmaprincipper på virkeligheden i dens stærkt skiftende former.² Hans holdning var den, at man skulle sige nej til en forretning, man ikke kunne overskue eller bedømme, selv om den var nok så fristende; vetoretten skulle være gældende for hver ansvarlig indehaver. Man skulle ikke lade sig blænde af opgående konjunkturer, men konsolidere sig i de gode år, så man havde noget at stå imod med i de dårlige. Hertil lagde Otto R. Henriques forgængernes krav om ærlighed, flid og uselvisk behandling af kunderne; dette ideologiske program var som sådan ikke opsigtsvækkende, kunsten var at føre det ud i livet.

Resultaterne talte for sig selv. Da Tietgen lavede sine konsortier i 1880, var det uden deltagelse af R. Henriques jr. Tietgen skal have svaret på en forespørgsel fra udlandet om firmaet: »De kan gøre med dette firma, hvad det vil, men det vil ikke noget«. Det forhindrede ikke firmaet i at handle valuta og obligationer med Tietgen. Den samme kølige holdning op-

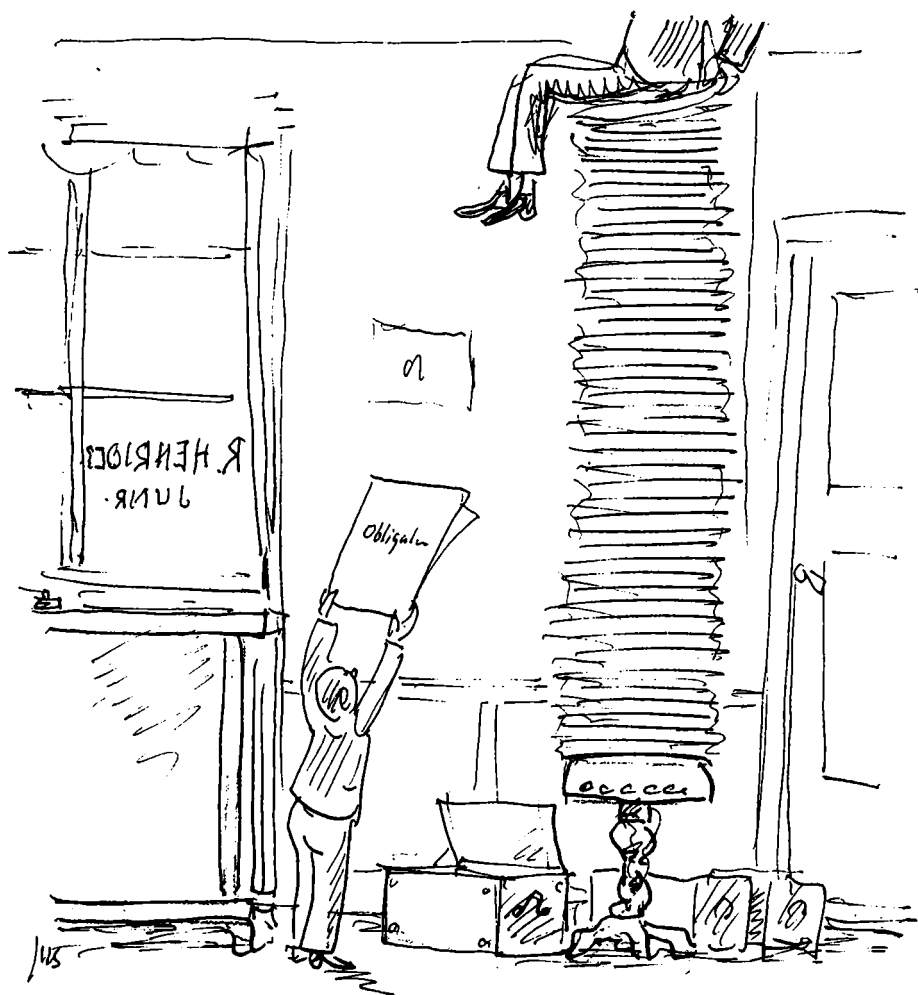
retholdt R. Henriques jr. over for byggebankerne: »...ingen af disse bankers ledere gav os indtryk af at være de rette mænd på den rette plads«. Dermed kom man uskadt gennem bankkrisen.

Aktier ville Otto R. Henriques ikke have med at gøre. I stedet blev firmaet specialist i obligationshandel. Da markedet i 1920 svingede over mod obligationerne, gav det firmaet særdeles gode forudsætninger for meget stor omsætning. 1925 sad R. Henriques jr. på ca. 30% af Børsens samlede obligationshandel. Under første verdenskrig tjente firmaet også store penge, men man skulle lede forgæves efter dets indehaver, når det gjaldt deltagelse i gullaschlivet; ingen animerede fester, ingen store slag, tværtimod tilbageholdenhed.

Det er klart, at den nye generations folk Emil Glückstadt og Johan Levin ikke omfattede firmaet R. Henriques jr. med den største interesse. Hos den gamle Isak Glückstadt havde Otto R. Henriques givet møde hver dag kl. 10 for at modtage dagens ordrer til udførelse. Skønt forholdet til Emil Glückstadt udadtil var upåklageligt, var det Otto R. Henriques' opfattelse, at man hos denne bankmand kunne lære, hvad man *ikke* skulle gøre. Emil Glückstadt slog sig i stedet på Johan Levin. Der var i de år elementer af konkurrence mellem firmaerne J.M. Levin & Co. og R. Henriques jr. Hos Henriques mente man, at Levin ikke mindst var blevet valgt som formand for Kursnoteringsudvalget, fordi han skaffede kollegerne part i Landmandsbankens konsortier, på langt sigt til ubodelig skade for de implicerede.

Firmaet koncentrerede sig fortsat om valutahandel og obligationsforretninger, ligesom det nåede frem til en helt enestående position med hensyn til at placere offentlige lån. Indlån tog man i almindelighed ikke af hensyn til risikoen for stærke udtræk i krisesituationer. Efter krigen, hvor megen opmærksomhed på Børsen blev koncentreret om valuta, fik R. Henriques jr. en ganske særlig placering. En halv time før noteringen af valutaen fandt sted, samledes hovedkræfterne i valutahandelen i Nationalbankens lokaler for at drøfte kursproblematikken. I dette møde deltog foruden Nationalbanken og repræsentanter for de private hovedbanker kun D.B. Adler & Co. samt R. Henriques jr., sidstnævnte endda med to repræsentanter, nemlig Otto R. Henriques og valutaeksperten Walter Holm Henriques. 1926 var forsamlingen reduceret til Nationalbanken, de tre hovedbanker og R. Henriques jr.

Firmaet havde meget tætte forbindelser til de store sparekasser, med hvem det gjorde store forretninger. Det gjaldt især »Sparekassen for Kjøbenhavn og Omegn«, »Bikuben« og »Den sjællandske Bondestands Sparekasse«. De gode forbindelser havde betydning 1899. Man frygtede i

Otto R. Henriques udtalte om vekselerer B.L. Frænckel (død 1893), at han var meget forsigtig, når han mødte i Landmandsbanken for som revisor i den mosaiske menighed at tælle obligationsbeholdningen. Han satte sig oven på papirerne efterhånden, som han havde talt dem for derefter at lægge dem samlet tilbage i blikkassen. Gør vi også sådan? spurgte Otto R. Henriques. Ja, svarede tegneren Jensenius. På hans tegning ser man hvordan!

Tegning hos R. Henriques jr.

Nationalbanken og de store københavnske sparekasser, at arbejderbefolkningen ville foretage kraftige udtræk under den store lockout. Sparekasserne fandt det nødvendigt at sælge ud af obligationsbeholdningen, og da det hjemlige marked ikke kunne tåle et stort udbud, måtte materialet placeres i udlandet. Det blev betroet Otto R. Henriques at udføre denne

delikate opgave; delikat, fordi ingen måtte få færten af de store salg af hensyn til kursen. Otto R. Henriques fik carte blanche, ikke blot af Sparekassen for Kjøbenhavn og Omegn, men også af Nationalbanken. Firmaet havde selv leveret papirerne til institutionerne i sin tid og havde derfor et indgående kendskab til porteføljen. Rejsen kom til at gå til Hamborg, Berlin, Amsterdam og Paris. Det var ikke mindst russiske obligationer, der blev solgt; for sparekassen for 26-27 mill. kr., for Nationalbanken »så meget, den ønskede at sælge«.

Forbindelsen med Den sjællandske Bondestands Sparekasse førte naturligt til samarbejde med Alberti, hvis smørekspor valutamæssigt blev formidlet af R. Henriques jr. et langt stykke. Med engagementets stærke stigning trak firmaet sig - ret karakteristisk - ud, og sorteper gik via Landmandsbanken til Privatbanken, hvor den endte.

Firmaets internationale forbindelsesnet, oparbejdet gennem generationer, gjorde det skikket til at formidle offentlige lån. Allerede 1861 og 1872 havde R. Henriques jr. været med ved placeringen af stats- og kommunelån, og 1908 afsluttede firmaet et lån for Hypotekbanken i Kjøbenhavn i Paris på 20 mill. kr. Først 1912 var firmaet selv med på prospektet, da der blev tegnet et 4% udenlandsk statslån på 4 mill. pund sterling. Omkring århundredskiftet begyndte firmaet at gøre forretninger med statsgældsdirektionen i Finansministeriet. Kontakten foregik daglig på lige fod med storbankerne og gik på valuta- og obligationsforretninger. R. Henriques jr. var efterhånden det eneste private bankhus, der kunne konkurrere med de ekspanderende storbanker. Det var tilsyneladende en torn i øjet på Handelsbanken, og forholdet mellem P.N.Damm og Otto R. Henriques blev aldrig godt; og med Damms kollega, Fr.Nørgaard, kom det til et ordskifte i al offentlighed, da begge de herrer befandt sig i salonen hos hoffrisør Peelman i Lille Kongensgade.

Tegneren Hans Bendix har i sine erindringer givet et billede af sin onkel Otto R. Henriques - han var gift med hans faster Elisa,³ Henriques kunne i privatlivet være large, hjertelig, generøs og samtidig lammende spartansk og påholdende. Bendix refererer en formentlig karakteristisk samtale mellem faderen Louis Bendix og Henriques, der foregik i den typisk jødiske form med at svare hinanden med nye spørgsmål. Situationen var den, at Henriques havde købt en ville i Springforbi, der hed »Villa O.H.«, fordi den havde tilhørt højesteretssagfører Octavius Hansen. Louis Bendix begyndte:⁴

Var det for at spare skiltet på havelågen, du købte stedet?

I mellemkrigsårene nåede R. Henriques jr. frem til positionen som det absolut største firma blandt de private danske bank- og vekselererhuse. Her i domicilet, Højbro Plads 9, er personalet stillet op til en utraditionel fotografering. I porten ses cheferne Carl Otto Henriques (1887-1966) samt Walter Holm Henriques (1889-1950), medindehavere fra henholdsvis 1919 og 1925.

Kan jeg gøre for, at en vekselerer har samme forbogstaver som en højesteretssagfører?

Den Børsen giver en villa har ikke råd til en bil?

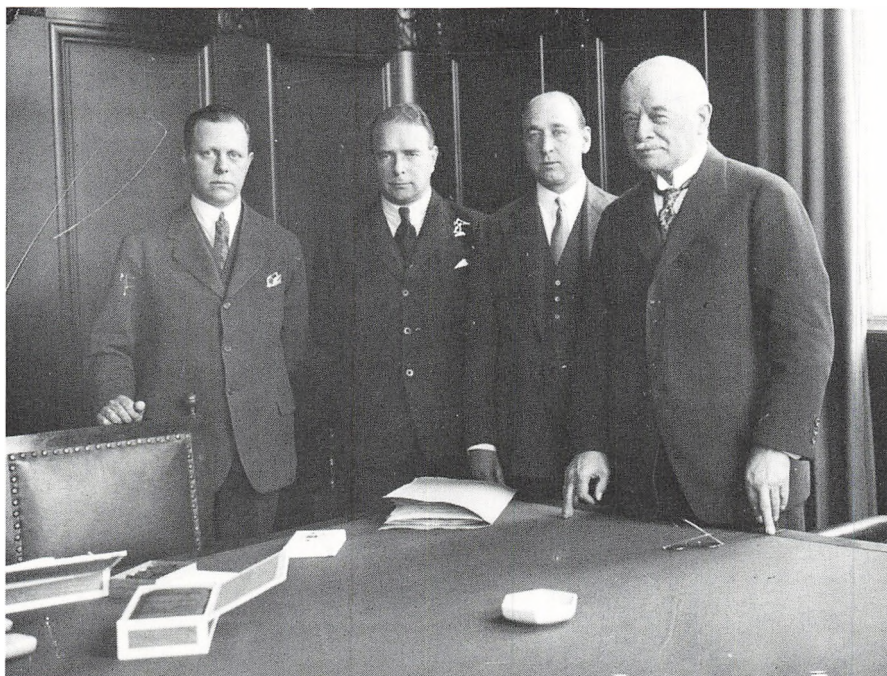
Jeg har råd til det. Men har mit land?

Skal nationen nu også ha' skyld for din påholdenhed?

Otto R. Henriques førte firmaet gennem krigen og optog derefter fjerde generation af familien som medindehavere, først 1919 sin søn Carl Otto Henriques, derefter 1925 Edmond S. Henriques' søn, Walter Holm Henriques. De to var stort set jævnaldrende, begge født i sidste halvdel af 1880'erne. Med de to fra den yngre generation var firmaet vel skikket til at klare sig under tidens forhold. Carl Otto Henriques blev student 1905 og var en kort tid i lære hos Rubin & Bing; de næste fem år tilbragte han i Hamborg, London og Paris. Efter hjemkomsten 1910 blev han prokurist i familiefirmaet, og han supplerede sin praktiske uddannelse med teoretiske studier over bank- og børsforhold. Da Nationalbanken i sommeren 1923 indkaldte til valutakonferencen med henblik på at dæmme op for kronens fald, med deltagelse af landets førende eksperter, var Carl Otto Henriques indbudt som den eneste fra vekselererstanden.⁵ Et andet tegn på hans fremtrædende placering sås, da der i 1926 blev gennemført statslige eksportgarantier. Eksportkreditterne blev tilvejebragt fra udlandet - fra New York - og de nødvendige forhandlinger blev gennemført af Privatbanken i forbindelse med R. Henriques jr.⁶

Carl Otto Henriques var firmaets udfarende kraft, mens Walter Holm Henriques mere repræsenterede den traditionelle forsigtighed. Otto R. Henriques døde 1932, men på det tidspunkt var generationsskiftet forlængst fuldbyrdet, positionen fastholdt og nærmest forbedret. Ud over valuta- og obligationshandelen udviklede firmaet sin formidling af offentlige lån. I mellemkrigsårene, især i 1930'erne, blev der praktisk taget ikke optaget større offentlige lån, uden at firmaet var med på prospektet.

Som det ses af ranglisten, var et nyt firma nået frem til en fremskudt position, nemlig Ludvig Palsby. Palsby var født Pedersen og søn af en viktualiehandler. 14 år gammel var han kommet i lære hos I.S. Salomonsen & Co. Fra 1904 gik han med den gamle Salomonsen på Børsen.⁷ Under krigen var han så erfaren, at han tjente store penge både til firmaet og til sig selv.⁸ 1917 fik han sig nedsat i tide til at udnytte spekulationsbølgen, og han fik en meget betydelig forretning. Med sig fra I.S. Salomonsen & Co. tog han Aage v. Benzon, der fik eneprokura (og en

Med stor sandsynlighed er dette billede taget 1926. Helt til venstre står Walter Holm Henriques, derpå følger underdirektør Hans Rye, Privatbanken. Den tredje person hedder angiveligt Grant, og endelig med overskægget direktør C.C. Clausen, Privatbanken. Sandsynligvis er fotografiet taget ved afslutningen af forhandlingerne om statsgaranterede eksportkreditter, der skulle finansieres hos Guaranty Trust Company i New York. I bekræftende fald er Grant repræsentant for det amerikanske firma.

Foto hos R. Henriques jr.

indkomst på ca. 34.000 kr. det første år). I slutningen af 1919 kastede Palsby sig over arbitrageforretninger. De stærkt svingende kurser gav mulighed for store fortjenester. I arbitragen var Aage v. Benzon en fremtrædende kraft. Han havde mødt en berlinsk bankier, som havde været radioofficer under krigen. I en sen nattestund betroede han v. Benzon, at han havde indrettet en privat radiostation i sit hjem, hvor hans særlige radiotelegrafist dagligt var beskæftiget med at aflytte radiotelegrammer fra London. Her havde han en forbindelse, der ustandselig sendte meddelelser om valutasingningerne i London ud i æteren, til Spanien faktisk af kommunikationstekniske grunde. I Berlin blev telegrammerne så tappet. v. Benzon skyndte sig hjem til Palsby med sin nye viden, og et stort og kostbart radioapparat blev installeret i et loftsværelse i v. Benzons Frederiksberg-villa. En telegrafist blev ansat, som - fuldt

lovligt - tappede de telegrammer, som firmaet selv lod sende fra London til Barcelona. Det blev en god tid, indtil et svejtsisk firma tilbød hurtig telegraftjeneste til abonnenter.

Det store bankkrak holdt Palsby sig fri af, da han ikke deltog i konsortievæsenet; han støttede sig i stedet til Handelsbanken. 1938 blev Palsby indvalgt i repræsentantskabet, 1939 i fondsbørsens bestyrelse.

En anden ny stjerne på firmamentet var Bützow & Tillisch, en forretning, som først var blevet etableret 1918. De to kompagnoner var jævnaldrende, født henholdsvis 1883 og 1884. Præstesønnen O.N. Bützow var uddannet i Fyens Disconto Kasse 1900-05.⁹ I de følgende år blev han videreuddannet i Paris- og New York-banker. 1911 vendte han tilbage og blev sekretær for Landmandsbankens direktion, indtil han 1918 sammen med C.J. Tillisch åbnede vekselererfirmaet. Forpagtersønnen Tillisch var hos Rubin & Bing 1901-06, hvorpå han også valgte bankvejen, nemlig med ansættelse i Kjøbenhavns Låne- og Diskontobank 1906-08. Her blev han kontorchef efter et 2-årigt ophold i Paris, hvor han havde truffet Bützow 1907.¹⁰ Firmaet begyndte i Boldhusgade, men fik snart domicil i Bredgade. Tillisch blev i sine senere år kendt som en dygtig ornitolog. 1949 udsendte han bogen »Falkejagten og dens historie«. I mange år arbejdede han for at få rovfugle fredet.¹¹ Han døde 1954, kollegaen Bützow i 1967.

I.S.Hahns Enke var stadig et af de dominerende firmaer. Det er tidligere anført, at Sophus H. Simonsen optog Andreas Simonsen i forretningen. Sophus H. Simonsen døde 1913, og hans søn, Jacob Simonsen, født 1882, blev optaget som medindehaver 1919. Han var polytekniker fra 1909, maskiningeniør.¹² Efter eksamen blev han imidlertid ansat i firmaet. Jacob Simonsen blev indvalgt i Repræsentantskabet for fondsbørsens medlemmer 1927, i Fondsbørsens bestyrelse 1929.¹³ Han sad i Zoologisk Haves bestyrelse, et arbejde han omfattede med aktiv interesse; han nød den sjældne ære at få gorillaen Jacob opkaldt efter sig.¹⁴ Ved Andreas Simonsens død 1933 blev Jacob Simonsen eneindehaver af I.S. Hahns Enke.

I firmaet H.C.Møller blev prokuristen siden 1921, Henry Hansen, medindehaver 1933. Han var født 1892 og havde været lærling i firmaet fra 1907.¹⁵ Da H.C.Møller døde 1938, blev Henry Hansen eneindehaver. H.C.Møller var en udpræget konservativ af den frisindede og humane type;¹⁶ sine sidste år kom han på grund af et mindre godt helbred sjældent på Børsen.

Hos Alfred Horwitz & Co. blev lillebroderen Carl Horwitz medindehaver 1913. Alfred Horwitz dyrkede fortsat skribentinteresserne og var i en

årrække i 1920'erne redaktør af »the Baltic-Scandinavian Trade Review«. ¹⁷

Det fremgår af listen, at der var en halv snes firmaer med en årsomsætning på 15-25 mill. kr. Blandt ikke tidligere omtalte var Axel Gerling. Han var oprindeligt ansat hos William Nathan & Co., men blev selvstændig 1910 som vekselmægler. ¹⁸ Han fik de gode år med under krigen og fik arbejdet sin virksomhed op til betydelig størrelse. Han drev den i over 50 år og var til sin død 1966 medlem af Fondsbørsen, om end hans omsætning i de senere år svandt stærkt. Ved hans død ophørte firmaet.

Em. Svensson havde været hos Rubin & Bing, og han gik ved Bings død sammen med Villum Nielsen til Kjøbenhavns Låne- og Discontobank, hvor han blev fondschef og repræsentant på Børsen. Svensson blev selvstændig 1913 og drev forretningen til sin død 1951. ¹⁹

U.G. Jantzen var et gammelt firma, stiftet omkring midten af 1870'erne. Dets stifter sad i Kursnoteringsudvalget i ca. 30 år fra 1885; fra 1895 ledede han noteringen efter Harry Hertz' død. ²⁰ Sønnen Svend Jantzen, der var født 1878, indtrådte i firmaet 1907 og blev medindehaver året efter. Han havde været ansat i Kjøbenhavns Låne- og Discontobank 1897-1907. Da faderen døde 1923, overtog Svend Jantzen firmaet som eneindehaver. Han døde selv 1942. ²¹

Paul Philipson med den lidt belastede fortid kom ind i givtige arbitrageforretninger. 1916 skænkede han 2.000 kr. til vekselernes understøttelseskasse på sin vej tilbage til det gode selskab. ²² Paul Philipson blev ramt af sygdom i 1930'erne og optog derfor E. Høeg af Odenses bankdynasti som medindehaver 1938. Philipsons datter Grethe var ansat i forretningen og gik på Børsen som den første kvinde i branchen.

John Møller og Scholten var en videreførelse af Julius Bendix' forretning, som John Møller overtog 1917. Møller var uddannet hos Brødr. Trier 1903-09, hvorefter han var ansat i Handelsbanken 1909-17, i tiden 1913-16 som bogholder i Viborg-filialen. ²³ John Møller var fra begyndelsen i kompagni med W. Gasmann, men efter sammenbrud og rekonstruktion 1922 trådte Gasmann (og Bendix' enke) helt ud, og Møller begyndte for sig selv. ²⁴ 1923 kom G. v. Scholten ind i firmaet, men kun John Møller var noteringsberettiget. Firmaet havde stor omsætning i nogle år i 1920'erne, men måtte likvidere 1928.

Endelig i gruppen af mellemstore virksomheder var Vilh. G. Hansen. Han var ansat hos Brødr. Trier i 26 år, indtil han 1908 blev selvstændig.

Blandt vekselerne i den sidste gruppe af denne øverste halvdel af samtlige var Max William Horn, den allersidste måske af den gamle skole med høj hat og jaket. Horn var apotekersøn, født 1885, og han gennemgik

hele den traditionelle udenlandske uddannelse med ophold i Tyskland, London og Paris. 1905-08 var han ansat hos J.M.Levin & Co.²⁵ Han var fra det sidste hold med vekselmæglereksamen fra 1906 og etablerede sig 1909 på dispensation, fordi han kun var 24 år.²⁶ Max W. Horn var medlem af Kursnoteringsudvalget og blev medlem af Repræsentantskabet 1921. Han var forsigtig under den store krig og tjente godt, men standsede al spekulation efter krigen. Han levede sig helt ind i den nye tid med dens langt mindre dramatik og oplevede ændringen, da firmacheferne efterhånden forsvandt fra Børsen og blev erstattet af yngre medarbejdere. Max William Horn kom til at opleve det sjældne 50 års forretningsjubilæum 1959 og døde 1963.

Det er tidligere nævnt, at Axel Jervig fra 1920 var indehaver af Erik Møllers Efterfølger. Den gamle chef, Erik Møller havde næret uvilje mod den ånd og tone, der beherskede Børsen under krigen. Han brød sig ikke om spekulation og overlod fra 1916 børsforretningerne til Jervig. Firmaet tjente godt under krigen, men ikke i den helt store målestok; til gengæld hjalp tilbageholdenheden gennem fredskrisen 1921. Dette år blev Jervig indvalgt i Repræsentantskabet for fondsbørsens medlemmer, for hvilket han var formand fra 1932 til 1948 efter O.H. van Deurs. Fra 1923 indtrådte han i fondsbørsbestyrelsen. Axel Jervig havde et rimeligt samarbejde med børskommissær Julius Schovelin. Han var med i de 3 års forarbejde til indførelsen af terminsbørsen; samarbejdet med Schovelin kunne, sagde Jervig, være ret vanskeligt, myndig som han var, men der var ingen tvivl om Schovelins store interesse for fondsbørsens trivsel og udvikling. Jervig kunne som oftest gøre sin mening gældende. I 1930'erne fik han et fint samarbejde med den mand, der kom til at følge som fondsbørsbestyrelsens formand efter nedlæggelse af kommissariatet, bankinspektør Tetens.

Firmaet I.S.Salomonsen & Co. kunne lige akkurat markere sig blandt de 25 største. Da den gamle I.S.Salomonsen trak sig tilbage 1914, 83 år gammel, blev firmaet overtaget af sønnen, »unge Frederik«, der da var en mand midt i 50'erne. Han havde været medarbejder siden 1891, og før den tid havde han været under uddannelse i London og Paris.²⁷ Den salomonsenske dyd, forsigtighed, bragte firmaet over krigens og efterkrigstidens skær, hvorpå det så at sige døde stråddøden og blev opløst ved Frederik Salomonsens død 1932.²⁸ I.S.Salomonsen var død 1916. Frederik Salomonsen havde ingen børn selv, men adopterede to døtre, der blev gift uden for standen. Medvirkende til firmaets rolige tilbagegang var det sikkert, at de to dynamiske medarbejdere, Aage v. Benzon og Ludvig

Palsby forlod firmaet mod krigens slutning på et tidspunkt, hvor Frederik Salomonsen var op i alderen.

Blandt de mindre firmaer fra den nederste halvdel med en omsætning under 10 mill. kr. skal i denne forbindelse kun nævnes P.O.Suhr. Han blev i sjælden grad en udnyttet af - og et offer for - tidens omskiftelser. Som tidligere omtalt var Suhr fra 1906 (formelt) ansat hos Paul Philipson. Før den tid havde han været ansat i forskellige banker i Danmark og USA fra 1896 til 1904.²⁹ 1914 forlod han Paul Philipson og blev et par år senere optaget som selvstændig noteringsberettiget. Krigen gav ham store fortjenester, og 1917 købte han gården Søholt på Lolland. Den blev en stor belastning for ham i de trange år under landbrugskrisen. Hertil kom, at han blev indblandet i vedvarende og mislykkede baisse-engagementer i skibe. Han kom i uføre ved at disponere over klienternes depoter; i april 1937 måtte han standse, og i februar 1938 blev han dømt for underslæb i 15 tilfælde.³⁰ De strafbare forhold gav den nu næsten 60-årige mand 2½ års fængsel.

Besættelsen og tiden efter - En oversigt

Da den anden verdenskrig brød ud, var der mange, der regnede med, at man ville få forhold på Børsen som under den forrige krig. Sådan kom det ikke til at gå. Vekselerer Ludvig Palsby udtrykte det således i et tilbageblik:¹

»... denne gang udviklede forholdene sig helt anderledes; de store indkomster blev kun ganske enkelte til del og beskattedes meget stærkt. Vore aktieselskaber måtte gang på gang lægge virksomheden om efter de forandrede kår, og skibsfartens forhold udviklede sig ganske anderledes end under den forrige krig, fordi 40% af den danske flåde efter besættelsen blev beslaglagt i udlandet.«

Da krigen brød ud i 1939, blev Børsen lukket en halv snes dage.² Da den blev genåbnet, skulle de første dage blive afgørende for den generelle udvikling under hele krigen. Der var langt fra de frie forhold i 1914 til situationen i 1939; de mellemliggende år havde på godt og ondt bragt statsmagten frem som regulerende faktor. Der blev straks lagt restriktioner på kursudviklingen, således at skibsaktier højst måtte bevæge sig 15 points over og under de sidst noterede kurser den første dag, derefter faldende til 5 points. For andre aktiegrupper gjaldt lignende regler. Skibsaktierne gik straks i maksimum uden handel og fortsatte derefter med maksimumsstigninger i nogle dage; der var tale om en »sælgerstrejke«. Ejerne holdt på papirerne og lod dem stige maksimalt. Der gik dog ikke lang tid, før DFDS og Svitzer kom på markedet, og man oplevede det paradoksale, at de nogle dage senere oven i købet ramte minimumsrænsen. Efterhånden kom også trampskibsaktierne ud til livlig omsætning; men krigsårene blev meget hårde ved handelsflåden. 1400 menneskeliv og 247 skibe, svarende til 41% af førkrigstonnagen, gik tabt.

Det varede ikke længe, før man skærpede den såkaldte børsskat, der havde overlevet på lavt blus, siden den var blevet etableret under første

verdenskrig. Skærpelsen nu betød, at der blev lagt en kraftig bremse på dag-til-dag spekulationen. Senere fulgte lovgivning om udbyttebegrænsning m.m. Omsætningstallene viser klart, at der ikke opstod noget »aktieraseri«:³

	Obligationer mill. kr.	Aktier mill. kr.
1939.....	313	89
1940.....	541	69
1941.....	746	86
1942.....	714	42
1943.....	654	40
1944.....	396	38
1945.....	450	52

Derimod var omsætningen af obligationer rigtig god. Vældige pengebeleb blev tilført omsætningen, så der eksisterede et pengerigelighedsproblem trods forskellige statslige tiltag for at binde likviditeten. Indkomsterne steg ca. 70% under krigen, og kursudviklingen på både obligationer og aktier var meget positiv. Med index 1935 = 100 var udviklingen således:⁴

	Obligationer	Aktier
1939.....	98,5	103,2
1943.....	108	122
1944.....	107	127
1945.....	110	138

I januar 1945 nåede obligationerne op på århundredets hidtil højeste niveau.

Da befrielsen kom, lukkede Børsen for først at genåbne den 11. maj til et snart livligt og fast obligationsmarked. Et særligt problem var det, at beregningerne viste, at formentlig kun 85% af indkomsterne var opgivet til skattevæsenet. Det var baggrunden for Lov om ekstraordinær formueopgørelse m.v. af 22. juli 1945. Loven indeholdt bestemmelse om seddelombytning og kontrol af indeståender i pengeinstitutter samt beholdning af værdipapirer. Den medførte, at Børsen måtte lukke i fire dage på grund af det meget omfattende arbejde med gennemførelsen af for-

Jeg tillader mig at forhøre om man kan købe Obligationer
paa Børsen Jeg er en ældre Kvinde 50 Aar gammel og er
fattig og uformuenlig men jeg har fast Arbejde
paa Odense Hflasværk og vilde gerne forhøre om det kunde
lade sig opføre i Høbet om at jeg kunde vinde lidt
Penge til eget Enhveres Hønsen I der er
Dorte
vedlagt.

I Besvarelse af Deres Brev af 31' Juli d.A. beklager man at
maatte meddele, at man ikke kan være Dem behjælpelig med omhand-
lede Sag.

Fondsbørsbestyrelsen er et rent administrativt Organ, hvorfor
man maa henvise Dem til Vekselerere eller Banker, der dog næppe
indgaar paa at foretage Køb for Deres Kunder uden Indbetaling.

Med Højsagtelse

E.O.

Langt ud i landet bredte den forestilling sig efter udskejelserne på Børsen under første verdenskrig, at institutionen var en spilleautomat.

Her er en ældre pebermøs stærkt forsinkede (fra 1930'erne) forsøg på at komme med på vognen ved direkte henvendelse til Fondsbørsen. Samt institutionens nødvendigvis lidt hjerteløse svar.

Fondsbørsens arkiv, Erhvervsarkivet.

Dette billede fra noteringssalen er taget i et af de første efterkrigsår. På forreste række ses fra venstre Jørgen Jørgensen fra H.C. Møller, Sven Allan Horwitz, C.J. Tillisch og Ellis Philip. På anden række sidder Henning Simonsen fra I.S. Hahns Enke som nr. to fra venstre. Til højre for midten på samme række sidder Jens Raaschou og Ludvig Palsby, mens Laurids Pedersen ses stående længst til højre.

Foto hos Sven Allan Horwitz.

mueopgørelsen. Loven gav lidt mere ro på obligationsmarkedet, selv om kurserne forblev på et højt niveau.

Besættelsen havde kostet landet flere milliarder kroner i værdier. Hovedproblemet var nu at få genopbygget produktionsapparatet, hvortil behøvedes en betydelig import af produktionsmidler og råvarer. Det var vanskeligt, især fordi landet manglede udenlandsk valuta, særlig dollars. Valutaen var ikke nem at skaffe, bl.a. fordi priserne på landbrugsvarer faldt til langt under krigstidens høje niveau. Udenrigshandelen hvilede især på tosidige handelsoverenskomster, hvilket nødvendiggjorde opretholdelsen af et stort restriktionsapparat. Først i slutningen af 1940'erne kom der gang i afviklingen. Fra 1948 til 1953 tilgik der landet store summer fra Marshall-hjælpen, 278 mill. \$, hvoraf langt størstedelen som gave. Denne hjælp dannede basis for en solid fremgang i produktionen, især på industriområdet. Fra 1946 til 1950 steg industriens produktion

således med 50%. Denne udvikling fortsatte, og der blev tale om en omstilling fra landbrugs- til industrisamfund, således at antallet af beskæftigede i industrien oversteg landbrugets i slutningen af 1950'erne. Fra midten af 1950'erne steg investeringerne i industrien meget kraftigt. Efterkrigsårene måtte konstatere en delvis socialisering af realkredit. Boligbyggeriet bestemtes administrativt fra 1946 til 1958, dels ved lovgivning, dels ved regulering af Nationalbankens genbelåningstilsagn af bankernes byggelån. I det hele var kreditpolitikken i højsædet. Efter 1958 skabte lovgivningen basis for oprettelse af tredjeprioritetsinstitutter samt særlige institutter til finansiering af specielle erhvervsgrøne.

Det var på denne økonomiske baggrund, at livet på Børsen foregik i efterkrigsårene. Omsætningen af officielt noterede obligationer og aktier var således:⁵

	Obligationer mill. kr.	Aktier mill. kr.
1946.....	358	62
1947.....	279	59
1948.....	416	55
1949.....	302	66
1950.....	315	110
1955.....	318	74
1956.....	258	78
1957.....	328	125
1958.....	724	115
1959.....	740	68
1960.....	634	62
1961.....	834	81
1962.....	1305	79
1963.....	1348	58
1964.....	2003	63
1965.....	2418	56

Det ses, at den samlede omsætning i de første 20 år efter krigen steg fra godt 400 mill. kr. til ca. 2½ milliard. Det var fortsat kun en beskedent del af den samlede omsætning af værdipapirer, der fandt sted ved kursnoteringen, men priserne på Børsen var vejledende for den væsentligste del af totalomsætningen. Helt eksplosivt gjorde udviklingen obligationerne til de dominerende papirer på Børsen. De fast forrentede papirer udgjorde

A. Vollmond & Co.s prunkløse domicil i Holmens Kanal 40 på hjørnet af Admiralgade tidligt på året 1956. Som det fremgår af det nederste billede, var det heller ikke stor luksus, der prægede interiøret.

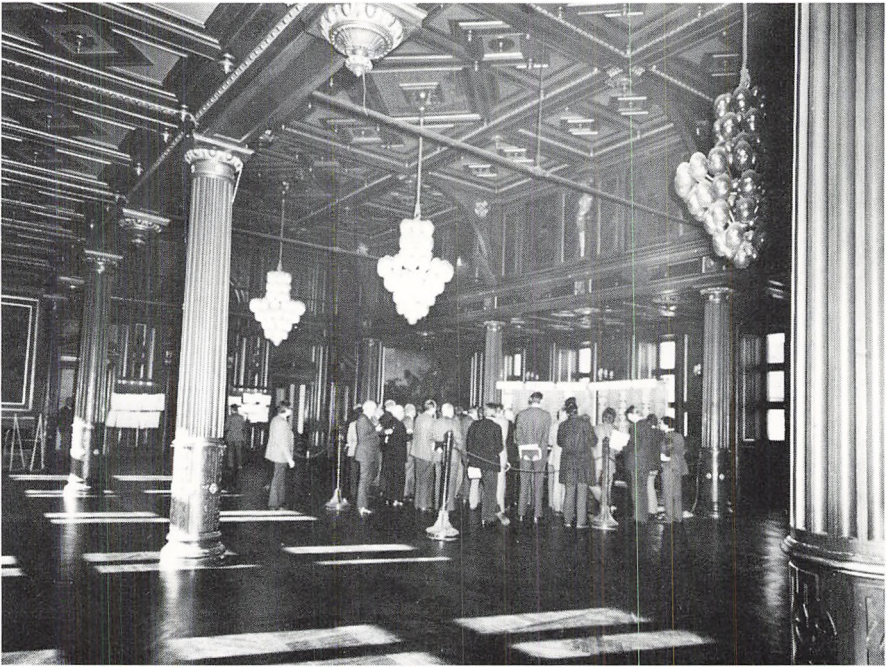
Fotos hos A. Vollmond & Co. Børsmæglerselskab A/S.

1965 ca. 90 % af de børsnoterede papirers kursværdi; til sammenligning var 87 % af omsætningen på Stockholms børs 1964 i aktier og kun 13 % i obligationer.

Som forklaring på obligationernes dominans fremhævede Handelsministeriets udvalg af 1963 til revision af fondsbørsordningen forskellige årsager. Det danske realkreditsystem med *kollektivisering* af sikkerhedsstillelsen har givet grundlag for en ensartet fordringsmasse og er i sin karakter ganske enestående.⁶ Også måden med udbetaling aflån i form af kasseobligationer har understreget Børsens betydning. Hertil kommer, at landbruget som »standardiseret« erhvervsform og dermed velegnet til realkreditfinansiering udvikledes tidligt her i landet. I Danmark har der endvidere ikke været offentlig kontrol med emissioner, hvilket har været medvirkende til, at børsbestemt prisfastsættelse og børsbestemt lånerente har haft langt større omfang end i andre lande.

Ved udgangen af 1965 cirkulerede der obligationer for over 40 milliarder kr., en stigning siden 1955 på 173 %. Fra 1960 til 1965 var der tale om en fordobling, som markedet overraskende var i stand til at absorbere. Bankerne købte ind til beholdningerne, 1 milliard fra 1960 til 1964, mens sparekassernes indkøb kun var halvt så store, fordi deres direkte udlånsvirksomhed af sparernes indskud var stærkt stigende. Forsikrings-selskabernes og pensionskassernes indkøb var derimod meget store; de androg 3½ milliard i det nævnte tidsrum. Hertil kom store indkøb af institutioner, legater, fonds, Overformynderiet og private. Det har givet anledning til undren, at byerhvervenes udvikling efter krigen ikke stimulerede omsætningen af aktier. Det har noget at gøre med, at den meget betydelige vækst i produktion og investeringer mest blev tilvejebragt uden Børsens medvirken, nemlig ved selvfinansiering og gennem private investeringer i lukkede aktieselskaber. I 1965 var der godt 15.000 aktieselskaber i Danmark; heraf var imidlertid ca. 60 %, repræsenterende halvdelen af den samlede kapital, lukkede, dvs. selskaber med under 10 aktionærer.⁷ I alt opfyldte næsten 1.000 selskaber betingelserne for officiel notering (minimum en kapital på ½ mill. kr.), men kun 366 selskaber, repræsenterende ca. 30 % af den samlede aktiekapital, blev noteret på Børsen.

I alt væsentligt blev aktieselskabsformen brugt som ramme for industriproduktion og engroshandel, henholdsvis 80 og 60 % af omsætningen ved midten af 1960'erne, mens bygge- og anlægsvirksomheden for kun ca. 25 % af omsætningens vedkommende var organiseret i selskaber. Børsomsætningen i aktier var i efterkrigsårene ringe; i 1965 var omsætnings-tallet kun godt og vel halvdelen af tallet fra før krigen, som det ses af

Efterbørsen i 1960'erne.

Foto hos Sven Allan Horwitz.

tabellen, og obligationsomsætningen var over 40 gange større. Med forsikringsloven af 1958 fik forsikringsselskaberne adgang til at anbringe 15% af deres midler i aktier, en ret, der i de første år kun blev sparsomt udnyttet; med oprettelsen af Arbejdsmarkedets Tillægspension 1964 åbnede der sig nye muligheder, idet denne institution ligeledes måtte anbringe 15% af midlerne i aktier. I øvrigt måtte man ved midten af 1960'erne konstatere, at den gældende lovgivning på Fondsbørsens område, som stammede fra 1930, kun dårligt var tilpasset det moderne samfunds økonomiske struktur.

Nogle afsluttende firmahistoriske oplysninger

Denne oversigt omfatter alle fondsbørsvekslererforretninger pr. 31. december 1988, da beskikkelserne bortfaldt, samt enkelte andre firmaer.

Benzon & Benzon

1935 stiftede Aage v. Benzon eget firma sammen med K.A. Sundberg, der havde været arbitragør hos I.S.Salomonsen & Co. i en årrække, indtil firmaet blev likvideret 1932. Benzon & Sundberg blev opløst 1964, hvorefter Aage v. Benzon sammen med sin søn, Niels Aage v. Benzon stiftede firmaet Benzon & Benzon. Aage v. Benzon døde 1972.¹, Niels v. Benzon døde 1985. Peter Sterup, der blev ansat i 1964, drev firmaet videre, og i 1986 fik også Michael Willaume Andersen beskikkelse.

BFP Securities

Etableret 1987 som børsmæglerselskab. Jens Peter Rasmussen, tidligere Kalckar, fik genudleveret sin beskikkelse og trådte ind i firmaet 1988.

Bjørnskov & Co.

Etableret 1983 af to bankfolk, Niels Bjørnskov og Rubi Iversen. Den sidste havde været fondschef i Provinsbanken. De fik beskikkelse henholdsvis 1983 og 1986.

BMS Broker

Etableret 1986 som børsmæglerselskab. 1987 trådte fondsbørsvekslerer Christian Stilov ind i firmaet efter samme år at have forladt Lannung & Co. Senere samme år blev fondsbørsvekslerer Sigge Enk, der havde forladt Ludvig Kalckar, optaget i firmaet.

I.S.Hahns Enke

Jacob Simonsen døde 1944. Inden da – i 1940 – havde han optaget sin søstersøn Preben v. Essen, der imidlertid døde 1948. 1947 blev Henning Simonsen, fjerde generation af Simonsen-dynastiet og født 1914, medindehaver og eneindehaver, da Preben v. Essen døde. Henning Simonsen havde været ansat i firmaet siden 1933. 1968 blev Ole Hertz optaget som kompagnon.² Ole Hertz, der kom fra det 1946 etablerede Hoffgaard & Hertz, blev medlem af Repræsentantskabet 1946 og var formand fra 1971 til 1982. Henning Simonsen trak sig ud 1985. Samme år fik Ralf Willumsen beskikkelse som fondsboersvekselerer. 1986 blev Baltica-koncernen optaget som medejer, og kort efter forlod Willumsen »Enken«.

R. Henriques jr.

Walter Holm Henriques døde 1950 efter året i forvejen at være udtrådt af firmaet på grund af sygdom.³ Carl Otto Henriques, der var formand for Repræsentantskabet af fondsboersvekselerere 1946-62, døde 1966. Hans Søn Henrik Henriques, femte generation i det gamle familiefirma, født 1924, var blevet optaget som medindehaver 1951. Han var medlem af repræsentantskabet 1963 til 1983 og beklædte posten som formand for dette 1968-71. Fra 1954 til 1969 var Holger Jensen medindehaver, og 1969 indtrådte Leif Allan Henriques som medindehaver,⁴ en sønnesøn af Valdemar Henriques, bror til Otto R. Henriques. Leif Henriques trak sig tilbage i 1980. 1980 fik Henrik Ørsted, der udtrådte igen i 1988, beskikkelse, og Claus N. Sørensen fik beskikkelse 1986. I 1986 blev Provisbankens optaget som partner.

Alfred Horwitz & Co.

1945 indtrådte Ejvind Brandt, der havde haft prokura siden 1943, i firmaet. Fra 1933 til 1943 havde han været ansat hos Brødr. Trier. 1945 indtrådte ligeledes Axel Lindblad som medindehaver. 1946 døde Alfred Horwitz, hvis søn, Sven Allan Horwitz, indtrådte 1949. 1950 døde Carl Horwitz, 1963 Axel Lindblad.⁵ Ejvind Brandts søn, Chr. Brandt, fik beskikkelse 1984. De trak sig begge tilbage 1985, da den norske forsikringskoncern Storebrand gennem datterselskabet Custos Danmark trådte ind som partner. Henning Holten, der blev ansat som direktør, fik beskikkelse 1986, selv om han ikke var medindehaver. Han deponerede beskikkelsen med samme. De norske ejere lukkede aktiviteterne i såvel fondsboersvekselererforretningen som børsmæglerselskabet med udgangen af 1988.

Leif Jensen & Co.

Firmaet blev etableret 1985 af Leif Jensen, der tidligere havde været hos Morville, og efter en kortere periode som medindehaver af Hahns Enke havde søgt beskikkelse.

Rued Jørgensen

Etableret 1979 af Preben Rued Jørgensen, der efter blandt andet at have været direktør i Henriques Bank ville være selvstændig og fik beskikkelse i 1979. Hans medarbejder Otto Langhorn fik beskikkelse i 1986.

Ludvig Kalckar

Emil Kalckar døde 1980. 1977 trak Otto Jensen sig ud og overdrog firmaet til Sigge Enk, Flemming Goldin, Jens Peter Rasmussen og Bertel Jensen. De fik alle beskikkelse som fondsbørsvekslerere, henholdsvis 1977, 1981, 1984 og 1986. Sigge Enk, der var kommet fra Fondsbørsens sekretariat, forlod Kalckar 1986 samtidig med Jens Peter Rasmussen. Sigge Enk gik senere ind i BMS Broker, Jens Peter Rasmussen i BFP Securities. Bertel Jensen trådte ud i 1988. Flemming Goldin blev og optog i 1988 DK Sparekassen som partner i børsmæglerselskabet. I marts 1989 standsede børsmæglerselskabet sine betalinger.

O. Rye Kristiansen

Stiftet 1912 under navnet Kristiansen & Gümoes. Olaf Rye Kristiansen var uddannet i huset Schiøler. Gümoes trak sig ud af firmaet 1919. 1935 blev Xenius Grige, der havde været ansat i firmaet siden 1914, medindehaver. O. Rye Kristiansen trak sig tilbage 1941 og døde 1956. 1957 indtrådte Steen Gabriel Jensen.⁶ Han trådte tilbage 1981. Sønnen Robert Gabriel Jensen fik beskikkelse samme år.

I.S. Monies

1940 blev prokurist D.L. Marck-Jensen optaget i firmaet. 1954 indtrådte Fritz Raffel; året efter døde Marck-Jensen. Kaj Monies udtrådte 1969 og døde året efter.⁷ Finn Aagaard Svendsen, der havde været i firmaet i mange år, fik beskikkelse 1974. Raffel trak sig ud 1975. Firmaet standsede sine betalinger efteråret 1987 og gik senere konkurs.

Holger Morville, Knud Hertel & Co.

Som navnet viser, er der oprindelig tale om to firmaer. Knud Hertel & Co. blev stiftet 1930 med indehaverne Knud Hertel og Svend Aage Jensen. Knud Hertel døde 1940. Firmaet Holger Morville blev stiftet 1932, og 1944 indtrådte stifterens bror, Otto Morville. Holger Morville døde 1953, Otto Morville 1968, men 1963 var Børge Jensen indtrådt som medindehaver. Fra omkring 1969 var der ledelsesfællesskab i de to firmaer. 1970 fratrådte Svend Aage Jensen, der døde fem år senere.⁸ Den mangeårige medarbejder Jørgen Kastrup fik beskikkelse 1986. 1987 blev Handelsbanken medejer.

Erik Møllers Eftf.

1946 indtrådte Elix Mortensen, der havde været ansat i firmaet siden 1916 og haft prokura siden 1919. 1954 indtrådte Svend Lundgaard Andersen, der havde været ansat siden 1938. 1961 døde Axel Jervig, og året efter trak Elix Mortensen sig tilbage.¹⁰ Peter Aagaard blev kompagnon 1984 og fik beskikkelse 1986, deponeret 1988. 1987 blev det norsk ejede Nevi Finans medindehaver.

H.C. Møller

1957 optog Henry Hansen sin nevø, Jørgen Jørgensen som kompagnon. Ved Henry Hansens død 1973 blev Jørgen Jørgensen eneindehaver. Han optog senere sin søn, Claus Birger Jørgensen, som partner. Denne fik beskikkelse 1986. Samme år blev Andelsbanken medejer.

Hugo Petersen

Fra 1933 videreførte Hugo Petersen Villiam H. Michaelsens forretning efter dennes død, men i sit eget navn.¹¹ Forretningen blev overtaget af Carsten E. Nielsen, der optog nye partnere. Vagn O. Larsen fik beskikkelse i 1980 og deponerede den igen i 1985, men fik den genudleveret 1987. James Valentin fik beskikkelse i 1984.

Firmaet standsede sine betalinger marts 1988 og gik senere konkurs.

Aage Petersen-Hinrichsen

Aage Petersen-Hinrichsens søn, Arne Petersen-Hinrichsen overtog forretningen og fik beskikkelse 1941; han udtrådte 1988. Erik Baagø fik beskikkelse 1986. Tom Nygaard Sørensen, der kom fra Gudme Raaschou, fik beskikkelse 1986.

Aage Philip

Etableret 1917 af Aage Philip. Hans søn, Ellis Philip, blev medindehaver 1947 efter at have været prokurist siden 1943. Han var blevet ansat i firmaet 1936. 1970 blev firmaet hævet, og i stedet blev firmaet Philip & Lauemøller stiftet med Ellis Philip og Preben Lauemøller som indehavere.¹² Preben Lauemøller udtrådte 1972, og Ellis Philip trak sig tilbage 1978. Claus Jon Jonsen, der havde været hos Benzon, overtog firmaet. Hans kompagnoner Erik Andresen og Jørgen Aagesen fik beskikkelse 1986. De udtrådte begge af firmaet i 1988.

Gudme Raaschou

Stiftet 1925 af N.Gudme B. Raaschou. 1943 indtrådte Tage Højby, 1950 A. Wimmelmann Larsen. Gudme Raaschou trak sig tilbage 1956 og døde 1971.¹³ Hans søn Jens Raaschou

blev i firmaet som prokurist. Eigil Pedersen og Kai Øgaard-Nielsen fik beskikkelser i 1978. Wimmelman Larsen døde i 1982. Kai Øgaard-Nielsen trak sig ud i 1984. Eigil Pedersen, der blev ansat i 1967 og partner i 1973, blev medlem af repræsentantskabet 1981 og formand for Foreningen af Fondsbørsvekslerere fra 1982 til foreningens ophævelse.

Olaf Samson

Olaf Samson fik beskikkelse i 1980 og åbnede forretning i eget navn. I efteråret 1988 solgte han firmaet og deponerede sin beskikkelse. Forretningen blev overtaget af Steffen Aspöck, der havde fået beskikkelse i 1984, og som i 1988 forlod Lannung & Co.; han videreførte den under navnet Samson.

ScanBroker

Etableret 1986. Chr. Brandt, der i foråret 1986 havde deponeret sin beskikkelse efter at være trådt ud af Horwitz, hentede i december samme år igen sin beskikkelse i ministeriet og trådte ind i ScanBroker, der var stiftet som rent børsmæglerselskab.

Johs. Steffensens Eftf.

Ove Bloch Jørgensen trådte tilbage 1981. Kaj V. Jørgensen, der fik beskikkelse samme år, udtrådte 1986. Flemming Nielsen og Finn Scotwin fik begge beskikkelse 1984. Firmaet overtog 1988 Flemming G. Wulff.

Per Storhaug

Per Storhaug, der var hos Leo Bruhn, fik beskikkelse i 1980 og oprettede firma i eget navn i 1983.

Sundberg & Co.

Stiftet i 1964 af K.A. Sundberg, da Benzon & Sundberg deltes i to firmaer. Sønnen Erik Sundberg fik beskikkelse i 1974. K.A. Sundberg deponerede sin beskikkelse 1976; han døde fem år efter.

Peter Fehrn-Christensen fik beskikkelse 1984, Henrik Thomsen 1985.

Brødr. Trier

1948 indtrådte Ludvig Triers nevø Ole Mauritzen i firmaet, i hvilket Carl Christensen var indtrådt 1937 som kompagnon til Ludvig Trier. Ole Mauritzen havde været ansat hos I.S.Hahns Enke 1935-37 og havde som flere andre vekslerere tilbragt besættelsesårene i

udlandet. 1952 døde Ludvig Trier, og 1963 udtrådte Carl Christensen. 1969 indtrådte Viggo Lunddahl.¹⁴

Ole Mauritzen trak sig tilbage 1984, og Viggo Lunddahls søn, Jens Lunddahl fik beskikkelse samme år.

A.Vollmond & Co.

Efter Axel Vollmonds og Max Warburgs død i begyndelsen af 1930'erne blev firmaet videreført af stiftersønnen Carl Vollmond samt Poul Sehested Hansen. 1943 indtrådte yderligere Erik Salløv. 1950 udtrådte Carl Vollmond, mens Erik Sehested Hansen blev medindehaver 1953. 1957 døde Poul Sehested Hansen.¹⁵ Leif C. Christensen og Klaus Henningsen fik beskikkelse i 1986. E. Sehested Hansen deponerede sin beskikkelse og trådte ud i 1986 samtidig med, at Privatbanken blev optaget som partner.

Flemming G. Wulff

var jurist og bankmand fra Landmandsbanken. 1921 blev han fondschef i Andelsbanken. 1925 stiftede han sit vekselererfirma. 1945 indtrådte M.J.Jantzen som medindehaver, hvorefter firmaet angav at have optaget det gamle firma U.G.Jantzen. 1952 indtrådte Henry Olsen, der havde været med fra begyndelsen og haft prokura siden 1926. 1956 døde Flemming G. Wulff, 1969 M.J.Jantzen, hvorefter Henry Olsen var eneindehaver.¹⁶ Steffen Skjoldager fik beskikkelse i 1985, hvorefter Henry Olsen trak sig ud. Henrik Brendstrup fik beskikkelse 1986. 1987 trak Steffen Skjoldager sig ud. Firmaet blev oktober 1988 fusioneret med Johs. Steffensens Eft.; samtidig deponerede Henrik Brendstrup sin beskikkelse.

Fra betænkning til reform

Vekselererne havde vundet mange kampe om Børsen. De var de eneste, der var Medlemmer af Fondsbørsen, de besatte de 5 ud af fondsbørsbestyrelsens 11 pladser. Da Handelsministeriets udvalg til revision af fondsbørsordningen blev nedsat den 10. april 1963, indgik det ikke i kommissoriet at ændre på fondsbørsvekselerernes rolle. Alligevel blev udvalgsarbejdet og 1972-loven ikke blot indledningen til den nok mest succesrige periode i Fondsbørsens og fondsbørsvekselerernes historie, men også indledningen til den kamp, der skulle føre til fondsbørsvekselerernes afskaffelse.

Baggrunden for udvalgets nedsættelse var en skrivelse af 29. november 1962 fra fondsbørsbestyrelsen til handelsministeren. Fondsbørsbestyrelsen fandt, at lovgivningen på en række områder trængte til at blive ændret. I første række omtales de administrative forhold. Det forhold, at den tilsynsførende med fondsbørsvekselererne og Fondsbørsen samtidig var formand for fondsbørsbestyrelsen, fandt man principielt uheldigt. Den stigende omsætning og Fondsbørsens fremtrædende stilling ved formidlingen af omsætningen af aktier og obligationer gjorde det påkrævet at søge en mere rationel ordning af bestyrelsens og tilsynets funktioner.

Endvidere fandt man det uheldigt, at Efterbørsen ikke var omfattet af de for den officielle notering gældende regler. Dels var der en række papirer, der kun omsattes på Efterbørsen, dels fandt der en betydelig handel sted også i de papirer, der var optaget til notering.

Også spørgsmålet om hvem, der skulle betale omkostningerne ved at holde børs, måtte revurderes. Realkreditinstitutterne havde ganske vist på frivillig basis bidraget, men de var ikke pligtige. Realkreditobligationerne udgjorde ca. 95% af omsætningen på Fondsbørsen.¹

Udvalget fik til opgave at gennemgå den bestående fondsbørsordning og på baggrund af den siden gennemførelsen af denne ordning i 1930 stedfundne udvikling i erhvervsforholdene, herunder erhvervslivets stadigt stigende investeringsbehov, i fornødent omfang fremkomme med

forslag til en ændret lovgivning og andre nødvendige bestemmelser om afholdelse af fondsbørs og dennes forhold i øvrigt.²

Udvalget delte sit arbejde i to dele. Den første betænkning »Børsen og kapitalmarkedet«, der blev afsluttet i december 1966, omhandler generelle økonomiske spørgsmål, Børsens rolle på og betydning for værdipapirmarkedet og spørgsmål vedrørende erhvervslivets finansiering.

Den anden betænkning »Fondsbørsen og fondsbørsvekselererne« afsluttedes i marts 1971. Denne betænkning behandler Fondsbørsens organisation og navnlig fondsbørsvekselerernes forhold.

Udvalget blev bredt sammensat med repræsentanter for en række myndigheder og organisationer med en højesteretsdommer som formand og en professor som næstformand. Repræsentantskabet for Fondsbørsens Medlemmer udpegede Palle Palsby fra det af faderen grundlagte firma Ludvig Palsby og S.A. Jensen fra Knud Hertel & Co. Vekselerer Palle Palsby måtte udtræde af udvalget, inden dets arbejde gik i gang. Hans afløser i udvalget blev Henrik Henriques, der havde efterfulgt ham som formand for Repræsentantskabet. Endvidere deltog som sagkyndige vekselere Ole Mauritzen fra Brdr. Trier og vekselere Ole Hertz fra I.S. Hahns Enke.³

Udvalget foreslog en ændret sammensætning af fondsbørsbestyrelsen. Fondsbørsvekselerernes repræsentation reduceredes fra 5 til 3, Grosserer-Societetets 3 pladser og de noterede aktieselskabers 2 pladser ændredes til 3 pladser besat af Grosserer-Societetet, Industrirådet og Danmarks Rederiforening i forening. Nye i bestyrelsen blev Danske bankers Fællesrepræsentation med 1 medlem, realkreditinstitutterne med 2 og Danmarks Nationalbank med 1 medlem. Som følge af ændringerne i realkreditlovgivningen blev det endelige resultat i loven, at realkreditinstitutterne fik 3 medlemmer. Den samlede bestyrelse blev på 12 medlemmer (udvalget havde foreslået 11), idet handelsministeren valgte en formand. I 1979 blev fondsbørsbestyrelsen udvidet med 1 medlem, idet Danmarks Sparekasseforening fik indstillingsret til en plads. Alle bestyrelsesmedlemmerne fik en personlig stedfortræder.

Udvalget pegede på behovet for at udbygge Fondsbørsens sekretariat, hvis det skulle kunne løse de opgaver, der trængte sig på. Fondsbørsbestyrelsen skulle have ansvaret for alle spørgsmål vedrørende Fondsbørsen. Som et led i denne strategi blev Efterbørsen lagt under fondsbørsbestyrelsens ansvar.

Finansieringen af Fondsbørsens udgifter blev fastlagt i bekendtgørelsen som foreslået af udvalget, idet alle udstederne skulle bidrage sammen

med fondsbørsvekslererne. Aktieudstederne skulle dække 45%, obligationsudstederne andre 45% og fondsbørsvekslererne 10%.

Udvalget understregede behovet for, at børsnoterede selskaber i videre omfang, end det var tilfældet, gav publikum fyldige oplysninger om kapital- og indtjeningsforhold samt en række andre forhold. Et forslag, der mødte modstand fra Danmarks Rederiforening.

Udvalget foreslog også en standardisering af obligationerne for at lette det administrative arbejde. Udvalget var, inspireret af udviklingen i vore nordiske nabolande, inde på tanken om at forlade ihændeleveraktierne til fordel for kuponløse navneaktier, men afholdt sig fra at anbefale dette.

Fondsbørsvekslererne mistede altså deres dominerende rolle i fondsbørsbestyrelsen, og samtidig kom bankerne ind.

En væsentlig rolle i betænkningen indtager spørgsmålet om sikkerhedsordninger for fondsbørsvekslererne og deres kunder. Behandlingen af dette emne fik en meget aktuel baggrund, idet Palle Palsby, der var medlem af udvalget og formand for Repræsentantskabet, standsede sine betalinger under udvalgsarbejdet, og det samme år standsede C.E. Hogrefe også sine betalinger.

Der var enighed om i udvalget ikke at ændre på fondsbørsvekslerernes forretningsområde, men det foresloges, at der blev tilvejebragt regler for tilsynet med fondsbørsvekslererne med henblik på i størst muligt omfang at sikre deres kunder. Debatten, der allerede var igang inden betalingsstandsningerne, førte til, at fondsbørsvekslerernes frivillige sikringsordninger for kunderne, der var blevet udvidet efter betalingsstandsningerne, blev lovfæstede i form af en bemyndigelse til handelsministeren.

Fondsbørsvekslererne etablerede en forsikring, der skulle yde kunder erstatning for tab af penge og værdipapirdepoter i tilfælde af en fondsbørsvekslerers betalingsstandsning, konkurs eller død. Der indførtes bestemmelser om, at regnskaberne skulle underkastes statsautoriseret revision allerede i februar 1968.

Et element i udvalgets forslag, som blev fulgt i lovgivningen, var, at betegnelserne »Medlem af Københavns Fondsbørs« og »statsautoriseret fondsbørsvekslerer« begge blev afskaffet til fordel for betegnelsen »fondsbørsvekslerer«. Endnu i 1988 var der dog fondsbørsvekslerere, der anvendte de i 1972 afskaffede betegnelser.

Børsbygningen

I forarbejderne til 1972-loven var det forudset, at Fondsbørsens sekretariat skulle udbygges. Det var ikke muligt at fortsætte i den gamle børssbygning. Noteringssalen var for lille til sit formål, og det ville ikke være muligt at finde egnede lokaler til et større sekretariat i børssbygningen uden at gennemføre en større og meget dyr ombygning. Hertil kom, at forholdet mellem husejeren, Grosserer-Societetet, og Fondsbørsen ikke var det bedste.

Der var forskellige løsninger til overvejelse. Det endelige resultat blev, at Københavns Fondsbørs den 1. april 1974 kunne flytte ind på Nikolaj Plads i den bygning, der tidligere havde huset Fonnesbech, det eksklusive damemagasin. Der blev indrettet en noteringssal til obligationer og en til aktier. Der blev også plads til et gulv, hvor den frie handel i børs 2-aktier og senere også børs 3-aktierne kunne finde sted. Imellem de to noteringssale lå en forhal, hvor der med tiden udviklede sig et intenst gulvmarked, hvor ikke blot fondsbørsvekslererne handlede, men hvor også de børssøgende pengeinstitutter deltog i handelen på lige fod.

Da Fondsbørsen flyttede til Nikolaj Plads, blev der etableret to noteringssale, en for aktier og en for obligationer. Imellem aktiesalen og obligationssalen var der en forhal, hvor ikke blot fondsbørsvekslererne, men også de børssøgende pengeinstitutter handlede frit.

Foto efterår 1987. Sonja Iskov »2. maj«.

Der indrettedes et tilskuergalleri, hvorfra der var mulighed for at se, hvad der skete både i de to sale og i forhallen. Publikum kunne ved hjælp af højtalere følge med i opråbsnoteringen.

Mange af fondsbørsvekslererne og pengeinstitutterne fik også kontorer på Nikolaj Plads dels på 1. sal, hvor noteringssalene blev placeret, dels på de øvrige etager. Det var ikke blot handlerne, der benyttede børskontorerne, også backoffice-folk fik deres daglige gang på Nikolaj Plads.

Lokalerne forblev ikke uændrede. Der blev i midten af 1980'erne, også efter at forarbejdet til børsreformen var gået igang, ændret på indretningen, så de handlende fik bedre tekniske faciliteter og markedet dermed bedre vilkår. Der blev i 1985-86 installeret telefoner til alle i såvel de to noteringssale som i forhallen. Aktiesalen blev med glasvægge adskilt fra gulvhandelen for aktiemarked 2 og 3, således at denne handel ikke behøvede at vente til aktiemarked 1 var afsluttet.

Heller ikke handelsmåderne forblev uændrede. I 1978 blev onsdagslisten således afskaffet. I 1976 var bisidder- eller dommerembedet, hvor en fondsbørsvekslerer, som repræsentant for fondsbørsbestyrelsen, ved noteringen afgjorde tvister mellem fondsbørsvekslererne indbyrdes og mellem fondsbørsvekslererne og noteringslederen, afskaffet.

Børsetiske regler

EF-kommissionen vedtog i 1977 en henstilling, der medførte, at fondsbørsbestyrelsen i 1979 vedtog et sæt børsetiske regler. Sådanne regler var ikke noget nyt for Københavns Fondsbørs, men det var nyt, at de blev udformet skriftligt. Reglerne var ikke blot en nedskrivning af de hidtidige uskrevne regler, men der kom også helt nye regler til, blandt andet om halvårsrapporter og om købstilbud til mindretsaktionærer, når en kontrollerende aktiepost skiftede ejer.

De danske regler blev udformet i »bør« form og uden andre sanktionsmuligheder end en påtale fra fondsbørsbestyrelsen. I 1985 påbegyndte et udvalg under fondsbørsbestyrelsen arbejdet med at stramme reglerne op. De nye regler blev færdige i november 1987 og var, gennem en sindrig konstruktion i den nye lov, blevet forsynet med en sanktionsmulighed.

Børs III

For mange mindre virksomheder, der har behov for at få tilført kapital, og som gerne vil have den gennem en optagelse til notering på Fondsbørsen, virker de krav, der stilles med hensyn til aktiekapitalens størrelse, spredning og børsprospekt afskrækkende. Det gælder ikke blot Københavns Fondsbørs, men også andre landes fondsbørser. I mange lande findes der derfor uden for eller i tilknytning til Fondsbørsen en eller flere lister med mindre strenge krav. I den internationale børsterminologi taler man om OTC (*Over The Counter*) aktier og markeder.

I 1982 etablerede Københavns Fondsbørs et OTC marked med mindre krav til aktiekapital og spredning. Det besluttedes at etablere dette marked som en del af Københavns Fondsbørs under betegnelsen »Aktie-marked III«, eller i daglig tale »Børs III«.

I modsætning til løsningerne i mange andre lande blev det i Danmark altså en løsning i Fondsbørsens regi. Forskellen mellem markederne er yderst subtil, når man ser på titlerne på de bekendtgørelser, der gælder for optagelse på Fondsbørsen. Den ene handler om »optagelse til officiel notering«, den anden om »optagelse til notering«.

Værdipapircentralen

Opråbsnoteringen havde fundet sin form længe før århundredskiftet. Også gulvhandelen, der anvendtes ved handelen på aktiemarked 2 og 3, må siges at være en gammel handelsform. Den helt frie handel på gulvet i forhallen var nok den handelsmåde, der mest lignede den måde, mæglerne har handlet på, helt siden de begyndte at mødes i en børsbygning.

Telefonmarkedet er en videreudvikling af disse traditionsrige handelsmåder, hvor man benytter tekniske hjælpemidler, der gør det muligt at sidde hjemme og alligevel være i dialog med andre handlende. Telefonen gjorde det muligt at tale sammen, og Reuterskærmen gjorde det muligt at få en viden om hvem, der var interesseret i at købe og sælge og til hvilke priser.

Handelsmådernes udvikling er mere udtryk for en evolution end en revolution. Det lykkedes ved at anvende flere lokaler og ved at anvende telefoner og Reuterskærme at øge mulighederne for at handle og rent faktisk at øge handelen meget voldsomt i løbet af 1960'erne, 70'erne og

80'erne. Men omsætningen var allerede i begyndelsen af 1970'erne ved at blive hæmmet af backoffice-funktionerne.

Det er ikke nok at indgå en handel. Handelen må også opfyldes eller afvikles, som det kaldes i børsjargon. Igennem mange år skulle handler afvikles den anden dag efter handelsdagen. Som følge af væksten i omsætningen af navnlig obligationer besluttedes det i 1973 på forslag fra pengeinstitutterne at forlænge afviklingsfristen med én dag. På de fleste udenlandske børser har man en længere afviklingsperiode.

Uanset forlængelsen af afviklingsperioden blev det stadig vanskeligere at gennemføre afviklingen inden for den fastsatte frist. I stedet for at levere de handlede obligationer måtte fondsbørsvekslerere og pengeinstitutter i stadig stigende omfang afvikle ved hjælp af de såkaldte godsedler. Som følge heraf blev afviklingsproceduren stadig tungere, fordi de enkelte handler så skulle afvikles to gange, først med godseddel og så med de rigtige værdipapirer.

Under Københavns Fondsbørs nedsattes der i 1970 et udvalg, der skulle undersøge tanken om at oprette en børsafviklings- og indskrivningscentral, så det ikke mere var nødvendigt at køre København igennem på kryds og tværs med obligationer og godsedler. Udvalgets forslag fra maj 1973 om etablering af en sådan central blev ikke realiseret, fordi realkreditinstitutterne ikke var interesserede. Men ideen døde ikke dermed. I december 1975 nedsatte boligministeriet et udvalg med professor W.E. von Eyben som formand. Udvalget afgav betænkning i februar 1977.⁴ I denne betænkning blev der peget på tre forskellige muligheder, enten indskrivning hos udstederen, indskrivning i en fælles indskrivnings- og afviklingscentral eller en helt centraliseret løsning.

Udvalgets konklusion pegede klart på en centraliseret løsning, hvor man afskaffede de fysiske værdipapirer. Det blev denne model, der dannede grundlag for lov om Værdipapircentralen, som Folketinget vedtog i maj 1980. Ordningen blev obligatorisk registrering af alle børsnoterede obligationer og aktier i den fælles central. Kunderne skulle betjenes der, hvor de i forvejen blev betjent, det vil sige hos pengeinstitutter, fondsbørsvekslerere og realkreditinstitutter, de såkaldte kontoførende institutter.

Efter nogle vellykkede prøvekonverteringer kunne hovedparten af alle børsnoterede obligationer konverteres fra papir til bits og bytes i påsken 1983. Næsten 99% af alle obligationer blev konverteret. Derimod blev aktierne ikke konverteret. Ministeren ønskede ikke at bruge sin bemyndigelse til at indkalde også aktier til konvertering.

Værdipapircentralen var og er en succes. Ikke blot blev dette store

edb-projekt gennemført til tiden og stort set inden for den fastsatte økonomiske ramme, men det blev også en stor succes for værdipapirhandelen. Omsætningen af obligationer tog et voldsomt opsving, og alle fondshandlere kunne enes om, at det ville have været umuligt at gennemføre håndteringen af så store mængder fysiske værdipapirer. Afskaffelsen af de fysiske aktier blev et element i fondsbørsreformen af 1986. I påsken 1988 blev successen gentaget med de børsnoterede aktier. Danmark havde nu verdens nok bedste system til håndtering af værdipapirer.

Kurslisten

I 1929 havde fondsbørsbestyrelsen til Repræsentantskabet for Fondsbørsens Medlemmer overdraget retten til at udgive en kursliste med oplysninger om handelen på Københavns Fondsbørs. Det blev ikke blot et godt værktøj, som fondshandlerne producerede til gavn for sig selv i det daglige arbejde, men det blev også en god forretning.

Overskuddet fra kurslisten gik til Fondsbørsvekselerernes Understøttelsesfond, der var blevet stiftet allerede i 1910.

Naturligvis måtte Københavns Fondsbørs som et led i udviklingen fra 1972-loven frem mod den endelige reform også interessere sig for kurslisten. Resultatet blev, at Københavns Fondsbørs overtog kurslisten den 1. april 1984.

Monopoltilsynet

I 1984 iværksatte Monopoltilsynet en undersøgelse af fondsbørsvekselererhvervets takster, struktur og indtjeningsforhold. Fondsbørsvekselererne gjorde, som så mange andre virksomheder og brancher, som Monopoltilsynet gennem årene har ønsket at undersøge og offentliggøre rapporter om, hvad de kunne for at forhindre undersøgelsen. Spørgsmålet om Monopoltilsynets adkomst til at lave en undersøgelse blev derfor indbragt for Monopolankenævnet. Ankenævnet gav Monopoltilsynet medhold. Monopoltilsynet kunne derfor fortsætte indsamlingen af oplysninger om fondsbørsvekselerernes indtjening med videre.

Undersøgelsen kom til at omfatte de 23 virksomheder, der var aktive i alle årene 1981-84. Undersøgelsen viste, at branchens bruttoindtægter i

På Nikolaj plads blev der indrettet to næsten ens noteringssale, hvor fondsbørsvekselererne sad på den ene side med front mod noteringslederen. De børssøgende pengeinstitutter sad på samme side som noteringslederen, så de kunne give tegn til de vekselerere, der »havde turnus«. Billedet viser obligationssalen set fra vekselerernes bageste række. I den ene ende af aktiesalen var der indrettet et gulv, hvor papirer optaget på kurslistens afdeling 2 og senere aktiebørs 3 blev handlet.

Foto efterår 1987. Sonja Iskov »2. maj«.

perioden i gennemsnit var steget med ca. 130% til 14,6 mio. kr. pr. firma, og at omkostningerne var steget med godt 90% til 8,3 mio. kr. pr. firma. Undersøgelsen viste også en stor spredning i firmaernes indtjening.

Monopoltilsynet fandt ikke på grundlag af undersøgelsen anledning til at foretage sig yderligere. Det hedder i konklusionerne:

»Selvom fondsbørsvekselererne for en del virker på et beskyttet marked, er konkurrencen mellem firmaerne ikke elimineret. Der er imidlertid ikke tale om konkurrence på priser, men mere på service og kvalitet. Fondsbørsvekselererne er i forskellig grad afhængige af at handle for pengeinstitutter på Fondsbørsen (turnusvaretagelse), ligesom andre store kunder, f.eks. forsikringsselskaber og pensionskasser, kan have væsentlig betydning for firmaernes indtægter. Uden for Fondsbørsen er pengeinstitutterne direkte konkurrenter til fondsbørsvekselererne og har en væsentlig større del af markedet.«⁵

Rapporten viste, at fondsbørsvekslerere havde indtægter, der normalt ville kalde på misundelse. I 1983 var det i gennemsnit knap 3,7 mio. kr. pr. indehaver og i 1984 godt 2,8 mio. kr. Når Monopoltilsynet ikke fandt anledning til at foretage sig yderligere, og når rapporten ikke gav anledning til voldsom omtale i medierne, skyldtes det dels, at det havde vist sig, at konkurrencen fungerede, dels at rapporten blev offentliggjort samtidig med, at styregruppens rapport om børsreformen blev offentliggjort. Alle var klar over, at standens dage var talte.

Børsstempelafgift

Udstedere, investorer og fondshandlere har til alle tider kunnet blive enige om én ting: Afgifter er af det onde. Der kan gives glimrende og korrekte teoretiske redegørelser for, hvorfor afgifter er et onde for markedet. Kort sagt medfører afgifter, at markedet bliver mindre likvidt og mindre effektivt. En afgift vil altid medføre, at omsætningen bliver mindre, end den ville have været uden afgifter.

Finansminister Edvard Brandes, der i 1915 fremsatte forslag til lov om en særlig stempelafgift ved overdragelse af offentlige værdipapirer, var godt klar over dette forhold. I bemærkningerne til lovforslaget hedder det:

»Da der for tiden stilles overordentlige krav til statskassen, og da sikkert også efter Verdenskrigens ophør forøget indtægt vil tiltrænges, har man anset det for rettest at stille forslag om en vedvarende indtægtsforøgelse gennem indførelse af en særlig stempelafgift for omsætning af aktier og lignende offentlige værdipapirer. Man har ikke under de afgiftspligtige værdipapirer villet inddrage obligationer, fordi man har frygtet for, at selv en ringe afgift til en vis grad kunne hæmme omsætning af stats-, kommune-, kreditforenings- og hypotekforeningsobligationer – hvad der ville være lidet ønskeligt ... Man har således indskrænket stempelpligten til at gælde for aktier og lignende offentlige værdipapirer, i hvilke der som bekendt finder en meget betydelig omsætning sted.«⁶

Brandes havde ret i, at statskassen også efter Verdenskrigen ville trænge til indtægter, hvad den jo stadig gør. Styregruppen påpegede i 1985, at børsstempeleafgiften burde ophæves, men det blev den ikke. Derimod blev den i 1986 som et led i den såkaldte påskepakke, samtidig med at Folketinget havde fondsbørsreformen til behandling, fordoblet. Hensynet til om-

sætningen indgik ikke i reformen med stor vægt efter tingets mening. Vi valgte som svenskerne at øge afgiftsbyrden. I England derimod gik man den anden vej, og også i Norge.

De ændrede handelsformer, der blev en del af fondsbørsreformen, medførte dog, at børsstempelafgiften måtte omlægges teknisk. I januar 1987 fremsatte ministeren for skatter og afgifter forslag til en aktieafgiftslov, der fik virkning fra den 1. juni 1987. Men uanset navnet og den mere moderne administration, så er det en afgift med de skadelige virkninger for markedet, som afgifter har.

Den sorte betænkning

I 1980 nedsatte industriministeriet et udvalg vedrørende gennemførelsen af EF's 1. bankdirektiv for bankiervirksomhed, kaldet bankierudvalget. Udvalget fik 10 medlemmer, hvoraf fondsbørsvekslererne besatte den ene plads med formanden for Repræsentantskabet Ole Hertz fra I.S. Hahns Enke; endvidere deltog Eigil Pedersen fra Gudme Raaschou, der i 1982 afløste Ole Hertz som formand for fondsbørsvekslererne, i udvalgets arbejde.

Udvalget havde til opgave at udarbejde forslag til gennemførelse af det 1. bankdirektiv for så vidt angår bankiervirksomhed og at undersøge i hvilken udstrækning, denne lovgivning burde udstrækkes til allerede bestående virksomhed, herunder om udskillelse af fondsbørsvekslerernes fondsbørsvirksomhed fra anden virksomhed er hensigtsmæssig, samt at overveje om lovgivningen burde gå videre i sin regulering end nødvendigt efter direktivet.⁷

Udvalgets betænkning, der blev afgivet i juni 1984, indeholdt et fuldstændigt forslag til en nyordning af fondsbørsvekslerernes aktiviteter. Bankdirektivet stillede som hovedkrav, at bankiervirksomhed skulle udøves i aktieselskabsform, derfor måtte fondsbørsvekslerernes bankiervirksomhed udskilles i aktieselskaber. Udvalget foreslog, at denne virksomhed skulle reguleres under loven om visse kreditinstitutter.

Udvalget opfandt et nyt begreb, den risikofrie mægler. Fondsbørsvekslerernes kommissionsforretninger skulle fortsat drives i et personligt firma på grundlag af en beskikkelse. Dette personlige firma skulle så kunne eje et kreditinstitut. Det foresloges, at fondsbørsvekslererne skulle have forbud mod at have handelsbeholdninger ved en dags afslutning.

Udvalgets forslag opretholdt således den gældende fondsbørsordning med personlige beskikkelser, men udskilte bankiervirksomheden.

Under udvalgets arbejde samledes fondsbørsvekselererne på Repræsentantskabets initiativ lørdag den 30. januar 1982 til et seminar for at gennemdrøfte standens fremtid og de tanker om opdeling af aktiviteterne, som var ved at tage form i bankierudvalget.

Ikke blot var det en tradition at fortælle så lidt som muligt til omverdenen om de enkelte virksomheders forhold, men også over for kollegerne var man lukket. Den lørdag på Hellerup Parkhotel var der fondsbørsvekselerere, der for første gang i deres liv fortalte en kollega om deres egen virksomhed og deres syn på standen og dens fremtid. Havde standen tidligere lavet den slags fælles aktiviteter, havde den formodentlig stået stærkere i kampen for overlevelse.

Betænkningen fik et sort omslag. Det blev af flere fondsbørsvekselerere betragtet som et dårligt varsel.

Betænkningen fik en hård medfart ved fremkomsten. Industriminister Ib Stetter konstaterede ved offentliggørelsen, at fondsbørsvekselererne havde et monopol, og at monopoler burde brydes. Scenen var dermed klar til sidste akt i fondsbørsvekselerernes historie.

Sideløbende med arbejdet i bankierudvalget havde fondsbørsbestyrelsen drøftet fondsbørsens funktion. I begyndelsen af 1980'erne konstaterede Københavns Fondsbørs, som de fleste andre fondsbørser, et voldsomt opsving i interessen for værdipapirer og i omsætningen af værdipapirer. Antallet af noterede selskaber steg, og de allerede noterede selskaber nyemitterede aktier i et hidtil uset omfang. Interessen for obligationer slog alle rekorder.

Den traditionelle opråbsnotering havde svært ved at følge med. Der udvikledes nye handelsformer, det såkaldte telefonmarked. Fondsbørsvekselererne og pengeinstitutterne, navnlig de børssøgende, begyndte at handle sammen over telefonerne inden kl. 9. Handelen fortsatte samtidig med opråbsnoteringen i sidegangene og i forhallen mellem noterings-salene. Når opråbsnoteringen var slut, fortsatte handelen over telefonerne til ud på aftenen.

Fondsbørsen registrerede kun den omsætning, der fandt sted ved opråbsnoteringen og for aktiemarked 2 og 3 den omsætning, der fandt sted på gulvet.

Efter at Værdipapircentralen i 1983 havde registreret alle obligationer, kunne det gøres op, at under 3 procent af de bevægelser, VP registrerede, blev udført over Fondsbørsen. Det skønnedes, at 10-15 procent af aktieomsætningen blev registreret af Fondsbørsen.

Fondsbørsbestyrelsen bad i foråret 1984 en engelsk børs ekspert, Michael Hall, om at udarbejde en redegørelse for Københavns Fondsbørs' situation og give et idégrundlag for et moderniseret system for handel med værdipapirer. Rapporten kom i august 1984.

Michael Hall foreslog, at der skabtes et centraliseret, løbende auktionssystem, suppleret med en form for et elektronisk handelsunderstøttende system. Samtidig foresloges, at fondsbørsvekselerernes eneret blev ophevet, og at såvel pengeinstitutter som fondsbørsvekselerere fik adgang til at drive børs mæglervirksomhed. Endelig foreslog Michael Hall, at en række tilsynsopgaver blev overflyttet fra fondsbørstilsynet til fondsbørsbestyrelsen.⁸

I efteråret 1984 overvejede industriministeriet at indføre en indberetningspligt for fondshandler omfattende såvel fondsbørsvekselerere som pengeinstitutter, men der blev aldrig fremsat et forslag.

I december 1984 kom Foreningen af Fondsbørsvekselerere og Den Danske Bankforening med hver sine forslag til en nyordning af Københavns Fondsbørs. Flere andre organisationer og institutioner kom også med forslag og rapporter. Vekselererne foreslog et handelsunderstøttende informationssystem, svarende til det, man var ved at indføre anden generation af i London under navnet SEAQ, og som allerede i flere år havde fungeret i USA under betegnelsen NASDAQ. Bankernes forslag byggede på en idé om elektroniske tavler og håndbårne terminaler på Københavns Fondsbørs.⁹

Under disse forhold var det ikke overraskende, at fondsbørsbestyrelsen ikke kunne opnå enighed om ét bestemt forslag, men i januar 1985 måtte opfordre industriministeriet til at tage stilling til det principielle indhold af en børsreform.

Industriministeriets udspil

I begyndelsen af 1985 havde industriministeriet separate drøftelser med en lang række organisationer og institutioner om indholdet af en børsreform.

Den 21. marts 1985 kl. 13 var det fondsbørsvekselerernes tur. Fondsbørsvekselerer Eigil Pedersen, Gudme Raaschou, der var formand for Repræsentantskabet, mødte i industriministeriet ledsaget af fondsbørsvekselerer Claus Jon Jonsen, Aage Philip, og Kaare Dullum, der var partner i Gudme Raaschou. De tre havde i januar måned været på en

Første trin i overgangen til elektronisk handel var en central løsning. På 4. sal i Fondsbørsens bygning blev der installeret 3 terminaler til hvert børsmæglerelskab. Den 4. september 1987 begyndte den elektroniske handel, med 8 papirer.

Foto efterår 1987. Sonja Iskov »2. maj«.

studietur til New York, London og Bruxelles for på stedet at indhente viden om, hvad der skete på andre fondsbørser, og hvad der planlagdes i EF-kommissionen. Fjerdmand i delegationen var Klaus Struwe, der den 1. februar 1985 var tiltrådt en nyoprettet stilling som sekretariatschef i Foreningen af Fondsbørsvekselerere.

Mødet var tænkt som en præsentation på en eller halvanden time af de tanker, som ministeriet havde gjort sig. Men fondsbørsvekselererne havde forberedt sig. De mødte med en beskrivelse af, hvordan handelen foregik på andre fondsbørser og med ideer om de principper, der burde følges i København. Ministeriets forslag mødte modstand. Mødet kom til at vare mere end tre timer. Ministeriet havde planlagt, at fondsbørsreformen skulle forberedes af en lille styregruppe bestående af ministeriet, Fondsbørstilsynet, Københavns Fondsbørs, Værdipapircentralen og Danmarks Nationalbank. Det blev dog udvirket, at også fondsbørsvekselererne skulle have en repræsentant i styregruppen (og senere at banker og sparekasser også skulle have en).

Det var en lille og træt gruppe, der forlod ministeriet for at gå ned på Københavns Fondsbørs og aflægge rapport. Det var ikke til Fondsbørsen,

der blev aflagt rapport, men til generalforsamlingen i Foreningen af Fondsbørsvekselerere. Delegationen ankom til generalforsamlingen med næsten en times forsinkelse. Sjældent har en generalforsamling lyttet med større spænding end den dag til en dugfrisk beretning fra formanden.

I referatet fra generalforsamlingen hedder det:

»I tilslutning til beretningen gav formanden et kort referat af det netop overståede møde i industriministeriet, hvor der fra ministeriet havde deltaget departementschef Duborg, afdelingschef Hagen Jørgensen og kontorchef Boye Jacobsen. Fra ministeriets side var det bl.a. kommet frem, at man var træt af vekselerermonopolet. Det var tanken, at børsmæglervirksomhed skulle drives i selskabsform, og at et sådant selskab principielt kunne ejes af alle, blot aktierne blev noteret på navn. Ministeriet mente, at de, der ikke kunne klare sig, måtte forsvinde ud af markedet. De kapitalkrav, man foreløbig havde tænkt sig at stille til børsmæglervirksomhed, svangede fra 5-25 mio kr.

Ole Hertz forespurgte, om vekselererne fremover kun måtte drive mæglervirksomhed og rådgivning. Formanden svarede, at man intet havde modtaget skriftligt, og at han allerede derfor ikke kunne give noget endegyldigt svar. Det var i øvrigt hans opfattelse, at der på nuværende tidspunkt ikke var udarbejdet ret meget materiale om de nye tanker. Ministeriet havde dog meddelt, at man forventede et lovforslag til efteråret, samt at Børsen som bygning burde nedlægges.

Der var derefter en del diskussion om det urimelige og lidet gennemtænkte i ministeriets skitse, og mange var af den opfattelse, at det under alle omstændigheder måtte tage lang tid, før ændringen kunne gennemføres.«

Om aftenen samledes Repræsentantskabet med bestyrelserne for Fondsbørsvekselerernes Garantifond og Fondsbørsvekselerernes Understøttelsesfond til middag. Deltagerne var lidt trætte, og på et tidspunkt konstaterede Eigil Pedersen:

Der er det gode ved vores situation at vi ved hvor vi står. Vi er på bunden af en brønd. Der er kun eet at gøre, kæmpe sig opad, ved egen hjælp.«

Og kæmpet blev der i de kommende måneder. Ved skrivelse af 29. april 1985 nedsatte industriministeren en styregruppe med henblik på at yde ministeriet teknisk bistand i forbindelse med udarbejdelse af forslag til børsreformen.

Det blev Eigil Pedersen, der kom til at repræsentere fondsbørsvekselererne i styregruppen. Der blev nedsat en børsteknisk arbejdsgruppe, hvor Claus Jon Jonsen fik sæde, og en juridisk arbejdsgruppe, hvor Klaus

Struwe fik sæde. Arbejdet blev afsluttet den 4. oktober efter en intens indsats, hvor alle involverede følte, at industriministeriets mødelokaler var blevet dem mere kendte end deres kontorer og hjem.

Industriministeren fulgte styregruppens indstillinger på næsten alle områder. Styregruppen havde foreslået en lille fondsbørsbestyrelse og et større fondsbørsråd. Dette forslag blev ikke fulgt. Forslaget om, at udstedelse af aktier igennem Værdipapircentralen skulle være obligatorisk for alle børsnoterede selskaber blev heller ikke fulgt, ministeren stod fast på ideen om en frivillig ordning.¹⁰

I fondsbørsvekslerernes høringssvar til styregruppens lovudkast hed det blandt andet:

»Foreningen af Fondsbørsvekslerere har hverken før eller efter Styregruppens nedsettelse fået en begrundelse for, hvorfor fondsbørsvekslererstanden skal afskaffes. Alligevel har Foreningen loyalt deltaget i arbejdet i Styregruppen og arbejdsgrupperne uden hensyn til, at kommissoriet indeholdt elementer, som på afgørende vis stred imod de forslag og synspunkter, som Foreningen allerede havde fremført over for ministeriet og Fondsbørsbestyrelsen.«

»En fejlslået børsreform og manglende løsning af afviklingsproblemerne for aktier vil derimod føre til et stagnerende marked. De større danske virksomheder vil føle sig tvunget til at søge notering på børser i London, Amsterdam eller Forbundsrepublikken, og derved yderligere svække Københavns Fondsbørs. De umiddelbare tabere vil være mindre danske virksomheder med behov for aktiekapital, såvel de allerede noterede selskaber som de der ville ønske optagelse på Københavns Fondsbørs. Men hele det danske samfund vil være den egentlige taber.«¹¹

Lovforslagene blev fremsat i Folketinget den 29. januar 1986 og kom til første behandling den 7. februar. Ved førstebehandlingen krævede et massivt flertal af Folketingets partier, at ministeren fremsatte et forslag om den pligtige VP-løsning for aktier, et forslag som ministeren ikke blev overrasket over, og som han personligt havde indset var det eneste fornuftige. Samme dag blev forslaget om den pligtige VP-ordning udsendt i høring til organisationerne. Ministeren fremsatte lovforslaget om udstedelse af børsnoterede aktier og investeringsforeningsandele gennem Værdipapircentralen den 19. februar 1986.

Den 22. maj 1986 vedtog Folketinget fondsbørsreformen efter en relativt udramatisk behandling, og industriministeren kunne den 4. juni få Dronningens underskrift på lovkomplekset.

Hovedelementerne i denne fondsbørsreform blev:

- * *Indførelse af et elektronisk handelssystem, der skulle kunne anvendes decentralt, til kontinuerlig handel.*
- * *Indberetningspligt for handler indgået uden om Fondsbørsens elektroniske handelssystem.*
- * *Fondsbørsvekselererne afskaffes, og i stedet får børsmæglerselskaber og Danmarks Nationalbank eneret på at deltage i handelen på Københavns Fondsbørs.*
- * *Københavns Fondsbørs og børsmæglerselskaberne underlægges tilsyn fra Tilsynet med Banker og Sparekasser (der senere fusioneredes med Forsikringstilsynet til Finanstilsynet).*
- * *Investorerne fik sæde i fondsbørsbestyrelsen. Børsmæglerselskaberne fik to pladser i modsætning til fondsbørsvekselerernes 3 pladser i den gamle fondsbørsbestyrelse.*
- * *Udstederne pålagdes en klar forpligtelse til at meddele Fondsbørsen om væsentlige forhold, der måtte antages at få betydning for kursdannelsen. De børsetiske regler skulle strammes op, men det blev overladt til fondsbørsbestyrelsen.*
- * *Insiderhandel blev forbudt.*
- * *Fondsbørsvekselererne fik adgang til at etablere børsmæglerselskaber med en lille aktiekapital, 1 mio. kr., der over fem år skulle bringes op på 5 mio. kr. Egenkapitalkravet for fondsbørsvekselerere var på 600.000 kr.*
- * *Fondsbørsvekselerere, der etablerede et børsmæglerselskab, fik adgang til at etablere et kreditinstitut med særlig tilladelse. I modsætning til forslaget fra den sorte betænkning var forholdet nu vendt om: Børsmæglerselskabet kunne ikke eje datterselskaber, men kunne godt ejes af et kreditinstitut.*

I sommeren og efteråret 1986 fulgte en hektisk fase, hvor den nødvendige halve snes bekendtgørelser blev udarbejdet. Den 1. januar 1987 begyndte de første børsmæglerselskaber deres aktivitet.

I kølvandet på den nye lovgivning begyndte fondsbørsvekselererne at lægge strategi for den nye tid.

Repræsentantskabets medlemmer stiftede den 11. juni 1986 »Foreningen af Børsmæglerselskaber« og indbød alle, der havde til hensigt at etablere et børsmæglerselskab, til at blive medlemmer. Der fulgte derefter en række måneder med forhandlinger mellem på den ene side repræsentanter for Foreningen af Fondsbørsvekselerere og Foreningen af Børsmæglerselskaber og på den anden side repræsentanter for Den Danske Bankforening og Danmarks Sparekasseforening om den fremtidige løsning af børsmæglerselskabernes organisationsforhold, men uden resultat. Den 8. april 1987 stiftedes på initiativ af Den Danske Bankforening og Danmarks Sparekasseforening »Sammenslutningen af Børsmæglerselskaber«.

Formanden for Sammenslutningen, bankdirektør Lars Johansen, der var bestyrelsesformand for Privatbørsen, Børsmæglerselskab, tog hurtigt kontakt med formanden for Foreningen, Eigil Pedersen. Den 10. september 1987 opløstes de to børsmæglerorganisationer, og en helt ny »Foreningen af Danske Børsmæglerselskaber« blev stiftet. Den nye forening begyndte sit virke den 1. oktober 1987. Fondsbørsvekselererne fik en aftale med den nye forening om, at sekretariatet også ville betjene fondsbørsvekselerernes organisationer, så længe der var behov for det.

Det var ikke kun i foreningslivet, at børsreformen førte til aktivitet. Hos fondsbørsvekselererne var aktiviteten endnu højere med at forberede sig på de nye tider. Der stiftedes børsmæglerselskaber, og en del stiftede også kreditinstitutter eller banker.

En række personer og selskaber følte sig tiltrukket af fondsbørsreformen. Nogen af dem etablerede sig ved at søge beskikkelse som fondsbørsvekselerere, andre ved at etablere børsmæglerselskaber. Nogen af fondsbørsvekselererne optog nye partnere i interessentskaberne. På den måde nåede både banker og forsikringselskaber at komme ind på fondsbørsen.

Den elektroniske børs begyndte som et forsøg på 4. sal i Fondsbørsens bygning den 4. september 1987. Et begrænset antal obligationer og aktier overførtes til elektronisk handel i perioden op til 27. maj 1988, hvor handlerne flyttede hjem fra Børsen, og den decentrale elektroniske handel kunne begynde. Takten i overflytningen blev øget. Fondsbørsvekselererne varetog fortsat handelen i noteringssalene. Den 8. september 1988 fandt den sidste opråbsnotering sted i aktier. Den 14. december 1988 var den sidste dag, hvor fondsbørsvekselererne handlede på Københavns Fondsbørs, børsmæglerselskaberne overtog opråbsnoteringen for en kort periode.

Den 22. februar 1989 indkaldte Repræsentantskabet til generalforsamling i Foreningen af Fondsbørsvekselerere til afholdelse den 8. marts 1989. Punkt 3 på dagsordenen hed »Forslag om Foreningens opløsning«. Generalforsamlingen fulgte indstillingen.

Den 23. februar var den sidste dag med opråbsnotering i obligations-salen. Københavns Fondsbørs var blevet decentral og dermed usynlig som de afskaffede fondsbørsvekselerere.

Noter

Hvor der henvises til arkivmateriale, findes dette i Erhvervsarkivet, hvis ikke andet er anført.

Ung mand til eksamen

1. Husregister for København 1809 v/Severin Nielsen. Københavns Stadsarkiv 1979, sp. 98.
2. Johannes Werner: Børsen, 1915, s. 100.
3. Protokol for mæglereksaminationer 1809-1922, s. 4. Grosserer-Societetets arkiv.
4. Marcus Rubin: 1807-14, 1892, s. 92.
5. Dansk Biografisk Leksikon 3, 1979-84, bd. 4, s. 205; herefter DBL.
6. DBL, bd. 15, s. 79. Rubin, s. 530.
7. Lise Julie Tutein: Slægten Tutein, 1975, s. 20 ff.
8. Rubin, s. 532.
9. Lise Julie Tutein, s. 22-23.
10. Historiske meddelelser om København, bd. 1, 1907-08, s. 140.
11. Rubin, s. 528-30.
12. Københavns Vejviser. Kopibog 1774-90, Grosserer-Societetets arkiv. Rubin, s. 92.
13. Rubin, s. 199.
14. J.P. Trap: Danmark, bd. 6, 1959, s. 513.
15. Protokol for mæglereksaminationer 1809-1922, s. 6. Grosserer-Societetets arkiv.
16. Birgit Nüchel Thomsen og Brinley Thomas under medvirken af John W. Oldam: Dansk-engelsk samhandel 1661-1963, 1966, s. 78 og 80.
17. Julius Schovelin: Fra kongegunst til selvstyre, 1917, s. 14.
18. Knud Erik Svendsen, Svend Aage Hansen, Erling Olsen og Erik Hoffmeyer: Dansk pengehistorie 1-3, 1968, bd. 1, s. 32; herefter Pengehistorien.
19. Schovelin, s. 136.
20. Protokol for vekselkurser og diskonto 1789-1802. Københavns Fondsbørs arkiv.
21. Hans Chr. Johansen: Dansk økonomisk politik i årene efter 1784, bd. 1, 1968, s. 140.
22. Schovelin, s. 141-53.
23. Protokol for vekselkurser og diskonto 1789-1802. Københavns Fondsbørs arkiv.
24. Erling Olsen: Danmarks økonomiske historie siden 1750, 1962, s. 246.
25. Pengehistorien, s. 76-77.
26. P. Ryge-Jensen og Marcus Wesenberg: Mæglerkorporationen i København 1808-1908, 1908, s. 139.

Mægleren

1. P. Ryge-Jensen og Marcus Wesenberg, s. 2.
2. Marius Vibæk: Den danske handels historie, 1932 ff, s. 203.
3. Schovelin, s. 254.
4. Schovelin, s. 254.
5. DBL, bd. 11, s. 542. Rubin, s. 92.
6. DBL, bd. 6, s. 635.
7. Kongelige reskripter og resolutioner, udgivet af T. Algreen-Ussing, 1815-16, s. 194.

Papirerne

1. Svend Aage Hansen: Økonomisk vækst i Danmark, bd. 1 1720-1914, 1972, s. 89. Schous Forordninger, 1795, 9. del, s. 60.
2. Haldur R. Grüner: Statspapirer og Actier, 1854, s. 37.
3. Schous Forordninger 18/2 1801.
4. Grüner, s. 40-42.
5. Axel Linvald: Kjøbenhavns Brandforsikring 1731-1911, 1913, s. 218.
6. Grüner, s. 101-03.
7. Bent Stancke: The Danish Stock Market 1750-1840, 1971, s. 110-11.
8. Grüner, s. 154.

Børsen

1. Johannes Werner: Børsen, 1915, s. 34.
2. Charlotte Dorothea Biehl: Mit ubetydelige levnedsløb, udgivet af Marianne Alenius, 1986.
3. Werner, s. 49.
4. Werner, s. 71-72.

Private bankhuse

1. Pengehistorien, bd. 1, s. 20.
2. Indenfor murene – jødisk liv i Danmark 1684-1984, redigeret af Harald Jørgensen, 1984, s. 15 ff.
3. W.E. Mosse: Jews in the German Economy, 1987, s. 23.
4. Indenfor murene, s. 32
5. Aa. Rasch: Niels Ryberg, 1964, s. 56.
6. Svend Aage Hansen: Pengevæsen og kredit 1813-1860, 1960, s. 137.
7. M.L. Nathanson: Hofråd David Amsel Meyers levnet, 1816, s. 9.
8. Bo Bramsen & Kathleen Wain: The Hambros 1779-1979, s. 11,
9. Nathanson, s. 13.
10. Pengehistorien, bd. 1, s. 79.
11. Nathanson, s. 41.

12. DBL, bd. 10, s. 322.
13. Memoirer og breve, udgivet af J. Clausen og P.F. Rist, 1970, bd. 27, En københavnsk embedsmand – Jacob Gudes optegnelser 1754-1810, s. 168.
14. DBL, bd. 10, s. 322.
15. Steffen Borup: Mendel Levin Nathanson og hustru Ester f. Herfort og deres efterkommere 1780-1980, s. 60-61.
16. Indenfor murene, s. 18.
17. Jul. Margolinsky: Stamtavlen Henriques 1725-1948, 1949, s. 9.
18. Rubin, s. 532.
19. Bo Bramsen og Kathleen Wain, s. 15.
20. Rasch, s. 86.
21. R.W. Bauer: Håndbog i mønt-, mål- og vægtforhold, 1882, s. 8. Protokol for vekselkurser og diskonto 1789-1802, Københavns Fondsbørs arkiv.
22. Rasch, s. 229.

Statens økonomi og forretningslivet

1. Rubin: s. 258. J. Wilcke: Specie-, kurant- og rigsbankdaler, 1929, s. 276.
2. H.C. Andersen: De to baronesser, i H.C. Andersen: Romaner og rejsekildringer, bd. 4, udgivet af Morten Borup, 1943, s. 238.
3. Rubin, s. 259.
4. Rubin, s. 185.
5. Memoirer og breve, bd. 3, Fra hoffet og byen, 1966, s. 131.
6. Rubin, s. 227.
7. Memoirer og breve, bd. 3, s. 131.
8. Politikens Danmarkshistorie, bd. 10, s. 493.
9. Pengehistorien, bd. 1, s. 87.
10. Julius Schovelin: Fra Kongegunst til selvstyre, 1917, s. 210.
11. M.L. Nathanson: Hofråd David Amsel Meyers levnet, 1816, s. 68.
12. Schovelin, s. 212.
13. Rubin, s. 230.
14. Wilcke, s. 282.
15. Protokol for vekselkurser og diskonto 1789--1802. Københavns Fondsbørs arkiv.
16. Protokol for vekselkurser og diskonto 1803-09. Wilcke, s. 284.
17. Protokol for vekselkurser og diskonto 1811-72.
18. Nathanson, s. 70.
19. Rubin, s. 245.
20. M.L. Nathanson: Børs-operationerne og coursens gang fornemmelig fra 1807 til 1814, 1857, s. 75-76.
21. Bent Stancke: The Danish Stock Market 1750-1840, s. 48 og 99.

Ved afgrundens rand

1. Memoirer og breve, bd. 3, s. 167.

Mod freden

1. Protokol for vekselkurser og diskonto 1811-72.
2. M.L. Nathanson: Hofråd David Amsel Meyers levned, 1816, s. 88.
3. Wilcke, s. 254.
4. Forordning af 9. juli 1813.
5. Rubin, s. 306.
6. Københavns Magistrat, 1. sekretariats referatprotokol 1813, sag nr. 1065. Københavns Stadsarkiv.
7. Rubin, s. 307.
8. Wilcke, s. 307.
9. Pengehistorien, bd. 1, s. 112.
10. Schovelin, s. 242.

Efterkrigsår

1. Memoirer og breve, bd. 3, s. 196-97.
2. Memorer og breve, bd. 3, s. 197.
3. Wilcke, s. 405.
4. Pengehistorien, bd. 1, s. 138.
5. Marius Vibæk: Den danske handels historie, 1932 ff, s. 320.
6. Wilcke, s. 405.
7. Pengehistorien, bd. 1, s. 139.
8. Axel Rubow: Nationalbankens historie 1818-1878, 1918, s. 66 ff.
9. Marcus Rubin: Frederik VI's tid, 1895, s. 39.
10. Protokol for vekselkurser og diskonto 1811-72.
11. Pengehistorien, bd. 1, s. 154.
12. Rubin, s. 160.
13. J.C.H. Fischers politiske dagbøger, udgivet af Ib Gejl, 1966, s. 39.

Syndebukke

1. Indenfor murene – jødisk liv i Danmark 1684-1984, redigeret af Harald Jørgensen, 1984, s. 86-90.
2. Memorer og breve, bd. 3, s. 260.
3. Bo Bramsen og Kathleen Wain: The Hambros 1779-1979, 1979, s. 172.

Ak, hvor forandret

1. Svend Aage Hansen: Økonomisk vækst i Danmark, bd. 1, 1720-1914, 1972, s. 108.
2. Vibæk, s. 336.
3. Hansen, s. 104.
4. Svend Aage Hansen: Pengevæsen og kredit 1813-1860, 1960, s. 90.
5. Vibæk, s. 342.
6. Schovelin, s. 383.
7. Vibæk, s. 342.
8. Schovelin, s. 506.
9. Johannes Werner: Børsen, 1915, s. 109.
10. DBL, bd. 6, s. 547.
11. P. Ryge-Jensen og Marcus Wesenberg: Mæglerkorporationen i København 1808-1908, 1908, s. 139.
12. P. Ryge-Jensen og Marcus Wesenberg, s. 53.

Generationsskifte

1. Schovelin, s. 510.
2. Vibæk, s. 343.
3. Bo Bramsen og Kathleen Wain, s. 179.
4. Memorier og breve, bd. 26, 1970, En københavnsk købmands ungdomshistorie – Optegnelser af Luis Bramsen 1819-44, s. 79.
5. Bo Bramsen og Kathleen Wain, s. 196.
6. Memorier og breve, bd. 26, s. 80.
7. Kjøbenhavns Børs-Tidende 12/6 1889.
8. DBL, bd. 1, s. 400.
9. Danmarks søfart, handel og industri, 1. hæfte, 1914, s. 23.
10. Kjøbenhavns Børs-Tidende, 12/6 1889.
11. Jul. Margolinsky: Stamtavlen Henriques 1725-1948, 1949, passim.
12. Poul Borchsenius: Historien om de danske jøder, 1968, s. 44-45.
13. Protokol for mæglereksaminationer 1809-1922.
14. Københavns vejviser.
15. Dansk biografisk håndleksikon, redigeret af Svend Dahl og P. Engelstoft, bd. 2, 1923, s. 490.
16. A.F. Lamm: Erindringer og tanker, 1928, s. 61.

Ung mand med forretning

1. Brev fra Jacob Simonsen til konsul Fugleberg, Odense, 21/3 1843. I.S. Hahns Enkes arkiv.
2. Josef Fischer: Jacob Simonsen og hustru Rose, født Hahn, og deres forfædre, 1923, s. 52.

3. Jul. Margolinsky: Stamtavlen Henriques 1725-1948, 1949, s. 82 ff.
4. Den første kladdebog, Jacob Simonsen anvendte efter overtagelsen af forretningen efter Hahns død indeholder forrest to sider, der omhandler disse måneder.
5. Fischer, s. 25.
6. Kladdebog 1842-48.
7. Fischer, s. 31-33.

Pengehandel

1. Kontantbog 1842-43.
2. R.W. Bauer: Håndbog i mønt-, mål- og vægtforhold, 1882, s. 7.
3. Karl Meyer: Vareleksikon, bd. 1, 1902.
4. Kontantbog 1842-43, s. 56.
5. Almindelig brev-, comptoir- og formularbog med tilhørende anhang, ved Carl Schack, 1846, 2. del, s. 32. Laurits Pedersen: Helsingør i sundtoldstiden 1426-1857, 2. bd., toldhistorie, 1929, s. 378.
6. Brev til S. Hannover, 1/6 1846.
7. Brev fra S. Hannover, 24/6 1851.
8. Bauer, s. 336.
9. Breve til S. Hannover, 19/6 og 3/7 1851, fra S. Hannover, 5/7 1851.
10. F.eks. brev til W. Hasselgren, Lund, 31/1 1854, fra Hasselgren 11/9 1853.
11. Brev fra C.H. Søding & Søn, Ålborg, 30/5 1843.
12. Brev fra Otto Feyer, Stavanger, 19/5 1854.
13. Bauer, s. 345.
14. Det følgende bygger på breve til Otto Feyer 14/6 1854, 9/7 1854 og fra Feyer 23/6 1854, 29/6 1854, 8/9 1854, 9/10 1854, 31/10 1854, 22/2 1855, 10/4 1855, 27/6 1855.
15. Brev til S. Hannover, 23/4 1855 og fra S. Hannover 27/4 1855.
16. Det følgende bygger på breve til Otto Feyer, 2/5 1855, 11/5 1855, 19/6 1855 og fra Feyer 5/5 1855 og 12/5 1855. Endvidere til S. Hannover, 12/7 1855, til Feyer, 13/3 1856, 21/4 1857, 2/7 1857, 14/11 1857 og fra Feyer 29/3 1857, 26/5 1857.

Veksler

1. Brev til Fugleberg, Odense, 3/1 1843.
2. Brev til C.C. Holm, Hobro, 28/6 1857.
3. Skøde- og panteprotokol fra Hobro. Hobro byfogedarkiv, Rigsarkivet, film nr. M 28/870.
4. Julius Schovelin: Privatbanken i Kjøbenhavn 1857-1907, s. 3.
5. Brev til S. Hannover, 18/10 1855.
6. Breve fra S. Hannover, 21/1, 25/2 1851, 20/10 1855.
7. Brev til Valentiner, Gjeddesdal, 29/9 1857.
8. Brev til A.J. Prip, Vejle, 23/7 1857.
9. Brev fra P. Hermandsen, Næstved, 3/11 1851, 5/11 1851, til P. Hermandsen, 14/11 1851.

10. A. Falk-Jensen og H. Hjorth-Nielsen: Candidati og examinati juris 1736-1936, bd. 3, 1957, s. 447.
11. Diverse breve 31/5, 8/6 1856, 21/7 1856, 1/8 1856, 13/5 1857, 17/12 1857.

Bankhæftelser

1. Axel Rubow: Nationalbankens historie 1818-1878, 1918, s. 128.
2. Brev fra M.A. Meyer, Fåborg, 10/4 1842.
3. Breve til M.S. Tachau, Fåborg, 19/2 og 11/3 1842.
4. Brev til Meyer, 12/4 1842.
5. Rubow, s. 160, 168.
6. Breve til Tachau, 19/2 og 3/3 1842.
7. Brev fra Bruhn & Fleischer, 3/6 1842.
8. F.eks. tilbud fra C. Meulengracht, København, 30/5 1842.
9. Brev til Meyer, 18/10 1842.
10. Breve til Meyer 21/8 1842, 18/10 1842, 22/3 1843, fra Meyer 7/1 1843.
11. Brev til Benthin, primo 1843.
12. Brev til Fugleberg, 13/1 1843.
13. Brev fra kobbersmed F.I. Arild, Nakskov, 27/2 1844.
14. Rubow, s. 453.
15. Breve fra Voss 15/1 1844, 1/7 1844, til Voss 16/1 1844.
16. Brev til Muus, 21/7 1856.

Fonds og aktier

1. Noteringsprotokol for statspapirer og fonds 1846-52. Protokol for fonds- og aktiekurser og ordinær notering 1847-48. (Oprindelig H.P. Hansen jr.'s kurslister til Gros-serer-Societetets Komite). Københavns Fondsbørs arkiv.
2. Haldur R. Grüner: Statspapirer og Actier, 1854, s. 41 og 47-48.
3. Protokol for fonds- og aktiekurser og ordinær notering 1847-48.
4. Noteringsprotokol for statspapirer, fonds m.v. 1852-57.
5. Grüner, s. 65 f.
6. Grüner, s. 160 ff.
7. Brev til v. Scholten, 14/4 1857.
8. Brev fra Anthon Jensen, 6/11 1851, til Anthon Jensen 7/11 1851.
9. Noteringsprotokol for statspapirer, fonds m.v. 1852-57.
10. Brev til S. Hannover, 24/3 1854.
11. Diverse breve, 11/2 1851, 1/2 1853, 4/8 1856, 3/10 1856, 20/3 1857, 4/4 1857.
12. Grüner, s. 17.
13. Margolinsky, s. 187.
14. Breve fra Bøllelose, 31/3 1851, 11/2 1851, fra Christen Høy, 3/2 1851, fra Th. N. Thygesen, 14/2 1851.
15. Brev til S. Hannover 13/5 1857, fra S. Hannover, 16/5 1857.
16. Brev fra C. Smidth, Roskilde, 27/7 1854.
17. Brev til Friis, juni 1858.

18. Brev til Fugleberg, 8/11 1851, fra Drangel, 28/2 1854.
19. J.P. Trap: Danmark, bd. 5, 1957, s. 248. Brev til Hald, 24/8, 1/9 og 20/9 1855.
20. Brev fra Carlsen & Strange, 11/12 1850.
21. Brev fra David, 14/5 1844.

Treårskrigen

1. Brev til Waldemar Glückstadt, 19/1 1848.
2. Julius Schovelin: Fra den danske handels renaissance, 1. del, 1924, s. 193.
3. Noteringsprotokol for statspapirer og fonds 1846-52.
4. Grüner, s. 43.
5. Brev fra Regenburg, 16/1 1851.
6. Brev fra kaptajn Fred. Holm i bivuaek ved Schwabstedt, 21/8 1850.
7. Brev til Waldemar Glückstadt, 23/1 1849.

Krisen 1857

1. Marius Vibæk: Den danske handels historie, 1932 ff, s. 346.
2. Registratur over Grosserer-Societetets arkiv, Erhvervsarkivet.
3. Julius Schovelin: Fra den danske handels renaissance, 2. del, 1924, s. 14.
4. Mit hjem. Nationaltidendes jubilæumsnummer 18/3 1926, s. 70-77.
5. Breve fra S. Hannover 30/6 1857, 12/10 1857, 13/10 1857, 6/11 1857, 7/11 1857, 21/11 1857.
6. Einar Cohn: Privatbanken i Kjøbenhavn gennem hundrede år 1857-1957, bd. 1, s. 97.
7. Schovelin, s. 255.
8. Pengehistorien, bd. 1, s. 258.
9. Schovelin, s. 287.
10. C.F. Tietgen: Erindringer og optegnelser, 1904, s. 63.
11. Ikke afsendt brev til S. Hannover, 8/12 1857.
12. Brev fra S. Hannover, 14/12 1857.
13. Pengehistorien, bd. 1, s. 260.
14. Tietgen, s. 72.

Kampen om Børsen

1. Skrivelse til mæglerens formand og bisiddere, 13/10 1846.
Grosserer-Societetets kopibog 1846-1852. Grosserer-Societetets arkiv.
2. Brev til D.B. Adler & Co., 23/10 1868. Grosserer-Societetets kopibog 1865-1873.
3. H. Green: Krigen og kurserne, 1919, s. 130.
4. Brev til Grosserer-Societetet, 31/8 1846. Specielle sager vedrørende kursnoteringen 1846-1888. Københavns Fondsbørs arkiv.

5. Cirkulære fra mæglerens formand, F. Hoskiær, til vekselmæglerne, 22/10 1846.
6. Det følgende bygger på diverse svar fra vekselmæglerne.
7. Grosserer-Societetets kopibog 1846-52. Brev fra Kursnoteringsudvalget til Grosserer-Societetets Komite, 22/9 1880. Kursnoteringsudvalgets kopibog 1880-92.
8. Green, s. 135.
9. Kjøbenhavns Børs-Håndbog 1886, udgivet af Grosserer-Societetets Komite, s. 34.
10. Fortegnelse over samtlige grosserere i Kjøbenhavn samt fortegnelse over mæglerne og vekselnerne, diverse årgange.
11. Svend Aage Hansen: Økonomisk vækst i Danmark, bd. 1 1720-1914, 1972, s. 169.
12. Diverse grosserer-fortegnelser.
13. Johannes Werner: Gedalia og hans forfædre, 1923, s. 91.
14. Th. Green: Fondsbørsen i Kjøbenhavn, 1889, s. 3.
15. Brev fra L. Henriques til Grosserer-Societetets Komite, 19/12 1871. Journalsag 182/71. Grosserer-Societetets arkiv.
16. Brev til L. Henriques fra Grosserer-Societetets Komite, 30/12 1871. Grosserer-Societetets kopibog 1865-73.
17. Brev til L. Henriques fra Grosserer-Societetets Komite, 24/1 1873. Kopibog 1865-73.
18. Dagbladet, 18/1 1872.
19. Regler for optagelse af værdipapirer på den under Komiteens tilsyn foregående kursnotering. Kjøbenhavns Børs-Håndbog 1886.
20. Dagbladet, 25/1 1872.

Arbejdspladsen

1. Johannes Werner: Børsen, 1915, s. 115.
2. Brev til formanden for Kursnoteringsudvalget, 20/4 1874. Grosserer-Societetets kopibog 1873-77.

Omsætningen stiger

1. Svend Aage Hansen: Økonomisk vækst i Danmark, bd. 1 1720-1914, 1972, s. 169.
2. Hans Chr. Johansen: Industriens vækst og vilkår 1870-1973, 1988, s. 17-20, 33-34.
3. Jens Warming: Gode og dårlige tider, 1903, bilag IV.
4. Statistiske undersøgelser nr. 24. Kreditmarksstatistik, 1969, s. 148.
5. Pengehistorien, bd. 1, s. 328. Troels Glud: Kreditforeningsinstitutionen i Danmark, 1951, s. 103.
6. Theodor Green: Danske fonds og aktier, 1883.
7. Erling Olsen: Danmarks økonomiske historie siden 1750, 1962, s. 128.
8. C.F. Tietgen: Erindringer og optegnelser, 1904, s. 96. Tilskueren 1886, s. 698. Theodor Green: Danske fonds og aktier 1883, s. 7.
9. A.F. Lamm: Erindringer og tanker, 1928, s. 61.
10. Kjøbenhavns Børs-Tidende, 17/9 1891, 13/10 1891.
11. Beretning til kreditorerne i Fyens Folkebanks konkursbo, 1878, s. 8.
12. Ole Lange: Finansmænd, ståmænd og mandariner, 1978, s. 189-265. Johannes Werner: Gedalia og hans forfædre, 1933, s. 174-81.

13. Lange, s. 371. DBL, bd. 3.
14. Tietgen, s. 3.

Fondsbørsen organiseres

1. Brev til Kursnoteringsudvalget fra Grosserer-Societetets Komite, 4/10 1880. Grosserer-Societetets kopibog 1877-83.
2. Vedtægter af 22. maj 1876 samt Regler indtil 1. juni 1883 for deltagerne i kursnoteringen på Kjøbenhavns Børs.
3. Kjøbenhavns Børs-Håndbog 1886, s. 30.
4. Brev fra Industribanken til vekselmæglernes og vekselernes syndikat i København. 26/5 1872. Indkomne breve 1872-87. Københavns Fondsbørs arkiv.
5. Brevet er af 5/12 1874.
6. Brevet er af 4/1 1875.
7. Register til Kursnoteringsudvalgets forhandlingsprotokol 1872-99. Københavns Fondsbørs arkiv.
8. Brev fra I.S. Salomonsen til formanden, 25/2 1875. Indkomne breve 1872-87.
9. Brev fra Ernst Brandes til formanden, 1/2 1875. Det pågældende brev eksisterer ikke; dets indhold kendes kun indirekte og ikke i detaljer.
10. Jfr. brev fra Julius Herforth til Carl Blad, 4/2 1876. Indkomne breve 1872-87. Først fra 1879 blev det angivet i »Fortegnelsen over samtlige grosserere i Kjøbenhavn«, hvem der sad i Kursnoteringsudvalget.
11. V. Richter: 100 års dødsfald i Danmark 1790-1890, 1905.
12. Jfr. W.E. Mosse: Jews in the German Economy, 1987.
13. Brev fra Grosserer-Societetets Komite til Kursnoteringsudvalget, 20/6 1876. Indkomne breve 1872-87.
14. Beslutning af Kursnoteringsudvalget af 20. juli 1876. Findes i Indkomne breve 1872-87.
15. P. Ryge-Jensen og Marcus Wesenberg: Mæglerkorporationen i København 1808-1908, 1908, s. 139.
16. Brevet er fra december 1876. Indkomne breve 1872-87.
17. Register til Kursnoteringsudvalgets forhandlingsprotokol 1872-99. Selve protokollen eksisterer ikke.

Monopol i sigte

1. Brev fra N. Thomsen, 25/6 1880. Indkomne breve 1872--87.
2. Brev til N. Thomsen, 3/8 1880. Kopibog for Kursnoteringsudvalget 1880-92.
3. Diverse Fortegnelser over grosserere.
4. Levnedberetning i Ordenskapitlet.
5. Brev fra N. Thomsen, 5/8 1880. Grosserer-Societetets Komites jr.nr. 153/1880. Grosserer-Societetets arkiv. Specielle sager vedrørende kursnoteringen 1846-88, Københavns Fondsbørs arkiv.
6. Brev til Kursnoteringsudvalget, 20/8 1880. Kopibog 1877-83. Grosserer-Societetets arkiv.

7. Brev til Grosseer-Societetets Komite, 22/9 1880. Kopibog for Kursnoteringsudvalget 1880-92.
8. Brev til N. Thomsen, 25/9 1880. Kopibog 1877-83.
9. Brev til Kursnoteringsudvalget, 4/10 1880. Kopibog 1877-83.
10. Jørgen Langgard Pedersen: D.B. Adler og udviklingen af det danske bank- og kreditvæsen. Erhvervshistorisk Årbog 1969, s. 125 ff.
11. Århus Stifts Årbøger 1964, s. 52.
12. Korrespondancen til og fra H. Meyer i Indkomne breve 1872-87 og i Kursnoteringsudvalgets kopibog 1880-92.
13. Brev til Kursnoteringsudvalget, 22/10 1880. Grosserer-Societetets kopibog 1877-83.
14. Brev til Komiteen, 2/11 1880. Kopibog 1880-92.
15. Beslutning af Kursnoteringsudvalget af 2/1 1880. F.eks. i Kopibog 1880-92.
16. Brev til Indenrigsministeriet, 13/12 1880. Kopibog 1877-83.
17. Brev fra Indenrigsministeriet, 3/6 1881. Specielle sager vedrørende kursnoteringen 1846-88.
18. Kjøbenhavns Børs-Håndbog 1886, s. 34.
19. Brev til Landmandsbanken, 25/1 1881. Indkomne breve 1872-87.
20. Brev til Landmandsbanken, 17/2 1881. Kopibog 1880-92.
21. Brev fra Landmandsbanken, 7/3 1881. Indkomne breve 1872-87.
22. Brev fra Ludvig Hansen, 24/3 1881. Indkomne breve 1872-87.
23. Brev til Landmandsbanken, 2/5 1881. Kopibog 1880-92.
24. Brevet er af 8/6 1881.

Skinforhandlinger

1. Brev fra vekselererne, 22/7 1881. Indkomne breve 1872-87.
2. Brev fra H. Meyer, 17/10 1881. Indkomne breve 1872-87.
3. Kladder til svar, indlagt i Meyers skrivelse. Indkomne breve 1872-87.
4. Brev fra H. Meyer, 21/10 1881. Indkomne breve 1872-87.
5. Forslag fra mæglerens udvalg. Specielle sager vedrørende kursnoteringen 1846-88.
6. Brev til »Det til forhandling med Grosserer-Societetets Komite nedsatte udvalg af vekselmæglere«, 6/9 1881. Kopibog 1877--83.
7. Brev fra vekselmæglerudvalget, 10/9 1881. Specielle sager vedrørende kursnoteringen 1846-88.
8. Forslaget i Specielle sager vedrørende kursnoteringen 1846-88.
9. Brev fra vekselmæglerudvalget, 17/10 1881. Specielle sager vedrørende kursnoteringen 1846-88.
10. Brev til vekselmæglerudvalget, 15/11 1881. Specielle sager vedrørende kursnoteringen 1846-88.
11. Brev til H. Meyer, 19/12 1881. Kopibog 1880-92.
12. Brev til N. Thomsen, 3/4 1882. Kopibog 1880-92.
13. Brev til Indenrigsministeriet, 16/12 1881. Specielle sager vedrørende kursnoteringen 1846-88.
14. DBL, bd. 9, 1981. Julius Schovelin: Tidens hjul og Tietgen 1857-1897, 1929, s. 161.
15. Schovelin, s. 415.

16. Vekselmægler Carl Blads bemærkninger til det fra Grosserer-Societetets udvalg fremkomne forslag til hovedpunkter. Specielle sager vedrørende kursnoteringen 1846-88.
17. Brev til Københavns Magistrat, 28/12 1882. Kopibog 1880-92.
18. Brev til Københavns Magistrat, 27/1 1883. Kopibog 1880-92.
19. Rundskrivelse fra Blad til Udvalgets medlemmer, 3/4 1883. Brev fra Hansen til Blad, 5/4 1883. Specielle sager vedrørende kursnoteringen 1846-88.
20. Breve til T. Johannessen, 25/4 1883 og J. Heilbuth, 5/5 1883. Kopibog 1880-92.
21. Brev til T. Johannessen, 24/5 1883. Kopibog 1880-92.
22. Breve fra Aug. Lunn, 9/9 1884, fra J. Herforth og Ad.J. Levin, 10/11 1884 og 22/12 1884. Indkomne breve 1872-87. Breve til Aug. Lunn, 15/10 1884 og 22/1 1885. Kopibog 1880-92.
23. Beretning om Handelsmødet i København 1885, s. 38 ff.

Lovgivningsmagten forsøger sig

1. H. Green: Krigen og kurserne, 1919, s. 182.
2. Bemærkninger til lovforslaget. Rigsdagstidende 1887-88, Tillæg A, sp. 1721.
3. Rigsdagstidende 1887-88, Landstinget, sp. 31.
4. Emil og Victor Elberling: Rigsdagens medlemmer gennem hundrede år 1848-1948, bd. 1, s. 186.
5. Landstinget, sp. 34.
6. Elberling, s. 116.
7. Landstinget, sp. 83.
8. Landstinget, sp. 149.
9. Betænkningen, tillæg B, sp. 501.
10. Landstinget, sp. 736.
11. Landstinget, sp. 743.
12. Landstinget, sp. 842.
13. Folketinget, sp. 4048.

Kampen stilner af

1. H. Green: Krigen og kurserne, s. 198.
2. Aftenposten, 25/8 1885.
3. Dagbladet, 9/9 1885.
4. Brev til Grosserer-Societetets Komite, 3/3 1888. Kopibog 1880-92.
5. Brev fra H.F. Kiellerup, 18/4 1879. Indkomne breve 1872-87.
6. Brev fra Grosserer-Societetets Komite, 3/2 1888. Specielle sager vedrørende kursnoteringen 1846-88.
7. Brev fra Udvalget, 3/3 1888. Samme.
8. Brev fra Indenrigsministeriet, 10/3 1888. Samme.
9. Brev fra Landmandsbanken, 17/3 1888. Samme.
10. Grosserer-Societetets Handelsberetning 1888, s. 29-30.

11. Brev til Indenrigsministeriet, 19/4 1888. Specielle sager vedrørende kursnoteringen 1846-88.
12. Brev til Indenrigsministeriet, 2/6 1888. Samme.
13. Brev fra Indenrigsministeriet til Komiteen, 11/6 1888; fra Komiteen til Indenrigsministeriet, 6/7 1888. Samme.
14. Brev til Landmandsbanken, 17/3 1888 og 9/4 1888. Samme.
15. Brev fra Komiteen, 19/4 1888. Samme.
16. Brev til Komiteen, 12/5 1888. Samme.
17. Breve fra og til Grosserer-Societetets Komite, 25/5 1888, til Indenrigsministeriet, 2/6 1888.
18. Handelsberetning 1888, s. 27.
19. Brev til Landmandsbanken, 14/12 1888.
20. Handelsberetning 1894, s. 62.
21. Handelsberetning 1891, s. 38 og 40.
22. Brev fra P. Severin, 18/2 1892. Indkomne breve 1891-97.
23. Brev til Ludvig Henriques, 22/9 1892. Indkomne breve 1891-97.

»Børsens mænd ...«

1. Johannes Werner: Gedalia og hans forfædre, 1923, s. 111.
2. Ernst Brandes i Kjøbenhavns Børs-Tidende, 12/1 1892.
3. Brev fra Jacob Simonsen til Otto Feyer, 13/7 1858. I.S. Hahns Enkes arkiv.
4. David Simonsen i »Mit hjem«, 1926, s. 70-77.
5. Sophus H. Simonsens levnedberetning i Ordenskapitlet.
6. David Simonsen. Mit hjem.
7. Sophus H. Simonsens levnedberetning.
8. Brev fra Sophus Simonsen, 31/5 1880. Indkomne breve 1872-87. Københavns Fondsbørs arkiv.
9. Andreas Simonsens levnedberetning i Ordenskapitlet.
10. Private optegnelser. R. Henriques jr.'s arkiv.
11. A.F. Lamm: Erindringer og tanker, 1928, s. 78.
12. H. Topsøe-Jensen: H.C. Andersens breve til Therese og Martin R. Henriques 1860-75, 1932, s. 69.
13. Topsøe-Jensen, s. 204.
14. Topsøe-Jensen, s. 153.
15. Lars Børge Fabricius: Træk af dansk musiklivs historie, København, 1975, passim.
16. Kunstnerkædens julealbum 1925, s. 34.
17. Svenskt Biografiskt Lexikon, bd. 10, s. 343 ff.
18. Brev fra R. Henriques jr. til C.J. Hambro & Søn, 7/11 1859; fra Simon Henriques til R. Henriques jr., 18/12 1857. R. Henriques jr.'s arkiv.
19. Brev til C.J. Hambro & Søn, 7/11 1857.
20. Brev til Simon Henriques, 21/12 1857.
21. Brev fra Simon Henriques, 22/12 1857, 28/12 1857.

22. Josef Fischer: Slægten Salomonsen (Nyborg), 1927, passim. Fortegnelse over grossererere, diverse år.
23. I.S. Salomonsens levnedberetning i Ordenskapitlet. Illustreret Tidende 1916, s. 372.
24. Aage v. Benzons levnedberetning i Ordenskapitlet.
25. Ad.J. Levins levnedberetning i Ordenskapitlet.

Krisen 1885

1. DBL, 1. udgave 1892, bd. 6, s. 633.
2. A.F. Lamm: Erindringer og tanker, 1928, s. 61 f.
3. P.P. Sveistrup og Rich. Willerslev: Den danske sukkerhandels og sukkerproduktions historie, 1945, s. 207.
4. Poul Drachmann og L. Estrup: Aktieselskabet De danske Sukkerfabrikker 1872-1922, s. 54.
5. Ernst Brandes i Tilskueren 1886, s. 702.
6. Protokol for fonds- og aktiekurser 1885. Københavns Fondsbørs arkiv.
7. Tilskueren, s. 71.
8. F.eks. Ugeskrift for Retsvæsen 1887, s. 466ff.
9. H. Hjorth-Nielsen: Danske prokuratorer med kongelig bevilling 1660-1869, 1935.
10. Dagbladet, 8/11 1885.
11. Tilskueren 1886, s. 74.
12. Marcus Rubin: Nogle erindringer, 1914, s. 42.
13. Jul. Schovelin: Landmandsbanken 1871-1921, s. 177.
14. Rubin, s. 114.
15. R. Hauch-Fausbøll: Slægtshåndbogen, 1900, s. 35.
16. Rubin, s. 117.
17. Harald Høffding: Erindringer, 1928, s. 111 f.
18. Dagbladet, 20/11 1885.
19. Dagbladet, 17/11 1885.
20. Dagbladet, 11/11 1885.
21. Her efter Dagbladet, 19/11 1885.
22. Tilskueren 1886, s. 75.

En sælsom skikkelse

1. Johannes Werner: Gedalia og hans forfædre, 1923, s. 70.
2. Jul. Schovelin: Landmandsbanken 1871-1921, passim.
3. Werner, s. 140.
4. Schovelin, s. 250.
5. A.F. Lamm: Erindringer og tanker, 1928, passim.
6. Werner, s. 160.
7. Werner, s. 112.
8. Werner, s. 125.

De lidt mindre

1. A.F. Lamm: Erindringer og tanker, 1928, s. 37 ff.
2. Lamm, s. 111.
3. Johannes Werner: Gedalia og hans forfædre, 1923, s. 197.
4. Lamm, s. 60. Ole Lange: Den hvide elefant, 1986, s. 45.
5. Kjøbenhavns Børs-Tidende, 31/10 1891.
6. Lamm, s. 193.
7. Otto Rung: Fra min klunketid – en hjemlig kavalkade, 1942.
Her efter 1985-udgaven, s. 183.

To mæglere

1. Københavns vejviser, passim.
2. Ludvig Henriques balancebog. Ludvig Henriques arkiv.
3. Børsen, 20/10 1899.
4. Hertz levnedberetning i Ordenskapitlet.
5. Brev fra Joseph Glückstadt & Co., 27/7 1876. Indkomne breve 1872-87. Københavns Fondsbørs arkiv.

To kommentatorer

1. Kristian Hvidt: Edvard Brandes, 1987, s. 16.
2. Hvidt, s. 182.
3. Frejlif Olsen: En københavnsk journalist, 1922, s. 53.
4. Olsen, s. 48.
5. Hvidt, s. 287.
6. Olsen, s. 57.
7. Ib Gejl i Erhvervshistorisk Årbog 1986: Tændstikloven 1874, s. 204.
8. Martin S. Thielemanns levnedberetning i Ordenskapitlet.
9. Skitsen i Indkomne breve 1872-87. Københavns Fondsbørs arkiv.

Da det blev finere at være rig end fornem

1. Brev fra sagfører Chr. Westerby til Grosserer-Societetets Komite, 10/12 1895. Indkomne breve 1891-97. Københavns Fondsbørs arkiv.
2. Handelsberetningen 1895, s. 64.
3. Grosserer-Societetets Komites responsa 1885-1909, 1910, s. 9.
4. Svend Aage Hansen: Økonomisk vækst i Danmark, bd. I 1720-1914, 1972, s. 275.
5. Jens Warming: Gode og dårlige tider, 1903, tabel IV og s. 29 ff.

6. Statistisk Årbog 1923, s. 115.
7. Handelsberetningen 1896, s. 66.
8. Brev til Grosserer-Societetets Komite, april 1907. Indkomne breve 1903-07. Københavns Fondsbørs arkiv.
9. A.F. Lamm: Erindringer og tanker, 1928, s. 44.
10. Handelsberetningen 1896, s. 68.

Præmieobligationer

1. Brev fra Sophus Simonsen til landstingsudvalget, 22/3 1895.
2. Kjøbenhavns Børs-Tidende, 10/1 1890.
3. Obligationsprotokoller. Vekselerer C.F. Hammers arkiv.
4. Brev fra Chr. Olsen til C.F. Hammer, 24/6 1883.
5. Rigsdagstidende 1894-95. Folketinget, sp. 2971.
6. Tillæg A, sp. 3007.
7. Landstinget, sp. 1060.
8. Landstinget, sp. 1062.
9. Brev til Sophus Simonsen, 14/3 1895. Kopibog 1892-1905.
10. Brev fra Sophus Simonsen til landstingsudvalget, 22/3 1895.
11. Rigsdagstidende, Tillæg C, sp. 774.
12. Ugeskrift for Retsvæsen 1882, s. 1283 og 1883, s. 1260.
13. Kopibog 1892-1905.
14. Handelsberetning 1900, s. 116--17.
15. Handelsberetning 1900, s. 378.
16. Carl Thalbitzer: Aarhus Privatbank 1871-1921, s. 45.

Børsen og byggekrisen

1. Handelsberetningen 1908, s. 114.
2. A.F. Lamm: Erindringer og tanker, 1928, s. 160.
3. Pengehistorien, bd. 1, s. 368.
4. Otto Rung: Fra min klunketid – en hjemlig kavalkade, 1942. Her efter 1985-udgaven, s. 312.
5. Pengehistorien, bd. 1, s. 374.
6. Handelsberetningen 1909, s. 111.
7. Handelsberetningen 1908, s. 115.
8. Indkomne breve 1907-09. Københavns Fondsbørs arkiv.
9. Handelsberetningen 1908, s. 122.
10. Pengehistorien, bd. 1, s. 382.
11. Handelsberetningen 1908, s. 148.
12. Lars Nikolajsen: Dansk Eksportforening 1895-1922. Erhvervshistorisk Årbog 1975, s. 41.
13. Brev fra Landmandsbanken til formanden for Kursnoteringsudvalget, 13/10 1908. Indkomne breve 1907-09.
14. Erklæring af Rudolf Schou, 13/10 1908. Indkomne breve 1907-09.

15. Statistisk Årbog 1923, s. 115.
16. Kladde af 6/10 1908 i Indkomne breve 1907-09.
17. F.eks. Dagbladet, 18/10 1908.

Børsens vildveje

1. Anordning angående handelsberettigelse. Schous forordninger 1818, s. 577.
2. H. Green: Krigen og kurserne, 1919, s. 238.
3. William Heckschers erindringer. Firma A. Vollmond & Co.
4. Grosserer-Societetets Komites responsa 1885-1909, s. 10.
5. Brev fra overretssagfører Mich. Carlsen, juli 1907. Indkomne breve 1907-09.
6. Brev til overretssagfører Axel Simonsen, 11/11 1908. Indkomne breve 1907-09.
7. Responsa 1885-1909, s. 11-12.
8. Green, s. 238.
9. Berlingske Aftenavis, 19/6 1912. Her efter Green, s. 272.
10. A.F. Lamm: Erindringer og tanker, 1928, s. 69.
11. Lamm, s. 70.
12. Henri Nathansen: Indenfor murene, 1934-udgaven, s. 62-63.
13. Ugeskrift for Retsvæsen 1912, s. 571.
14. Green, s. 259.
15. Ugeskrift for Retsvæsen 1912, s. 574.
16. Green, s. 265.
17. Brev til Kursnoteringsudvalget, 25/9 1891. Indkomne breve 1891-97.
18. Kopibog 1880-92.
19. Handelsregistret.
20. Børsen, 3/10 1942.
21. Lamm, s. 155.

Ren svindel

1. Aarhus Stiftstidende, 22/9 1910.
2. Demokraten, 22/8 1912.
3. Pengehistorien, bd. 1, s. 382.
4. Demokraten, 23/8 1912.
5. Axel V. Nielsen: Ole Rømer-observatoriet – dets oprindelse og dets første leder. Århus Stifts Årbøger 1962, s. 35-85.
6. Demokraten, 19/8 1912. H. Green: Krigen og kurserne, s. 286-87.
7. Green, s. 275-84.
8. DBL, bd. 12, s. 470.
9. Dagbladet, 15/10 1912.
10. Otto Rung: Fra min klunketid – en hjemlig kavalkade, 1942. Her efter 1985-udgaven, s. 292.
11. Dagbladet, 16/10 1912.
12. Samme.
13. Aftenposten, 5/10 1912.

14. Statistisk Årbog 1923, s. 115.
15. Hendrik Stein: Omkring Københavns Børs, 1937, s. 25.
16. Dagbladet, 15/10 1912.
17. Stein, s. 24.
18. Handelsberetningen 1912, s. 201.
19. Green, s. 301.

Vekselererundersøgelsen

1. Finansstat 1927, s. 126. Ansøgning til Kursnoteringsudvalget, 12/12 1904. Indkomne breve 1903-07. Svar i Kopibog 1892-1905.
2. Specielle sager L-Å 1896-1935. Københavns Fondsbørs arkiv.
3. Udskrift vedrørende Paul Philipson. Kommissionsdomstole, Københavns kriminal- og politiret. Nr. 71.11. Landsarkivet for Sjælland.
4. Ekstrakt-udskrift af Undersøgelseskommissionens forhørsprotokol, 6/5 1914.
5. A.F. Lamm: Erindringer og tanker, 1928, s. 198.
6. Forhørsprotokol, 4/11 1914. Lamm, s. 199.
7. Ugeskrift for Retsvæsen 1918, s. 46.
8. H. Green: Krigen og kurserne, 1919, s. 349.
9. Ugeskrift for Retsvæsen 1918-19. Landstinget, sp. 7314-15.

Reform på Fondsbørsen

1. Forhandlingsprotokol for femmandsudvalget 1912-13. Københavns Fondsbørs arkiv.
2. Domsudskrift nr. 361/1913 af 23. marts 1914. Specielle sager vedrørende kursnoteringen 1846-88.
3. Dagbladet, 17/11 1912.
4. Domsudskrift af 23. marts 1914.
5. Forhandlingsprotokol for femmandsudvalget.
6. Reglement for Københavns Fondsbørs Likvidationskasse, 1906.
7. Vedtægterne i Handelsberetningen 1913, s. 53 ff.
8. Handelsberetningen 1914, s. 258.
9. Handelsberetningen 1914, s. 202.
10. H. Green: krigen og kurserne, 1919, s. 376.
11. Krak's Vejviser. Handelsregistret.
12. Lorenz Rerup: Marcus Rubins brevveksling 1870-1922, 1963, bd. 3, s. 57.
13. Green, s. 327.
14. Handelsberetningen 1914, s. 263.
15. Green, s. 390.
16. Handelsberetningen 1914, s. 271-76.

Børsens faste stok

1. Brev fra Erik Møller, 7/10 1893. Indkomne breve 1891-97.
2. Axel Jervigs levnedberetning i Ordenskapitlet.
3. Børsen, 5/9 1933, 14/11 1934.
4. Axel Jervigs levnedberetning.
5. A.F. Lamm: Erindringer og tanker, 1928, s. 197.
6. Børsen, 5/2 1952. Berlingske Tidende, 5/2 1952.
7. William Heckschers erindringer. Firma A. Vollmond & Co.
8. Børsen, 20/7 1924, 5/3 1932.
9. Hakon Stangerup: Henrik Cavling og den moderne avis, 1968, s. 111-14.
10. Lamm, s. 150.
11. Børsen, 14/3 1937.
12. Chr. Reimanns levnedberetning i Ordenskapitlet.
13. Hendrik Stein: Omkring Københavns Børs, 1937, s. 18.
14. Børsen, 21/3 1933.
15. Axel Jervigs levnedberetning.
16. Børsen, 15/12 1933.
17. H.C. Møllers levnedberetning i Ordenskapitlet.
18. Iver Müller Rées levnedberetning i Ordenskapitlet.
19. Børsen, 16/1 1948.
20. Børsen, 18/1 1934.
21. Finansstat 1930, s. 105.
22. Oscar van Deurs levnedberetning i Ordenskapitlet.
23. Stein, s. 21.
24. Børsen, 23/10 1950.
25. Alfred Horwitz levnedberetning i Ordenskapitlet.
26. Dansk biografisk Håndleksikon, red. af Svend Dahl og P. Engelstoft. 1923, 2. bd. s. 149.
27. Grosserer-Stat 1929, s. 108.
28. Sø- og Handelsretten 1862-1926, 1927, s. 208.
29. Lamm, s. 194.
30. Stein, s. 15.

»De svandt, de svandt ... de glade, gyldne dage«

1. Einar Cohn: Danmark under den store krig, 1928, s. 32.
2. H. Green: Krigen og kurserne, 1919, s. 393.
3. Green, s. 425.
4. Bertolt Brecht: Mutter Courage og hendes børn, ved Th. Borup Jensen, oversat af Ivan Malinovsky. 1978.
5. Ib Gejl: – og gullaschbaroner. Det talte man om, 1986, s. 23 ff.

6. Statistisk Årbog 1923, s. 115.
7. Tabellen er fra Pengehistorien, bd. 2, s. 45.
8. Cohn, s. 86.
9. Brev til J.S. Hahns Enke 24/6 1916. Kopibog 1916-19. Københavns Fondsbørs arkiv.
10. Alfred Horwitz: Minutmillionærer, 1923, s. 20.
11. A.F. Lamm: Erindringer og tanker, 1928, s. 245.
12. Horwitz, s. 35.
13. Kopibog 1916-19, 9/11 1916.
14. Kopibog 1916-19, 27/6 1916.
15. Horwitz, s. 44 f.
16. Kopibog 1916-19, 23/8 1916.
17. Illustreret Tidende 20/7 1916.
18. Kopibog 1916-19, 4/8 1916.
19. Børsen, 2/2 1917.
20. Cohn, s. 191.
21. Kopibog 1916-19, 13/4 1917 og 7/2 1918.
22. Horwitz, s. 85.
23. Cohn, s. 192.
24. Horwitz, s. 92.
25. Dagbladet, 12/2 1918.
26. Børsen, 12/2 1918.

Forbi med selvstyret?

1. »Societets-Udvalgets« møde den 10. december 1915. Trykt referat. Københavns Fondsbørs arkiv.
2. Samme udvalgs andet møde 17/10 1917.
3. Referatet, s. 15.
4. Udvalgets tredje møde den 11. marts 1918. Trykt referat s. 19.

Da timeglasset løb ud

1. Rigsdagstidende 1918-19, Folketinget sp. 7314.
2. Folketinget sp. 7318.
3. Folketinget sp. 7309.
4. Folketinget sp. 7321.
5. Tillæg A sp. 4575
6. Landstinget sp. 1015.
7. Tillæg A sp. 4569.
8. Emil og Victor Elberling: Rigsdagens medlemmer gennem hundrede år 1848-1948, bd. 2, s. 100.
9. Landstinget sp. 1107-09.
10. Landstinget sp. 1125, sp. 1130.
11. Landstinget sp. 1134.

12. 1899-1967 (div. år). Materialer vedr. fondsbørsvedtægter og -loven. Udkast. Københavns Fondsbørs arkiv.
13. Tillæg B sp. 4224.
14. Landstinget sp. 2563.
15. Landstinget sp. 2573.
16. Folketinget sp. 7316.
17. Folketinget sp. 7331-32.
18. Folketinget sp. 7321.
19. Folketinget sp. 8030.
20. Alfred Horwitz: Minutmillionærer, 1923, s. 98.

»Under embedskontrollens jernhæl«

1. Handelsberetning 1919, s. 24.
2. Rigsdagstidende 1919-20, Landstinget sp. 1133.
3. Handelsberetning 1919, s. 30.
4. Grosserer-Societetets Komites journalsag 26/1920.
5. Skrivelse til Handelsministeriet 28/1 1920. Børskommissærens kopibog 1919-20.
6. Registerbog over autoriserede protokoller 1920-55. Børskommissærens arkiv.
7. Ministerialtidende 1920, Afd. A, s. 1.
8. E. Cohn: Danmark under den store krig, 1928, s. 314.
9. Brev til Handelsministeriet 29/9 1920. Børskommissærens kopibog 1919-20.
10. 1899-1967 (div. år) Materialer vedr. fondsbørsvedtægter og -loven. Københavns Fondsbørs arkiv.
11. Berlingske Tidende, 21/10 1920.
12. Berlingske Tidende, 20/10 1920.
13. Berlingske Tidende, 22/10 1920.
14. Børsen, 26/11 1920.
15. Brev til Handelsministeriet 14/3 1923. Børskommissærens kopibog 1920-23.
16. Børsen, 8/2 1921.
17. Børsen, 7/3 1921.
18. Finansstat 1933, s. 104.
19. Brev til Handelsministeriet 17/11 1921. Børskommissærens kopibog 1920-23.
20. Cirkulære af 18/7 1921. Børskommissærens kopibog 1920-23.
21. Brev til Formanden for Repræsentantskabet for Fondsbørsens medlemmer 21/3 1922.
22. Skrivelse til Handelsministeriet 28/2 1921. Børskommissærens kopibog 1920-23.
23. Rigsdagstidende 1920-21, Landstinget sp. 1523; Tillæg C sp. 4301.
24. Landstinget sp. 1499.
25. Rigsdagstidende 1921-22. Bilag til bemærkninger til lovforslaget. Tillæg A sp. 6611 ff.

26. Tillæg A sp. 6606 ff.
27. Handelsberetning 1922, s. 149.

Det store bankkrak og Børsen

1. Beretning om forholdene i Den Danske Landmandsbank, 1924, s. 19.
2. Samme, s. 74.
3. Samme, s. 17.
4. Samme, s. 61.
5. Søren Mørch: Det store bankkrak, 1986, s. 359.
6. Beretning, s. 148.
7. A.F. Lamm: Erindringer og tanker, 1928, s. 247.
8. Beretning, s. 152.
9. Carl Thalbitzer: Dansk erhvervsliv og Aarhus Privatbank, 1946, s. 11.
10. Beretning, bilag, s. 130.
11. Lamm, s. 248.
12. Mørch, s. 87.
13. Mørch, s. 107-08.
14. Mørch, s. 173.
15. Handelsberetning 1922, s. 153.
16. Børsen, 21/11 1922.
17. Samme.
18. Mørch, s. 47.
19. Beretning, bilag, s. 311.
20. Børsen, 21/11 1922.
21. Politiken, 1/10 1957.
22. Børsen, 31/8 1934.
23. Handelsberetning 1923, s. 95.
24. DBL, bd. 8, s. 669.
25. Brev fra Lehn Schiøler 10/3 1908. Indkomne breve 1907-09. Københavns Fondsbørs arkiv.
26. Beretning, s. 151.
27. Brev til Lehn Schiøler 23/6 1924. Fondsbørstilsynets kopibog 1923-34.
28. Børsen, 10/3 1923.
29. Brev til Tage Lehn-Schiøler 5/1 1924. Fondsbørstilsynets kopibog 1923-34.
30. Børsen, 2/11 1951.
31. Børsen, 20/6 1925.

En børskommissær i medgang og modgang

1. Brev 2/11 1923. Fondsbørstilsynets kopibog 1923-34.
2. Handelsberetning 1924, s. 144-46.
3. Handelsberetning 1924, s. 97.
4. Brev til Handelsministeriet 26/2 1924. Fondsbørstilsynets kopibog 1923-34.
5. Brev til Handelsministeriet 27/2 1924. Fondsbørstilsynets kopibog 1923-34.

6. Social-Demokraten 21/2 1924, her efter Børsen, 22/2 1924.
7. Børsen, 21/2 1924.
8. Børsen, 22/2 1924.
9. Brev til Handelsministeriet 27/2 1924. Fondsbørstilsynets kopibog 1923-34.
10. Avisårbogen 1924.
11. Handelsberetning 1924, s. 108 ff.
12. Børsen, 1/4 1924.
13. Handelsberetning 1924, s. 224.
14. Specielle sager L-Å 1896-1935. Københavns Fondsbørs arkiv.
15. Brev fra Odense Handelsstandsforening 4/5 1925. Samme.
16. Børsen, 23/1 1925.
17. Børsen, 24/1 1925.
18. Brev til V. Andersen 13/6 1921. Børskommissærens kopibog 1920-23.
19. Børsen, 27/1 1924.
20. Børsen, 28/1 1925.
21. Børsen, 31/1 1925.
22. Børsen, 1/2 1925.
23. Avisårbogen 1925. DBL, bd. 14, s. 538.
24. Politiken, 11/5 1926.
25. Brev til fondsbørsbestyrelsens medlemmer 29/6 1926. Fondsbørstilsynets kopibog 1923-34.
26. Brev til Ministeriet for Industri, Handel og Søfart 26/8 1926. Fondsbørstilsynets kopibog 1923-34.
27. Børsen, 24/4 1927.
28. Børsen, 27/4 1927.
29. Børsen, 29/10, 2/11 1929.
30. Børsen, 4/12 1929.
31. Rigsdagstidende 1929-30, Folketinget sp. 3689.
32. Betænkning fra folketingsudvalget 13/2 1930. Tillæg B sp. 683.
33. Lovforslaget i Tillæg C sp. 321.
34. Folketinget sp. 3689.
35. Folketinget sp. 3938.
36. Landstinget sp. 971.
37. Nationaltidende, 2/1 1930.
38. Referater af bestyrelsesmøder 15/5 og 11/6 1931. Fondsbørsbestyrelsens kopibog 1930-35.
39. Handelsberetning 1929, s. 199.
40. Axel Jervigs levnedberetning i Ordenskapitlet.
41. Handelsberetning 1930, s. 155.
42. Statistisk Årbog 1930, s. 110.

Kriseår

1. Børsen, 31/10 1929.
2. Handelsberetning 1929, s. 223.
3. DBL, bd. 11, s. 416.
4. Handelsberetning 1929, s. 223.
5. Harald Schrøders levnedberetning i Ordenskapitlet.
6. Handelsberetning 1930, s. 113.
7. Handelsberetning 1930, s. 163.
8. Handelsberetning 1930, s. 202-03.
9. Børsen, 30/12 1930.
10. Børsen, 23/9 1930.
11. Handelsberetning 1931, s. 101.
12. Handelsberetning 1931, s. 180.
13. Handelsberetning 1931, s. 202.
14. Handelsberetning 1932, s. 55.
15. Handelsberetning 1933, s. 98.
16. Handelsberetning 1935, s. 101.

Aktører i mellemkrigsårene

1. Kvartalsindberetninger 1924-26. Københavns Fondsbørs arkiv.
2. Private optegnelser. R. Henriques jr.'s arkiv.
3. Hans Bendix: Troskyldigt forår, 1967, s. 165.
4. Bendix, s. 81.
5. Handelsberetning 1923, s. 175.
6. Handelsberetning 1926, s. 157.
7. Ludvig Palsbys levnedberetning i Ordenskapitlet.
8. Aage v. Benzons levnedberetning i Ordenskapitlet.
9. Børsen, 13/11 1963.
10. Børsen, 7/9 1954.
11. Dansk Ornitologisk Tidsskrift, marts 1955, s. 1.
12. Ingeniøren, årg. 53, A 186, 1944.
13. Finansstat 1933, s. 145.
14. Berlingske Tidende, 19/7 1944.
15. Børsen, 1/3 1952.
16. Børsen, 22/4 1936.
17. Finansstat 1933, s. 96.
18. Børsen, 17/12 1966.
19. Børsen, 27/5 1951.
20. Brev 16/10 1895. Kursnoteringsudvalgets kopibog 1892-1905.
21. Børsen, 21/7 1942.
22. Brev 25/11 1916. Kursnoteringsudvalgets kopibog 1916-19.
23. Grosserer-Stat 1929, s. 95. Finansstat 1930, s. 121.
24. Sagsjournal 1922. Københavns Fondsbørs arkiv.

25. Dansk Erhvervs Leksikon, red. af Johannes Lehmann, 1918, s. 396.
26. Børsen, 29/6 1959.
27. Grosserer-Stat 1929, s. 113.
28. Børsen, 1/1 1932.
29. Specielle sager 1896-1935. Københavns Fondsbørs arkiv.
30. Børsen, 6/4 1937, 8/2 1938.

Besættelsen og tiden efter – En oversigt

1. Ludvig Palsbys levnedberetning i Ordenskapitlet.
2. Udviklingen kan følges gennem dagbladet Børsen.
3. Statistisk Årbog, de pågældende år.
4. Økonomi og Politik, 1945, s. 235.
5. Statistisk Årbog samt Betænkning I om Børsen og kapitalmarkedet, afgivet af Handelsministeriets udvalg til revision af fondsbørsordningen, 1967, s. 33.
6. Betænkning, s. 10.
7. Betænkning, s. 13.

Nogle afsluttende firmahistoriske oplysninger

Ud over de nedenfor nævnte kilder har Handelsregistret været stærkt anvendt.

1. Dansk Erhvervs Leksikon 1943, s. 251; Børsen 16/2 1943, 16/2 1953, 16/2 1963, 16/2 1968. Politiken 30/10 1960.
2. Børsen, 20/7 1944. Berlingske Tidende 31/10 1973, 6/12 1984.
3. Børsen, 22/12 1950.
4. Børsen, 21/11 1951.
5. Børsen, 7/10 1949, 16/10 1949, 1/2 1954, 28/9 1968. Berlingske Tidende, 27/9 1978.
6. Børsen, 1/12 1952, 28/11 1962.
7. Børsen, 3/10 1942, 20/3 1962.
8. Børsen 22/2 1968.
9. Børsen, 2/3 1942, 1/4 1945, 1/3 1952, 14/6 1957.
10. Børsen, 19/11 1947, 1/7 1963.
11. Børsen, 11/8 1954.
12. Børsen, 1/7 1959, 31/12 1969. Berlingske Tidende 13/9 1976.
13. Berlingske Tidende, 26/3 1971, 26/3 1981.
14. Børsen, 13/2 1952, 14/5 1966. Politiken 26/6 1952.

15. Børsen, 5/3 1932.
16. Grosserer-Stat 1929, s. 132. Børsen, 25/10 1955.

Fra betænkning til reform

1. Fondsbørsen og fondsbørsvekslererne, Betænkning nr. 600, København 1971, pg. 5.
2. Samme pg. 5 f.n.
3. Samme pg. 6-7.
4. Det obligations- og aktieløse samfund, EDB-indskrivning i stedet for papirer, Betænkning nr. 793, februar 1977.
5. Fondsbørsvekslererhvervet, struktur, takster og indtjening. København 1985, pg. 7.
6. Rigsdagstidende, Ordentlig samling 1915-16, Tillæg A, pg. 2194.
7. Betænkning om bankiervirksomhed, Betænkning nr. 1009, København 1984, pg. 7 f.
8. Modernisering af den danske fondsbørs. En rapport fremlagt for Københavns Fondsbørs' bestyrelse af Michael Hall. Duplikeret, København 1984.
9. Rapport om Københavns Fondsbørs udarbejdet af Foreningen af Fondsbørsvekslerere, Duplikeret, København 3. oktober 1984. Bankerne og Børsen, Den Danske Bankforening, den 14. december 1984.
10. Fondsbørsreform. Rapport fra Industriministeriets styregruppe vedr. børsreformen, København 1985.
11. Skrivelse af 28. november 1985 til Industriministeriet.

Personregister

Personer, der optræder i det snævert personalhistoriske afsnit s. 297-302, er her udeladt.

- Adler, David Baruch 14, 77, 120, 162, 176
Adler, Baruch Isak 9, 11, 12, 14, 15, 16
Adler, Harry Baruch 99
Asmussen, J. 207
- Ballin, Max 252
Bang, Frederik Siegfred 62
Bang, Sophus 101, 102, 114, 123, 130, 270
Bechgaard & Aggersborg 97, 99, 100
Becker, Georg Ludvig 10, 16, 46, 47, 57
Behrend, C.J. 102, 114, 115, 270
Bendix, Hans 278
Bendix, Julius 187, 188, 189, 190, 191, 197, 198, 201, 283
Bendix, Louis 278
v. Benzon, Aage 280, 281, 284
Berendsen, Ivar 242
Biehl, Charlotte Dorothea 21
Bierbum, F. 254
Bille, C.St.A. 109
Bilsted, Ernst 159
Bing, Fredrik 159
Bing, Laurids 159, 160
Birck, L.V. 203, 231, 237, 242, 245, 251, 252
Blad, Carl 102, 114, 115, 121, 123, 127, 128, 130, 161, 270
Blad, Valdemar 128
Boëtius, Camillo 210
Bramsen, Luis 61, 62
Bramsnæs, C.V. 235, 245
Brandes, Ellen, f. Christensen 170
Brandes, Ernst 114, 115, 146, 158, 170, 171, 214
Buchheister, H. 109
Burchardt, G.C. 260, 264, 265
Bülow, Johan 37, 38, 88
- Bützow, O.N. 282
Byrdal, V. 188, 194
Bærentzen, Julius 187, 188
- Cantor, L.I. 16
Carnø, Knud 246
Carstensen, Georg 85
Christensen, Birger 246
Clausen, C.C. 229, 281
Cohen, Martin 101, 166
Cohen, Moses Hartvig 114, 165, 166, 186
Cohn, Einar 257
Colding, Th. 242, 257
de Coninch Smith, A. 246
Cordosa, Harry 193, 194
- Dam, Andreas 132, 134
Damm, Peter Nicolai 145, 155, 167, 278
David, Joseph Nathan 38
Deegen, Chr. 138, 141
van Deurs, Oscar Harald 189, 212, 215, 246, 258, 259, 269, 270
- Dullum, Kaare 313
Erichsen, Erich 9, 13, 18, 23, 37, 59, 60
Erslev, Kristian 146
von Eyben, W.E. 307
- Feyer, Otto 74, 75, 76, 91, 143, 145
Friderici, F.C. 16
Friis-Jørgensen, H.A. 216
Frimodt, Einar 212
From, Aage 265
Frænckel, B.L. 102, 114, 124, 145, 211, 270, 277
Frænckel, Fr. 212

- Gad, Marius 135
 Gammeltoft, Chr. 228
 Gasmann, W. 283
 Gedalia, G.A. 101, 129, 161, 162, 163, 164, 166, 169
 Gerling, Axel 283
 Glückstadt, Emil 168, 241, 244, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 276
 Glückstadt, Isak 122, 145, 156, 162, 182, 241, 248, 276
 Glückstadt, Joseph 179
 Glückstadt, Valdemar 168
 Glückstadt, Waldemar 86, 87, 88, 90
 Goos, Carl 132
 Green, Holmer 183, 191, 207, 208, 210, 229, 230, 242, 200, 250, 251, 253, 257, 259
 Green, Theodor 117, 171, 176, 207
 Grige, Xenius 261, 262
 Groth, Carl 246
- Hage, Christopher 160, 231, 233, 235
 Hahn, Arnold S. 67, 147
 Hahn, Camilla 67, 147
 Hahn, Eva, f. Henriques 67, 70, 146
 Hahn, Isaac Selig 67, 68, 69, 70
 Hahn, Rachel 67, 147
 Hahn, Rose, g. Simonsen 67, 70, 146
 Hall, Michael 313
 Hambro, Calmer Joachim 29, 30, 32, 59
 Hambro, Carl Joachim (Charles) 32, 54, 60, 61, 62
 Hambro, Joseph 32, 59, 60, 61, 62
 Hammer, C.F. 176, 177, 178
 Hannover, Martin Emil 77, 95
 Hannover, Siegfried 73, 75, 76, 77, 86, 87, 93, 94
 Hansen, A.N. 102, 104
 Hansen, C.C. 157
 Hansen, H.P. Hjerl 269
 Hansen, Hakon 262
 Hansen, Hans Peter 65, 98, 101, 157, 158, 161
 Hansen, Harald 132, 134
 Hansen, Henry 282
 Hansen, Ludvig V. 122, 123, 130, 131, 157, 158, 160
- Hansen, Oluf 212
 Hansen, Vilh. G. 283
 Hartvig, F. 215
 Hartvig, J. 98
 Hasselgren, W. 74
 Heckscher, William 185, 189, 211, 212, 213
 Heiberg, Erik 246
 Heide, Axel 181
 Heidenheim, A. 136
 Heimann, S. 246
 Helland, Amund 246, 268
 Hendriksen, Halldan 266
 Henriksen, C.W. 98, 101
 Henriques, Aron R. 62, 63, 65, 101, 121, 148, 152, 153, 154
 Henriques, Bendix Moses (Pinches Nasche) 29
 Henriques, Carl Otto 271, 279, 280
 Henriques, Edmond S. 154, 189, 274
 Henriques, Henrik 302
 Henriques, Johannes 218
 Henriques, Ludvig 100, 101, 102, 103, 105, 113, 114, 115, 123, 130, 131, 141, 142, 168, 169, 218, 270
 Henriques, Marie 153
 Henriques, Martin (Marcus) R. 63, 65, 98, 101, 102, 114, 145, 148, 152, 189, 270
 Henriques, Meyer Ruben 63, 65
 Henriques, Michael 98, 99, 100, 218
 Henriques, Moses (Cornelius Janzen) 28
 Henriques, Otto R. 154, 276, 276, 277, 278, 280
 Henriques jr., Ruben 29, 30, 63, 67, 70, 148
 Henriques, Samuel 67
 Henriques, Simon R. 63, 153, 154
 Henriques, Therese, f. Abrahamson 152
 Henriques, Walter Holm 276, 279, 280, 281
 Herforth, Julius 115, 123, 189
 Herfurth, Johs. 214
 Herløw, Hans 58
 Herschend, P. 242, 244, 247
 Hertz, Harry 115, 145, 169, 283
 Hertz, Ole 302, 311, 315

- Heyde, Claus 33
 Heyman, Isaac Wulff 65, 70, 77, 99
 Heymann, Martin Wulff 129, 170, 212, 214
 Heyman, Wulff Philip 70
 Hjælmhof, Einar 259, 260
 Hoffgaard, F. 243, 246
 Hogrefe, C.E. 246, 262, 303
 Holberg, Ludvig 21, 24
 Holten, Nicolai 58, 59, 61
 Horn, Max W. 228, 283, 284
 Horwitz, Alfred 212, 216, 217, 239, 246, 256, 257, 271, 282
 Horwitz, Carl 216, 246, 282
 Horwitz, Sven Allan 290
 Hvidt, E. 17
 Hvidt, L.N. 19, 40, 57, 58, 89, 91, 104
 Hyllested, C.A. 17
 Høeg, E. 283
- Ingerslev, H.P. 134, 157
 Iversen, Knud 195
- Jacobsen, Axel 213
 Jacobsen, Vagn 254
 Jantzen, Svend 283
 Jantzen, U.G. 114, 212, 246, 268, 283
 Jensen, Anthon 85, 86
 Jensen, August 171
 Jensen, Ole 195
 Jensen, S.A. 302
 Jersild, P.C. 65, 98, 114, 158
 Jersild, P.V. 102, 158, 160, 270
 Jervig, Axel 210, 211, 271, 284
 Joachimsen, Behrend I. 17
 Jonsen, Claus, Jon 313, 315
 Juncker, Th. 212
 Jürgensen, Alfred 244, 245
 Jørck, Poul 246
 Jørgensen, Jørgen 290
- Kalckar, Emil 215
 Kalckar Ludvig 215, 239
 Kiellerup, H.F. 123, 138, 141
 Klitgaard, H. 206
 Knudtzon, S. Chr. 177
 Kristiansen, Olaf Rye 246
- Krüger, Friedrich 192, 193
- Lamm, A.F. 152, 166, 167, 168, 174, 186, 189, 200, 201, 206, 208, 212, 213, 222, 224, 229, 237, 242, 243, 250
 Lamm, Axel 213, 214
 Lamm, David 114, 165
 Landsberger, B. 212
 Larsen, Ernst 212
 Lehn-Schiøler, Tage 253, 254
 Lendorf, Svend 246
 Levin, Ad.J. 156, 212, 248, 252
 Levin, Johan 156, 206, 237, 242, 243, 248, 249, 250, 252, 253, 254, 276
 Levin, Joseph Marcus 65, 98, 156, 161
 Levin, Martin J. 156, 212, 253
 Levin, Siegfried 156
 Levinsen, Julius T. 250, 253, 254
 Levy, Ivar 246
 Levy, Ludvig 218
 Lorck, F.A. 101, 123, 129, 145, 166, 167, 168, 169, 189, 200, 212
 Lunn, Aug. 130, 206, 250, 255
 Lunn, Aage 250, 255
- le Maire, Emil 62, 63
 Mauritzen, Ole 302
 Melbye, Alfred 212
 Melchior Arnold 136
 Melchior, Jorikka, g. Henriques 63
 Melchior, Moritz 136
 Melchior, Moritz G. 127, 137
 Meyer, A.E. 245
 Meyer, Carl O. 255, 256, 257
 Meyer, David Amsel 25, 26, 27, 28, 40, 42, 43, 45, 52
 Meyer, Ernst 242
 Meyer, Herman 120, 121, 123, 124, 127, 180, 181, 212, 246, 250
 Meyer M.J. 159
 Meyer, M.S. 155
 Meyer, Meyer Moses 28
 Meyer, Moses 25
 Meyer, Torben 211
 Meyerson, L. 153, 154
 Michaelsen, Karl 212
 Michaelsen, Villiam H. 212, 214, 246

- Monies, I.S. 191, 214
 Monies, Kaj A. 214, 246
 Moritz, Bernhard 214
 Moritzon, L.M. 173, 174
 Müller, A. 192, 193
 Müller, Harald 191, 192, 193
 Møller, Erik 210, 246, 248, 284
 Møller, H.C. 31, 212, 215, 246, 255, 257, 271, 282
 Møller, John 283
- Nannestad, C. 212
 Nannestad, F.E. 246
 Nathan, Volff David 195, 202
 Nathan, William 212, 214, 215, 246, 262
 Nathansen, Henri 187
 Nathanson, Mendel Levin 27, 28, 45, 50, 52, 53, 60, 63
 Nathanson, S.L. 73
 Neukirch, Simon 68
 Nicolaysen, Alfred 212
 Nielsen, Anton 199
 Nielsen, Hans 231, 237, 239
 Nielsen, Villum 167, 212
 Nissen, N.C. 40
 Nørgaard, Fr. 278
 Nørgaard, Poul 234, 235, 236
- Otto, Caroline Mathilde 163
 Owen, Joseph 84
- Palludan, Johannes 194, 195
 Palsby, Ludvig 246, 262, 280, 281, 282, 284, 287, 290
 Palsby, Palle 302, 303
 Pedersen, Eigil 311, 313, 315, 318
 Pedersen, Laurids 290
 Petersen, Harald 197, 198, 199, 200
 Petersen, Otto 242
 Petersen, W. 132
 Philip, Ellis 290
 Philipson, Grethe 283
 Philipson, Poul 198, 199, 200, 201, 206, 237, 246, 258, 283, 285
 Plum, Harald 241, 249, 267, 268
 Poggensee, Hans H. 257
 Pontopidan, Hendrik 94, 95
- Prætorius, Jeppe 16, 23, 37
- Rabeholm, Peter 10, 11, 16, 46
 Rasmussen, Carl M. 212, 245
 Ravn, N.F. 193, 192
 Rée, Eduard Philip 157, 167, 168, 212, 248
 Rée, Frederikke, g. Henriques 63
 Rée, Iver Müller 31, 215
 Reimann, Chr. 200, 201, 206, 207, 208, 214, 219, 229, 230, 231, 268
 Riis-Hansen, K. 252
 Ringberg, Ove 241, 248, 249, 250
 Rode, Ove 261
 Rothe, Tyge 244, 245, 251
 Rubin, Gottfred 159, 160
 Rubin, Marcus 146, 159, 160, 165, 242, 244
 Rump, C.D. 194, 198, 200, 201, 202, 242, 251
 Rung, Otto 167, 168, 194
 Ryberg, Johan Christian 32
 Ryberg, Niels 25, 32, 33, 34
 Raaschou, Gudme 262
 Raaschou, H.G. 204, 207, 216, 218, 262
 Raaschou, Jens 290
- Sacht, Carl Gustav 178
 Salomon, H.J. 147
 Salomon, Sigvardt 216
 Salomonsen, Frederik 133, 211, 212, 284, 285
 Salomonsen, Herman 101
 Salomonsen, Isak Salomonsen 65, 114, 116, 145, 155, 168, 284
 Salomonsen, Lipman Isak 65, 98, 154
 Salomonsen, Mathilde 133
 Salomonsen, Salomon Isak 65, 98, 154
 Salomonsen, Zerline, f. Levin 133, 155
 Schimmelmann, Ernst 26, 27, 38, 39, 45
 Schiøler, E. Th. Lehn 242, 243, 244, 250, 253, 254
 Schiøler, L.E. Th. 129, 164, 167, 212, 253
 Schjøttz, E.E.H. 135
 Schlegel, N.F. 132
 Schlütter, Carl 246
 v. Scholten, G. 283

- Schou, Rudolf 182
- Schovelin, Julius 127, 234, 235, 236, 237, 239, 242, 243, 244, 245, 247, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 264, 265, 284
- Schrøder, Harald 246, 268
- Severin, P.C. 129, 142, 163, 189, 212
- Siesbye, Oscar 255, 256, 257
- Simon David Levy (Simche Hollænder) 69, 70
- Simonsen, Andreas 148, 189, 282
- Simonsen, Beate 93, 147
- Simonsen, David 93, 146, 147
- Simonsen, Henning 290
- Simonsen, Jacob (1821-1880) 67, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 93, 94, 95, 98, 102, 114, 143, 145, 147, 158, 270
- Simonsen, Jacob (1882-1944) 262, 271, 282
- Simonsen, Julius 93, 145
- Simonsen, Levin 68
- Simonsen, Rachel Louise, g. Salomon 93, 147
- Simonsen, Sophus H. 93, 146, 147, 148, 149, 175, 178, 186, 189, 200, 204, 282
- Slebsager, M.N. 261
- Smidt, Claus L. 63, 145, 167, 267, 268
- Smidt, Wilhelm 62, 63
- Snorrason, Egil 226, 228, 258, 260, 261
- Stauning, Thorvald 261
- Steen Valdemar 187, 188, 189, 190, 191, 197, 198, 199, 201, 211
- Stein, Hendrik 183, 207, 257, 259
- Stetter, Ib 312
- Strandgaard, P. 212
- Struwe, Klaus 314, 315
- Suhr, P.O. 198, 200, 246, 285
- Suhr, Theodor 80
- Svensson, Em. 246, 283
- Saabye, Hans Rudolph 32, 37
- Tegner, Hans 207, 229
- Tetens, S. 284
- Thielemann, Martin S. 170
- Thomsen, Holger 246, 254
- Thomsen, N.J. 111, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 127, 212
- Thorup, V. 259, 260
- Tietgen, C.F. 94, 95, 106, 109, 130, 131, 138, 141, 145, 157, 164, 171, 275
- Tillisch, C.J. 246, 262, 282, 290
- Trier, Cecilie, f. Melchior 137
- Trier, Louis 136, 211, 212
- Trier, Ludvig 211, 246, 262, 271
- Trier, Salomon Seligman 26, 28, 46, 52
- Trier, Theodor 136, 189, 211, 212
- Trier, Aage 129, 213, 246, 250, 253, 254
- Tutein, Friederich 10, 23, 59
- Tutein, Peter 10
- Ussing, W. 132, 135
- Vestberg, Jens 269
- Vieth, O.M. 212, 218
- Vollmond, Axel 211, 212, 213
- Voss, J. Chr. 82, 83
- Warburg, Max 213
- Wessely, Moses 17
- Weyse, C.E.F. 10
- Wulff, Flemming G. 246
- Øster, Aug. 206, 212, 214, 246